

Studija
**“Strateška opredjeljenja razvoja privrede
Kantona Sarajevo - I faza”**

2008

2009

2010

2011

Sadržaj

Lista korištenih skraćenica	4
Uvodne napomene	7
Rezime.....	9
I Osnovni indikatori razvijenosti Kantona Sarajevo	17
1. Nivo razvijenosti Kantona Sarajevo	18
1.1. Procjena BDP ukupno i per capita.....	18
1.2. Pozicija Kantona Sarajevo u Federaciji Bosne i Hercegovine	19
1.3. Komparativna analiza BDP-a Kantona Sarajevo i odabranih EU regija	20
2. Struktura privrede Kantona Sarajevo.....	21
2.1. Struktura BDP po djelatnostima.....	21
2.2. Struktura prema zaposlenosti po djelatnostima	23
2.3. Struktura registriranih poslovnih subjekata	24
2.4. Sektorska struktura privrede Kantona Sarajevo	24
2.4.1. Sektorska struktura BDV (Bruto dodane vrijednosti)	25
2.4.2. Sektorska struktura zaposlenosti.....	27
2.4.3. Sektorska struktura registriranih poslovnih subjekata.....	28
2.4.4. Komparativna analiza sektorske strukture.....	29
3. Nivo razvijenosti općina u Kantona Sarajevo	30
3.1. Bruto društveni proizvod	30
3.2. Zaposlenost.....	31
3.3. Nezaposlenost.....	33
3.4. Registrirani poslovni subjekti	34
3.5. Indeks razvijenosti općina	36
3.6. Lokacijski koeficijent općina	36
ZAKLJUČCI I.....	41
II Poslovanje privrede Kantona Sarajevo	43
1. Rezultati poslovanja poslovnih subjekata po područjima SKD	44
1.1. Osnovni rezultati poslovanja (bilans stanja i bilans uspjeha)	44
1.1.1. Broj pravnih lica.....	44
1.1.2. Prihod	45
1.1.3. Rashod.....	45
1.1.4. Neto dobit	46
1.1.5. Gubitak	48
1.1.6. Zaposleni.....	49
1.1.7. Isplate za plaće.....	50
1.1.8. Aktiva	50
1.1.9. Upisani neuplaćeni kapital.....	51
1.1.10. Stalna sredstva	51

1.1.11.	Tekuća sredstva.....	52
1.1.12.	Gubitak iznad kapitala	52
1.1.13.	Pasiva	53
1.1.14.	Kapital	53
1.1.15.	Obaveze	54
1.2.	Mikro, mala, srednja i velika preduzeća	54
1.2.1.	Analiza stanja preduzeća po veličinskoj strukturi	54
1.2.2.	Stanje poduzetničke infrastrukture	58
1.3.	Izvedeni pokazatelji poslovanja	61
1.3.1.	Prihod po zaposlenom	61
1.3.2.	Rashod po zaposlenom	62
1.3.3.	Neto dobit po zaposlenom	62
1.3.4.	Gubitak po zaposlenom	63
1.3.5.	Plaća po zaposlenom	63
1.3.6.	Efikasnost poslovanja	64
1.3.7.	Marža profita	64
1.3.8.	Rentabilnost kapitala	65
1.3.9.	Rentabilnost poslovanja	65
1.3.10.	Koeficijent obrtaja sredstava	66
2.	Rezultati poslovanja poslovnih subjekata po općinama	67
2.1.	Osnovni pokazatelji poslovanja (bilans stanja i bilans uspjeha)	69
2.1.1.	Broj pravnih lica	69
2.1.2.	Prihod	69
2.1.3.	Rashod	70
2.1.4.	Neto dobit.....	70
2.1.5.	Gubitak	71
2.1.6.	Zaposleni.....	71
2.1.7.	Isplate za plaće.....	72
2.1.8.	Aktiva	72
2.1.9.	Upisani neuplaćeni kapital.....	73
2.1.10.	Stalna sredstva	73
2.1.11.	Tekuća sredstva.....	74
2.1.12.	Gubitak iznad kapitala	74
2.1.13.	Pasiva	75
2.1.14.	Kapital	75
2.1.15.	Obaveze	76
2.2.	Izvedeni pokazatelji poslovanja	76
2.2.1.	Prihod po zaposlenom	76
2.2.2.	Rashod po zaposlenom	77
2.2.3.	Neto dobit po zaposlenom	77
2.2.4.	Gubitak po zaposlenom	78
2.2.5.	Plaća po zaposlenom	78

2.2.6.	Efikasnost poslovanja	79
2.2.7.	Marža profita	79
2.2.8.	Rentabilnost kapitala	80
2.2.9.	Rentabilnost poslovanja	80
2.2.10.	Koeficijent obrtaja sredstava	81
3.	Usporedni pregled pokazatelja poslovanja Kantona Sarajevo i Federacije BiH	82
3.1.	Osnovni pokazatelji poslovanja.....	82
3.2.	Izvedeni pokazatelji poslovanja	83
4.	Analiza izvrsnosti granske privrede Kantona Sarajevo	84
4.1.	Metodološki okvir BEX indeksiranja poslovne izvrsnosti privredne djelatnosti	84
4.2.	Bex indeks granske privrede Kantona Sarajevo.....	85
ZAKLJUČCI II.....		90
III	Konkurentnost Kantona Sarajevo u užem i širem okruženju	94
1.	Osnovni indikatori konkurentnosti Kantona Sarajevo.....	95
1.1.	Produktivnost u Kantona Sarajevo	96
1.2.	Investicije kao faktor konkurentnosti u Kantona Sarajevo	97
1.2.1.	Ostvarene investicije.....	97
1.2.2.	Sektorska struktura investicija	97
1.3.	Konkurentnost Kantona Sarajevo u sferi integriranosti u međunarodnu ekonomiju.....	98
2.	Analiza konkurentskog potencijala Kantona Sarajevo.....	99
2.1.	Faktorska intenzivnost izvoza Kantona Sarajevo	99
2.1.1.	Analiza rezultata faktorske intenzivnosti izvoza	100
2.1.2.	Geografska struktura izvoza.....	101
2.1.3.	Analiza faktorske intenzivnosti izvoza u zemlje partnerice.....	101
2.2.	Komparativne prednosti izvoza Kantona Sarajevo	103
2.2.1.	Metodološki okvir za izračunavanje indeksa "otkrivenih komparativnih prednosti" (RCA- Revealed comparative advantage).....	103
2.2.2.	Analiza rezultata indeksiranja komparativnih prednosti.....	103
2.3.	Komparativna analiza konkurentnosti Kantona Sarajevo i iskustava Slovenije	105
ZAKLJUČCI III.....		106
Prilog 1 – Pokazatelji poslovanja i izvedeni pokazatelji po općinama.....		109
Prilog 2 – Usporedni pokazatelji poslovanja po općinama		122
Prilog 3 - Prilog 3 - Rezultati poslovanja poslovnih subjekata po područjima SKD-a za Kanton Sarajevo		129

LISTA KORIŠTENIH SKRAĆENICA :

AFIP	Agencija za finansijske, informatičke i posredničke usluge
BAM	konvertibilna marka (valuta BiH)
BDP	bruto domaći proizvod
BDP/pc	bruto domaći proizvod po stanovniku
BDV	bruto dodana vrijednost
BEX	Business Excellence Index/Indeks poslovne izvornosti
BiH	Bosna i Hercegovina
d.o.o.	društvo sa ograničenom odgovornošću
EU	Evropska unija
ECB	European central bank/Evropska centralna banka
EDBI	The ease of doing bussines index
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FZS	Federalni zavod za statistiku
GEM	Global enterprenuership monitor
ITC	International Trade Centar
JKKP	Javno kantonalno komunalno preduzeće
JKSP	Javno kantonalno saobraćajno preduzeće
JU	Javna ustanova
KD	Klasifikacija djelatnosti
KJU	Kantonalna javna ustanova
km	Kilometar
KM	Konvertibilna marka (BAM)
km ²	kvadratni kilometar
KS	Kanton Sarajevo
LQ	lokacijski koeficijent
MSP	malai srednja preduzeća
m ³	kubni metar
NKV	nekvalificirani
NSS	niža stručna sprema
NVO	nevladina organizacija
pc	per capita/po stanovniku
PK	polukvalificirani
RCA	Revealed comparative advantage/Otkrivene konkurentske prednosti
SKD	Standardna klasifikacija djelatnosti
SEA	socio-ekonomska analiza
SEE	South East Europe/Jugoistočna Evrope
Sl. novine	Službene novine
SME	mala i srednja preduzeća

st/km ²	stanovnik po kvadratnom kilometru
SMTK	Standardna međunarodna trgovinska kalsifikacija
VKV	visokokvalificirani
VSS	visoka stručna sprema
VŠS	viša stručna sprema

Šifarnik Standardne klasifikacije djelatnosti (SKD)

- A Poljoprivreda, lov i šumarstvo
- B Ribarstvo
- C Rudarstvo
- D Prerađivačka industrija
- E Snabdijevanje električnom energijom, gasom i toplom vodom
- F Građevinarstvo
Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikla, te predmeta za ličnu upotrebu i domaćinstvo
- G upotrebu i domaćinstvo
- H Ugostiteljstvo
- I Saobraćaj, skladištenje i veze
- J Finansijsko posredovanje
- K Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge
- L Javna uprava, društvene, socijalne i lične uslužne djelatnosti
- M Obrazovanje
- N Zdravstvena i socijalna zaštita
- O Ostale javne, društvene, socijalne i osobne uslužne djelatnosti
- P Privatna domaćinstva sa zaposlenim osobama
- Q Eksteritorijalne organizacije i tijela
- 00 Neraspoređeno po SKD

Šifarnik Klasifikacije djelatnosti (KD) BiH 2010.

- A Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov
- B Vađenje ruda i kamena
- C Prerađivačka industrija
- D Prizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija
- E Snabdijevanje vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom te djelatnost sanacije okoliša
- F Građevinarstvo
- G Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala
- H Prijevoz i skladištenje
- I Djelatnost pružanja smještaja te priprema i usluživanje hrane (Hotelijerstvo i ugostiteljstvo)
- J Informacije i komunikacije
- K Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja
- L Poslovanje nekretninama
- M Stručne, naučne i tehničke djelatnosti
- N Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti

- O Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje
- P Obrazovanje
- Q Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite
- R Umjetnost, zabava i rekreacija
- S Ostale uslužne djelatnosti
- T Djelatnost domaćinstava kao poslodavaca; djelatnost domaćinstava koja proizvode različita dobra i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe

Uvodne napomene

Studija Strateška opredjeljenja razvoja privrede, I faza (u daljem tekstu: Studija), je urađena za potrebe pripreme i izrade Strategije razvoja Kantona Sarajevo. Poseban značaj privrede za ukupan razvoj Kantona Sarajevo i profiliranje strateških privrednih opredjeljenja u Strategiji razvoja KS, nalagao je posebno istraživanje. U tom smislu predmet istraživanja Studije se odnosi na detaljnu situacionu analizu stanja privrednih djelatnosti, utvrđivanja strateških djelatnosti koje generiraju ukupan razvoj KS u kontekstu efikasnosti i konkurentnosti KS, sa preporukama za naredne korake u profiliranju strateških djelatnosti razvoja KS.

Temeljni cilj Studije „Strateško opredjeljenje razvoja privrede Kantona Sarajevo, I faza“, je utvrditi konkurentsku poziciju ključnih sektora privrede KS u kontekstu strateških ciljeva sadržanih u evropskom razvojnom dokumentu Evropa 2020.

Posebni ciljevi Studije su:

- cjelovita analiza dostignutog nivoa razvijenosti Kantona Sarajevo, stanje, problemi i ograničenja sa kojim je suočena privreda KS,
- analiza izvrsnosti granske privrede KS,
- analiza konkurentskog potencijala KS,
- definiranje preporuka za naredne korake.

Analiza obuhvata period 2009. do 2013. godine što je u skladu sa metodologijom izrade Strategije razvoja KS i raspoloživim podacima poslovanja privrede KS.

Primarno, analiza se fokusira na KS, a takođe daje i osnovne indikatore razvijenosti općina u Kantonu Sarajevo, kao i komparaciju Kantona sa Federacijom BiH i šire.

Prikaz i analiza dostignutog stepena razvoja privrednih djelatnosti na teritoriji Kantona Sarajevo bazirani su na sekundarnim izvorima podataka sadržanim u finansijskim izvještajima o poslovanju privrednih subjekata i zvaničnim statističkim podacima.

Prvo poglavlje Studije daje prikaz i analizu dostignutog nivoa razvoja Kantona Sarajevo, pozicioniranje Kantona Sarajevo u FBiH, strukturu privrede Kantona Sarajevo prema djelatnostima, BDP, zaposlenost, nezaposlenost, registrirane poslovne subjekte kao i sektorske strukture privrede. Ovo poglavlje elaborira i razvijenost općina u Kantonu Sarajevo.

Nivo razvijenosti Kantona Sarajevo je ilustrovan na osnovu standardne metodologije i ključnih indikatora razvoja privrede KS, koji oslikavaju postojeće stanje razvijenosti KS kao i poziciju KS u Federaciji BiH (apslutne pokazatelje, trendove, stope rasta, relativne odnose).

Razvijenost općina se prati na temelju općih indikatora razvijenosti, a posebno indeksom razvijenosti koji na specifičan način obuhvata ekonomsku razvijenost, obrazovanje i zdravlje stanovništva. Pozicioniranje općina u privrednim djelatnostima predstavljeno je i preko lokacijskog koeficijenta. S obzirom na funkcionalnu povezanost svih općina Kantona Sarajevo, a posebno četiri općine koje čine Grad Sarajevo, te funkcioniranje Kantona Sarajevo kao jedne urbane konglomeracije, nije u potpunosti moguće izdvojiti pokazatelje specifično i isključivo vezane samo za jednu općinu a da isti ne uključe i jak uticaj ostalih općina u KS, tj. jasno je da dolazi do interferencije vrijednosti tih pokazatelja. S toga posebnu pažnju treba posvetiti pravilnom tumačenju izvedenih pokazatelja za pojedine općine, što pored obrade statističkih informacija treba da uzme u obzir realno stanje odnosno iskustvena saznanja, a koja se mogu značajno razlikovati od stanja dobivenog na bazi obrade statističkih podataka.

U drugom poglavlju Studije se elaboriraju osnovni rezultati poslovanja privrednih subjekata. Također se daju i uporedni pokazatelji poslovanja KS sa pokazateljima ostvarenim na nivou FBiH. Analiza izvrsnosti grana privrede je urađena preko BEX indeksa, koji se po prvi put računa za grane privrede Kantona Sarajevo. Kao jedna od dodanih vrijednosti ovog dokumenta, posebana pažnja je posvećena analizi stanja privrednih subjekata prema njihovoj veličini (mikro, mala, srednja i velika preduzeća), što može poslužiti definiranju prioriteta i mjera za podršku razvoja privrede.

Istraživanja i analize su obuhvatila sva preduzeća koja posluju na teritoriji Kantona Sarajevo, što predstavlja maksimalnu reprezentativnost uzorka u periodu 2009-2013. godine.

Osim općih finansijskih pokazatelja, istraživanje u okviru Studije je fokusirano na ključne indikatore poslovanja. Također su prikazani i rezultati poslovanja preduzeća po općinama, gdje opet prilikom interpretacije treba uzeti u obzir interferenciju pokazatelja uzrokovanu funkcionalnom nedjeljivošću Kantona Sarajevo kao jedinstvene administrativne cjeline.

Za analizu poslovne izvrsnosti privrednih grana korišten je savremeni model baziran na multivarijacionoj analizi uzročnosti (BEX indeks). BEX indeks mjeri poslovnu izvrsnost preduzeća i to u dvije dimenzije: trenutna poslovna izvrsnost i očekivana poslovna izvrsnost. BEX indeks se sastoji od 4 pokazatelja (profitabilnost, stvaranje vrijednosti, likvidnost i finansijska snaga) sa određenim ponderima uticaja. Na temelju proračuna BEX indeksa rangiraju se poslovne grane, a u Studiji je korišteno rangiranje u periodu 2009-2013. godine kao osnova za prognostička očekivanja.

U trećem poglavlju Studije fokus je na analizi konkurentnosti Kantona Sarajevo u širem i užem okruženju, i to preko pokazatelja konkurentnosti kao što su produktivnost, investicije i stepen integrisanosti u međunarodnu ekonomiju.

U Studiji se analizira konkurentnost Kantona Sarajevo kao sposobnost privrede Kantona Sarajevo da ostvaruje odgovarajući ekonomski rast, odnosno odgovarajući nivo produktivnosti u ostvarenju domaćeg bruto proizvoda na bazi upotrebe dostupnih resursa. Studija daje poseban osvrt na tri pokazatelja konkurentnosti i to: produktivnost, neto investicije i stepen integrisanosti u međunarodnu ekonomiju. U okviru Studije elaborirana je faktorska intenzivnost izvoza Kantona Sarajevo, kao i definiranje indeksa „otkrivenih“ komparativnih prednosti (RCA), koji se za KS prvi put elaboriraju. Na kraju je data i komparativna analiza konkurentnosti KS i iskustava Slovenije

Izvori podataka koji su korišteni prilikom izrade ove Studije baziraju se na zvaničnim statističkim podacima u Bosni i Hercegovini, EU (agregiranim i disagregiranim), podacima AFIP-a (Agencija za finansijske, informatičke i posredničke usluge, te Statističko dokumentacionoj osnovi Zavoda za planiranje razvoja KS i CEDES-a.

Rezime

Iako kriza za EU predstavlja poziv na buđenje, trenutak u kojem ona uviđa da će je uvriježeno poslovanje dovesti do postepenog propadanja, i poduzima hitne mjere oličene u Europskoj strategiji za pametan, održiv i uključiv rast – EUROPA 2020, ozbiljnost globalne situacije koja ima veoma jak uticaj na krhku ekonomiju Bosne i Hercegovine (i svih administrativno političkih entiteta unutar BiH) još uvijek ne navodi lokalne aktere na poduzimanje neophodnih mjera i radikalnih ekonomskih i političkih zaokreta, koji će slijediti osnovni koncept EUROPA 2020, ali sa inkorporiranim specifičnostima bosanskohercegovačkog društva. I kako EU kao odgovor na globalnu krizu već 2010. godine kaže „Vrijeme je da budemo odvažni i ambiciozni“, tako bi i neko u BiH trebao preuzeti inicijativu koja će imati za cilj da trend postepenog propadanja, preusmjeri u trend ubrzanog rasta i porast potencijala, što je ključno za mogućnost približavanja EU. Tu inicijativu i leadersku poziciju može ostvariti najrazvijeniji region u BiH, Kanton Sarajevo. U ovom kontekstu je izrađena i Studija „Strateško opredjeljenje razvoja privrede Kantona Sarajevo, I faza“, razumijevajući je kao studiju od posebnog značaja za izradu Strategije razvoja Kantona Sarajevo do 2020.godine

Kanton Sarajevo je ekonomski najrazvijenija oblast Bosne i Hercegovine. Procjenjuje se da bruto domaći proizvod (BDP) za 2013. godinu nominalno iznosio 6.099.375 hiljade KM i sa prosječnom godišnjom ostvarenom stopom rasta od 2,1%. Kanton Sarajevo sa 18,9% stanovništva Federacije ostvaruje 36,2% ukupnog BDP-a Federacije. Iako u periodu 2010-2013. godina BDP bilježi tromi rast, zaposlenost je padala prosječnom godišnjom stopom od 1,0% (a ta stopa bi bila i dramatična da nije bilo politika subvencioniranja zapošljavanja). Ostali pokazatelji poput nezaposlenosti i stepena investiranja na nivou Kantona bilježe negativna kretanja. Tako nezaposlenost u istom periodu rapidno raste prosječnom godišnjom stopom od 2,3%, dok je stopa investiranja pala čak za 2,6%.

Od deset regiona iz grupe sa najnižim vrijednostima za BDP u EU 27, najniže je rangirana regija Severozapaden u Bugarskoj sa 7.200 eura po glavi stanovnika i nalazi se na 29% od prosjeka EU 27. Kanton Sarajevo se sa 6.776 eura po glavi stanovnika nalazi na 27% od prosjeka EU 27 i rangiran je niže od najslabije rangirane regije Severozapaden. Dakle, Sarajevski kanton, iako lider u Federaciji i BiH, u odnosu na zemlje EU regiona je najniže rangirana regija.

Ekonomska aktivnost mjerena BDV-om, ukazuje kako primarni sektor u BDV-u (2013. godine) Kantona Sarajevo uzima udio od 1,32 % i nije se značajnije mjenjao u periodu 2010. – 2013. godine. Sekundarni sektor zauzima oko 23% u toku posmatranog perioda, tercijarni (49,6%) i kvartarni (26,61%) udjela u BDV-u Kantona Sarajevo. Dakle, realni, proizvodni sektor u strukturi BDV Kantona Sarajevo generira 24,33% ukupnog BDV, a uslužni sektor učestvuje sa 75% u ukupnom BDV.

U 2013. godini, najviše je zaposlenih u tercijarnom sektoru (40,8%) i u kvartarnom sektoru (39,8%). U odnosu na 2009. godinu značajno se smanjilo učešće zaposlenih u primarnom (indeks 71,4) i sekundarnom sektoru (indeks 91,1). Kvartarni sektor bilježi povećanje za preko 15%.

U Kantonu Sarajevo jedan od ključnih problema je nezaposlenost. Krajem 2013. godine na evidenciji nezaposlenih bilo je 72.493 lica koja su tražili posao, što je više za 9,3% nego 2009. godine, odnosno nezaposlenost je rasla prosječno godišnje za 2,3%.

Primarni sektor pokazuje najveću produktivnost mjerenu ostvarenim BDV po zaposlenom, a kvartarni sektor najnižu globalnu produktivnost. Najveću efikasnost mjerenu ostvarenim BDV po poslovnom subjektu pokazuju subjekti iz sekundarnog sektora.

Dakle, strukturu privrede Kantona Sarajevo sa jedne strane karakteriše struktura koja odgovara razvijenoj privredi zbog visokg učešća uslužnih djelatnosti. No, opća produktivnost i neefikasnost uslužnog sektora ukazuje na nužne promjene strukture i to u pravcu jačanja realnog sektora privrede.

Strukturu BDP-a Kantona Sarajevo u 2013. godini odlikuje slična struktura BDP-a kao što je u Federaciji BiH, gdje je najznačajnija djelatnost trgovina (G). Udio ove djelatnosti u BDP-u sarajevskog kantona za posmatrani period kreće se oko 15%. Drugu najznačajniju djelatnost u strukturi BDP-a Kantona Sarajevo, čine informacije i komunikacije (J) oko 10%, koju slijede finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja (K) sa oko 8,5%, Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom (D) sa oko 8,2%, a potom prerađivačka industrija (C) sa oko 7,2%. U 2013. godini sektor prerađivačke industrije bilježi blagi porast po stopi 0,4%, što je nedovoljno u odnosu na očekivane rezultate, obzirom da je ovaj sektor u velikoj mjeri izvozno orijentiran.

Struktura privrednih djelatnosti, kakva je trenutno u Kantonu Sarajevo, dugoročno nije održiva, te iako je Kanton Sarajevo prema statističkim podacima dominantna regija u BiH i FBiH, već danas se suočava sa problemima rapidno rastuće nezaposlenosti i široko rasprostranjenog siromaštva. Samo zahvaljujući administrativno političkom položaju i činjenici da je država najveći poslodavac još uvijek je moguće održavati prividni socijalni mir uz enormno zaduživanje (na svim nivoima vlasti) koje služi za pokrivanje budžetskih deficita. Dominacija trgovine i sektora u kojima država igra ključnu ulogu ne doprinosi restrukturiranju i repozicioniranju privrede Kantona Sarajevo, već je po inerciji onemogućava i usporava. Privid dominacije razvijenog tercijarnog i kvartarnog sektora (karakteristika za razvijene ekonomije) koji u Kantonu Sarajevo očigledno imaju problem sa produktivnosti i efikasnosti je baziran na poddimenzioniranom ili gotovo uništenom realnom sektoru

(primarnom i sekundarnom), a nikako na snazi tercijarnog i kvartarnog sektora. Visoko obrazovanje (moglo bi se nazvati i teorijsko niskokvalitetno obrazovanje namijenjeno nezaposlenoj populaciji mladih) kao poluga održavanja socijalnog mira (apsorbiruje mladu nezaposlenu populaciju) rezultira udvostručenjem visokoobrazovanih kadrova na evidenciji biroa za zapošljavanje, što bi moglo rezultirati ili ubrzanim odlivom mladih ljudi ili socijalnim buntom u skoroj budućnosti. Stvaranje uslova za osnaživanje gotovo zamrlog realnog sektora i privlačenje investicija u relani sektor, posebno izvozno orijentiranih regionalnih aktera, uz jačanje efikasnosti i produktivnosti tercijarnog i kvartarnog sektora bi trebali biti prioriteta u budućnosti.

Ukupan broj registriranih poslovnih subjekata u 2013. godini iznosi 32.979 i u odnosu na 2009. godinu povećao se za 9,6%. Najveći broj poslovnih subjekata u 2013. godini je u općini Centar, zatim u općini Novi Grad, Novo Sarajevo i Ilidža. Ove četiri općine u ukupnom broju poslovnih subjekata učestvuju u Kantonu Sarajevo sa 77,6%. Veliki broj registriranih privrenih sbjekata nije aktivan (u fazi stečaja ili likvidacije), a tome doprinosi i veoma veliki broj neriješenih presuda u privrednim sporovima i visoki troškovi asocirani za proces likvidacije (tako da subjekti ostaju registrirani i pored toga što duži niz godina nisu aktivni). U ukupnom broju registriranih privrednih subjekata, dominiraju mikro i mala preduzeća (preko 80% od ukupnog broja registriranih subjekata).

U 2013. godini ostvarena je ukupna neto dobit od preko 662,7 miliona KM što je 3% manje nego 2009. godine, dok je istovremeno ukupan gubitak u iznosio oko 582,7 miliona KM što je za 20,8% više nego u 2009. godine, što govori o uslovima u kojima se odvijaju ekonomske aktivnosti i opštem negativnom trendu. Tome treba dodati i trendove izvedenih pokazatelja koji oslikavaju posruče privrede Kantona Sarajevo kao što su efikasnost poslovanja (prihod/rashod) kao pokazatelj sposobnosti postizanja rezultata (manja za 1,3% u poređenju sa 2009.), marža profita koja ukazuje na udio profita u prihodima (manja za 15,6% u poređenju sa 2009.), rentabilnost kapitala kao pokazatelj profitabilnosti (manji za 8,1% u poređenju sa 2009.), te rentabilnost poslovanja koja pokazuje veličinu prinosa na angažovana sredstva u poslovanju (manja 6,8% u poređenju sa 2009.).

Analizirajući strukturu registriranih privrednih subjekata evidentna je dominacija mikro preduzeća koji u 2013. godini čine 81,9% ukupno registriranih subjekata, koji sumarno imaju najmanje uposlenih. Srednje kategorizirani subjekti iako najmanje brojni ostvaruju sumarno najveću uposlenost.

Činjenica da je najveće učešće mikro i malih privrednih subjekata, koje se kreće oko 95%, u ukupnom broju subjekata na Kantonu Sarajevo, ukazuje na njihovu važnost i ulogu u ukupnom sistemu privređivanja.

I pored toga, što čine manje od jedan posto ukupnog broja registriranih subjekata, velika preduzeća u Kantonu Sarajevo zapošljavaju nešto manje od polovine ukupno uposlenih (46,5% u 2013.). Mala i srednja preduzeća u Kantonu Sarajevo zapošljavaju blizu 40% ukupnog broja radnika.

Analizirajući dobitak, odnosno gubitak u posmatranim godinama zaključuje se sljedeće:

- u 2013. u odnosu na 2009. godinu došlo je do pada ukupnih neto dobitaka za 3,0% i rasta gubitaka za 20,8%, što je posljedica sve izraženije krize poslovanja preduzeća u Kantonu Sarajevo, posebno velikih preduzeća,
- najvitalnija i najuspješnija kategorija subjekata su mikro preduzeća, koja su bilježila više nego uduplani rast neto prihoda u 2013. u odnosu na 2009. godinu, dok je rast gubitaka iznosio 17,3%,
- Generalno, profitabilnost subjekata u KS je na niskom nivou, a svi izvedeni parametri od efikasnosti poslovanja do rentabilnosti kapitala imaju negativan trend.

Na temelju dostupnih podataka, AFIP-a i to za 2010., 2011., 2012. i 2013. godinu, izračunati su agregatni pokazatelji finansijskog "zdravlja" pojedinog sektora modelom BEX indeksa. Specifičnost modela BEX-a jeste činjenica kako je konstruiran u hrvatskim uslovima poslovanja koji su vrlo slični poslovnim uslovima u Bosni i Hercegovini, tj. u Kantonu Sarajevo. U odnosu na druge modele koji služe za ocjenu finansijskog "zdravlja", ovo je najvažnija prednost BEX indeksiranja. Ostali modeli konstruirani su u drugačijim uslovima, prilagođeni dugogodišnjoj tržišnoj tradiciji poslovanja, pa se u pitanje dovodi primjenjivost tih modela na poduzećima koja čine aktivnost domaće privrede. BEX indeks nije ovisan o pokazateljima s tržišta kapitala na prognoziranje buduće opasnosti od finansijskih teškoća i bankrota.

Pomoću BEX indeksa procjenjuje se izvrsnost poduzeća, odnosno djelatnosti: BEX indeks veći od 1 dobre djelatnosti, BEX indeks između 0 i 1 potrebna su unaprijeđenja u djelatnosti, BEX indeks manji od 0 (negativan) ugrožena egzistencija djelatnosti

Agregatni pokazatelji finansijskog "zdravlja" pojedinog sektora izračunati su modelom BEX indeksa i predstavljeni trendom do 2020. godine.

Djelatnost	BEX				TREND
	2010	2011	2012	2013	2020
A	0,3	0,28	0,2	0,19	-0,11
C	1,03	0,39	0,78	1,04	1,17
D	1,68	1,42	1,27	1,35	0,46
E	0,74	0,67	0,67	0,91	1,18
F	1,32	2,26	3,27	1,91	4,55
G	2,66	2,58	2,96	2,63	2,95
H	0,61	0,37	0,53	0,74	1,03
I	1,52	1,46	1,4	0,38	-1,77
J	2,13	2,28	1,77	1,56	0,05
K	1,67	0,55	0,58	0,61	-1,83
M	9,15	12,17	10,57	2,19	-10,59
N	0,44	0,49	0,5	0,58	0,87
O	2,15	1,63	1,39	1,36	-0,59

Tabela 1. Historijske vrijednosti i trend BEX indeksa po djelatnostima

BEX indeks za poljoprivrednu djelatnost (A) kreće se u četiri analizirane godine (period 2010-2013. godine) od 0,3 do 0,19.. Trend je izrazito negativan i ukoliko se ne poduzmu adekvatne mjere u 2020. godini sektor će imati izrazito negativne pokazatelje.

Vrijednosno se BEX u djelatnosti rudarstva (C) kreće između 1,03 u 2010. godini i 1,04 u 2013. godini, što jedva prelazi granično područje za dobro poslovanje, ali dodatno poboljšanje se može očekivati samo uz unaprijeđenja u poslovanju. I pod sadašnjim uslovima koji vladaju u sektoru, BEX će blago rasti do 2020. godine.

Prerađivačka djelatnost (D) ima vrijednosti BEX indeksa pozitivne i iznad jedan za sve godine analize, što ukazuje da je ova djelatnost dobro poslovala, ali da se buduće poboljšanje može očekivati jedino uz unaprijeđenje uslova poslovanja. Pod trenutnim uslovima, predviđa se daljnja kontrakcija prerađivačkog sektora, te će veliki broj kompanija do 2020. godine biti suočen sa bankrotstvom i likvidacijom.

Nepovoljnim rezultatima u djelatnostima snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom (E), najviše je doprinio pokazatelj ex₄, odnosno pokazatelj finansijske snage sektora. Uočen je trend tromog rasta BEX indeksa do 2020. godine, što nije dobro, s obzirom na potencijal i velika očekivanja od ovog sektora.

Građevinarstvo (F), je djelatnost koja je prema BEX indeksu doživjela oscilacije u rezultatima, za analizirani period, ali ipak ima pozitivan ishod po vrijednosti ovog indeksa. Infrastrukturni razvoj bi i u budućnosti trebao biti zamajac razvoju ovog sektora sa očekivanim pozitivnim trendom BEX indeksa koji je za 2020. godinu procjenjen na preko 4,5, što ovaj sektor čini najbrže rastućim sektorom. Tome će svakako doprinijeti i očekivano značajnije otvaranje regionalnog tržišta za BiH kompanije u ovom sektoru.

U djelatnosti trgovine na veliko i malo (G), pokazatelj stvaranja vrijednosti pokazuje stabilan trend kretanja za cijeli analizirani period, što doprinosi pozitivnim rezultatima u ovoj oblasti, kad se ocjenjuje izvrsnost poslovanja. BEX indeks je tako u period od 2010 – 2014. godine, kretao se oko 2,6, što ukazuje kako ovaj sektor posluje vrlo dobro, što se može očekivati u periodu do 2020. godine.

Djelatnost ugostiteljstva nije imala pozitivne rezultate prema indeksiranju poslovanja na bazi BEX indeksa. Tako je ugostiteljstvo (H), za analizirani period imalo vrijednost indeksa između 0,61 i 0,74. Po rangu poslovne izvrsnosti ovaj sektor se nalazi na granici između dobrog i lošeg, no sa uočenim pozitivnim trendom, koji prati općenito razvoj turizma u KS, a što bi ovaj sektor trebalo 2020. godine svrstati u sektore koji dobro posluju.

Djelatnost saobraćaj, skladištenje i veze (I), je zabilježila naznačajniji pad u posmatranom periodu, te će u nedostatku radikalnih mjera ovaj sektor 2020. godini biti u zoni izrazito lošeg poslovanja, što će imati izrazit negativan uticaj i na ostale sektore.

Djelatnost finansijskog poslovanja (J) iako po BEX indeksu opada, još uvijek ima pozitivnu vrijednost i u 2013. godini indeks je iznosio 1,56. Uočen je izrazito negativan trend poslovanja, te se može konstatirati da bez uspješnih plasmana kredibilnim klijentima, kojih je u KS sve manje (jer ni javni sektor više ne spada u domen niskog rizika), mora doći će do repozicioniranja unutar ovog sektora sa uglavnom negativnim efektima po ukupnu ekonomsku situaciju.

Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge (K), kao djelatnost također je u analiziranom periodu zabilježila značajan pad BEX indeksa. Prema vrijednostima BEX indeksa ova djelatnost je na graničnom području između dobrog i lošeg. Izrazito negativan trend ovog sektora se može vezati kako za negativan trend sektora (J), ali i za općenito kontrakciju realnog sektora u KS.

Djelatnost obrazovanje (M), imao je pozitivne vrijednosti BEX indeksa za sve godine koje su pokrivala analizu. Negativan trend i nagli negativni skok u 2013. godini, može sugerirati i to da mladi sve češće biraju odlazak u razvijene zemlje i zapošljavanje umjesto obrazovanja iz dokolice.

U djelatnost (N), oblasti zdravstvenih i socijalnih usluga, negativan pokazatelj BEX indeksa za analizirani period ukazuje na preveliku zaduženost ovog sektora. Vrijednost BEX-a nije prelazila vrijednost 1 u ovoj djelatnosti i ukazuje kako sektor posluje na granici dobrog i lošeg rezultata poslovne izvrsnosti, te da će tako i ostati do 2020. godine, uz blagi rast BEX indeksa, ukoliko se sektor ne reformira.

Djelatnost (O), ostale javne, društvene, socijalne i lične usluge, po ocjeni BEX indeksa, bile su ocjenjene za sve tri godine kao dobre prema poslovnoj izvrsnosti, ali imaju negativan trend.

Ako se posmatra analiza strukture BDP-a Kantona Sarajevo, vidi se kako najveći udio u strukturi čini trgovina. Stoga je i očekivan rezultat da je finansijska stabilnost poduzeća u ovoj djelatnosti na bazi poslovne izvrsnosti pozitivna, a djelatnost posluje vrlo dobro. Zabrinjavajuća je činjenica da djelatnosti poput poljoprivredne proizvodnje, saobraćaja skladištenja i veza, ugostiteljstva, poslovanja nekretninama, iznajmljivanja i poslovnih usluga kao i druge značajne djelatnosti posluju na graničnom području između dobrog i lošeg. Također, trend BEX indeksa po pojedinim djelatnostima ukazuje na to da bi 2020. godine u zoni pozitivne poslovne izvrsnosti mogli biti samo djelatnosti: rudarstva (C), snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom (E), građevinarstvo (F), trgovina na veliko i malo (G) i ugostiteljstvo (H).

Učešće BDP u Kantonu u ukupnom BDP FBiH od 35,9% u 2010. godini povećano je na 36,1% u 2013. godini. BDP u Kantonu Sarajevo se povećao u 2013. godini u odnosu na 2010. godinu za 6,3%, a u Federaciji za 5,4%.

Konkurentnost Kantona Sarajevo označava sposobnost privrede Kantona da ostvaruje odgovarajući ekonomski rast, odnosno odgovarajući nivo produktivnosti u ostvarenju domaćeg bruto proizvoda (BDP) uz korištenje raspoloživih resursa. Važan pokazatelj produktivnosti u Kantonu Sarajevo je BDP po zaposlenom. Ostvareni BDP po zaposlenom ostvaruje rast, i u Kantonu Sarajevo i u Federaciji BiH. Ti se indikatori mogu uzeti kao realni pokazatelji produktivnosti u Kantonu.

BDP po zaposlenom u Kantonu ima kontinuirano povećanje, da bi u apsolutnom iznosu u 2013. godini iznosio 49.644 KM i povećan je za 10.772 KM, dok je to povećanje u Federaciji BiH 2.339 KM. Rast BDP-a uz povećanje produktivnosti, porast nezaposlenosti po godišnjoj stopi rasta od 2,3%, pad zaposlenosti po prosječnoj godišnjoj stopi od 1%, i nekorektni društveni ugovori kao i neadekvatna djelatnost javnih službi, ukazuju na postojanje uslova za široko rasprostranjivanje siromaštva.

Jačanje konkurentne pozicije Kantona Sarajevo ima za cilj osposobljavanje privrednih subjekata za izvoz sa većom dodanom vrijednošću. Analiza rezultata klasifikacije izvoza Kantona Sarajevo prema faktorskoj intenzivnosti u periodu 2010 – 2013. godine, ukazuje kako nema značajnog doprinosa ostvarenju veće dodane vrijednosti kroz izvoz. Grupa resursno intenzivnih proizvoda čine najznačajniju stavku u ukupnoj strukturi izvoza Kantona Sarajevo. Ova grupa proizvoda zastupljena je sa 34,05%, u ukupnom izvozu Kantona Sarajevo. Nisko tehnološka grupa proizvoda (niskokvalificiranom radnom snagom intenzivni proizvodi) u ukupnom izvozu u 2010. godini sudjeluje sa 11,86%. Ova grupa proizvoda svojim udjelom pada na 9,51% u 2011., raste na 10,40% u 2012. godini, da bi u 2013. godini, iznosila 11,81%. Ovo ujedno prikazuje nedosljednost stava da relativno niski troškovi radne snage igraju značajnu ulogu u privlačenju stranih investicija. Treća grupa proizvoda (kapitalno intenzivna grupa) u posmatranom periodu, bilježi konstantan pad udjela u ukupnom izvozu sa 15,61% u 2010. godini na 13,42% u 2013. godini. Visoko tehnološki proizvodi čine značajan udio u ukupnom izvozu Kantona Sarajevo za analizirani period. Sa udjelom od 13,24% u 2010. godini 15,32% u 2013. godini.

Visoko tehnološki proizvodi veće dodane vrijednosti u strukturi izvoza zastupljeniji su u Kantonu Sarajevo nego u Federaciji BiH. Na bazi izvoznih pokazatelja, vidljivo je da prema faktorskom sastavu gotovo polovinu izvoza čine proizvodi koji su resursno intenzivni ili nisko tehnološki intenzivni. Može se zaključiti kako je ovakva faktorska struktura snažno doprinosila dosadašnjem slabom rastu izvoza s jedne strane, a sa druge strane javlja se i kao ograničavajući faktor budućega rasta jer je, supstitucija nisko tehnoloških proizvoda onima srednje i visoko tehnološke intenzivnosti spora i ograničena. Na ovaj način izvoznici se dovode u nezavidan položaj u odnosu na konkurente jer upravo potražnja za visoko tehnološkim intenzivnim proizvodima bilježi najbrži rast.

Analiza komparativnih prednosti izvozne strukture Kantona Sarajevo na međunarodnom tržištu, ukazuje kako izuzetne komparativne prednosti imaju grupe proizvoda radno intenzivnih i to posebno proizvodi od drveta, uključujući i namještaj.

Izračunati RCA indeks (Indeks otkrivene komparativne prednosti) za Kanton Sarajevo ukazuje da KS nema komparativnih prednosti u međunarodnim uslovima za proizvode iz drugih grupa poput nisko tehnoloških (radno intenzivnih), srednje tehnoloških (kapitalno intenzivnih) i visoko tehnoloških proizvoda. Prema RCA indeksu, nisko tehnološki, srednje tehnološki i visoko tehnološki proizvodi za Kantona Sarajevo imaju vrijednosti koje su niže od 1.

Analize RCA indeksa pokazala je i neke pozitivne rezultate. Iako je vrijednost RCA za grupu visoko tehnoloških proizvoda ispod 1 za oba analizirana perioda, ipak je ovaj indeks zabilježio rast u 2013. godini u odnosu na 2010. godinu, što je ohrabrujući trend.

Analiza komparativnih prednosti Kantona prema izvoznom kapacitetu Federacije BiH nije pokazala pozitivan rezultat. Kanton ipak ima izražene komparativne prednosti, $RCA > 1$, za grupu visoko tehnoloških proizvoda na nivou Federacije BiH.

Konvergenција ka EU zahtijeva brze strukturalne reforme i impulsivan ekonomski rast

Iako je tokom 90-tih godina prošlog stoljeća, Kanton Sarajevo pretrpio trajan gubitak bogatstva i potencijala za rast, interventnim mjerama i međunarodnom podrškom, dio tog gubitka je nadoknađen, no politikom privrednog razvoja i povezanim politikama (zapošljavnja, konkurentnosti, obrazovanja, razvoja privrednih sektora, podršci razvoju malih i srednjih preduzeća, podršci razvoju primarnog i sekundarnog sektora, izostankom politike reforme javnog sektora), te uticajm krize koja je zahvatila EU, može se konstatirati da je privreda Kantona Sarajevo neadekvatno strukturirana i na koljenima, sa potencijalom koji dovodi do divergencije u odnosu na razvojnu putanju EU. Ukoliko izostanu mjere, odnosno ukoliko akteri ne smognu snage i hrabrosti za mjere koje se mogu opisati kao „Vrijeme je da budemo odvažni i ambiciozni“, Kantonu Sarajevo kao i cijeloj BiH predstoji sporo (ili ne baš toliko sporo) propadanje.

Kantonu Sarajevo je potreban:

- Integrirani rast – podsticanjem regionalne trgovine i investicionih veza, te nediskriminatornih, transparentnih i predvidljivih politika.
- Pametni rast – opredjeljivanjem za inovacije i konkurentnost baziranu na uvećanju vrijednosti proizvoda, a ne na troškovima radne snage.
- Održivi rast – podizanjem nivoa konkurentnosti privatnog sektora kroz razvoj infrastrukture i "zeleniji" i energetski efikasniji rast.
- Inkluzivni rast – stavljanjem većeg akcenta na razvoj vještina, otvaranje radnih mjesta i inkluzivno učešće na tržištu, razvoj industrija koje tradicionalno zapošljavaju veliki broj radnika, zdravlje i blagostanje.
- Upravljanje usmjereno na rast – povećanjem kapaciteta državnih uprava da jačaju vladavinu prava i smanjuju korupciju u cilju stvaranja ambijenta pogodnog za biznis i obezbijedenja javnih službi neophodnih za ekonomski razvoj.

Kako bi to postigli, dobro izbalansirane politike i mjere (interventne i dugoročne), prilagođene lokalnom ambijentu i koje uzimaju u obzir specifičnosti Kantona Sarajevo, ali i polazne parametre razvijenosti privrede, trebaju biti definirane, a koje bi stimulirale restrukturiranje (transformaciju) privrede Kantona Sarajevo, te na taj način adresirale neke od ključnih problema koji se uočavaju, a to su prije svega:

- Visoka nezaposlenost i niska zaposlenost.
- Neravnomjerna distribucija bogatstva, što uzrokuje masovno zaduživanje i osiromašenje širokog društvenog sloja, smanjenje društvene kohezije i kao krajnju posljedicu društvenu neravnopravnost i socijalni bunt.
- Nizak nivo investiranja (a posebno u realni sektor).
- Nizak kvalitet visokog obrazovanja i produkcija visokoobrazovanog kadra koji ne može naći svoje mjesto u realnom sektoru.
- Neproporcionalno veliki broj zaposlenih u javnom sektoru u odnosu na privatni sektor.
- Nerazvijenost realnog sektora i kao posljedica toga dominacija tercijarnog i kvartnog sektora (neefikasan, niska produktivnost).
- Veliki broj privrednih subjekata kojima neminovno slijedi bankrotstvo i likvidacija.
- Subvencioniranje javnih preduzeća koji zbog neefikasnosti i niske produktivnosti posluju sa gubicima, čije funkcionisanje je neophodno, a što u uzrokuje iscrpljivanje budžeta.
- Rasprostranjeno siromaštvo i kao posljedica toga druge negativne društvene pojave.

Upravo iz razloga nužne brže konvergenције ka EU, sačinjena je i Strategija za JIE do kraja 2020. koja odražava odlučnost svih vlada u Jugoistočnoj Evropi da prihvate pristupe koji podrazumijevaju hrabre politike potrebne za dostizanje takvih nivoa društveno-ekonomskog razvoja koji su neophodni za poboljšanje prosperiteta svih građana i, konačno, za lakše ostvarenje integracije sa EU. U dostizanju ciljeva koji su ovom strategijom stavljeni pred Bosnu i Hercegovinu, svakako se očekuje mnogo veći doprinos Kantona Sarajevo kao razvijenijeg dijela BiH, u poređenju sa drugim manje razvijenim regionima BiH.

Strategija za JIE do kraja 2020. polazne vrijednosti iz 2010. godine i ciljne vrijednosti za 2020. godinu	Godina 2010	Godina 2020	Godišnja stopa rasta (%)
Parametri	BiH	BiH	BiH
Ukupni strateški ciljevi			
1. BDP per capita u odnosu na prosjek 27 država EU (izražen kroz standard kupovne moći – PPS), u %	28,0	38,0	1,0
2. Ukupna trgovina robama i uslugama (u milion. EUR)	12.138	24.500	7,27
3. Trgovinski bilans (% BDP)	-25,6	-20,2	0,54
Integrirani rast			
4. Trgovina robama u okviru regiona (EUR milion)	3.100	7.100	8,64
5. Ukupan prilivi DSI (EUR milion.)	174	500	11,13
Pametni rast			
6. BDP po zaposlenom (EUR prema PPS)	29.183	40.200	3,25
7. Broj visoko kvalifikovanih lica u radnoj snazi	213.000	255.000	1,82
Održivi rast			
8. Broj novoformiranih preduzeća u jednoj godini	1.896	2.300	1,95
9. Izvoz roba i usluga po glavi stanovnika (EUR)	1.232	2.600	7,75
Inkluzivni rast			
10. Ukupna stopa zaposlenosti, % populacije starije od 15 godina	32,5	33,9	0,42
Upravljanje usmjereno na rast			
11. Djelotvornost vlade, Indeks upravljanja Svjetske banke	1,8	2,1	1,53

Tabela 2. – Polazne i ciljne vrijednosti parametara razvoja iz Strategije razvoja Jugoistočne Europe do 2020. godine (Strategije JIE 2020).

Uzimajući u obzir projicirani rast BDP/pc za EU 27, koji bi trebao da iznosi 29.923 euro u 2020. godini, potreban rast BDP/pc KS u istom periodu bi trebao da rezultira sa 11.370 euro u 2020. godini, kako bi planirani BDP/pc KS u odnosu na prosjek 27 država EU (izražen kroz standard kupovne moći – PPS), bio na nivou od 38%. Kako bi se postigao planirani BDP/pc, potrebna prosječna godišnja stopa rasta BDP/pc Kantona Sarajevo je 5,39 %, no očigledno to neće biti moguće ostvariti, s obzirom da je u proteklom periodu prosječna godišnja stopa rasta bila 2,1% (periodu 2010-2013), što će reći da bi za period 2015-2020. trebala biti dvostruko veća od ciljne stope, a naznake takvog rasta se ne primjećuju, tj. ukoliko Kanton Sarajevo kao ekonomski najjača regija u BiH nije u mogućnosti da ostvari značajniju divergenciju ka EU, onda svakako niti ostatak BiH to neće biti u mogućnosti.

Rast trgovine robama i uslugama je rastao relativno visokom prosječnom stopom od 6% na godišnjem nivou u KS za period 2009-2013. godina, dok ciljna stopa rasta treba da bude 7,27%, kako bi se postigla planirana konvergencija ka EU.

Ukupan izvoz u 2013. godini Sarajevskog Kantona iznosio je 916 mil. KM, što je za 26,7% više u odnosu na 2012. godinu i čini tek 16,5% od ukupnog izvoza FBiH u 2013. godini. Stepenn pokrivenosti uvoza izvozom 2013. godine iznosi 26%, a u 2010. godini iznosio je 24%. Može se konstatovati da je izvoz u odnosu na uvoz u Kantonu Sarajevo na niskom nivou, ali stepenn pokrivenosti uvoza izvozom pokazuje pozitivan trend.

Ostvarene investicije u Kantonu Sarajevo u 2013. godini iznose 1.029.177 hiljada KM i manje su za 1,9% u odnosu na 2010. godinu. Ostvarene investicije u Kantonu Sarajevo ostvarile su negativnu prosječnu stopu od -0,6% godišnje. Prosječna godišnja stopa rasta direktnih stranih investicija u BiH za period 2010-2014. godina je iznosila 8,1%, što je manje u odnosu na planiranih 11,13%. Ipak je u 2014. godini dostignut nivo od 419 miliona eura DSI, dok će kumulativni iznos biti manji od ciljnog kumulativnog iznosa.

Uzimajući u obzir prosječnu godišnju stopu rasta BDP-a Kantona Sarajevo za period 2010-2013. godina (2,1%), te prosječnu godišnju stopu rasta broja zaposlenih za isti period (-1%), može se zaključiti da u Kantonu Sarajevo prosječna godišnja stopa rasta BDP/uposlenom iznosi 1,03%, što je mnogo manje od ciljnih 3,25%, kojim bi se dostigla planirana ciljna produktivnost, a vidi se da je djelimično i rezultat samnjenja broja uposlenih umjesto potrebnog dinamičnog rasta BDP-a.

Broj zaposlenih sa visokom stručnom spremom raste prosječnom godišnjom stopom od 1,6%, što je zadovoljavajuće s obzirom da u strukturi zaposlenih u KS, učešće uposlenih sa VSS u odnosu na ukupan broj uposlenih je mnogo značajniji nego u ostatku BiH.

Ukupan broj poslovnih subjekata rastao je po prosječnoj godišnjoj stopi 2,3% u Kantonu Sarajevo. Ukupan broj novoregistrovanih pravnih lica padao je po prosječnoj godišnjoj stopi od (-16,5%), što je veoma zabrinjavajuće, govori dovoljno o poslovnom okruženju, i u potpunosti divergira od ciljnih parametara približavanja EU.

Činjenica da je izvoz/pc BiH u 2010. godini iznosio 1.232 eura, a u KS tek 872 eura, ne začuđuje s obzirom na strukturu privrede KS i njegovu geopolitičku poziciju unutar BiH, no ipak to nije promotivna informacija. Tek 2013. godine taj parametar prelazi 1.000 eura u KS, i raste prosječnom godišnjom stopom od 6% u periodu 2010-2013. godina. Ukoliko se očekuje približavanje EU i dostizanje ciljne vrijednosti izvoz/pc KS u 2020. godini (2.400 euro/pc), onda bi taj parametar trebao rasti mnogo većom prosječnom godišnjom stopom, čak i u poređenju sa BiH prosjekom (7,75%), jer je polazna osnova KS lošija od BiH prosjeka.

Stepenn zaposlenosti po ILO definiciji u KS je u 2013. godini iznosio je 27,8%, što je mnogo niže od stepena zaposlenosti u BiH koji je iznosio preko 31%. Ciljna vrijednost stope zaposlenosti u KS (od oko 33,9% u 2020. godini), može se postići samo aktivnim i koncentrisanim jačanjem realnog sektora, a nikako daljnjom ekspanzijom tercijarnog i kvartarnog sektora.

Djelotvornost vlade je oličena u indeksu upravljanja Svjetske banke, a odnosi se prije svega na kvalitet javnih servisa i njihovu neovisnost od političkih pritisaka, kvalitet formuliranja i implementiranja politika i kredibilitet vlade u odnosu na provođenje tih politika, jačanje javne uprave, borbu protiv korupcije i jačanje vladavine prava. Ciljna vrijednost tog indeksa je 2,1 u 2020. godini, što će reći da je potrebno još uvijek raditi na definiranju jasnih i konzistentnih politika, koje se definiraju na bazi stručnih promišljanja, a provode se principijelno kroz niz godina, što povećava atraktivnost prostora za priliv kapitala i kreiranje novih radnih mjesta. Posebnu pažnju potrebno je obratiti na investicionu politiku i mjere privlačenja DSI u realni sektor, poželjno izvozno orijentiran.

Ono na što se treba usmjeriti pažnja Vlade Kantona Sarajevo samostalno, ali i u saradnji sa institucijama na kantonalnom, ali i višim nivoima vlasti, u narednom periodu odnosi se na definiranje mjera kojim bi se:

- podstakao priliv direktnih stranih investicija, sa fokusom na investicije u realni sektor, izvozno orijentiranih subjekata;
- povećao broj zaposlenih sa fokusom na realni sektor (primarni i sekundarni);
- podstaklo stvaranje prostornih i infrastrukturnih uslova za razvoj realnog sektora;
- povećala efikasnost i produktivnost u tercijarnom i kvartnom sektoru;
- podstaklo privlačenje izvozno orijentiranih pravnih subjekata;
- kreirao lokalni investicioni koncept fokusiran na povećano učešće u regionalnim snabdijevačkim lancima i globalnim snabdijevačkim mrežama;
- povećala djelotvornost vlade, a koja se odnosi, prije svega, na kvalitet javnih servisa i njihovu neovisnost od političkih pritisaka, kvalitet formuliranja i implementiranja politika i kredibilitet vlade u odnosu na provođenje tih politika (politika privlačenja investicija, uključivo i direktnih stranih investicija), borbu protiv korupcije i vladavinu prava;
- stvorilo bolje poslovno okruženje;
- pokrenula reforma visokog školstva sa fokusom na podizanje kvaliteta obrazovanja, a nikako na povećanje broja studenata i hiperprodukciju kadrova sa niskim nivoom aplikabilnih kompetencija i vještina;
- jačalo poduzetništvo, a pogotovo kod viskoobrazovanih mladih ljudi koji imaju kapacitet za pokretanje i razvijanje vlastitih biznisa, te pružila podršku takvim „start-up“ projektima u domenu kreativne industrije (kreditne linije, garancije, prostor za rad, stručna podrška).

Kanton Sarajevo se treba što prije uklopiti u koncept integrisanog rasta i zauzeti svoje mjesto kao značajan region u JIE. To se prije svega odnosi na integraciju u regionalne ekonomske tokove kroz pružanje podrške izvozno orijentiranim preduzećima da posluju, prije svega, u zemljama regiona, što se može mjeriti povećanjem trgovinske razmjene sa zemljama regiona. Kroz niz mjera potrebno je promovirati izvozne potencijale privrede Kantona Sarajevo, pružiti podršku izgradnji i jačanju trgovinskih veza i kapaciteta, te olakšati plasman roba i usluga na tržišta susjednih zemalja i regije JIE. Pored toga potrebno je uspostaviti investicioni koncept sa povećanim učešćem u regionalnim snabdijevačkim lancima i globalnim snabdijevačkim mrežama. Nužno je i pratiti napredak u domenu reformi poslovnog ambijenta zemalja regije i primjeniti uočenu pozitivnu praksu i regionalne trendove na nivou Kantona Sarajevo.

Primjenom koncepta pametnog rasta trebalo bi doći do povećanja produktivnosti. U domenu obrazovanja potrebno je obezbijediti da obrazovni sistem bolje zadovoljava ekonomske potrebe i potrebe tržišta rada, te da bude takav da omogući mobilnost radne snage (regionalnu i globalnu). U svim segmentima obrazovanja razvijati ključne poduzetničke kompetencije (nastavni programi, obuka nastavnog kadra, ocjenjivanje). Podsticati istraživački potencijal univerziteta da transformiše stečeno znanje u inovacije koje imaju mjesto na tržištu kroz podršku mrežama inkubatora, preduzetništvu i pristupu izvorima finansiranja sa posebnim akcentom na pametne i čiste tehnologije. U tercijarnom sektoru manje pažnje posvećivati trgovini (posebice onoj koja se bazira na konceptu „uvezi i prodaj“) a poduzeti mjere jačanja kreativne industrije (posebice u domenu izvozno orijentiranih usluga). Mjere koje će Kanton Sarajevo pozicionirati u regiji kao vodeću i prepoznatljivu regiju u oblasti kinematografije, javnih elektronskih medija, distributerskih kuća, najinteresantnijih muzejskih aktivnosti i postavki, klasične i ostalih muzičkih žanrova, teatra, opere, itd., su urgentno potrebne, jer će u mnogome doprinijeti i razvoju tercijarnog sektora. I dalje nastaviti promovirati osposobljavanje za korištenje IT-a, i digitalno povezivanje sa ostatkom regije i svijeta, u svim sferama društva i kroz obrazovni sistem.

Održivi rast Kantona Sarajevo se može postići povećanjem broja aktivnih i uspješnih privrednih subjekata koji su izvozno orijentirani i konkurentni na regionalnom, ali i međunarodnom tržištu. Mjere za podršku razvoju malih i srednjih preduzeća (SME), uključujući i kroz klastere i veze: direktne strane investicije (DSI) – SME (podsticanjem internacionalizacije SME; mapiranjem postojeće poslovne infrastrukture i službi za podršku biznisu; uspostavljanjem regionalnih programa povezivanja DSI-SME) i izgradnjom kapaciteta za obuku tržišta pružalaca usluga kako bi ono moglo da pruža znanja i vještine potrebne preduzećima koji imaju potencijal za razvoj, a posebno preduzećima zainteresovanim za trgovanje u okviru unutrašnjeg tržišta EU. Također je potrebno pružiti podršku razvoju regionalnih vrijednosnih lanaca preko akcija prilagođenih konkretnom sektoru. Potrebno je aktivno raditi na restrukturiranju i transformaciji (po potrebi vlasničkoj, organizacionoj, upravljačkoj) javnih kantonalnih preduzeća aktivnih u domenu snabdijevanja energijom, javnog transporta, snabdijevanja vodom, i drugih, kako bi odgovorili zahtjevima kupaca, obezbijedili kvalitet i sigurnost snabdijevanja, i uspješno poslovali na tržišnim principima, pogotovo uzevši u obzir sve snažnije zahtjeve liberalizacije tržišta u procesu približavanja EU.

Posebnu pažnju potrebno je obratiti na promociju i uspostavljanje mehanizama za prilagođavanje globalnim i regionalnim trendovima primjene novih okolinski prihvatljivih tehnologija, što bi moglo rezultirati uštedama, očuvanju resursa i okoliša, ali i kreiranjem novih radnih mjesta i povećanjem investicija. Globalne i europske inicijative o povećanju efikasnosti korištenja energije i korištenju obnovljivih izvora energije je potrebno pretočiti u niz investicionih poslovnih projekata, koji rezultiraju proizvodima i uslugama namjenjenim regionalnom tržištu, ali i šire. Kroz uspostavu subvencioniranih kreditnih linija za povećanje energetske efikasnosti omogućiti podizanje produktivnosti privrednih subjekata i njihov dalji razvoj. Potrebno je promovirati koncept razvoja lokalnih, regionalnih i međunarodnih privrednih zona i uspostaviti dobru povezanost sa ključnom transportnom infrastrukturom. Pored toga restrukturiranje sistema javnog saobraćaja je nužno, jer sistem koji je u svojoj osnovici uspostavljen još početkom 20 stoljeća, više ne odgovara potrebama metropolitanskog područja Kantona Sarajevo.

Poseban problem predstavlja i funkcioniranje Aerodroma Sarajevo, koji svojom poslovnom politikom omogućavanja uglavnom visokotarifnih linija onemogućava građane Sarajeva da ostvare brži i češći kontakt sa regionalnim i svjetskim okruženjem, nanoseći štetu ekonomiji Kantona Sarajevo, a posebno sektoru turizma (danas najveći broj europskih turista, a posebno mladih, putuje niskobudžetnim letovima). Iako ove transformacije uglavnom zahtijevaju velika finansijska sredstva, one su neophodne i danas već urgentne.

Kanton Sarajevo treba aktivno da radi na podsticajnu inkluzivnog rasta, gdje aktivnim mjerama treba da omogući zapošljavanje. Mjere koje podstiču razvoj privrednih grana koje su radno intenzivne (zapošljavanje radne snage sa nižim stepenom kvalifikacija) te razvoj kreativne ekonomije (zapošljavanje visokoobrazovane populacije). Također, koncept socijalna pomoć + rad na crno, potrebno je zamijeniti konceptom javni radovi + kvalifikacija/prekvalifikacija, sa onim grupama za koje je to prikladno (veliki broj mladih u strukturi nezaposlenih). Također je potrebno uključiti socijalne partnere u osmišljavanje i implementiranje razvoja i mjera koje regulišu pitanja tržišta rada (participativni socijalni dijalog). Stimulisati inicijative socijalne ekonomije uspostavljanjem pogodnog ambijenta za inicijative socijalne ekonomije, uključujući pravni i regulatorni okvir, politike, strategije i akcije, stimulacije, te podržati razvoj socijalnog poduzetništva.

Kako bi se omogućio željeni ekonomski razvoj, javni sektor Kantona Sarajevo treba se reformisati u smislu prilagođavanja i jačanja kapaciteta za upravljanje usmjereno na rast. To se prije svega odnosi na djelotvorne javne službe, koje su profesionalizirane (povećane meritokratski kapaciteti administracije), unaprijeđenja kapaciteta za kreiranje i dosljedno provođenje politika, uvesti e-upravu (što je moguće šire i brže elektronski pristup javnim službama). Uvesti koncept ex-ante i ex-post evaluacije vezane za rad i aktivnosti javnih službi. Borba protiv korupcije u svim svojim aspektima, je ključni preduslov za privlačenje investicija (posebno DSI) i dinamičniji rast. Pravosudni sistem, također predstavlja kočnicu bržem razvoju, a prije svega kompetencije sudija i sudova, sporo rješavanje privrednih sporova, i nedostatak mehanizama za alternativno rješavanje sporova, što je i dovelo do velikog broja registriranih, ali neaktivnih privrednih subjekata.

Ovih pet osnovnih ciljeva potrebno je žurno početi ostvarivati kroz primjenu adekvatnih vladinih mjera, i uz podršku viših nivoa vlasti, regionalnih i međunarodnih aktera kako bi se omogućila željena transformacija privrede Kantona Sarajevo, koja bi dovela do sveobuhvatne konvergencije društveno ekonomskih tokova Kantona Sarajevo ka EU. S obzirom na geopolitički položaj Kantona Sarajevo, kao glavnog grada Bosne i Hercegovine i jedne od razvijenijih regija u BiH, za očekivati je da će Kanton Sarajevo biti predvodnik u mnogim inicijativama u procesu ostvarivanja gore navedenih ciljeva i primjer dobre prakse za ostale regije i administrativne jedinice. Konkretno mjere koje će voditi ka ostvarivanju gore navedenih ciljeva potrebno je formulirati u formi akcionog plana, te pratiti njegovo izvršenje do 2020. godine.

Studija „Strateško opredjeljenje razvoja privrede Kantona Sarajevo, I faza“, može da posluži kreatorima i donosicima politika ekonomskog, društvenog i okolinskog razvoja kao faktografska baza, ali i alat za argumentirano definiranje politika i mjera (prije svega onih koje podstiču razvoj privrede Kantona Sarajevo u strateški definiranim pravcima) sa ciljem unaprijeđenja kvaliteta života u Kantonu Sarajevo i održivosti razvoja Kantona Sarajevo.

I. Osnovni indikatori razvijenosti Kantona Sarajevo

1. Nivo razvijenosti Kantona Sarajevo

1.1. Procjena BDP ukupno i per capita

Teritorija	2010.	2011.	2012.	2013.
	u mil. KM			
FBiH	15.992	16.489	16.554	16.914
Kanton Sarajevo	5.739	5.815	6.008	6.099
	u mil.EUR			
FBiH	8.177	8.431	8.464	8.648
Kanton Sarajevo	2.934	2.973	3.072	3.119
	u mil.USD			
FBiH	10.828	11.726	10.872	11.478
Kanton Sarajevo	3.886	4.136	3.945	4.139
Prosječan godišni kurs KM/EUR	1,9558	1,9558	1,9558	1,9558
Prosječan godišni kurs KM/USD	1,4769	1,4061	1,5227	1,4736

Tabela 3. Bruto domaći proizvod, tekuće cijene, 2010-2013 godine

Teritorija	2010.	2011.	2012.	2013.
	KM			
FBiH	6.841	7.051	7.080	7.237
Kanton Sarajevo	13.145	13.253	13.631	13.779
	EUR			
FBiH	3.498	3.605	3.620	3.700
Kanton Sarajevo	6.721	6.776	6.970	7.045
	USD			
FBiH	4.634	5.015	4.650	4.911
Kanton Sarajevo	8.900	9.425	8.952	9.351
	Procjena prisutnog stanovništva, u hilj., sredina godine			
FBiH	2.338	2.338	2.338	2.337
Kanton Sarajevo	437	439	441	443
Prosječan godišni kurs KM/EUR	1,9558	1,9558	1,9558	1,9558
Prosječan godišni kurs KM/USD	1,4769	1,4061	1,5227	1,4736

Tabela 5. BDP/pc, u odnosu na prisutno stanovništvo¹, tekuće cijene

Pokazatelji	2010.	2011.	2012.	2013.	Stopa rasta 2010 -2013
	BDP u hilj.KM				
FBiH	15.992.063	16.489.083	16.554.140	16.913.721	1,9
Kanton Sarajevo	5.738.590	5.815.059	6.007.705	6.099.375	2,1
	Zaposlenost				
FBiH	438.949	440.747	437.331	435.113	-0,3
Kanton Sarajevo	126.546	126.068	126.265	122.862	-1,0
	Ostvarene investicije u hilj.KM				
FBiH	2.574.023	2.652.656	2.618.829	2.812.389	3,0
Kanton Sarajevo	1.049.402	909.214	791.908	1.029.177	-0,6
	Produktivnost - BDP po zaposlenom u KM				
FBiH	36.433	37.412	37.853	38.872	2,2
Kanton Sarajevo	45.348	46.126	47.580	49.644	3,1
	Stepen investiranja (%)				
FBiH	16,1	16,1	15,8	16,6	1,1
Kanton Sarajevo	18,3	15,6	13,2	16,9	-2,6

Tabela 4. BDP, Produktivnost u Kantonu Sarajevo, Stepem investiranja, 2010- 2013. godine

Kanton Sarajevo je ekonomski najrazvijenija oblast Bosne i Hercegovine. Procjenjena vrijednost BDP-a sarajevskog kantona u ukupnom BDP-u BiH¹ iznosi oko 23%, odnosno oko 36% od BDP-a Federacije BiH. Procjenjuje se da bruto domaći proizvod (BDP) za 2013¹. godinu na području Kantona Sarajevo nominalno iznosi 6.099.375 hiljade KM i sa prosječnom godišnjom ostvarenom stopom rasta od 2,1% veći je za 6,3% u odnosu na 2010. godinu, kada je procjenjen na 5.069.495 hiljada KM.

Iako BDP bilježi blagi rast, ostali pokazatelji poput zaposlenosti i stepena investiranja na nivou Kantona bilježe pad za period 2010 – 2013. godine. Tako je zaposlenost je pala za 1%, dok je stopa investiranja pala čak za 2,6%. Od osnovnih makroekonomskih pokazatelja jedino je produktivnost mjerena odnosom BDP-a i broja zaposlenih bilježila, za analizirani period, rast od 3,1%.

Ostvareni BDP po stanovniku Kantona Sarajevo koji iznosi 13.779 KM je 1,9 puta iznad prosječno ostavrenog BDP/pc u FBiH.

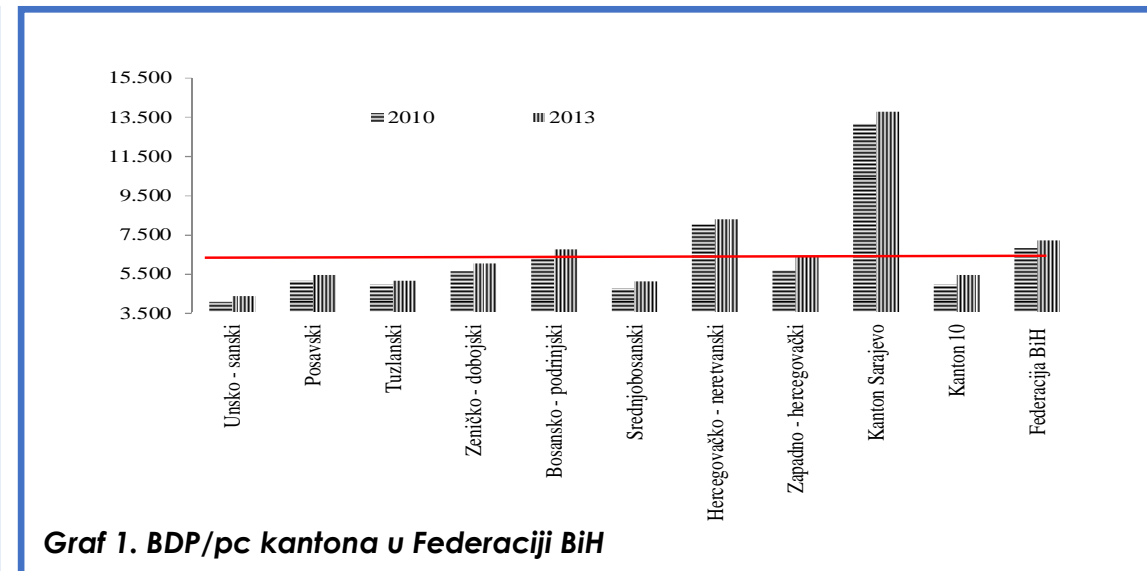
Visina ostvarenog BDP/pc, Kanton Sarajevo može svrstati u grupu zemalja sa gornjim srednjim prihodom, čiji se BDP/pc, prema kriterijima Svjetske banke, kreću u rasponu od 1.045 do 12.746 tekućih USD. Da se podsjetimo da prema podacima Svjetke Banke, u 2012. godini, od rangiranih 205 zemalja, najveći BDP/pc ima Monako, 163.026 tekućih USD, a najniži BDP/pc je u Somaliji, 145 USD.²

¹ Procjenjeni BDP BiH za 2013.godinu iznosi 26.282 mil.KM

1.2. Pozicija Kantona Sarajevo u Federaciji Bosne i Hercegovine

Kantoni	BDP u hilj.KM		Stanovništvo (prisutno)		BDP/PC u KM		BDP/PC u KM FBiH = 100	
	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013
Unsko - sanski	1.183.413	1.260.072	287.869	287.621	4.111	4.381	60,1	60,5
Posavski	204.698	213.113	39.520	38.960	5.180	5.470	75,7	75,6
Tuzlanski	2.494.762	2.585.964	499.047	498.911	4.999	5.183	73,1	71,6
Zeničko - dobojski	2.270.873	2.416.828	400.126	398.655	5.675	6.062	83,0	83,8
Bosansko - podrinski	211.095	219.878	32.931	32.428	6.410	6.780	93,7	93,7
Srednjobosanski	1.215.397	1.302.357	254.572	253.149	4.774	5.145	69,8	71,1
Hercegovačko - neretvanski	1.809.663	1.860.509	225.268	224.388	8.033	8.291	117,4	114,6
Zapadno - hercegovački	463.770	524.325	81.433	81.570	5.695	6.428	83,2	88,8
Kanton Sarajevo	5.738.590	6.099.375	436.572	442.669	13.145	13.779	192,1	190,4
Kanton 10	399.802	431.300	80.322	78.849	4.977	5.470	72,8	75,6
Federacija BiH	15.992.063	16.913.721	2.337.660	2.337.200	6.841	7.237	100,0	100,0

Tabela 6. BDP i BDP/pc kantona u Federaciji BiH

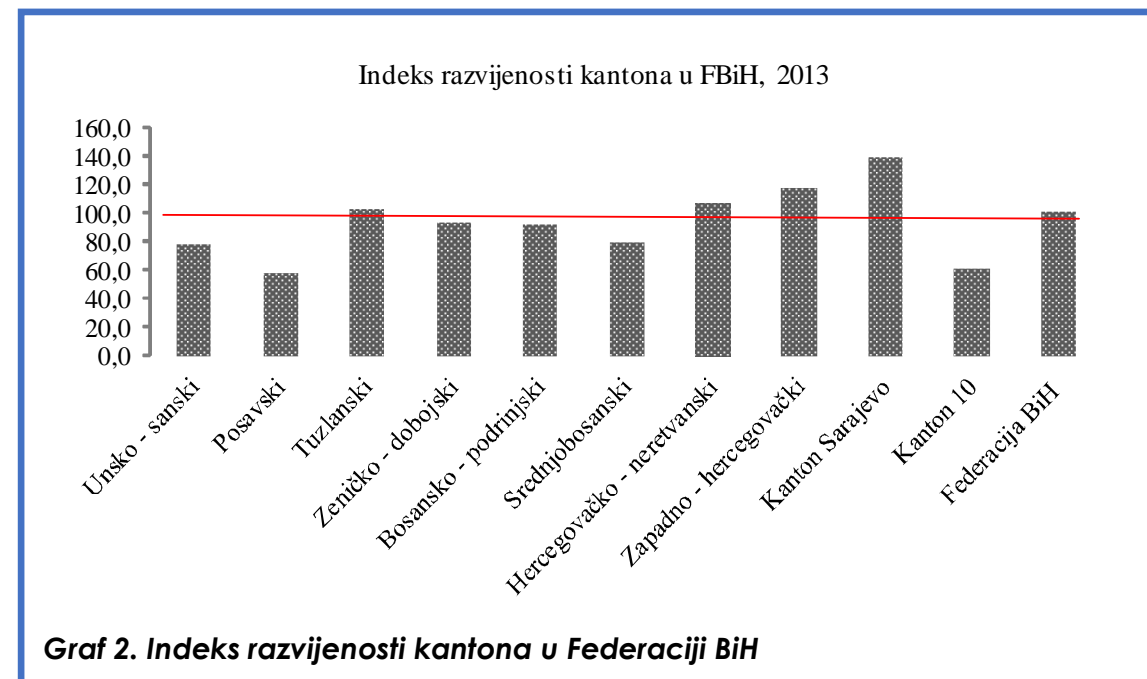

Graf 1. BDP/pc kantona u Federaciji BiH

Kanton Sarajevo, površinom od 1.276,9 km² jedan je od manjih kantona na području Federacije BiH (površina 26.109,7 km²), zauzima svega 4,9% teritorije Federacije BiH. Kanton Sarajevo sa 18,9% stanovništva Federacije ostvaruje 36,2% ukupnog BDP-a Federacije. Istovremeno, najmnogoljudniji kanton u FBiH, Tuzlanski kanton, sa 21,3% stanovništva generira 15,3% BDP Federacije. BDP/pc, kao ekonomski indikator razvijenosti, koji iskazuje ostvareni BDP po stanovniku, jedino je u Kantonu Sarajevo i u Hercegovačko-neretvanskom kantonu iznad prosječnog BDP/pc u FBiH koji iznosi 7.237 KM.

Kantoni	Stepen zaposl. (%)	Stepen nezap. (%)	Broj učen. /osn+ sred/ na 1000 stan.	BDP/pc (KM)	Index odsut. stan.	Federacija BiH = 100			Odsut. stanov.	Indeks razvijenosti	Rang	
						Stepen n. zap.	Stepen nez.	Broj učenika na 1000 stan.				
Unsko-sanski	11,1	59,2	131	4.381	-16,5	59,5	75,1	100,7	60,5	91,8	77,5	8
Posavski	14,4	49,9	121	5.470	-38,8	77,2	94,6	93,3	75,6	-53,9	57,4	10
Tuzlanski	16,2	55,1	124	5.183	-4,9	86,9	83,8	95,7	71,6	168,2	101,2	4
Zeničko-dobojski	17,2	50,8	133	6.062	-16,8	92,4	92,8	102,3	83,8	89,7	92,2	5
Bosansko-podrijski	19,3	37,1	102	6.780	-21,7	103,6	121,7	78,3	93,7	57,7	91,0	6
Srednjobosanski	15,4	51,7	146	5.145	-25,3	82,7	90,9	112,6	71,1	34,2	78,3	7
Hercegov.-neretvanski	20,8	41,1	131	8.291	-16,2	111,8	113,3	100,7	114,6	94,2	106,9	3
Zapadno-hercegovački	19,9	39,3	161	6.428	-8,3	106,7	117,1	124,1	88,8	145,4	116,4	2
Kanton Sarajevo	27,8	37,1	125	13.779	-10,3	149,1	121,7	95,8	190,4	132,6	137,9	1
Kanton 10	11,9	50,4	106	5.470	-32,0	63,8	93,8	81,2	75,6	-9,7	60,9	9
FBiH	18,6	47,4	130	7.237	-15,3	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Tabela 7. Indeks razvijenosti kantona u FBiH

Graf 2. Indeks razvijenosti kantona u Federaciji BiH

Ovo svakako upućuje na velike ekonomske disparitete u razvijenosti kantona u Federaciji BiH. Na disparitete ukazuje i indeks razvijenosti, koji osim BDP/pc sublimira druge socio-ekonomske pokazatelje: stepen zaposlenosti stanovništva, stopu nezaposlenosti, učenike srednjih i osnovnih škola i indeks odsutnog stanovništva (koji ukazuje na relativan broj odsutnog stanovništva kantona

² The World Development Indicators, The World Bank

u odnosu na prosjek Federacije). Prema indeksu razvijenosti, osim Kantona Sarajevo³ još su tri kantona iznad prosječne razvijenosti Federacije: Zapadno-hercegovački kanton, Hercegovačko-neretvanski i Tuzlanski kanton. Prema navedenim pokazateljima, Kanton Sarajevo na području Federacije Bosne i Hercegovine se pokazuje kao značajno područje koncentracije ekonomskih potencijala (stanovništvo, zaposlenost, nezaposlenost), kao i efekata razvijenosti.

1.3. Komparativna analiza BDP-a Kantona Sarajevo i odabranih EU regija

Rank	NUTS-2 Regija	Zemlja članica	BDP per capita	
			u €	% EU-27 prosjeka
Regije sa najvišim nivoom BDP-a				
1.	Inner London	Ujedinjeno Kraljevstvo	80.400	321
2.	Luxembourg	Luksemburg	66.700	266
3.	Bruxelles-Cap., Brussels Hfdst.	Belgija	55.600	222
4.	Hamburg	Njemačka	50.700	202
5.	Bratislavský kraj	Slovačka	46.600	186
6.	Île de France	Francuska	45.600	182
7.	Groningen	Holandija	45.600	182
8.	Stockholm	Švedska	43.300	173
9.	Praha	Češka Republika	42.900	171
10.	Oberbayern	Njemačka	42.200	168
Regije sa najnižim nivoom BDP-a				
1.	Severozapaden	Bugarska	7.200	29
2.	Nord-Est	Rumunija	7.200	29
3.	Severen tsentralen	Bugarska	7.800	31
4.	Yuzhen tsentralen	Bugarska	8.100	32
5.	Sud-Vest Oltenia	Rumunija	9.300	37
6.	Severoiztochen	Bugarska	9.400	38
7.	Yugoiztochen	Bugarska	9.500	38
8.	Sud-Est	Rumunija	9.900	39
9.	Észak-Magyarország	Mađarska	10.000	40
10.	Sud-Muntenia	Rumunija	10.000	40
	Kanton Sarajevo	Bosna i Hercegovina	6.776	27

Tabela 8. Rang NUTS 2 regija, na bazi BDP-a po glavi stanovnika (2011. godina)

U cilju realnog pozicioniranja i procjene nivoa razvijenosti Kantona Sarajevo, daće se i poređenje razvijenosti Kantona Sarajevo sa odabranim regijama EU preko BDP/pc.

Analiza podataka⁴ EUROSTAT-a (EU27=100) za 2011⁵ pokazuje da Kanton Sarajevo ima daleko najniži nivo BDP-a u poređenju sa grupama regija iz kategorije NUTS 2 i to onima sa najvišim BDP-om po glavi stanovnika i grupom sa najnižim vrijednostima BDP-a po stanovniku.

Od deset regiona iz grupe sa najnižim vrijednostima za BDP, najniže je rangirana regija Severozapaden u Bugarskoj sa 7.200 eura po glavi stanovnika i nalazi se na 29% od prosjeka EU 27. Kanton Sarajevo se sa 6.776 eura po glavi stanovnika nalazi na 27% od prosjeka EU 27 i rangiran je na niže od najslabije rangirane regije Severozapaden.

Dakle, Sarajevski kanton, iako lider u Federaciji i BiH, u odnosu na zemlje EU regiona je najniže rangirana regija.

³ Izvor: Socio-ekonomski pokazatelji u FBiH, Federalni zavod za programiranje razvoja

⁴ Izvor: EUROSTAT

⁵ Za 2011. godinu su dostupni uporedivi podaci

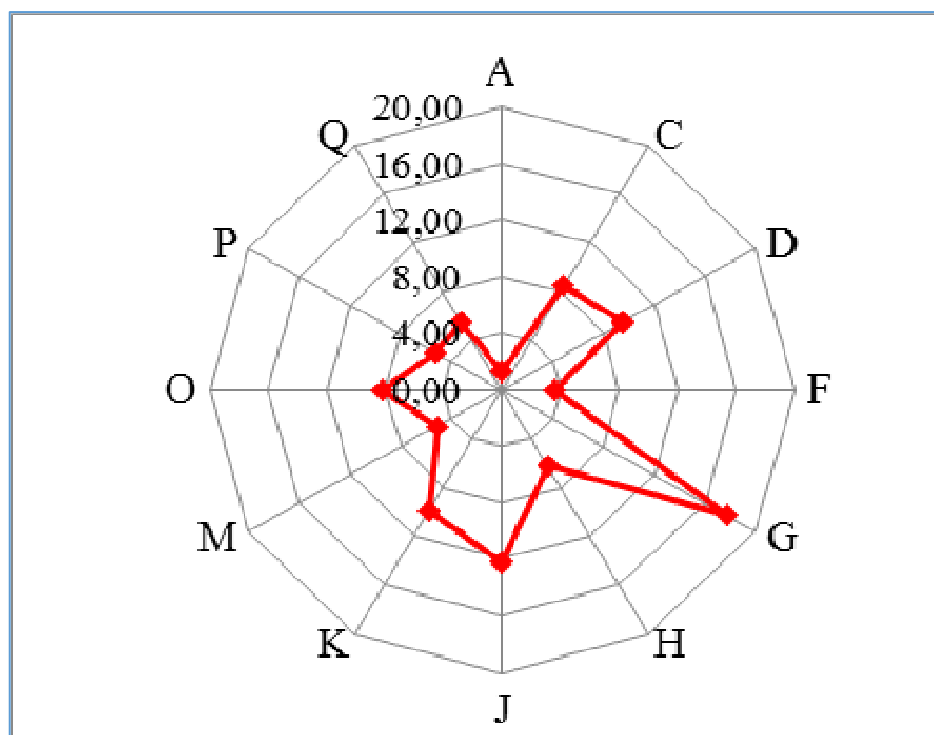
2. Struktura privrede Kantona Sarajevo

2.1. Struktura BDP prema djelatnostima

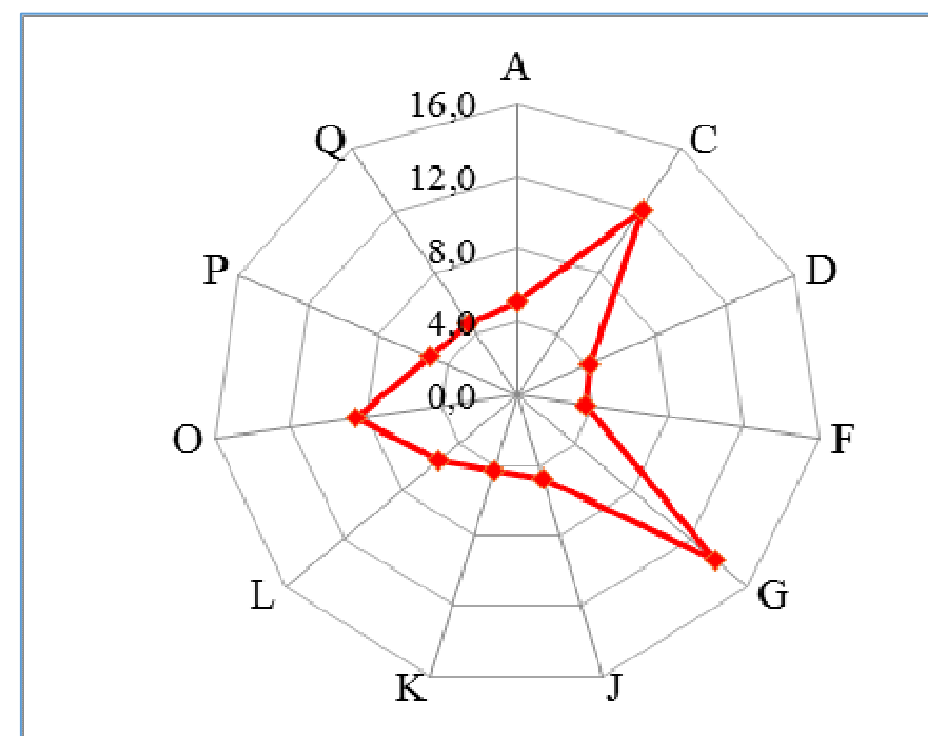
Struktura BDP se daje prema područjima klasifikacije djelatnosti BiH 2010 (KD BiH 2010), koja se primjenjuje od 31.12.2010. godine kao rezultat revizije dotadašnje klasifikacije djelatnosti (klasifikacija NACE Rev.1.1.) u kontekstu promjena u strukturi ekonomije i stvaranja novih djelatnosti i novih proizvoda. KD BiH 2010 u osnovi je standard preuzet od evropskih standarda čime se osigurava uporedivost bh podataka na evropskom i svjetskom nivou i u cjelosti je usklađena sa evropskom klasifikacijom djelatnosti NACE Rev. 2.

Usklađivanje strukture BDP prema KD BiH 2010 urađeno je od 2010. godine, tako da se daje uporedni pregled od 2010. do 2013. godine.

Strukturu BDP-a Kantona Sarajevo odlikuje slična struktura BDP-a kao što je u Federaciji BiH, gdje je najznačajnija djelatnost trgovina (G). Udio ove djelatnosti u BDV-u sarajevskog kantona za posmatrani period kreće se oko 15%.

Graf 3 . Struktura BDV Kanton Sarajevo, 2013

Graf 4 . Struktura BDV FBiH, 2013.

KD 2010	Bruto dodana vrijednost u tekućim cijenama u 000 KM				Struktura %				Indeks 2013/2010	stopa rasta 2010-2013
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013		
A	57.636	57.088	57.932	64.778	1,0	1,0	1,0	1,1	112,4	4,0
B	7.326	6.890	6.098	4.179	0,1	0,1	0,1	0,1	57,0	-17,1
C	420.063	423.237	439.567	441.428	7,3	7,3	7,3	7,2	105,1	1,7
D	434.717	438.493	444.142	497.848	7,6	7,5	7,4	8,2	114,5	4,6
E	73.267	74.806	78.767	74.181	1,3	1,3	1,3	1,2	101,2	0,4
F	161.187	159.944	164.140	188.587	2,8	2,8	2,7	3,1	117,0	5,4
G	874.318	881.908	910.136	930.395	15,2	15,2	15,1	15,3	106,4	2,1
H	307.720	310.538	319.640	328.590	5,4	5,3	5,3	5,4	106,8	2,2
I	90.362	90.061	94.012	93.510	1,6	1,5	1,6	1,5	103,5	1,2
J	600.788	605.328	625.560	641.508	10,5	10,4	10,4	10,5	106,8	2,2
K	499.680	502.963	520.876	518.221	8,7	8,6	8,7	8,5	103,7	1,2
L	53.242	54.135	56.407	51.195	0,9	0,9	0,9	0,8	96,2	-1,3
M	244.223	247.052	254.594	268.514	4,3	4,2	4,2	4,4	109,9	3,2
N	63.498	64.962	64.538	72.091	1,1	1,1	1,1	1,2	113,5	4,3
O	412.737	414.379	428.390	429.936	7,2	7,1	7,1	7,0	104,2	1,4
P	263.762	266.246	275.429	277.395	4,6	4,6	4,6	4,5	105,2	1,7
Q	266.203	268.706	278.986	285.231	4,6	4,6	4,6	4,7	107,1	2,3
R	53.729	54.627	62.506	57.464	0,9	0,9	1,0	0,9	107,0	2,3
Ukupno	4.884.458	4.921.363	5.081.720	5.225.051	85,1	84,6	84,6	85,7	107,0	2,3
UFPI (-)	140.190	148.094	153.550	155.556	2,4	2,5	2,6	2,6	111,0	3,5
Bruto dodana vrijednost, bazne/bazične cijene	4.744.268	4.773.269	4.928.170	5.069.495	82,7	82,1	82,0	83,1	106,9	2,2
Porezi na proizvode i usluge i uvoz minus subvencije na proizvode (+)	994.322	1.041.790	1.079.535	1.029.880	17,3	17,9	18,0	16,9	103,6	1,2
Bruto domaći proizvod (BDP) u tržišnim cijenama	5.738.590	5.815.059	6.007.705	6.099.375	100,0	100,0	100,0	100,0	106,3	2,1

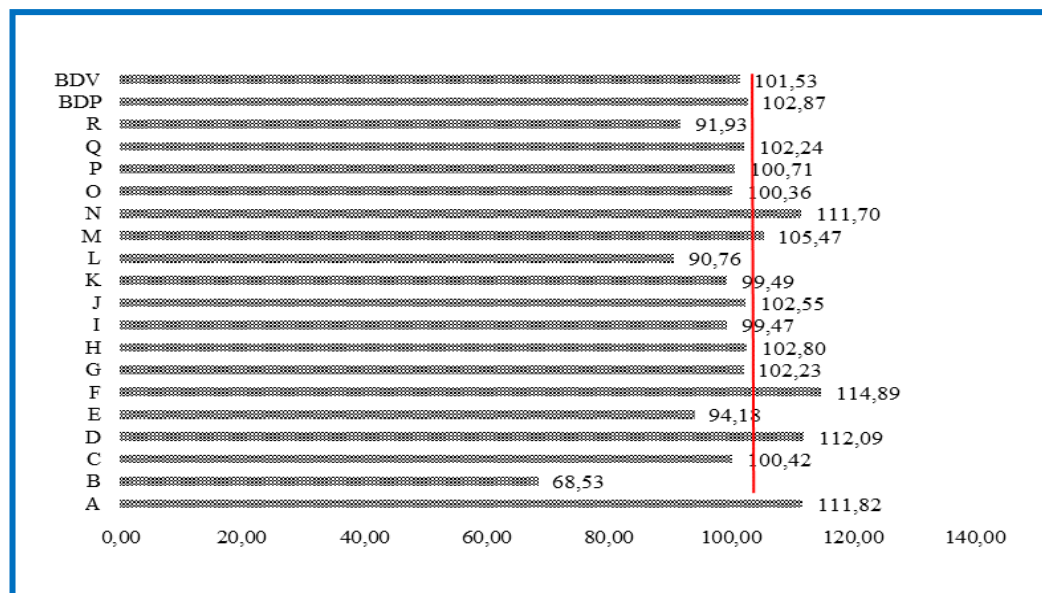
Tabela 9. Bruto domaći proizvod i Bruto dodana vrijednost prema KD 2010 u Kantonu Sarajevo

Drugu najznačajniju djelatnost u strukturi BDP-a sarajevskog kantona, čine informacije i komunikacije (J) oko 10%. Djelatnosti se prema učešću u strukturi BDP mogu rangirati na slijedeći način:

Područja KD BiH 2010	Učešće u BDP (%)	Rang
G Trgovina	15,3	1
J Informacije i komunikacije	10,5	2
K Finasijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	8,5	3
D Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom	8,2	4
C Prerađivačka industrija	7,2	5

Tabela 10. Rangiranje djelatnosti prema učešću u BDP, 2013

U 2013. godini sektor prerađivačke industrije bilježi blagi porast po stopi 0,4%, što je nedovoljno u odnosu na očekivane rezultate, obzirom da je ovaj sektor u velikoj mjeri izvozno orijentiran. Pozitivnim trendovima u globalnim ekonomskim kretanjima, povećala se i potražnja za proizvodima koji se proizvode na teritoriju Kantona, u inostranstvu u 2013. godini, što se pozitivno odrazilo na većinu grana prerađivačke industrije. Trgovina kao najznačajnija djelatnost u strukturi BDP-a i u 2013. godini zabilježila je porast u odnosu na 2012. godinu za 2,2%.

Graf 5. BDP po djelatnostima, indeksi 2013/2012

Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov, proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom i parom, najznačajnije su povećali udio u BDP u 2013. godini, a pozitivan trend povećanja udjela u BDP-u su imali građevinarstvo i djelatnosti vezane za umjetnost, zabavu i rekreaciju. Do pada u relativnom učešću u 2013. godini je došlo u snabdijevanju vodom i uklanjanjem otpadnih voda, upravljanje otpadom i sanacija okoliša.

Građevinarstvo (F) bilježi rast u odnosu na prethodnu godinu. Građevinski sektor u Kantonu nakon duboke ekonomske krize, u 2013. godini bilježi značajan oporavak.

2.2. Struktura zaposlenosti po djelatnostima

KD 2010	XII 2013 zaposleni	
	broj	%
A	889	0,7
B	140	0,1
C	12.155	9,8
D	2.011	1,6
E	2.433	2,0
F	6.370	5,2
G	23.909	19,4
H	7.429	6,0
I	5.697	4,6
J	6.971	5,6
K	5.457	4,4
L	871	0,7
M	6.584	5,3
N	2.615	2,1
O	15.318	12,4
P	9.718	7,9
Q	8.966	7,3
R	1.658	1,3
S	2.501	2,0
00	1.805	1,5
Ukupno	123.497	100,0

Tabela 11. Broj i struktura zaposlenih po KD

SKD	XII 2009 zaposleni	
	broj	%
A	1.311	1,1
B		
C	131	0,1
D	14.254	11,9
E	3.110	2,6
F	7.854	6,6
G	22.332	18,7
H	5.245	4,4
I	10.005	8,4
J	5.137	4,3
K	7.459	6,2
L	13.846	11,6
M	9.600	8,0
N	9.119	7,6
O	7.443	6,2
P		
Q	786	0,7
00	1.829	1,5
Ukupno	119.461	100,0

Tabela 12. Broj i struktura zaposlenih po SKD

Zaposlenost je svakako jedan od najvažnijih indikatora i razvijenosti i strukture privrede, to je socijalna i ekonomska kategorija i na višedimenzionalan način ukazuje na nivo razvijenosti. Na području Kantona Sarajevo koncem 2013.godine bilo je 123.497 zaposlenih. Preko 41% ukupno zaposlenih u Kantonu Sarajevo koncentrisano je u tri područja: trgovinu, javnu upravu i odbranu, obavezno socijalno osiguranje i prerađivačku industriju.

Dakle, prema koncentraciji radnih mjesta, djelatnosti se mogu rangirati na slijedeći način:

Područja KD BiH 2010	Učešće u ukupnoj zaposlenosti (%)	Rang
G Trgovina na veliko i malo	19,4	1
O Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	12,4	2
C Prerađivačka industrija	9,8	3
P Obrazovanje	7,9	4
Q Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite	7,3	5

Tabela 13. Rangiranje djelatnosti prema zaposlenosti u 2013.

2.3. Struktura registriranih poslovnih subjekata

KD 2010	Pravna lica	Poslovne jedinice u sastavu	Obrt	Ukupno poslovni subjekti	Pravna lica	Poslovne jedinice u sastavu	Obrt	Ukupno poslovni subjekti
A	85	17	471	573	0,6	0,3	3,9	1,7
B	15	3	2	20	0,1	0,0	0,0	0,1
C	974	259	1.703	2.936	6,7	3,9	14,3	8,9
D	47	2	1	50	0,3	0,0	0,0	0,2
E	50	43	4	97	0,3	0,7	0,0	0,3
F	722	58	516	1.296	5,0	0,9	4,3	3,9
G	3.988	3.359	2.637	9.984	27,6	51,1	22,1	30,3
H	386	224	1.686	2.296	2,7	3,4	14,1	7,0
I	369	555	1.954	2.878	2,5	8,4	16,4	8,7
J	569	53	206	828	3,9	0,8	1,7	2,5
K	163	266	32	461	1,1	4,0	0,3	1,4
L	271	39	29	339	1,9	0,6	0,2	1,0
M	1.602	91	965	2.658	11,1	1,4	8,1	8,1
N	430	169	240	839	3,0	2,6	2,0	2,5
O	312	115	0	427	2,2	1,7	0,0	1,3
P	278	95	43	416	1,9	1,4	0,4	1,3
Q	258	110	285	653	1,8	1,7	2,4	2,0
R	980	552	77	1.609	6,8	8,4	0,6	4,9
S	2.945	565	1.098	4.608	20,3	8,6	9,2	14,0
T	0	0	1	1	0,0	0,0	0,0	0,0
U	29	0	0	29	0,2	0,0	0,0	0,1
Ukupno	14.473	6.575	11.950	32.998	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 14. Registrirani poslovni subjekti u Kantonu Sarajevo, 31.12.2013.

Na strukturu privrede Kantona svakako ukazuje i struktura registriranih poslovnih subjekata, koji obuhvataju pravne i fizičke osobe osnovane u skladu sa zakonom prema pretežnoj djelatnosti, te tijela državne vlasti, tijela državne uprave i tijela lokalne samouprave i uprave.

Prema statističkom registru, u Kantonu Sarajevo na kraju 2013. godine bilo je 32.998 poslovnih subjekata, što predstavlja preko 25,6% svih poslovnih subjekata registriranih u FBiH kojih ima 128.728. Od ukupno broja subjekata su 14.437 (43,9%) pravna lica, 6.575 (19,9%) jedinice u sastavu, a 11.950 (16,2%) su fizička lica (obrt).

U strukturi pravnih lica, kao i fizičkih lica, najznačajnije su trgovina i uslužne djelatnosti, a u strukturi jedinica u sastavu dominira trgovina. Tako se djelatnosti svih poslovnih subjekata mogu rangirati prema učešću u ukupnom broju poslovnih subjekata.

Područja KD BiH 2010	Učešće u ukupnom broju poslovnih subjekata (%)	Rang
G Trgovina	30,3	1
S Ostale uslužne djelatnosti	14,0	2
C Prerađivačka industrija	8,9	3
I Djelatnost pružanja smještaja te priprema i usluživanje hrane	8,7	4
M Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	8,1	5

Tabela 15. Rangiranje djelatnosti prema broju poslovnih subjekata, 2013.

2.4. Sektorska struktura privrede Kantona Sarajevo

Struktura privrede može se analizirati na bazi djelatnosti na sektore: primarni i sekundarni, koji su realni, proizvodni sektor ekonomije, i tercijarni i kvartarni, koji su uslužni sektor.

Primarni sektor obuhvata sve one aktivnosti kod kojih se predmet rada nalazi na zemlji ili pod zemljom, tj. obuhvata ekstraktivne grane proizvodnje - poljoprivredu, šumarstvo, ribarstvo, rudarstvo i vađenje mineralnih sirovina. I, pored opadanja značenja primarnog sektora u bruto domaćem proizvodu razvijenih zemalja, on i dalje snažno određuje gospodarski razvitak velikoga broja zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji. Naime, oko sredine devedesetih godina, samo je poljoprivreda upošljavala gotovo polovicu svjetske radne snage. Broj zaposlenih u poljoprivredi znatno je varirao od 3% u SAD, preko 9% u Europi, do oko 60% radnoaktivnog stanovništva u azijskim i afričkim zemljama.

Sekundarni sektor obuhvata sve prerađivačke djelatnosti, pa se često naziva i prerađivačkim sektorom, a čine ga prerađivačka industrija, opskrba električnom energijom, plinom i vodom, građevinarstvo.

Tercijarni sektor čine sve one djelatnosti koje se bave pružanjem tzv. klasičnih ili tradicionalnih gospodarskih usluga (trgovina na veliko i malo, hoteli i restorani, prijevoz skladištenje i veze), a koje su neposredno vezane uz privređivanje, odnosno omogućuju i olakšavaju podjelu rada. Značenje tercijarnog sektora zasnovanog na klasičnim uslugama mnogo je veće u tranzicijskim zemljama nego zemljama s razvijenim gospodarstvom, što je još jedan od pokazatelja neefikasnosti intelektualnog kapitala u tranzicijskim državama. Naime, udio klasičnih usluga u uslužnom sektoru

razvijenih zemalja procjenjuje se na oko 30%, a u tranzicijskim zemljama i do dva puta više. Prema pokazateljima EUROSTAT-a terciarni sektor danas zapošljava više od polovice europskog stanovništva.

Bitno je istaći da je rast klasičnih usluga u uslužnom sektoru, ali i u bruto domaćem proizvodu, ponovo u porastu u tranzicijskim zemljama u odnosu na predtranzicijsko razdoblje, što također upućuje na negativan trend razvitka tih zemalja.

Kvartarni sektor obuhvata djelatnosti koje proizvode znanje ili razvijaju kvalitetu ljudskog faktora (obrazovanje, zdravstvena zaštita i socijalna skrb, i ostale društvene, socijalne i osobne uslužne djelatnosti) Zadaća kvartarnog sektora, konkretno usluga koje pruža, ističe značenje kreiranja usluga sa svrhom promijeniti i unaprijediti na neki način primatelja usluge. Općenito, usluge kvartarnog sektora čine društvenu infrastrukturu. Za uslugama obrazovanja, kulture, zdravstva, komunalnim i stambenim uslugama nikada neće prestati potražnja.

U novije vrijeme podjela uslužnog sektora na terciarni i kvartarni nije zadovoljavajuća. Naime, budući da su usluge široko područje aktivnosti (obuhvaćaju trgovinu, transport, turizam, financije, rekreaciju, obrazovanje, zdravstvo i sl.) i zbog njihova velikog značenja u bruto domaćem proizvodu (procjenjuje se da usluge u BDP gospodarski razvijenih zemalja sudjeluju s više od 60%, a u BDP tranzicijskih zemalja s oko 40%), učinjena je dalja podjela, po kojoj se uslužni sektor dijeli na terciarni, kvartarni i kvintarni sektor.

Kvintarni sektor čine poslovne usluge i poslovi državne uprave. Usluge kvintarnog sektora (obuhvata financijsko posredovanje, poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge, javnu upravu, obranu i obavezno socijalno osiguranje), sudjeluju u stvaranju "neopipljivih roba", pri čemu je najznačajnija informacija. Pojašnjenje rasta uloge kvintarnog sektora proizilazi iz indirektna potražnje tvrtki, odnosno iz povećanja značenja intelektualnog kapitala. Kvintarni sektor, dakle, čine sve djelatnosti koje pružaju moderne poslovne usluge. Što je zemlja gospodarski razvijenija, uočljivija je razdioba terciarnog sektora na: terciarni sektor u užem smislu, kvartarni i kvintarni (kvintarni) sektor.

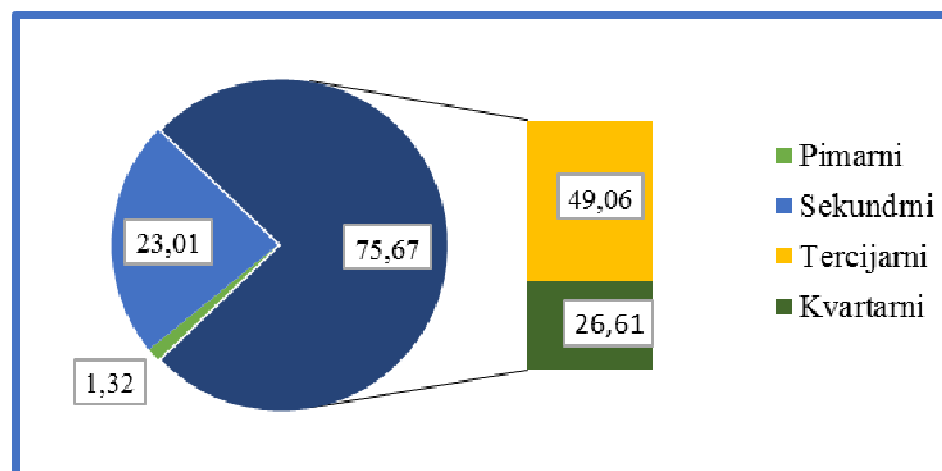
U ovoj studiji zadržaćemo se na podjeli djelatnosti na četiri sektora, ali je pitanje uloge kvintarnog sektora u Kantonu Sarajevo zadatac daljih istraživanja i analiza.

2.4.1. Sektorska struktura BDV (Bruto dodane vrijednosti)

Ekonomska aktivnost mjerena BDV-om, ukazuje kako primarni sektor u BDV-u (2013. godine) Kantona Sarajevo uzima udio od 1,32 % i nije se značajnije mjenjao u periodu 2010. – 2013. godine.

Značenje primarnog sektora za privredni razvoj tranzicijskih zemalja ponovo raste i zbog toga što su u tranzicijskom razdoblju, izuzevši Mađarsku i Bugarsku, sve postale neto uvoznice hrane, a Europska unija je zahvaljujući razvijenom agrarnom protekcionizmu, povećala svoju proizvodnju i tamo gdje nema komparativnih prednosti. Udio primarnoga sektora u bruto domaćem proizvodu pojedinih zemalja znatno varira, pa se njegov udio u zemljama s razvijenim ekonomijama procjenjuje na oko 5%, a u tranzicijskim je zemljama u prosjeku veći dva do tri puta.

Sekundarni sektor zauzima oko 23% u toku posmatranog perioda, terciarni (49,6%) i kvartarni (26,61%) udjela u BDV-u Kantona Sarajevo.

Graf 6. Struktura BDV-a Kantona Sarajevo 2011

Dakle, realni, proizvodni sektor u strukturi BDV Kantona Sarajevo generira 24,33% ukupnog BDV, a uslužni sektor učestvuje sa 75% u ukupnom BDV.

Sektori	BiH	Hrvatska	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Slovenija	Austrija
Primarni	8,1	5	10,2	0,8	7,9	2,8	1,4
Sekundarni	26,4	25,8	27,5	11,3	31,8	28,9	29,8
Tercijarni	65,5	69,21	62,3	87,9	60,3	68,3	68,8

Tabela 16. BDP prema strukturi djelatnosti 2013. (%)

Udio primarnih djelatnosti u Kantonu Sarajevo značajno se razlikuje od strukture BDV-a BiH gdje primarni sektor čini čak 8,1% BDV-a. Prema procjenama za 2013. godinu⁶, od analiziranih zemalja u regionu najveći udio primarnog sektora je u Makedoniji (10,1%), Srbiji (7,2%), a najniži u Sloveniji (2,8%), Crnoj Gori (0,8%) i Austriji (1,4%).

Udio sekundarnog sektora najniži je u Crnoj Gori (11,3%), a najviši u Srbiji (31,8%), dok je udio tercijarnog sektora najviši je u Crnoj Gori (87,9%), a najniži u Srbiji (60,3%). Slovenija i Austrija imaju sličan nivo udjela tercijarnih djelatnosti u BDV-u i kreće se oko 68% Udio sekundarnog sektora u bruto domaćem proizvodu zemalja s razvijenim gospodarstvima u stalnom je opadanju i procjenjuje se na oko 25%, a njegov je udio u tranzicijskim zemljama u odnosu na predtranzicijsko razdoblje također u opadanju.

Za većinu tranzicijskih zemalja jedna od osnovnih karakteristika jeste da su u tokom procesa restrukturiranja privrede doživjele velike strukturne promjene u značenju pojedinih sektora u ukupnoj proizvodnji i zaposlenosti. Tako se sve više smanjuje udio primarnog i sekundarnog sektora (djelatnosti ponajviše materijalne proizvodnje), a raste značaj tercijarnog sektora (usluga).

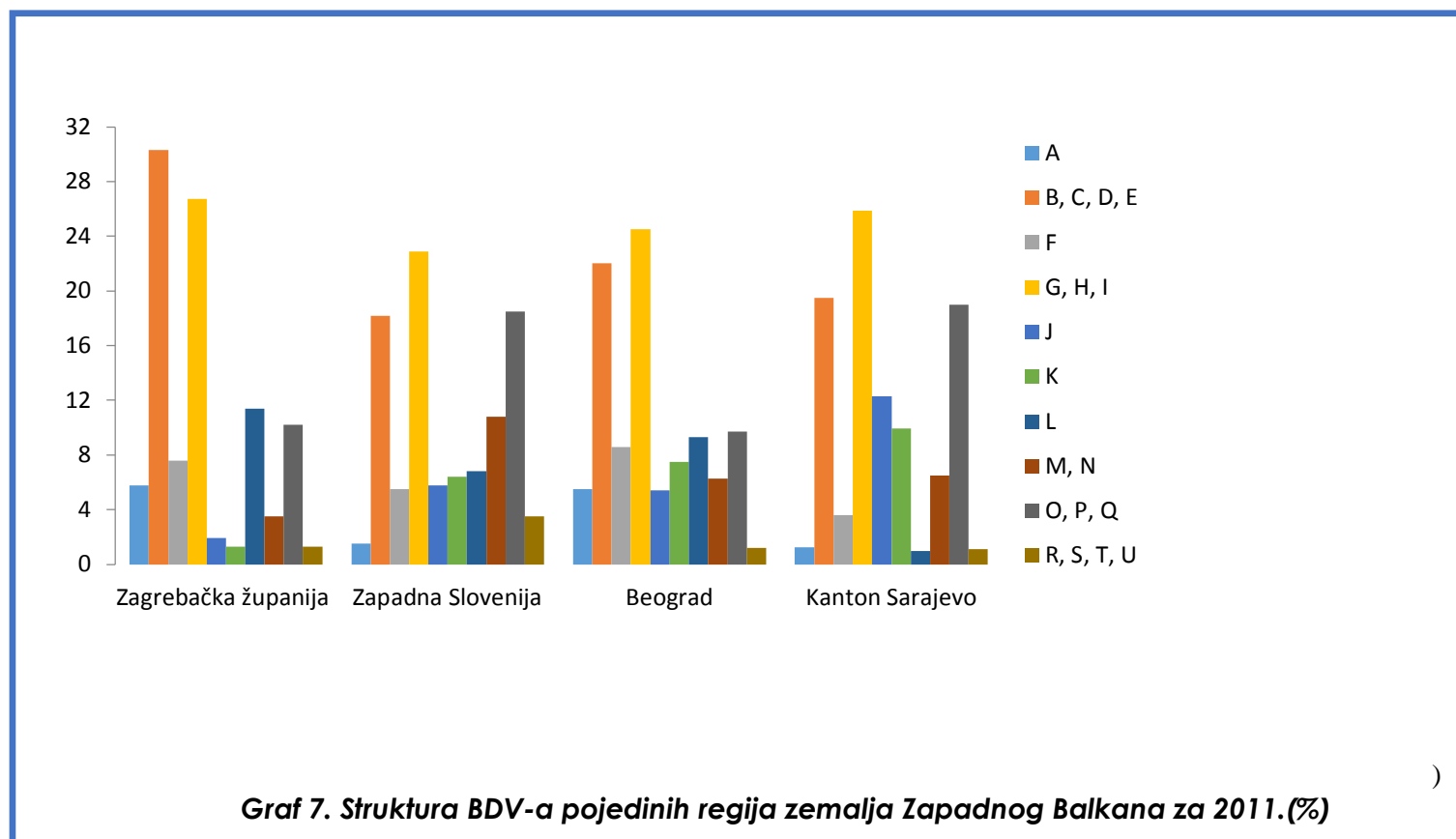
Zanimljivo je da se intenzivnija deagrarizacija odvijala u zemljama koje su imale manji udio zaposlenih u poljoprivrednom sektoru (na primjer u Češkoj Republici, Hrvatskoj, Mađarskoj, Slovačkoj i Sloveniji), dok je pad udjela poljoprivrednog sektora bio blaži u pravedama s većim udjelom poljoprivrednog sektora (Poljska).⁷

Kanton Sarajevo ima visok udio uslužnog sektora (III i IV), što se može tumačiti i ulogom i funkcijama glavnog Grada države BiH koji je u Kantonu Sarajevo, ali nikako strukturom privrede koja je odraz razvijenosti.

Osim toga, podsjetimo se da je prosječna proizvodnost rada u uslužnim djelatnostima niža nego kod ostalih djelatnosti i da mora implicirati dominaciju uslužnoga sektora u 21. stoljeću, ali i značajno niže stope rasta BDP-a. Zbog toga se kao strateški razvojni cilj zemalja u tranziciju postavlja restrukturiranje unutar sekundarnog sektora, i to oživljavanjem ključnih tvrtki, odnosno značajnijim ulaganjima u proizvodnju i infrastrukturne sustave, kako bi se stvorile osnovne, a ne samo zakonske pretpostavke za razvitak malog i srednjeg poduzetništva i sukladno s time osigurale više stope rasta bruto domaćega proizvoda.

Vrijedno je pažnje komparirati struktura BDV Kantona Sarajevo sa susjedima Zapadnog Balkana.

Primarni sektor, koji čine poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, ima značajan udio u strukturi BDV u Zagrebačkoj županiji i u regiji Beograd oko 5,5%, dok je sličan udio ove grupe djelatnosti u Kantonu Sarajevo i regiji Zapadna Slovenija (1,5%).⁸ Sekundarni sektor najznačajniji udio u BDV-u čini u Zagrebačkoj županiji (30,3%), zatim u regiji Beograd (22%), Kantonu Sarajevo (19,48), te u Zapadnoj Sloveniji (18,2%).

Graf 7. Struktura BDV-a pojedinih regija zemalja Zapadnog Balkana za 2011. (%)

⁶ The World Factbook (ISSN 1553-8133, CIA World Factbook), podaci koji se preuzimaju na bazi pokazatelja Svjetske banke

⁷ Convergence Patterns and Switchover in Comparative Advantage, *Structural Change and Economic Dynamics*, Vol. 12, No. 4, 2001, pp. 399-423, Michael Landesmann & Robert Stehrer

⁸ Komparativna analiza je urađena na bazi raspoloživih pokazatelja republičkih zavoda za statistiku Slovenije, Hrvatske, Srbije i Federacije BiH za 2011. godinu.

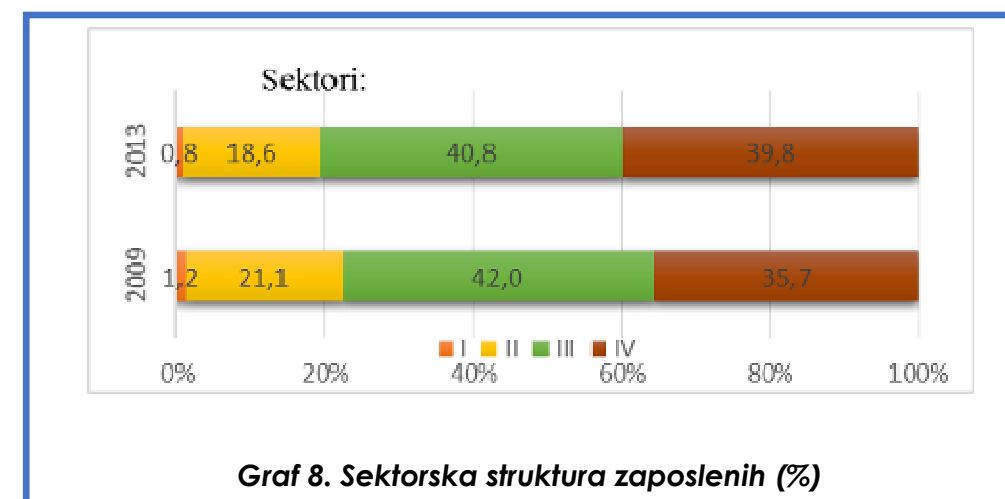
Djelatnosti koje pripadaju tercijarnom, uslužnom sektoru najveći doprinos BDV-u u svim analiziranim regijama i kreće se između 22,6% u Zapadnoj Sloveniji do 26,7% u Zagrebačkoj županiji. Od djelatnosti koje čine kvartarni sektor najveći udio je u BDV-u čini Kanton Sarajevo gdje je u sklopu ovog sektora javna uprava sa (8,24%).

2.4.2. Sektorska struktura zaposlenosti

U cilju sagledavanja promjena u sektorskoj strukturi zaposlenih, data je struktura i za 2009. godinu na temelju strukture zaposlenosti prema SKD, što daje uporedivost strukture sektora. U 2013. godini, najviše je zaposlenih u tercijarnom sektoru (40,8%) i u kvartarnom sektoru (39,8%).

Sektori	Broj		Struktura (%)		Indeks 2013/2009
	2009	2013	2009	2013	
I	1.442	1.029	1,2	0,8	71,4
II	25.218	22.969	21,1	18,6	91,1
III	50.178	50.334	42,0	40,8	100,3
IV	42.623	49.165	35,7	39,8	115,3
Ukupno	119.461	123.497	100	100	103,4

Tabela 17. Zaposleni prema sektorima. XII 2009 i XII 2013 godine

Graf 8. Sektorska struktura zaposlenih (%)

U odnosu na 2009. godinu značajno se smanjilo učešće zaposlenih u primarnom (indeks 71,4) i sekundarnom sektoru (indeks 91,1). Kvartarni sektor bilježi povećanje za preko 15%.

2.4.3. Sektorska struktura registriranih poslovnih subjekata

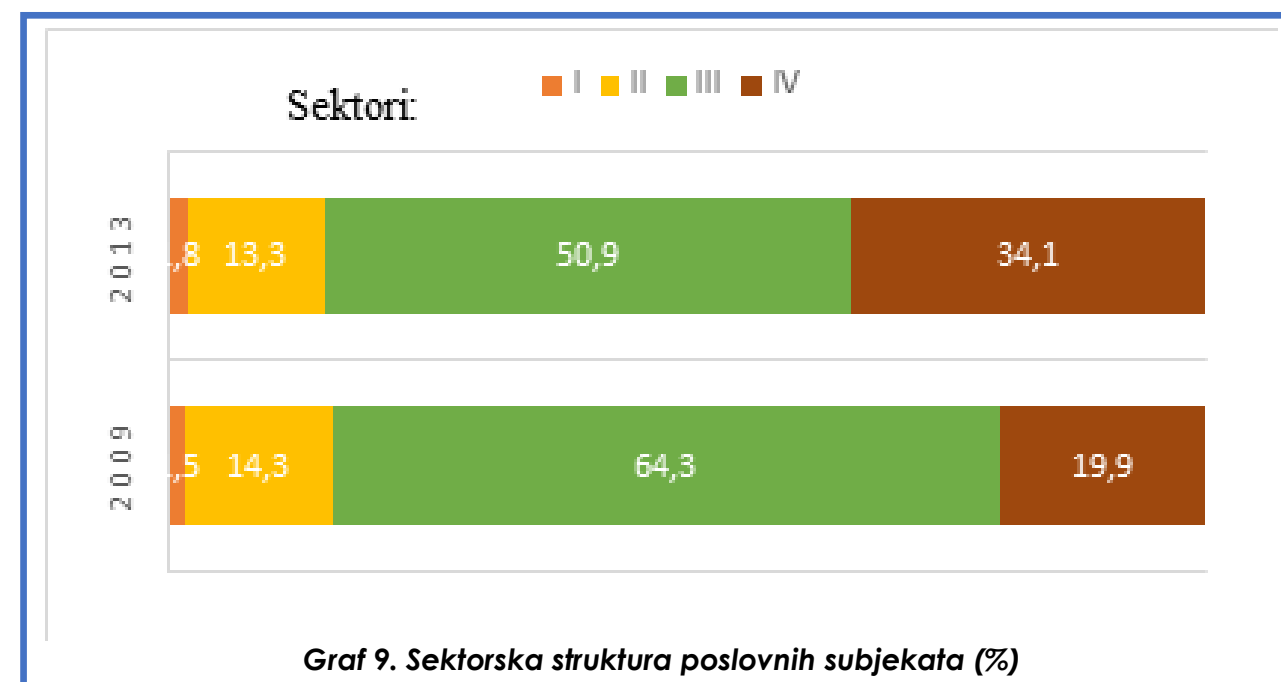
Slika veličine ekonomije Kantona Sarajevo prezentira se i na temelju registriranih poslovnih subjekata, a kretanja broja poslovnih subjekata u vremenu općenito ukazuje na dinamičnost privrede.

U 2013. godini dolazi do značajnog povećanja poslovnih subjekata kvartarnog sektora, sa 19,9% u 2009. na 34,1% učešća u ukupnom broju subjekata (indeks 189,7). U tercijarnom sektoru registrirano je smanjenje poslovnih subjekata sa 64,4% u 2009. na 50,9% učešća u ukupnom u 2013 godini (indeks 86,7).

Broj registrovanih poslovnih subjekata u odnosu na 1.000 stanovnika indikator je dinamičnosti privrede i ekonomske aktivnosti stanovništva, i povećan je sa 71,1 u 2009. na 74,5 subjekata/1.000 stanovnika. Sa ovog aspekta može se govoriti o relativno dinamičnoj privrednoj strukturi Kantona Sarajevo, ali u pravcu nepovoljnog odnosa jer dolazi do povećanja ovog indikatora u IV sektoru, a značajnog smanjenja subjekata u III sektoru (i u apsolutnom i relativnom odnosu).

godina	Sektor	Pravna lica	Poslovne jedinice u sastavu	Obrt	Ukupno poslovni subjekti	Broj subjekata na 1.000 stanovnika
2013	I	100	20	473	593	1,3
	II	1.793	362	2.224	4.379	9,9
	III	5.746	4.496	6.544	16.786	37,9
	IV	6.834	1.697	2.709	11.240	25,4
	ukupno	14.473	6.575	11.950	32.998	74,5
2009	I	81	22	349	452	1,1
	II	1.718	333	2.258	4.309	10,2
	III	6.459	3.971	8.929	19.359	45,7
	IV	3.539	1.244	1.199	5.982	14,1
	ukupno	11.797	5.570	12.735	30.102	71,1
Indeks 2013/2009	I	123,5	90,9	135,5	131,2	125,6
	II	104,4	108,7	98,5	101,6	97,3
	III	89,0	113,2	73,3	86,7	83,0
	IV	193,1	136,4	225,9	187,9	179,8
	ukupno	122,7	118,0	93,8	109,6	104,9

Tabela 18. Registrirani poslovni subjekti prema sektorima, 2009 i 2013

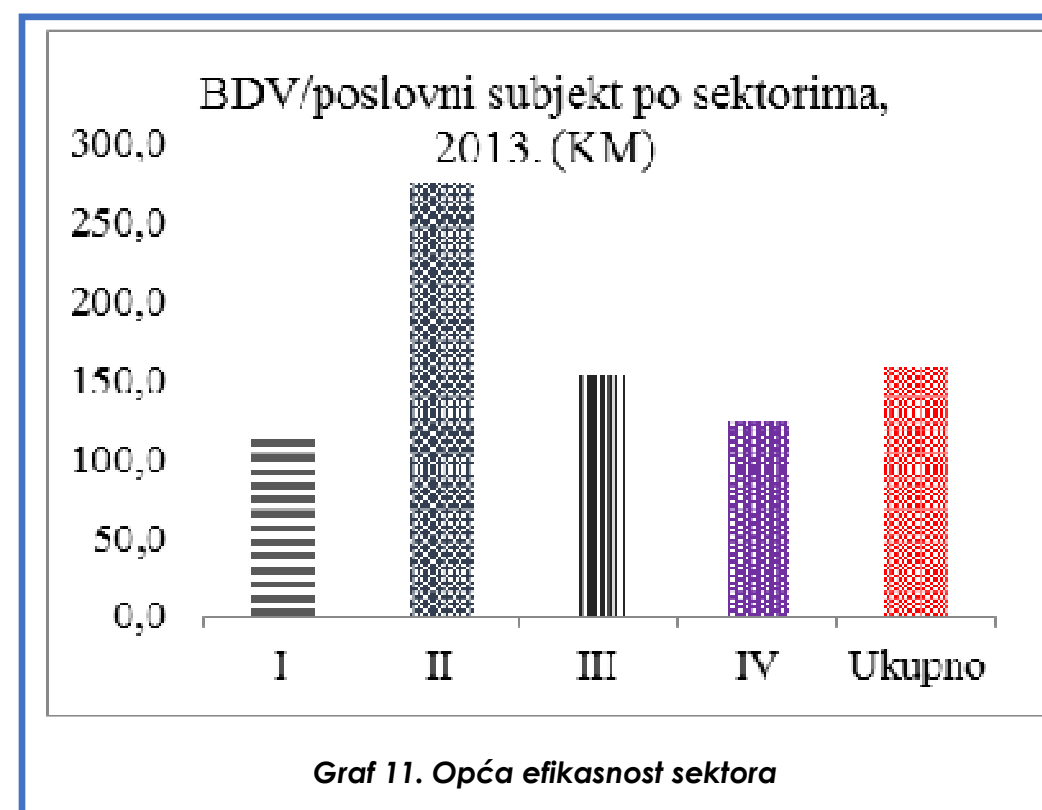
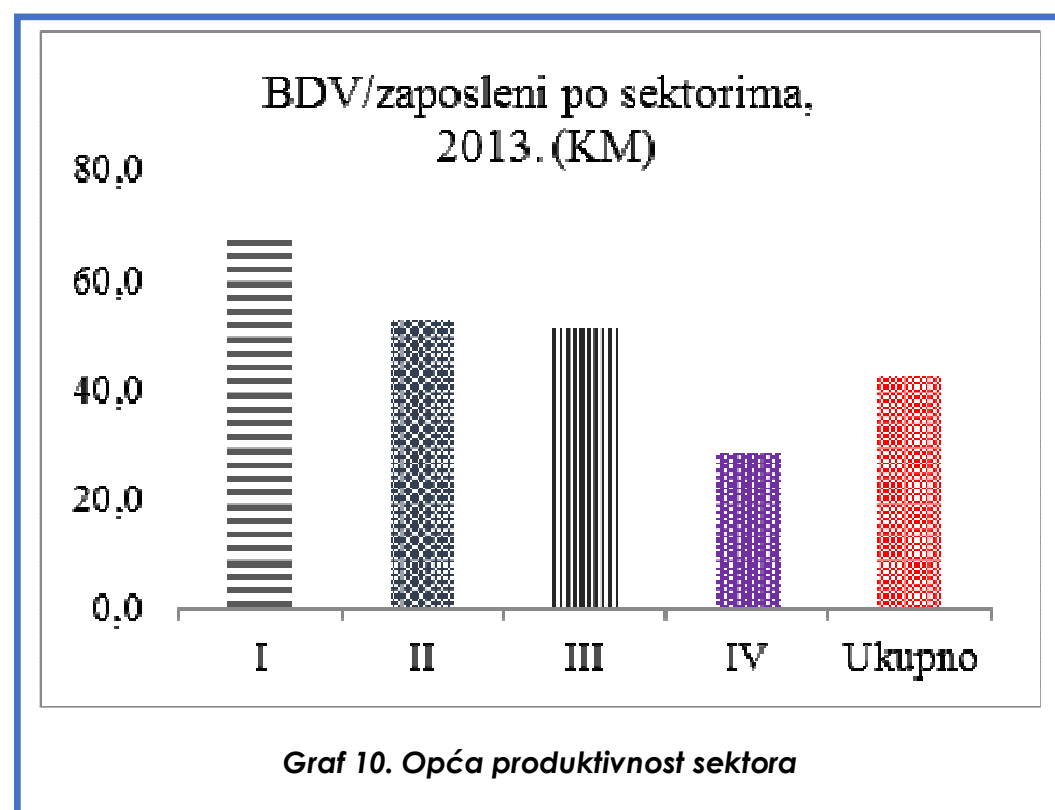

2.4.4. Komparativna analiza sektorske strukture

Uporednom analizom sektorske strukture privrede mjerene bruto dodanom vrijednošću, zaposlenim i brojem poslovnih subjekata, može se doći do globalne ocjene produktivnosti sektora kao i do efikasnosti poslovnih subjekata.

Sektor	BDV (%)	Zaposleni (%)	Poslovni subjekti (%)	BDV/zaposleni po sektorima (KM)	BDV/poslovni subjekt po sektorima (KM)
I	1,3	0,8	1,8	67,0	116,3
II	23,0	18,6	13,3	52,3	274,5
III	49,1	40,8	50,9	50,9	152,7
IV	26,6	39,8	34,1	28,3	123,7
Ukupno	100,0	100	100,0	42,3	158,3

Tabela 19. Komparativni pregled sektorske strukture BDV, zaposlenosti i poslovnih subjekata, 2013.

Primarni sektor pokazuje najveću produktivnost mjerenu ostvarenim BDV po zaposlenom, a kvartarni sektor najnižu globalnu produktivnost. Najveću efikasnost mjerenu ostvarenim BDV po poslovnom subjektu pokazuju subjekti iz sekundarnog sektora.

Dakle, strukturu privrede Kantona Sarajevo, sa jedne strane, karakteriše struktura koja odgovara razvijenoj privredi zbog visokog učešća uslužnih djelatnosti. No, opća produktivnost i neefikasnost uslužnog sektora ukazuje na nužne promjene strukture i to u pravcu jačanja realnog sektora privrede.

3. Nivo razvijenosti općina u Kantona Sarajevo

3.1. Bruto društveni proizvod

U cilju ocjene ekonomske razvijenosti općina i odnosa općina unutar Kantona, urađena je procjena BDP na nivou općina. Društveni bruto proizvod je procjenjen na temelju zaposlenosti i prosječnih plaća, te može može poslužiti za sagledavanje odnosa općina unutar Kantona Sarajevo.

Općina	U tekućim cijenama 000. KM				Stopa rasta 2010-2013	Indeks 2013/2010
	2010	2011	2012	2013		
Stari Grad	677.154	686.758	696.894	708.137	1,5	104,6
Centar	2.078.214	2.113.937	2.185.002	2.235.422	2,5	107,6
Novo Sarajevo	1.388.739	1.393.870	1.448.058	1.463.150	1,8	105,4
Novi Grad	834.695	840.276	869.315	875.260	1,6	104,9
Grad Sarajevo	4.978.802	5.034.841	5.199.269	5.281.969	2,0	106,1
Ilidža	417.769	427.407	434.357	436.105	1,4	104,4
Vogošća	126.823	130.839	133.372	136.626	2,5	107,7
Hadžići	142.890	147.121	161.607	164.683	4,8	115,3
Ilijaš	59.107	61.058	64.883	65.263	3,4	110,4
Trnovo	13.199	13.793	14.217	14.729	3,7	111,6
Kanton Sarajevo	5.738.590	5.815.059	6.007.705	6.099.375	2,1	106,3
FBIH	15.992.063	16.489.083	16.554.140	16.913.721	1,9	105,8

Tabela 20. BDP po općinama

Općina	2010	2011	2012	2013
Stari grad	11,8	11,8	11,6	11,6
Centar	36,2	36,4	36,4	36,7
Novo Sarajevo	24,2	24,0	24,1	24,0
Novi Grad	14,5	14,4	14,5	14,3
Ilidža	7,3	7,4	7,2	7,1
Vogošća	2,2	2,3	2,2	2,2
Hadžići	2,5	2,5	2,7	2,7
Ilijaš	1,0	1,0	1,1	1,1
Trnovo	0,2	0,2	0,2	0,2
Kanton Sarajevo	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 21. Učešće općina u BDP Kantona Sarajevo (%)

Preko 60% ukupnog društvenog proizvoda Kantona Sarajevo formira se na području dvije gradske općine: Centar i Novo Sarajevo.

Najveći BDP/pc ostvaren je u općini Centar, koji je u cijelom periodu 2010-2013. posmatrano po godinama veći za preko 2 puta iznad prosječno ostvarenog u Kantonu. Općine koje ostvaruju BDP/pc iznad prosjeka Kantona su i općine Novo Sarajevo (1,4 puta) i Stari Grad (1,2 puta).

Općina	BDP/pc u KM				Stopa rasta	Indeks 2013/2010
	2010	2011	2012	2013		
Stari Grad	15.903	16.156	16.506	16.848	1,9	105,9
Centar	29.736	30.341	31.595	32.429	2,9	109,1
Novo Sarajevo	18.922	18.943	19.635	19.821	1,6	104,8
Novi Grad	6.691	6.701	6.930	6.967	1,4	104,1
Grad Sarajevo	16.029	16.181	16.741	17.016	2,0	106,2
Ilidža	7.048	7.116	7.189	7.131	0,4	101,2
Vogošća	5.505	5.575	5.234	5.279	-1,4	95,9
Hadžići	6.287	6.480	7.110	7.230	4,8	115,0
Ilijaš	3.206	3.226	3.397	3.331	1,3	103,9
Trnovo	5.290	5.669	5.749	5.168	-0,8	97,7
Kanton Sarajevo	13.145	13.253	13.630	13.779	1,6	104,8
FBiH	6.841	7.052	7.080	7.237	1,9	105,8

Tabela 22. BDP/pc u KM

Općina	Nivo BDP/pc po općinama KS=100 (%)			
	2010	2011	2012	2013
Stari Grad	121	122	121	122
Centar	226	229	232	235
Novo Sarajevo	144	143	144	144
Novi Grad	51	51	51	51
Ilidža	54	54	53	52
Vogošća	42	42	38	38
Hadžići	48	49	52	52
Ilijaš	24	24	25	24
Trnovo	40	43	42	38
Kanton Sarajevo	100	100	100	100

Tabela 23. Nivo BDP/pc po općinama KS=100

3.2. Zaposlenost

Općina	2009	Prosječan broj zaposlenih				Stopa rasta 2009/2013	Indeks 2013/2009
		2010	2011	2012	2013		
Stari Grad	9.977	10.372	9.868	9.894	9.458	-1,3	94,8
Centar	41.191	40.967	40.414	40.367	39.706	-0,9	96,4
Novo Sarajevo	22.980	24.697	24.749	25.400	23.452	0,5	102,1
Novi Grad	20.259	22.108	21.855	22.294	22.223	2,3	109,7
Grad Sarajevo	94.407	98.144	96.886	97.955	94.839	0,1	100,5
Ilidža	15.538	17.986	18.406	17.813	17.477	3,0	112,5
Vogošća	3.521	3.998	4.251	4.065	3.926	2,8	111,5
Hadžići	3.724	3.900	3.862	3.694	3.891	1,1	104,5
Ilijaš	2.048	2.204	2.286	2.306	2.401	4,1	117,2
Trnovo	294	314	377	432	328	2,8	111,6
Kanton Sarajevo	119.532	126.546	126.068	126.265	122.862	0,7	102,8

Tabela 24. Broj zaposlenih po općinama i godinama

Na području Kantona Sarajevo, krajem 2013.godine je 122.862 zaposlenih, što je u odnosu na 2009. godinu više za 2,8%. Broj zaposlenih u periodu 2009-2013. rastao je po prosječnoj stopi 0,7%. U posmatranom periodu najveću prosječnu stopu rasta zaposlenosti ostvarila je općina Ilijaš (4,1%). Negativne stope rasta ostvarile su općine Stari Grad (-1,3%) i Centar (-0,9%).

Najveća koncentracija radnih mjesta je u općini Centar u kojoj radi preko 30% ukupno zaposlenih Kantona, a najmanja je u općini Trnovo. Četiri općine Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad i Ilidža generiraju preko 83% ukupno zaposlenih Kantona Sarajevo.

Općina	Kvalifikaciona struktura zaposlenih								
	VSS	VŠS	VKV	SSS	KV	NSS	PK	NK	Ukupno
Stari Grad	2.172	449	348	2.806	1.340	354	104	433	8.006
Centar	10.902	2.282	1.027	16.292	3.878	1436	303	1533	37.653
Novo Sarajevo	5.024	1.175	1.205	7.080	3.200	614	302	1360	19.960
Novi Grad	2.858	989	884	7.251	4.023	626	210	664	17.505
Grad Sarajevo	20.956	4.895	3.464	33.429	12.441	3.030	919	3.990	83.124
Ilidža	1.684	719	318	5.587	1.894	606	150	360	11.318
Vogošća	522	230	150	1.161	615	50	79	106	2.913
Hadžići	446	204	106	1.668	317	207	140	108	3.196
Ilijaš	280	176	60	559	268	117	183	103	1.746
Trnovo	35	14	15	70	33	5	1	15	188
Kanton Sarajevo	23.923	6.238	4.113	42.474	15.568	4.015	1.472	4.682	102.485

Tabela 25. Kvalifikaciona struktura zaposlenih u 2009. godini

Općina	Kvalifikaciona struktura zaposlenih								
	VSS	VŠS	VKV	SSS	KV	NSS	PK	NK	Ukupno
Stari Grad	9,1	7,2	8,5	6,6	8,6	8,8	7,1	9,2	7,8
Centar	45,6	36,6	25,0	38,4	24,9	35,8	20,6	32,7	36,7
Novo Sarajevo	21,0	18,8	29,3	16,7	20,6	15,3	20,5	29,0	19,5
Novi Grad	11,9	15,9	21,5	17,1	25,8	15,6	14,3	14,2	17,1
Grad Sarajevo	87,6	78,5	84,2	78,7	79,9	75,5	62,4	85,2	81,1
Ilidža	7,0	11,5	7,7	13,2	12,2	15,1	10,2	7,7	11,0
Vogošća	2,2	3,7	3,6	2,7	4,0	1,2	5,4	2,3	2,8
Hadžići	1,9	3,3	2,6	3,9	2,0	5,2	9,5	2,3	3,1
Ilijaš	1,2	2,8	1,5	1,3	1,7	2,9	12,4	2,2	1,7
Trnovo	0,1	0,2	0,4	0,2	0,2	0,1	0,1	0,3	0,2
Kanton Sarajevo	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 26. Kvalifikaciona struktura zaposlenih u 2009. (%)

Općina	Kvalifikaciona struktura zaposlenih								
	VSS	VŠS	VKV	SSS	KV	NSS	PK	NK	Ukupno
Stari Grad	2275	411	303	2754	1189	328	90	434	7.784
Centar	11324	2363	974	15994	2753	1547	343	1541	36.839
Novo Sarajevo	5481	1059	1159	7783	2885	582	330	1201	20.480
Novi Grad	3200	923	783	7763	3840	812	216	536	18.073
Grad Sarajevo	22.280	4.756	3.219	34.294	10.667	3.269	979	3.712	83.176
Ilidža	1847	725	570	6030	1647	592	136	354	11.901
Vogošća	553	203	120	1332	523	46	44	133	2.954
Hadžići	470	187	100	1684	349	231	116	148	3.285
Ilijaš	304	148	61	562	269	56	128	109	1.637
Trnovo	37	14	12	99	32	5	1	14	214
Kanton Sarajevo	25.491	6.033	4.082	44.001	13.487	4.199	1.404	4.470	103.167

Tabela 27. Kvalifikaciona struktura zaposlenih u 2013. godini

Općina	Kvalifikaciona struktura zaposlenih								
	VSS	VŠS	VKV	SSS	KV	NSS	PK	NK	Ukupno
Stari Grad	8,9	6,8	7,4	6,3	8,8	7,8	6,4	9,7	7,5
Centar	44,4	39,2	23,9	36,3	20,4	36,8	24,4	34,5	35,7
Novo Sarajevo	21,5	17,6	28,4	17,7	21,4	13,9	23,5	26,9	19,9
Novi Grad	12,6	15,3	19,2	17,6	28,5	19,3	15,4	12,0	17,5
Grad Sarajevo	87,4	78,8	78,9	77,9	79,1	77,9	69,7	83,0	80,6
Ilidža	7,2	12,0	14,0	13,7	12,2	14,1	9,7	7,9	11,5
Vogošća	2,2	3,4	2,9	3,0	3,9	1,1	3,1	3,0	2,9
Hadžići	1,8	3,1	2,4	3,8	2,6	5,5	8,3	3,3	3,2
Ilijaš	1,2	2,5	1,5	1,3	2,0	1,3	9,1	2,4	1,6
Trnovo	0,1	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,3	0,2
Kanton Sarajevo	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 28. Kvalifikaciona struktura zaposlenih u 2013. (%)

Sa stanovišta kvalifikacione strukture zaposlenih po općinama uočava se da je najveći broj visoko obrazovanih u 2013. godini zaposleno u općini Centar. Do povećanja visoko obrazovanih zaposlenika u 2013. u odnosu na 2009. godinu iznad prosjeka Kantona Sarajevo došlo je u općinama: Novi Grad, Novo Sarajevo, Ilidža i Ilijaš.

Općina	Kvalifikaciona struktura zaposlenih								
	VSS	VŠS	VKV	SSS	KV	NSS	PK	NK	Ukupno
Stari Grad	104,7	91,5	87,1	98,1	88,7	92,7	86,5	100,2	97,2
Centar	103,9	103,5	94,8	98,2	71,0	107,7	113,2	100,5	97,8
Novo Sarajevo	109,1	90,1	96,2	109,9	90,2	94,8	109,3	88,3	102,6
Novi Grad	112,0	93,3	88,6	107,1	95,5	129,7	102,9	80,7	103,2
Grad Sarajevo	106,3	97,2	92,9	102,6	85,7	107,9	106,5	93,0	100,1
Ilidža	109,7	100,8	179,2	107,9	87,0	97,7	90,7	98,3	105,2
Vogošća	105,9	88,3	80,0	114,7	85,0	92,0	55,7	125,5	101,4
Hadžići	105,4	91,7	94,3	101,0	110,1	111,6	82,9	137,0	102,8
Ilijaš	108,6	84,1	101,7	100,5	100,4	47,9	69,9	105,8	93,8
Trnovo	105,7	100,0	80,0	141,4	97,0	100,0	100,0	93,3	113,8
Kanton Sarajevo	106,6	96,7	99,2	103,6	86,6	104,6	95,4	95,5	100,7

Tabela 29. Kvalifikaciona struktura zaposlenih, indeks 2013/2009.

U Kantonu Sarajevo došlo je do smanjenja KV radnika (Indeks 2013/2009 je 86,63%), a u općinama Hadžići i Ilijaš došlo je do povećanja KV radnika, za 10%, odnosno 0,4%. Iznad prosjeka KS uočava se da je došlo do povećanja zaposlenih sa NSS u općinama Centar, Novi Grad i Hadžići (Indeksi se kreću od 107,7 % do 129,7%). U općini Centar u odnosu na 2009. godinu povećan je broj PK radnika za 13,2%.

Uočava se da je došlo do smanjenja PK radnika u 2013. godini u odnosu na 2009. godinu u općinama Stari Grad, Ilidža, Vogošća, Hadžići i Ilijaš.

U odnosu na 2009., u 2013. godini, u dvije gradske općine Stari grad i Centar došlo je do blagog povećanja NK radnika, što ih prema ovom parametru pozicionira iznad prosjeka KS, kao i općine Vogošća, Hadžići i Trnovo.

3.3. Nezaposlenost

Krajem 2013. godine na evidenciji nezaposlenih bilo je 72.493 lica koja su tražili posao, što je više za 9,3% nego 2009. godine, odnosno nezaposlenost je rasla prosječno godišnje za 2,3%. Tokom cijelog perioda 2009-2013. općine Novi Grad i Ilidža u ukupnom broju nezaposlenih u Kantonu Sarajevo učestvuju sa preko 40%.

U posmatranom periodu najveća stopa rasta nezaposlenosti je zabilježena u općini Trnovo i iznosi 5,1% (540 nezaposlenih), dok stopa nezaposlenosti u Novom Sarajevu iznosi 3,0% (9.034 nezaposlenih).

Općina	Broj nezaposlenih (decembar)					Stopa rasta 2009/2013	Indeks 2013/2009
	2009	2010	2011	2012	2013		
Stari Grad	6.378	6.573	6.493	6.801	6.559	0,7	102,8
Centar	7.270	7.596	7.697	8.023	7.949	2,3	109,3
Novo Sarajevo	8.029	8.436	8.641	9.144	9.034	3,0	112,5
Novi Grad	18.387	19.104	19.283	20.257	20.162	2,3	109,7
Grad Sarajevo	40.064	41.709	42.114	44.225	43.704	2,2	109,1
Ilidža	10.552	10.855	11.129	11.662	11.650	2,5	110,4
Vogošća	4.930	5.130	5.217	5.458	5.441	2,5	110,4
Hadžići	5.271	5.556	5.642	5.705	5.670	1,8	107,6
Ilijaš	5.040	5.181	5.270	5.437	5.488	2,2	108,9
Trnovo	442	476	470	531	540	5,1	122,2
Kanton Sarajevo	66.299	68.907	69.842	73.018	72.493	2,3	109,3

Tabela 30. Broj nezaposlenih po općinama i godinama

Općina	Kvalifikaciona struktura nezaposlenih								
	VSS	VŠS	VKV	SSS	KV	NSS	PK	NK	Ukupno
Stari Grad	793	93	46	2.193	1.747	43	36	1.608	6.559
Centar	1.508	137	52	2.622	1.737	48	40	1.805	7.949
Novo Sarajevo	1.761	188	65	3.065	2.059	64	46	1.786	9.034
Novi Grad	2.228	253	124	6.087	5.644	111	100	5.615	20.162
Grad Sarajevo	6.290	671	287	13.967	11.187	266	222	10.814	43.704
Ilidža	1.024	133	95	3.355	3.274	70	116	3.583	11.650
Vogošća	457	53	33	1.480	1.533	20	26	1.839	5.441
Hadžići	245	23	15	1.361	1.812	3	17	2.194	5.670
Ilijaš	285	19	12	1.146	1.620	20	41	2.345	5.488
Trnovo	30	2	9	102	131	1		265	540
Kanton Sarajevo	8.331	901	451	21.411	19.557	380	422	21.040	72.493

Tabela 31. Kvalifikaciona struktura nezaposlenih 2013.

Općina	Kvalifikaciona struktura nezaposlenih								Ukupno
	VSS	VŠS	VKV	SSS	KV	NSS	PK	NK	
Stari Grad	156,1	86,1	107,0	108,7	98,9	97,7	90,0	86,9	102,8
Centar	160,1	90,7	86,7	112,4	99,5	75,0	87,0	93,6	109,3
Novo Sarajevo	169,8	90,0	90,3	113,6	103,3	83,1	78,0	94,8	112,5
Novi Grad	178,5	98,8	106,0	118,1	105,4	79,9	97,1	93,3	109,7
Grad Sarajevo	168,4	92,7	98,3	114,5	103,0	82,1	89,5	92,6	109,1
Ilidža	205,6	110,8	117,3	119,3	108,7	79,5	83,5	94,3	110,4
Vogošća	204,9	108,2	89,2	120,1	111,2	80,0	96,3	93,9	110,4
Hadžići	213,0	92,0	62,5	111,8	113,0	100,0	85,0	97,0	107,6
Ilijaš	220,9	86,4	52,2	124,3	108,7	95,2	87,2	98,3	108,9
Trnovo	250,0	200,0	180,0	152,2	111,0			110,9	122,2
Kanton Sarajevo	176,8	95,7	97,6	116,0	105,9	82,4	87,7	94,2	109,3

Tabela 32. Kvalifikaciona struktura nezaposlenih (Indeksi 2013/2009 u %)

Kretanje nezaposlenosti u Kantonu Sarajevo u periodu od 2009. do 2013. godine je imalo nepovoljne tendencije u pogledu kvalifikacione strukture nezaposlenih.

Porast nezaposlenosti se uočava kod visokoobrazovanih kadrova, lica sa srednjom stručnom spremom, kao i kod kvalifikovanih radnika. U obrazovnoj strukturi nezaposlenih najveći rast imaju lica sa visokom stručnom spremom, koji su se skoro udvostručili u navednom periodu.

Kod ostalih kvalifikacija uočava se blagi pad nezaposlenosti.

Kod kvalifikacione strukture nezaposlenih posmatrajući indekse 2013/2009. godine po općinama uočava se da je povećan indeks kod visoke stručne spreme u odnosu na Kanton Sarajevo kod općina Ilidža, Vogošća, Hadžići i Trnovo (indeksi iznad 200%) i za 1,78 indeksna poena kod općine Novi Grad. Takođe uočava se da je iznad prosjeka Kantona Sarajevo došlo do povećanja nezaposlenih sa SSS u općinama Trnovo, Vogošća, Ilidža i Novi Grad. Kod nezaposlenih KV indeks se kreće u rasponu od 98,9 (Stari Grad) do 113% (općina Hadžići).

Najveće smanjenje polukvalifikovanih radnika uočava se u općini Novo Sarajevo za 22%, a u općini Sari Grad najveće je smanjenje NK za 13,1%. U općini Trnovo najveće je povećanje nezaposlenosti kod NK ranika.

3.4. Registrirani poslovni subjekti

Općina	Godine					Stopa rasta 2009/2013	Indeks 2013/2009
	2009	2010	2011	2012	2013		
Stari Grad	3.707	3.831	3.825	3.845	3.839	0,9	103,6
Centar	7.250	3.997	1.149	7.970	7.954	2,3	109,7
Novo Sarajevo	5.361	5.749	5.808	5.978	6.053	3,1	112,9
Novi Grad	6.203	6.452	6.495	6.382	6.407	0,8	103,3
Grad Sarajevo	22.521	20.029	17.277	24.175	24.253	1,9	107,7
Ilidža	4.406	3.089	901	5.027	5.178	4,1	117,5
Vogošća	1.125	1.222	1.248	1.251	1.276	3,2	113,4
Hadžići	1.086	2.743	4.849	1.155	1.133	1,1	104,3
Ilijaš	807	4.576	7.726	922	950	4,2	117,7
Trnovo	157	176	206	203	189	4,7	120,4
Kanton Sarajevo	30.102	31.835	32.207	32.733	32.979	2,3	109,6

Tabela 33. Registrirani poslovni subjekti po općinama i godinama

Ukupan broj registriranih poslovnih subjekata u 2013. godini iznosi 32.979 i u odnosu na 2009. godinu povećao se za 9,6%. Ukupan broj poslovnih subjekata rastao je po prosječnoj godišnjoj stopi 2,3% u Kantonu Sarajevo. Posmatrano po općinama prosječna stopa rasta kreće se u rasponu od 0,8% do 4,7%.

Najveći broj poslovnih subjekata u 2013. godini je u općini Centar, zatim u općini Novi Grad, Novo Sarajevo i Ilidža. Ove četiri općine u ukupnom broju poslovnih subjekata učestvuju u Kantonu Sarajevo sa 77,6%.

U Kantonu Sarajevo u 2013. godini 32.979 registriranih subjekata, od čega su 14.454 pravna lica, a 6.575 su jedinice u sastavu pravnih lica. 11.950 su fizička lica-obrtnici.

		Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad	Grad	Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	KS
2009	Pravna lica	1.210	3.621	2.460	1.918	9.209	1.661	377	289	230	31	11.797
	U sastavu pravnih lica	549	1.269	995	1.163	3.976	918	264	222	165	25	5.570
	Fizička lica-obrtnici	1.948	2.360	1.906	3.122	9.336	1.827	484	575	412	101	12.735
	Ukupno	3.707	7.250	5.361	6.203	22.521	4.406	1.125	1.086	807	157	30.102
2010	Pravna lica	1.265	3.768	2.590	2.062	9.685	1.792	407	298	241	407	12.830
	U sastavu pravnih lica	553	1.292	1.053	1.175	4.073	985	296	225	168	30	5.777
	Fizička lica-obrtnici	1.971	2.376	1.939	3.071	9.357	1.844	496	599	433	109	12.838
	Ukupno	3.789	7.436	5.582	6.308	23.115	4.621	1.199	1.122	842	546	31.445
2011	Pravna lica	1.307	329	2.757	2.206	6.599	260	430	1.919	3.975	37	13.220
	U sastavu pravnih lica	604	245	1.119	1.298	3.266	173	303	1.059	1.411	29	6.241
	Fizička lica-obrtnici	1.914	575	1.932	2.991	7.412	468	515	1.871	2.340	140	12.746
	Ukupno	3.825	1.149	5.808	6.495	17.277	901	1.248	4.849	7.726	206	32.207
2012	Pravna lica	1.388	4.187	2.883	2.333	10.791	2.045	459	348	271	38	13.952
	U sastavu pravnih lica	606	1.412	1.165	1.335	4.518	1.094	308	259	167	30	6.376
	Fizička lica-obrtnici	1.851	2.371	1.930	2.714	8.866	1.888	484	548	484	135	12.405
	Ukupno	3.845	7.970	5.978	6.382	24.175	5.027	1.251	1.155	922	203	32.733
2013	Pravna lica	1.421	4.293	2.927	2.465	11.106	2.173	488	360	284	43	14.454
	U sastavu pravnih lica	620	1.443	1.194	1.375	4.632	1.145	311	260	195	32	6.575
	Fizička lica-obrtnici	1.798	2.218	1.932	2.567	8.515	1.860	477	513	471	114	11.950
	Ukupno	3.839	7.954	6.053	6.407	24.253	5.178	1.276	1.133	950	189	32.979

Tabela 34. Struktura registriranih subjekata po općinama

Ukupna struktura poslovnih subjekata po sektorima privređivanja za 2009. godinu u kojoj je sa stanovišta učešća sektora privređivanja poslovnih subjekata, tercijarni sektor u KS nazastupljeniji sa učešćem od preko 64%. Četiri općine: Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad i Ilidža, učestvuju sa 79,2 % u tercijarnom sektoru KS. Kvartni sektor ukupno broji 5.982 registrirana subjekta i učestvuje u ukupnom broju u Kantonu Sarajevo sa 19,9%. Najveći broj registriranih subjekata je općini Centar i Novo Sarajevo, koje sa preko 1/2 učestvuju u ukupnom broju kvartnog sektora. Sekundarni sektor u ukupnom broju registriranih subjekata Kantona Sarajevo učestvuje sa 14,3%.

Registrirani subjekti primarnog sektora u ukupnom broju registriranih subjekata u Kantonu Sarajevo u 2009. godini učestvuju sa 1,5%, sekundarnog sektora sa 14,3%, tercijarnog sa 64,3% i kvartarnog sa 19,8%. U 2013. godini ukupan broj registriranih subjekata u Kantonu Sarajevo je 32.979, učešće primarnog sektora je povećano i iznosi 1,8%, sekundarnog sektora je smanjeno i iznosi 13,3%, tercijarnog sektora je smanjeno i iznosi 50,9%, a kvartarnog sektora je značajno veće i iznosi 34,0% u odnosu na registrirani broj subjekata u 2009. godini. Posmatrano po općinama u 2013. godini, najveće je učešće tercijarnog sektora u skoro svim općinama i kreće se u rasponu 45,3% (Stari Grad) do 59,7% (Ilidža) sa izuzetkom Centra gdje je najveće učešće kvartarnog sektora (46,4%) i Trnova gdje je najveće učešće primarnog sektora (46,0%). Kvartni sektor u Kantonu Sarajevo učestvuje sa preko 1/3, a najmanje učešće je kod općine Ilidža 23,5%, mada treba naglasiti da je u odnosu na 2009. godinu učešće ovog sektora u općini Ilidža se povećalo za preko 2 puta. Učešće sekundarnog sektora u Kantonu Sarajevo je 13,3%, po općinama se kreće u rasponu od 1,6% (općina Trnovo) do 19,8% (općina Stari Grad).

Općina	I		II		III		IV		Ukupno	
	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013
Stari Grad	0,7	0,8	19,6	19,8	59,3	45,3	20,3	34,1	100,0	100,0
Centar	0,6	0,6	10,2	8,9	62,3	44,1	27,0	46,4	100,0	100,0
Novo Sarajevo	0,4	0,4	12,1	11,2	66,2	50,1	21,3	38,4	100,0	100,0
Novi Grad	0,9	1,2	15,4	14,2	68,6	57,2	15,1	27,4	100,0	100,0
Grad Sarajevo	0,6	0,7	13,6	12,6	64,5	49,2	21,3	37,4	100,0	100,0
Ilidža	1,4	1,9	16,3	15,0	68,7	59,7	13,7	23,5	100,0	100,0
Vogošća	2,8	3,4	17,4	16,1	61,6	52,7	18,2	27,8	100,0	100,0
Hadžići	7,0	7,1	17,8	17,6	58,3	51,5	16,9	23,9	100,0	100,0
Ilijaš	8,4	11,3	16,1	15,2	55,6	47,6	19,8	26,0	100,0	100,0
Trnovo	48,4	46,0	0,6	1,6	24,8	23,3	26,1	29,1	100,0	100,0
Kanton Sarajevo	1,5	1,8	14,3	13,3	64,3	50,9	19,9	34,0	100,0	100,0

Tabela 35. Registrirani subjekti po sektorima, po općinama 2009 i 2013. (%)

Općina	I		II		III		IV		Ukupno	
	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013
Stari Grad	25	32	728	759	2.200	1.740	754	1.308	3.707	3.839
Centar	40	45	738	710	4.515	3.510	1.957	3.689	7.250	7.954
Novo Sarajevo	22	22	649	676	3.548	3.030	1.142	2.325	5.361	6.053
Novi Grad	54	80	957	907	4.255	3.664	937	1.756	6.203	6.407
Grad Sarajevo	141	179	3.072	3.052	14.518	11.944	4.790	9.078	22.521	24.253
Ilidža	60	97	717	776	3.027	3.090	602	1.215	4.406	5.178
Vogošća	31	43	196	205	693	673	205	355	1.125	1.276
Hadžići	76	80	193	199	633	583	184	271	1.086	1.133
Ilijaš	68	107	130	144	449	452	160	247	807	950
Trnovo	76	87	1	3	39	44	41	55	157	189
Kanton Sarajevo	452	593	4.309	4.379	19.359	16.786	5.982	11.221	30.102	32.979

Tabela 36. Registrirani subjekti po sektorima 2009 i 2013.

3.5. Indeks razvijenosti općina

Općina	Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad	Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	KS	
Stepen zaposlenosti (%)	22,5	57,6	31,8	17,7	28,6	15,2	17,1	12,3	11,5	27,8	
Stopa nezaposlenosti (%)	41	16,7	27,8	47,6	40	58,1	59,3	69,6	62,2	37,1	
Broj učenika (osn+sred) na 1000 stan.	126,9	172,8	118,5	93,4	136,5	125,9	135,5	135,3	21,8	125	
BDP/PC u KM	16.788	32.506	19.768	7.078	7.142	5.193	6.638	2.573	3.537	13.730	
Indeks odsutnog stanovništva	-15,1	-13,1	-18,8	-7,4	0,3	5	-5,9	-21,7	-10,6	-10,3	
Kanton Sarajevo = 100	Stepen zaposlenosti	80,9	207,2	114,4	63,7	102,9	54,7	61,5	44,2	100	
	Stopa nezaposlenosti	89,5	155	125,1	71,7	92,2	43,4	40,2	187,6	100	
	Broj učen. na 1000 stan.	101,5	138,2	94,8	74,7	109,2	100,7	108,4	108,2	17,4	100
	BDP/ PC u KM	122,3	236,8	144	51,6	52	37,8	48,4	18,7	25,8	100
	Odsutno stanovništvo	53,4	72,8	17,5	128,2	202	248,5	142,7	10,7	97,1	100
Indeks razvijenosti	89,5	162	99,2	78	111,7	97	80,2	73,9	42,8	100	
RANG	5	1	3	7	2	4	6	8	9		

Tabela 37. Indeks razvijenosti općina u odnosu na Kanton Sarajevo u 2013. godini

Nivo razvijenosti općina u odnosu na prosječnu razvijenost Kantona Sarajevo određuje se preko indeksa razvijenosti. Indeks razvijenosti sublimira nivoe razvijenosti mjereno BDP/pc, stepenom zaposlenosti stanovništva, stopom nezaposlenosti, odsutnim stanovništvom i dr. pokazateljima.

Pokazatelji indeksa razvijenosti općina Kantona Sarajevo u 2013. godini, ukazuju na velike razlike u nivou razvijenosti pojedinih općina. Ipak, kod tumačenja ove vrste podataka i komparacija treba biti veoma oprezan, s obzirom na funkcioniranje Grada Sarajeva i Kantona Sarajevo kao jedinstvene urbane konglomeracije, te je jasno da će se efekti razvoja prenosi bez ikakvih ograničenja iz jedne općine u drugu, a samim tim dolazi do jake interreferencije mjerenih razvojnih parametara.

Velike razlike u broju stanovnika, zaposlenih i nezaposlenih dovele su do razlika u nivou razvijenosti općina mjereno stepenom zaposlenosti i stopom nezaposlenosti. Tako je stepen zaposlenosti stanovništva općine Centar preko dva puta iznad, a općine Ilijaš za 26,1% ispod prosječne zaposlenosti Kantona.

Prema indeksu razvijenosti u odnosu na Kanton Sarajevo općina Centar je razvijenija za preko 60%, i na prvom je mjestu po razvijenosti, a općina Ilidža za 11,7%, odnosno rangirana je na drugom mjestu. Na trećem mjestu je općina Novo Sarajevo, a najnerazvijenija općina je Trnovo.

3.6. Lokacijski koeficijent općina

U cilju proširenja sektorske analize te ispitivanja nivoa specijalizacije privrede Kantona Sarajevo izračunat je lokacijski koeficijent. Lokacijski koeficijent pokazuje koliko je pojedini sektor nadzastupljen u privredi pojedine administrativne jedinice (u ovom slučaju općine) u odnosu na cjelokupnu privredu Kantona Sarajevo. Računanje lokacijskog koeficijenta predstavlja uobičajeni način za ocjenu sektora u kojima pojedina administrativna jedinica odnosno općina ima komparativne prednosti, a izvršeno je na bazi podataka poreske uprave o broju zaposlenih po djelatnostima KD (Klasifikacije djelatnosti) 2010 za 2013. godinu. Ovdje treba naglasiti da je ovakav proračun adekvatan i ima potpni smisao kada se radi za male i teritorijalno, funkcionalno i komunikaciono izolirane administrativne jedinice.

S obzirom na funkcionalnu povezanost svih općina Kantona Sarajevo, a posebno četiri općine koje sačinjavaju Grad Sarajevo, te funkcioniranje metropolitanskog područja Kantona Sarajevo kao jedne urbane konglomeracije, nije u potpunosti moguće izdvojiti pokazatelje specifično i isključivo vezane samo za jednu općinu, a da isti ne uključe i jak uticaj ostalih općina u KS, tj. jasno je da dolazi do interreferencije vrijednosti tih pokazatelja. Stoga posebnu pažnju treba posvetiti tumačenju izvedenih pokazatelja za pojedine općine, što pored obrade statističkih informacija treba da uzme u obzir realno stanje odnosno iskustvena saznanja, a koja se mogu značajno razlikovati od stanja dobivenog na bazi obrade statističkih podataka. Ipak na zahtjev naručioca studije prikazani su lokacijski koeficijenti za općine Kantona Sarajevo, bez intencije tumačenja istih, iz gore navednih razloga.

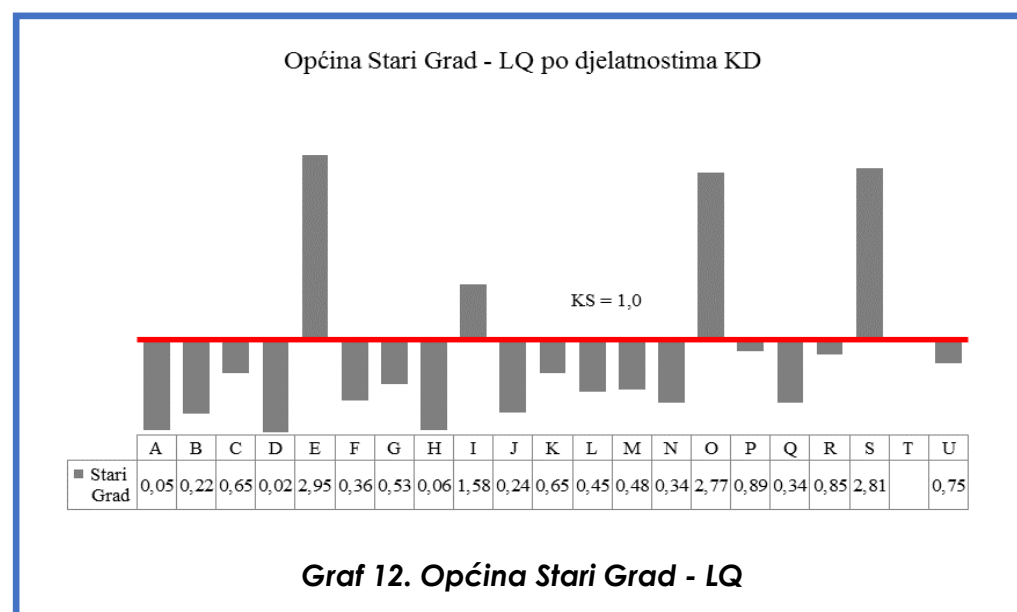
KD 2010	Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad	Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	KS
A	4	479	37	5	134	3	23	12	3	700
B	1	5	2	17	9	3	0	1		38
C	890	1.257	1.780	1.555	2.932	1.120	1.302	696		11.532
D	5	33	1.365	363	8	4	1	1		1.780
E	912	6	1.195	85	30	38	89	250	11	2.616
F	311	2.638	786	1.383	1.578	82	466	84		7.328
G	1.416	3.164	3.700	5.978	6.403	899	610	271	5	22.446
H	47	899	1.107	3.419	1.187	80	94	124	2	6.959
I	529	1.188	362	215	401	56	14	14	46	2.825
J	216	2.396	1.906	2.252	724	212	10	14		7.730
K	438	2.626	1.734	710	130	9	5	2		5.654
L	50	335	115	106	174	140	2	9		931
M	390	2.255	2.401	891	761	85	34	13		6.830
N	160	1.442	717	1.345	247	21	2	8	1	3.943
O	7.161	10.184	1.430	1.295	1.488	106	92	68	38	21.862
P	1.064	3.376	2.030	1.175	1.390	386	319	358	36	10.134
Q	383	5.751	1.005	1.041	641	270	246	101	25	9.463
R	174	1.048	194	196	82	15	15	2	1	1.727
S	928	1.109	314	213	156	11	50	9		2.790
T										
U	33	153	182	3						371
Ukupno	15.112	40.344	22.362	22.247	18.475	3.540	3.374	2.037	168	127.659

Tabela 38. Broj zaposlenih po općinama po KD 2010 za 2013.

KD 2010	Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad	Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	KS
A	0,05	2,17	0,30	0,04	1,32	0,15	1,24	1,07	3,26	1,00
B	0,22	0,42	0,30	2,57	1,64	2,85	0,00	1,65	0,00	1,00
C	0,65	0,34	0,88	0,77	1,76	3,50	4,27	3,78	0,00	1,00
D	0,02	0,06	4,38	1,17	0,03	0,08	0,02	0,04	0,00	1,00
E	2,95	0,01	2,61	0,19	0,08	0,52	1,29	5,99	3,20	1,00
F	0,36	1,14	0,61	1,08	1,49	0,40	2,41	0,72	0,00	1,00
G	0,53	0,45	0,94	1,53	1,97	1,44	1,03	0,76	0,17	1,00
H	0,06	0,41	0,91	2,82	1,18	0,41	0,51	1,12	0,22	1,00
I	1,58	1,33	0,73	0,44	0,98	0,71	0,19	0,31	12,37	1,00
J	0,24	0,98	1,41	1,67	0,65	0,99	0,05	0,11	0,00	1,00
K	0,65	1,47	1,75	0,72	0,16	0,06	0,03	0,02	0,00	1,00
L	0,45	1,14	0,71	0,65	1,29	5,42	0,08	0,61	0,00	1,00
M	0,48	1,04	2,01	0,75	0,77	0,45	0,19	0,12	0,00	1,00
N	0,34	1,16	1,04	1,96	0,43	0,19	0,02	0,13	0,19	1,00
O	2,77	1,47	0,37	0,34	0,47	0,17	0,16	0,19	1,32	1,00
P	0,89	1,05	1,14	0,67	0,95	1,37	1,19	2,21	2,70	1,00
Q	0,34	1,92	0,61	0,63	0,47	1,03	0,98	0,67	2,01	1,00
R	0,85	1,92	0,64	0,65	0,33	0,31	0,33	0,07	0,44	1,00
S	2,81	1,26	0,64	0,44	0,39	0,14	0,68	0,20	0,00	1,00
T										
U	0,75	1,30	2,80	0,05	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,00
Ukupno	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

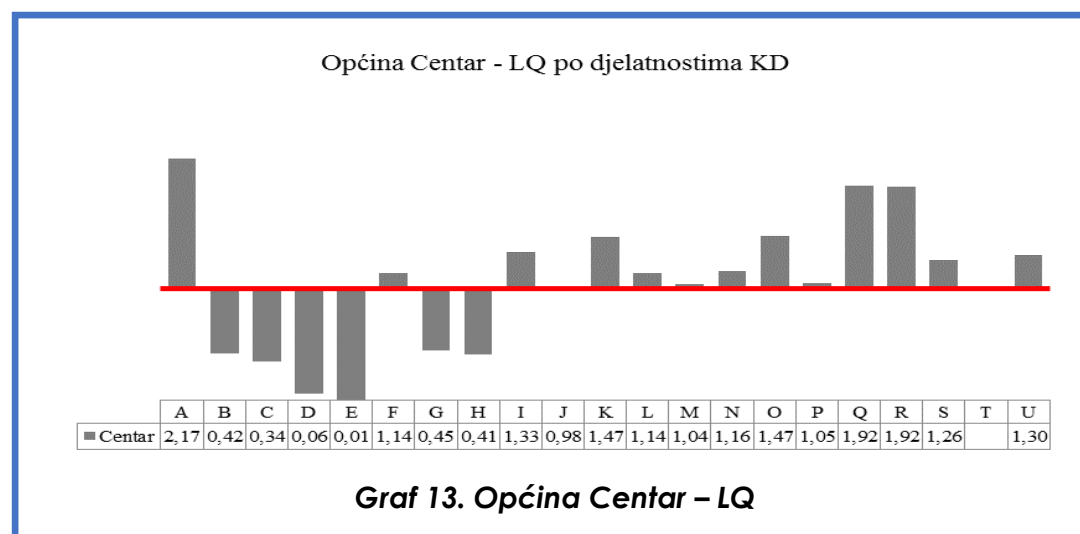
Tabela 39. Lokacijski koeficijent za 2013. po općinama i djelatnostima (KD 2010)

Lokacijski koeficijenti identificiraju sektore, područja djelatnosti u kojima općine Kantona Sarajevo ostvaruju najveći nivo specijalizacije. LQ iznad 3 ukazuje na visok stepen razvoja (zaposlenosti) sektora. Potrebno je napomenuti da se podaci o zaposlenosti evidentiraju po organizacionom, a ne po teritorijalnom principu o čemu treba voditi računa u cjelovitoj analizi strukture privrede u Kantonu Sarajevo. Ukoliko analiziramo koncentraciju zaposlenosti po djelatnostima po općinama i uporedimo koncentraciju zaposlenosti po djelatnostima u Kantonu Sarajevo, zapažamo da je:

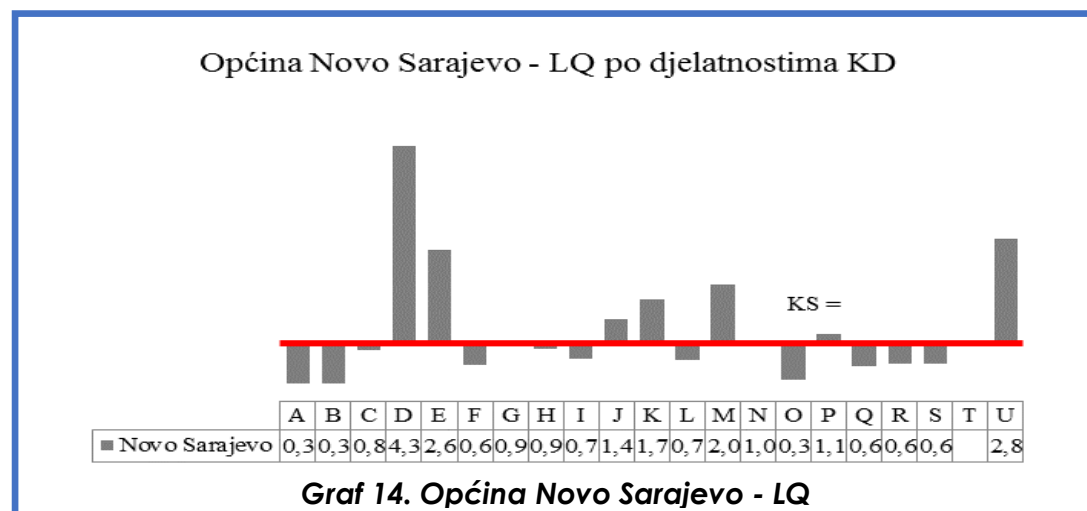

Graf 12. Općina Stari Grad - LQ

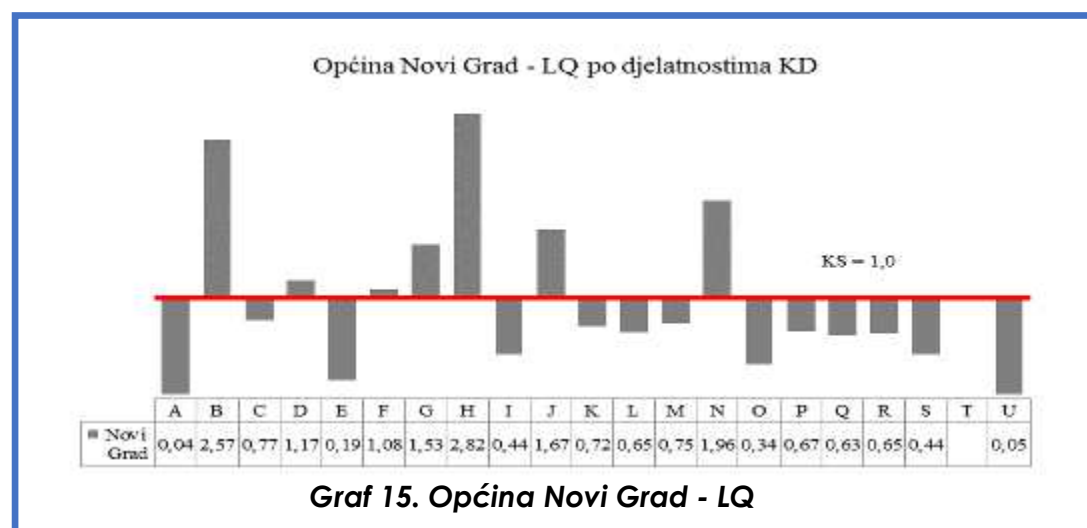
- U općini Stari Grad većina djelatnosti je ispod prosjeka Kantona Sarajevo, a da su djelatnosti: snabdijevanje vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom, te djelatnost sanacije okoliša (E), hotelijerstvo i ugostiteljstvo (I), javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje (O), te ostale uslužne djelatnosti (S) iznad prosjeka Kantona Sarajevo sa LQ od 1,58 do 2,95.

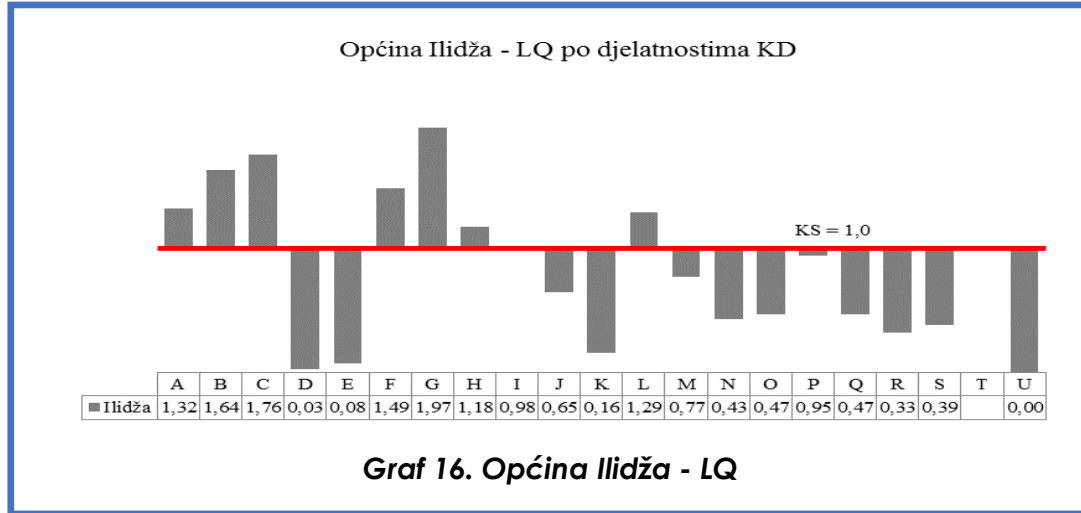
- U općini Centar većina djelatnosti (13) je iznad prosjeka Kantona Sarajevo sa LQ koji se kreće od 1,04 do 2,17. Tu spadaju poljoprivreda, šumarstvo i ribolov (A), djelatnost zdravstvene i socijalne zaštite (Q), umjetnost, zabava i rekreacija (R), finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja (K), javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje (O), hotelijerstvo i ugostiteljstvo (I) i td.

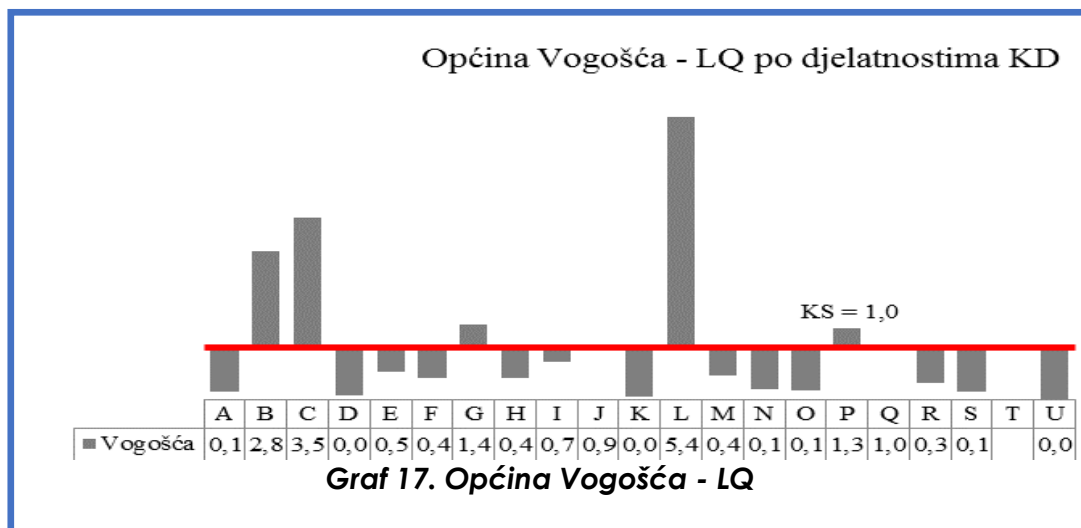
- U općini Novo Sarajevo od osam djelatnosti koje su iznad prosjeka Kantona Sarajevo, najveći LQ, 4,38, je u djelatnosti proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija (D), a LQ 2,80 je u djelatnosti vanteritorijalnih organizacija i tijela. Ostalih dvanaset djelatnosti je ispod prosjeka Kantona Sarajevo, odnosno sa LQ manjim od 1.

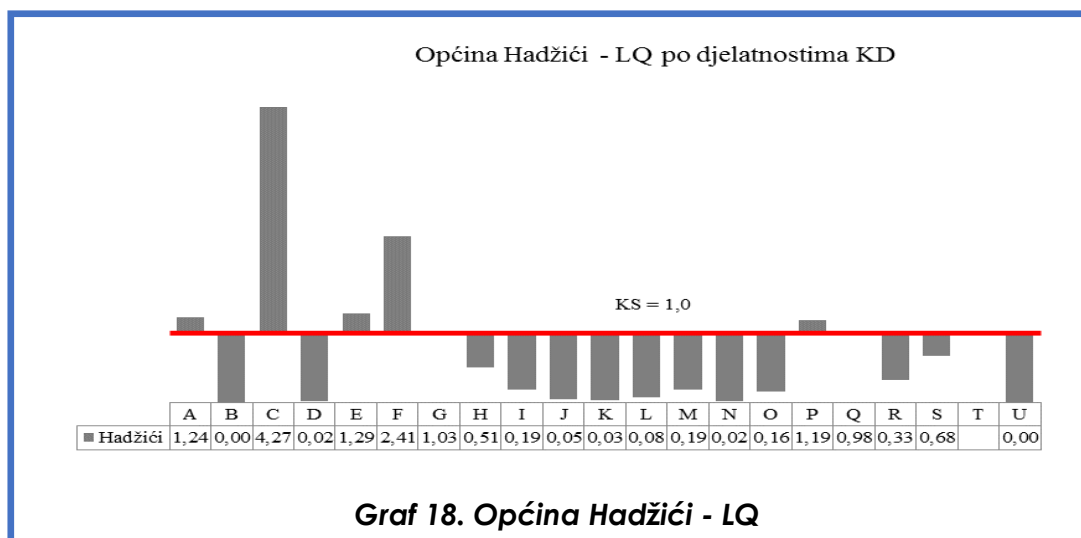
- U općini Novi Grad sedam djelatnosti je iznad prosjeka Kantona Sarajevo, sa LQ koji se kreće od 1,08 u djelatnosti građevinarstva (F) do 2,82 u djelatnosti prijevoza i skladištenja (H). Trinaest djelatnosti imaju lokacioni koeficijent ispod 1.

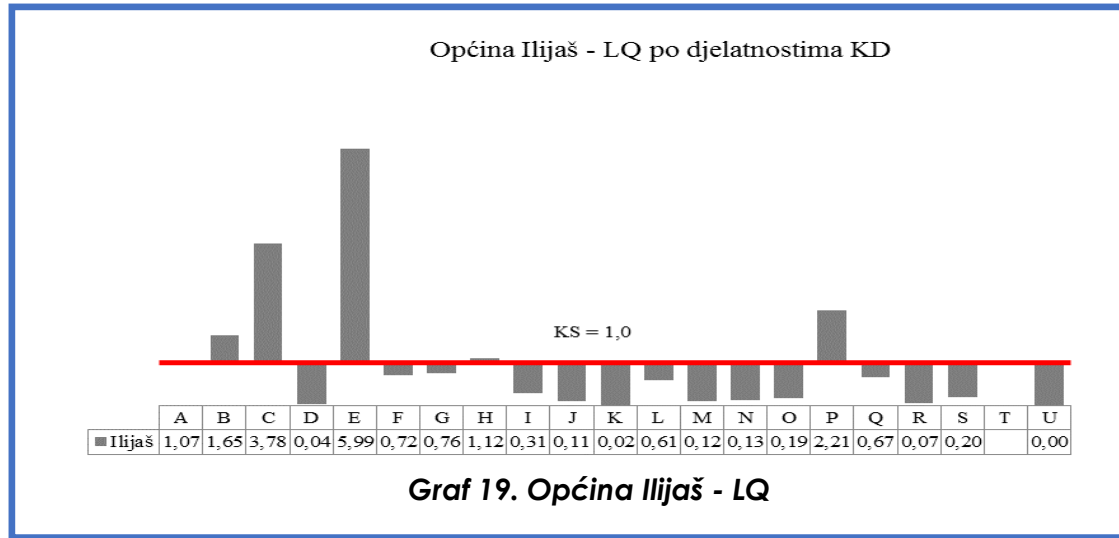
- Na području općine Ilidža sedam djelatnosti je iznad prosjeka Kantona Sarajevo, sa LQ koji se kreće od 1,18 u djelatnosti prijevoza i skladištenja (H) do 1,97 u djelatnosti trgovine (G). Ostale djelatnosti su ispod prosjeka Kantona Sarajevo.

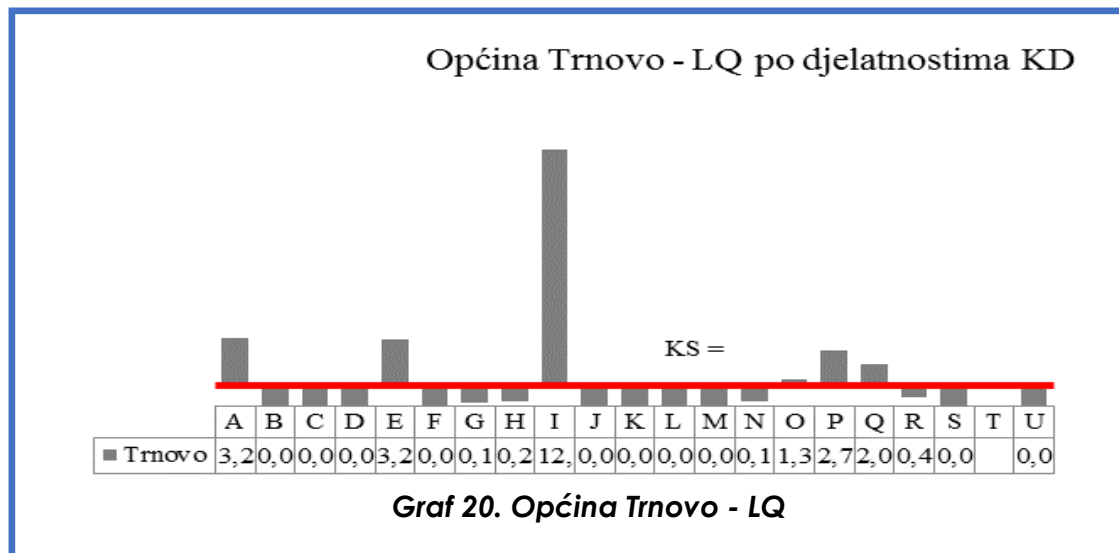
- Na području općine Vogošća pet djelatnosti je iznad prosjeka Kantona Sarajevo, sa LQ koji se kreće od 1,3 u djelatnosti obrazovanja (P) do 5,4 u djelatnosti poslovanja nekretninama (L). Djelatnost zdravstvene i socijalne zaštite (Q) ima LQ 1 (prosjeak Kantona Sarajevo), a ostale djelatnosti su ispod prosjeka Kantona Sarajevo.

- U općini Hadžići od šest djelatnosti koje su iznad prosjeka Kantona Sarajevo, najveći LQ, 4,27, je u djelatnosti prerađivačke industrije, a LQ 2,41 je u djelatnosti građevinarstva (F). Ostalih četrnaest djelatnosti je ispod prosjeka Kantona Sarajevo, odnosno sa lokacijskim koeficijentom ispod 1.

- Na području općine Ilijaš šest djelatnosti je iznad prosjeka Kantona Sarajevo, sa LQ koji se kreće od 1,07 u djelatnosti poljoprivrede, šumarstva i ribolova (A) do 5,99 u djelatnosti snabdijevanje vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom te djelatnost sanacije okoliša (E). Ostale djelatnosti su ispod prosjeka Kantona Sarajevo.

- U općini Trnovo šest djelatnosti je iznad prosjeka Kantona Sarajevo, sa LQ koji se kreće od 1,32 u djelatnosti javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje do 12,3 u djelatnosti hotelijerstvo i ugostiteljstvo (I). Ostale djelatnosti su ispod prosjeka Kantona Sarajevo.

ZAKLJUČCI I:

Kanton Sarajevo je ekonomski najrazvijenija oblast Bosne i Hercegovine. Procjenjuje se da bruto domaći proizvod (BDP) za 2013. godinu na području Kantona Sarajevo nominalno iznosi 6.099.375 hiljade KM i sa prosječnom godišnjom ostvarenom stopom rasta od 2,1%. Kanton Sarajevo sa 18,9% stanovništva Federacije ostvaruje 36,2% ukupnog BDP-a Federacije. Iako u periodu 2010-2013. godina BDP bilježi tromi rast, zaposlenost je padala prosječnom godišnjom stopom od 1,0% (a ta stopa bi bila i dramatična da nije bilo politika subvencioniranja zapošljavanja). Ostali pokazatelji poput nezaposlenosti i stepena investiranja na nivou Kantona bilježe negativna kretanja. Tako nezaposlenost u istom periodu rapidno raste prosječnom godišnjom stopom od 2,3%, dok je stopa investiranja pala čak za 2,6%.

Ostvareni BDP po stanovniku Kantona Sarajevo koji u 2013. godini iznosi 13.779 KM je 1,9 puta iznad prosječno ostvarenog BDP/pc u FBiH. Visina ostvarenog BDP/pc Kantona Sarajevo može se uporediti sa grupom zemalja sa gornjim srednjim prihodom, čiji se BDP/pc, prema kriterijima Svjetske banke, kreću u rasponu od 1.045 do 12.746 tekućih USD.

Od deset regiona iz grupe sa najnižim vrijednostima za BDP u EU 27, najniže je rangirana regija Severozapaden u Bugarskoj sa 7.200 eura po glavi stanovnika i nalazi se na 29% od prosjeka EU 27. Kanton Sarajevo se sa 6.776 eura po glavi stanovnika nalazi na 27% od prosjeka EU 27 i rangiran je niže od najslabije rangirane regije Severozapaden. Dakle, Sarajevski kanton, iako lider u Federaciji i BiH, u odnosu na zemlje EU regiona je najniže rangirana regija.

U Kantonu Sarajevo jedan od ključnih problema je nezaposlenost. Krajem 2013. godine na evidenciji nezaposlenih bilo je 72.493 lica koja su tražili posao, što je više za 9,3% nego 2009. godine, odnosno nezaposlenost je rasla prosječno godišnje za 2,3%.

Prema navedenim pokazateljima, Kanton Sarajevo na području Federacije Bosne i Hercegovine se pokazuje kao značajno područje koncentracije ekonomskih potencijala (stanovništvo, zaposlenost, nezaposlenost), kao i efekata razvijenosti.

Strukturu BDP-a Kantona Sarajevo u 2013. godini odlikuje slična struktura BDP-a kao što je u Federaciji BiH, gdje je najznačajnija djelatnost trgovina (G). Udio ove djelatnosti u BDP-u sarajevskog kantona za posmatrani period kreće se oko 15%. Drugu najznačajniju djelatnost u strukturi BDP-a sarajevskog kantona, čine informacije i komunikacije (J) oko 10%, koju slijede finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja (K) sa oko 8,5%, Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom (D) sa oko 8,2%, a potom prerađivačka industrija (C) sa oko 7,2%. U 2013. godini sektor prerađivačke industrije bilježi blagi porast po stopi 0,4%, što je nedovoljno u odnosu na očekivane rezultate, obzirom da je ovaj sektor u velikoj mjeri izvozno orijentiran.

Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov, proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom i parom, najznačajnije su povećali udio u BDP u 2013. godini, a pozitivan trend povećanja udjela u BDP-u su imali građevinarstvo i djelatnosti vezane za umjetnost, zabavu i rekreaciju. Građevinarstvo (F) bilježi rast u odnosu na prethodnu godinu.

Na području Kantona Sarajevo krajem 2013. godine bilo je 123.497 zaposlenih. Preko 41% ukupno zaposlenih u Kantonu Sarajevo koncentrisano je u tri područja: trgovinu, javnu upravu i odbranu, obavezno socijalno osiguranje i prerađivačku industriju. Dodatnih 15,2% zaposlenij je u sektoru obrazovanja i djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite. Dakako, može se konstatirati da je država najveći poslodavac, što ukazuje na slabost realnog sektora.

Ukupan broj registriranih poslovnih subjekata u 2013. godini iznosi 32.979 i u odnosu na 2009. godinu povećao se za 9,6%. U strukturi pravnih lica, kao i fizičkih lica najznačajnije su trgovina i uslužne djelatnosti, a trgovina dominira sa preko 30%.

Ekonomska aktivnost mjerena BDV-om, ukazuje kako primarni sektor u BDV-u (2013. godine) Kantona Sarajevo uzima udio od 1,3 % i nije se značajnije mjenjao u periodu 2010. – 2013. godine. Sekundarni sektor zauzima oko 23% u toku posmatranog perioda, tercijarni (49,6%) i kvartarni (26,61%) udjela u BDV-u Kantona Sarajevo. Kanton Sarajevo ima visok udio uslužnog sektora (III i IV), što se može tumačiti i ulogom i funkcijama glavnog Grada države BiH koji je u Kantonu Sarajevo, ali nikako strukturom privrede koja je odraz razvijenosti.

U 2013. godini, najviše je zaposlenih u tercijarnom sektoru (40,8%) i u kvartarnom sektoru (39,8%). U odnosu na 2009. godinu značajno se smanjilo učešće zaposlenih u primarnom (indeks 71,4) i sekundarnom sektoru (indeks 91,1). Kvartarni sektor bilježi povećanje za preko 15%.

U 2013. godini dolazi do značajnog povećanja poslovnih subjekata kvartarnog sektora, sa 19,9% u 2009. na 34,1% učešća u ukupnom broju subjekata (indeks 189,7). U tercijarnom sektoru registrirano je smanjenje poslovnih subjekata sa 64,4% u 2009. na 50,9% učešća u ukupnom u 2013 godini (indeks 86,7). Broj registrovanih poslovnih subjekata u odnosu na 1.000 stanovnika

indikator je dinamičnosti privrede i ekonomske aktivnosti stanovništva, i povećan je sa 71,1 u 2009. na 74,5 subjekata/ 1.000 stanovnika. Sa ovog aspekta može se govoriti o relativno dinamičnoj privrednoj strukturi Kantona Sarajevo, ali u pravcu nepovoljnog odnosa jer dolazi do povećanja ovog indikatora u IV sektoru, a značajnog smanjenja subjekata u III sektoru. (i u apsolutnom i relativnom odnosu).

Dakle, strukturu privrede Kantona Sarajevo sa jedne strane karakteriše struktura koja odgovara razvijenoj privredi zbog visokog učešća uslužnih djelatnosti. No, opća produktivnost i neefikasnost uslužnog sektora ukazuje na nužne promjene strukture i to u pravcu jačanja realnog sektora privrede.

Kada razmatramo osnovne pokazatelje razvoja po općinama Kantona Sarajevo, moramo imati u vidu da su općine koje čine Grad Sarajevo i Kanton Sarajevo, funkcionalno povezane i da kao takve predstavljaju jednu urbanu konglomeraciju. Upravo iz tog razloga pojedine pokazatelje o razvijenosti općina nije moguće međusobno upoređivati, jer su oni naglašeno mađuzavisni jedni od drugih. Potrebno je biti veoma oprezan kod interpretiranja tih podataka. Na zahtjev naručioca ti podaci su predstavljeni u ovoj Studiji.

Preko 60% ukupnog društvenog proizvoda Kantona Sarajevo formira se na području dvije gradske općine: Centar i Novo Sarajevo. Najveći BDP/pc ostvaren je u općini Centar, koji je u cijelom periodu 2010-2013. posmatrano po godinama veći za preko 2 puta iznad prosječno ostvarenog u Kantonu. Općine koje ostvaruju BDP/pc iznad prosjeka Kantona su i općine Novo Sarajevo (1,4 puta) i Stari Grad (1,2 puta). U periodu 2009-2013. najveću prosječnu stopu rasta zaposlenosti ostvarila je općina Ilijaš (4,1%). Negativne stope rasta ostvarile su općine Stari Grad (-1,3%) i Centar (-0,9%).

Najveća koncentracija radnih mjesta je u općini Centar u kojoj radi preko 30% ukupno zaposlenih Kantona, a najmanja je u općini Trnovo. Četiri općine Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad i Ilidža generiraju preko 83% ukupno zaposlenih Kantona Sarajevo.

Tokom cijelog perioda 2009-2013. općine Novi Grad i Ilidža u ukupnom broju nezaposlenih u Kantonu Sarajevo učestvuju sa preko 40%. Porast nezaposlenosti se uočava kod visokoobrazovanih kadrova, lica sa srednjom stručnom spremom, kao i kod kvalifikovanih radnika. U obrazovnoj strukturi nezaposlenih najveći rast imaju lica sa visokom stručnom spremom, koji su se skoro udvostručili u navednom periodu.

Najveći broj poslovnih subjekata u 2013. godini je u općini Centar, zatim u općini Novi Grad, Novo Sarajevo i Ilidža. Ove četiri općine u ukupnom broju poslovnih subjekata učestvuju u Kantonu Sarajevo sa 77,6%. Veliki broj registriranih privrednih subjekata nije aktivan (u fazi stečaja ili likvidacije), a tome doprinosi i veoma veliki broj neriješenih presuda u privrednim sporovima i visoki troškovi asociirani za proces likvidacije (tako da subjekti ostaju registrirani i pored toga što duži niz godina nisu aktivni).

Ukupna struktura poslovnih subjekata po sektorima privredivanja za 2009. godinu u kojoj je sa stanovništva učešća sektora privredivanja poslovnih subjekata, tercijarni sektor u KS nazastupljeniji sa učešćem od preko 64%. Četiri općine: Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad i Ilidža, učestvuju sa 79,2 % u tercijarnom sektoru KS. Kvartni sektor ukupno broji 5.982 registrirana subjekta i učestvuje u ukupnom broju u Kantonu Sarajevo sa 19,9%. Najveći broj registriranih subjekata je općini Centar i Novo Sarajevo, koje sa preko 1/2 učestvuju u ukupnom broju kvartnog sektora. Sekundarni sektor u ukupnom broju registriranih subjekata Kantona Sarajevo učestvuje sa 14,3%. Posmatrano po općinama u 2013. godini, najveće je učešće tercijarnog sektora u skoro svim općinama i kreće se u rasponu 45,3% (Stari Grad) do 59,7% (Ilidža) sa izuzetkom Centra gdje je najveće učešće kvartarnog sektora (46,4%) i Trnova gdje je najveće učešće primarnog sektora (46,0%).

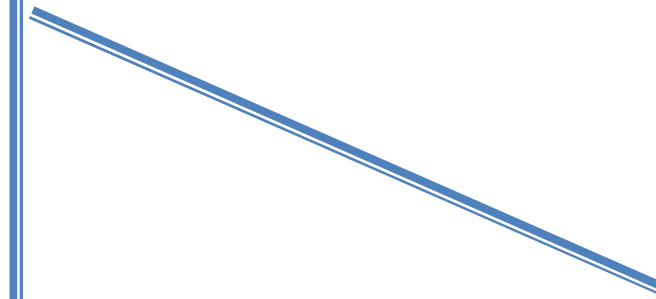
Nivo razvijenosti općina u odnosu na prosječnu razvijenost Kantona Sarajevo određuje se preko indeksa razvijenosti. Indeks razvijenosti sublimira nivoe razvijenosti mjereno BDP/pc, stepenom zaposlenosti stanovništva, stopom nezaposlenosti, odsutnim stanovništvom i dr. pokazateljima. Prema indeksu razvijenosti u odnosu na Kanton Sarajevo općina Centar je razvijenija za preko 60%, i na prvom je mjestu po razvijenosti, a općina Ilidža za 11,7%, odnosno rangirana je na drugom mjestu. Na trećem mjestu je općina Novo Sarajevo, a najnerazvijenija općina je Trnovo.

Struktura privrednih djelatnosti, kakva je trenutno u Kantonu Sarajevo, dugoročno nije održiva, te iako je Kanton Sarajevo prema statističkim podacima dominantna regija u BiH i FBiH, već danas se suočava sa problemima rapidno rastuće nezaposlenosti i široko rasprostranjenog siromaštva. Samo zahvaljujući administrativno političkom položaju i činjenici da je država najveći poslodavac još uvijek je moguće održavati prividni socijalni mir uz enormno zaduživanje (na svim nivoima vlasti) koje služi za pokrivanje budžetskih deficita. Dominacija trgovine i sektora u kojima država igra ključnu ulogu ne doprinosi restrukturiranju i repositioniranju privrede Kantona Sarajevo, već je po inerciji onemogućava i usporava. Privid dominacije razvijenog tercijarnog i kvartarnog sektora (karakteristika za razvijene ekonomije) koji u Kantonu Sarajevo očigledno imaju problem sa produktivnosti i efikasnosti je baziran na poddimenzioniranom ili gotovo uništenom realnom sektoru (primarnom i sekundarnom), a nikako na snazi tercijarnog i kvartarnog sektora.

Visoko obrazovanje (moglo bi se nazvati i teorijsko niskokvalitetno obrazovanje namijenjeno nezaposlenoj populaciji mladih) kao poluga održavanja socijalnog mira (apsorbiruje mladu nezaposlenu populaciju) rezultira udvostručenjem visokoobrazovanih kadrova na evidenciji biroa za zapošljavanje, što bi moglo rezultirati ili ubrzanim odlivom mladih ljudi ili socijalnim buntom u skoroj budućnosti. Stvaranje uslova za osnaživanje gotovo zamrlog realnog sektora i privlačenje investicija u relani sektor, posebno izvozno orjentiranih regionalnih aktera, uz jačanje efikasnosti i produktivnosti tercijarnog i kvartarnog sektora bi trebali biti prioriteta u budućnosti.

II Poslovanje privrede Kantona Sarajevo

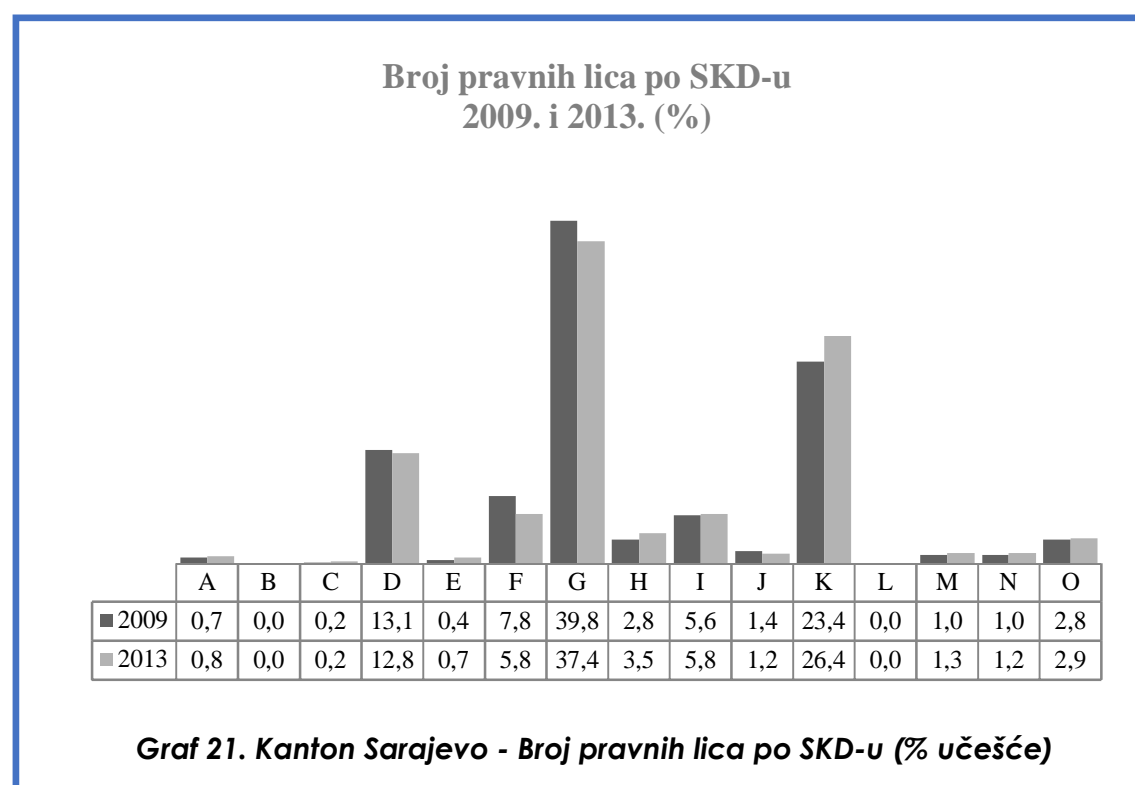

1. Rezultati poslovanja poslovnih subjekata po područjima SKD u Kantonu Sarajevo

1.1. Osnovni rezultati poslovanja (bilans stanja i bilans uspjeha)

1.1.1. Broj pravnih lica

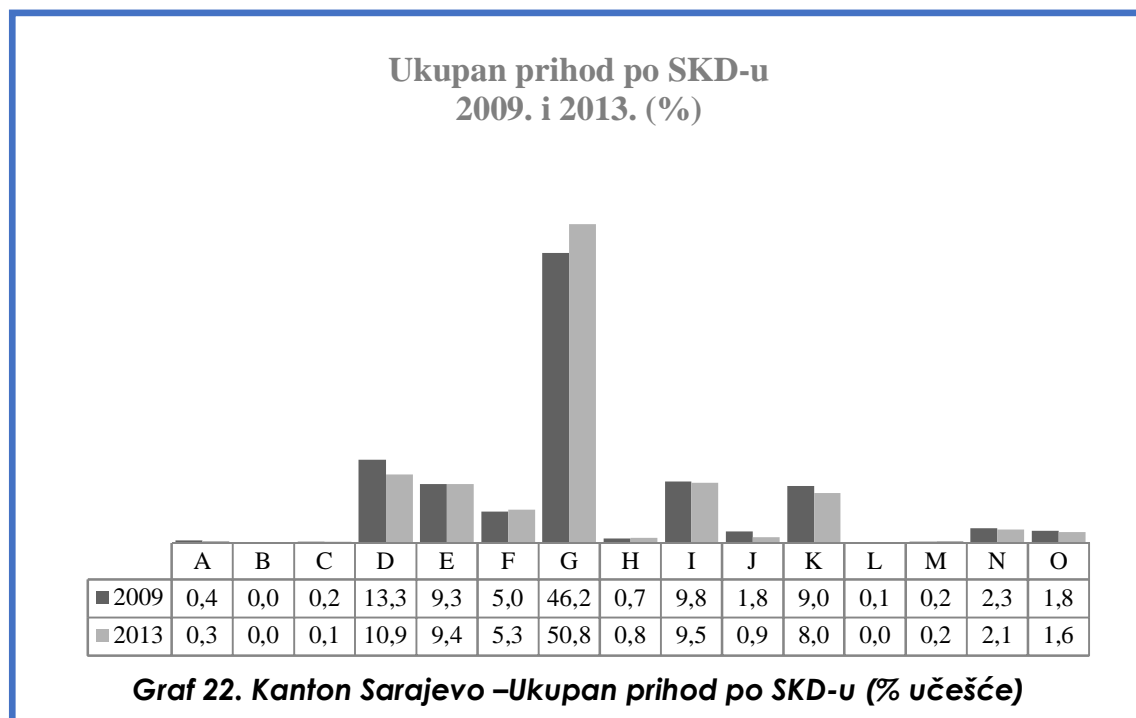
Na području Kantona Sarajevo u 2013. godini bilans stanja i bilans uspjeha predalo je 6.357 poslovnih subjekata koji knjigovodstvo vode u skladu sa kontnim okvirom za privredna društva (preduzeća). U odnosu na 2009. godinu broj pravnih lica se povećao za 8,1%, odnosno rastao je prosječno godišnje po stopi od 2%. Od ukupnog broja 37,4% je iz područja trgovine, 26,4% iz poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama i 12,8% iz prerađivačke industrije. Prema tome, oko 76,6% svih pravnih lica otpada na ova tri područja.

U 2009. godini od ukupnog broja pravnih lica najveće učešće imala je trgovina 39,8%, zatim poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge 23,4% i prerađivačka industrija 13,1%.

U posmatranom periodu došlo je do povećanja broja pravnih lica u skoro svim područjima SKD-a, a najznačajnije u oblasti poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama (u 2013. godine 303 pravna lica više nego 2009., odnosno više za 22%). Broj pravnih lica smanjio se samo u oblasti građevinarstva za 19,9%, odnosno finansijskog posredovanja 10,8% manje pravnih lica u 2013. godini nego 2009. godine.

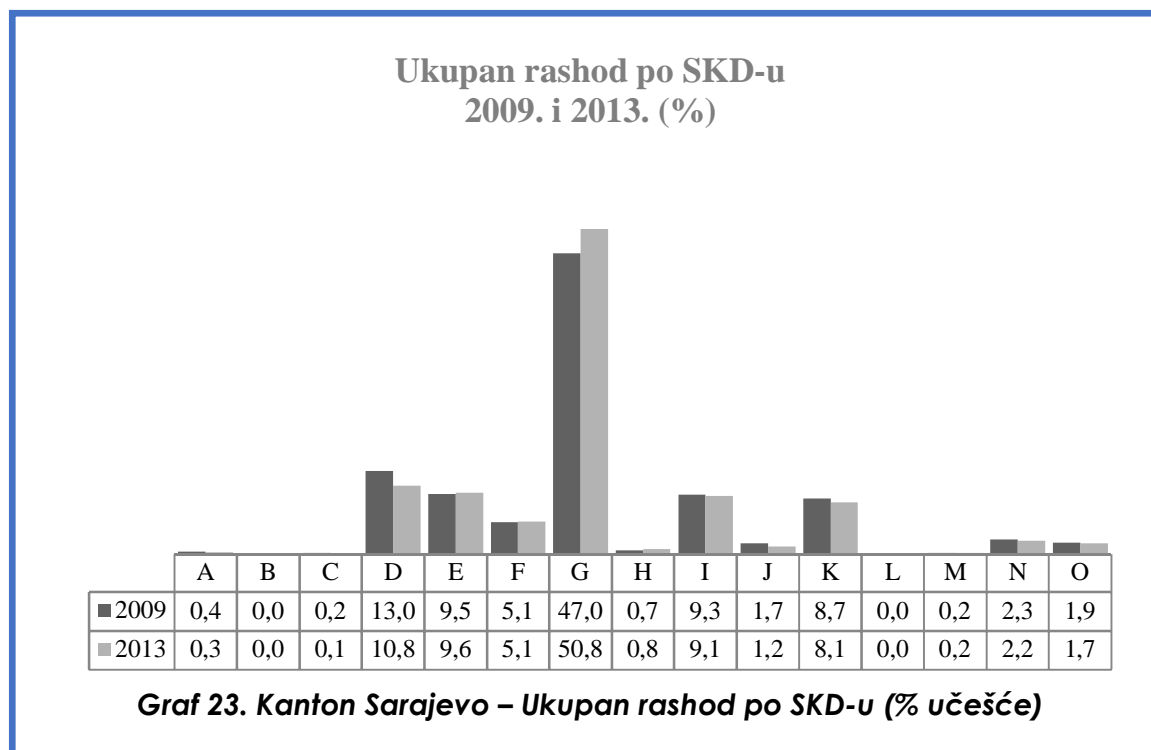
1.1.2. Prihod

U 2013. godini pravna lica su ostvarila oko 16 milijardi KM ukupnog prihoda ili 14,9% više nego 2009. godine, odnosno rastao je prosječno godišnje po stopi od 3,5%. U stvaranju prihoda trgovina je učestvovala sa 50,8%, prerađivačka industrija sa 10,9%, saobraćaj, skladištenje i veze sa 9,5%, snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom 9,4%, a poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge 8%. Ostala područja su učestvovala sa 11,4%.

U strukturi prihoda, 2009. godine najveće učešće imala je trgovina 46,2%, zatim prerađivačka industrija 13,3%, te saobraćaj, skladištenje i veze 9,8% i td. U periodu od 2009. do 2013. godine, najveće povećanje prihoda ostvarila su područja trgovine, preko 1,6 milijardi KM (2013. godine više za 26,2% u odnosu na 2009. godinu), zatim snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom, oko 207 miliona KM (više za 15,9%), te oblast saobraćaja, skladištenja i veza, preko 164 miliona KM (više za 12,1%) i građevinarstva, oko 152 miliona KM (više za 21,9%). Najznačajnije smanjenje prihoda od 112,7 miliona KM je u oblasti prerađivačke industrije, odnosno ukupan prihod u 2013. godini manji je za 6,1% u odnosu na ostvareni 2009. godine.

1.1.3. Rashod

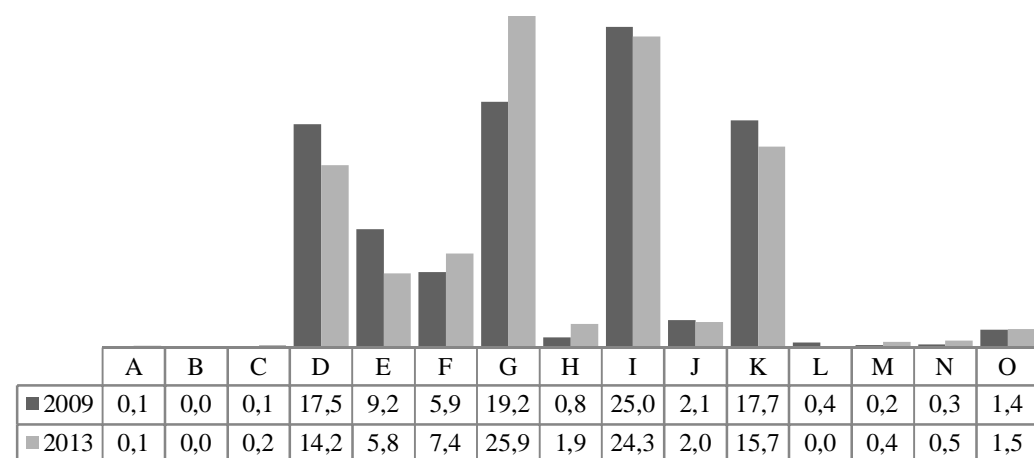
U 2013. godini ostvaren je ukupan rashod u iznosu od preko 15,9 milijardi KM ili 16,4% više nego u 2009. godini (prosječna stopa rasta 3,9%). Od ukupno ostvarenog rashoda na trgovinu otpada 50,8%, na prerađivačku industriju 10,8%, na snabdijevanje električnom energijom gasom i vodom 9,6%, na saobraćaj, skladištenje i veze 9,1% i na poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge 8,1%.

Posmatrajući strukturu rashoda 2009. godine, najveće učešće u ukupno ostvarenom rashodu pravnih lica na području Kantona Sarajevo imala je oblast trgovine 47%, zatim prerađivačke industrije 13%, kao i područje snabdijevanja električnom energijom gasom i vodom 9,5% i saobraćaja, skladištenja i veza 9,3%.

U posmatranom periodu, najznačajnije povećanje u iznosu od preko 1,65 milijardi ostvarila je oblast trgovine (25,8%), kao i područje snabdijevanja električnom energijom gasom i vodom sa povećanjem rashoda od 231 milion KM (17,9%). Najznačajnije smanjenje rashoda u 2013. godini odnosu na 2009. godinu imala je oblast prerađivačke industrije, oko 64 miliona KM (3,6%) i finansijskog posredovanja, oko 50 miliona KM (20,8%).

1.1.4. Neto dobit

**Ukupna neto dobit po SKD-u
2009. i 2013. (%)**

Graf 24. Kanton Sarajevo – Ukupna neto dobit po SKD-u (% učešće)

U 2013. godini ostvarena je neto dobit od preko 662,7 miliona KM što je 3% manje nego 2009. godine, odnosno ostvarena neto dobit opadala je prosječno po stopi od 0,8%. Od ukupno ostvarene neto dobiti 25,9% otpada na trgovinu, 24,3% na saobraćaj, skladištenje i veze, 15,7% na poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge, a 14,2% na prerađivačku industriju. Na sva ostala područja otpada 19,9%.

Najveće učešće u ukupnoj neto dobiti u 2009. godini imalo je područje saobraćaja, skladištenja i veza 25%, zatim trgovina 19,2%, te poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge 17,7% i prerađivačka industrija 17,5%.

U 2013. godini u oblasti trgovine ostvarena je najznačajnije povećanje neto dobiti u odnosu na 2009. godinu za preko 40 miliona KM, odnosno za 30,8%. Vrlo značajno smanjenje dobiti ostvareno je u djelatnostima prerađivačke industrije 25 miliona KM (manje za 21%), snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom 24,4 miliona KM (38,7%), poslovanju nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama oko 17 miliona KM (14%) i saobraćaju, skladištenju i vezama preko 10 miliona KM (5,9%).

Redni broj	Naziv pravnog lica	2009	
		Broj zaposlenih	Neto dobit (KM)
1	BH Telecom d.d. Sarajevo	3.292	144.208.266
2	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	5.189	61.903.323
3	ASA HOLDING d.o.o. Sarajevo	69	30.087.803
4	CC HBC B-H d.o.o. Sarajevo	316	21.842.820
5	JP Ceste Federacije BiH d.o.o. Sarajevo	75	16.604.753
6	FDS d.d. Sarajevo	414	12.770.537
7	ARGETA d.o.o. Sarajevo	72	11.517.770
8	AKOVA IMPEX d.o.o. SARAJEVO	118	9.805.227
9	Bosnalijek d.d. Sarajevo	561	9.163.089
10	ROBOT GENERAL TRADING Co d.o.o. Sarajevo	861	6.851.814
Ukupno od 1 do 10		10.967	324.755.402
Ukupno Kanton Sarajevo		70.585	683.501.121

Tabela 40 . Lista deset najvećih dobitaša 2009. godine

ukupnog broja zaposlenih na nivou Kantona Sarajevo). Jedno preduzeće je ostvarilo dobit preko 100 miliona KM (144,2 miliona KM) gdje je zaposleno 4,7% od ukupno zaposlenih u preduzećima koja su ostvarila dobit. Najveći broj preduzeća ostvarilo je dobit u vrijednosti od 1 do 5 hiljada KM 24,9%, zatim od 10 do 50 hiljada KM 23% i od 100 KM do 1.000 KM 17%. Najviše je zaposlenih u

Dobitaši

U 2013. godini 3.883 preduzeća je ostvarilo dobit (61,1% od ukupnog broja preduzeća u Kantonu Sarajevo) koja zapošljavaju 70.651 lice (71,5% u odnosu na ukupan broj zaposlenih na nivou Kantona Sarajevo). Samo jedno preduzeće je imalo dobit preko 100 miliona KM (126,6 miliona KM) koje zapošljava 4,9% lica od ukupno zaposlenih u preduzećima koja su ostvarila dobit. Najveći broj preduzeća ostvarilo je dobit u vrijednosti od 10 do 50 hiljada KM, 25,1%, zatim od 1 do 5 hiljada KM 21,7%, te od 100 hiljada do 1 milion KM 15,7%. Najviše je zaposlenih u preduzećima koja su ostvarila dobit u vrijednosti od 100 hiljada do 1 milion 28,1%, zatim od 1 do 10 miliona KM 22,6% i od 10 do 50 hiljada KM, 15,1% učešća u ukupno zaposlenim u preduzećima koja imaju dobit. Ako posmatramo strukturu dobiti, od ukupne dobiti koja iznosi 662,7 miliona KM najveće učešće od 29,6% imaju preduzeća čija dobit iznosi između od 1 do 10 miliona KM i 27,8% preduzeća čija je dobit u vrijednosti od 100 hiljada do 1 milion KM.

U 2009. godini 3.600 pravnih lica ostvarilo je dobit (61,2% od ukupnog broja preduzeća u Kantonu Sarajevo) gdje je zaposleno 70.585 lica (70,1% od ukupnog broja zaposlenih na nivou Kantona Sarajevo). Jedno preduzeće je ostvarilo dobit preko 100 miliona KM (144,2 miliona KM) gdje je zaposleno 4,7% od ukupno zaposlenih u preduzećima koja su ostvarila dobit. Najveći broj preduzeća ostvarilo je dobit u vrijednosti od 1 do 5 hiljada KM 24,9%, zatim od 10 do 50 hiljada KM 23% i od 100 KM do 1.000 KM 17%. Najviše je zaposlenih u

preduzećima koja su ostavila dobit u vrijednosti od 100 hiljada do 1 milion 29,3%, zatim od 1 do 10 miliona KM 18,4% i od 50 do 100 hiljada KM 11,6% učešća u ukupno zaposlenim u preduzećima koja imaju dobit. Ako posmatramo strukturu dobiti, od ukupne dobiti koja iznosi 683,5 miliona KM najveće učešće od 28,6% imaju preduzeća čija dobit iznosi od 1 do 10 miliona KM, zatim 21,1% preduzeće čija je dobit u vrijednosti preko 100 miliona KM, kao i od 100 hiljada do 1 milion KM 21%.

Dobit po pravnom licu u 2013. godini iznosi oko 171.000 KM što je manje za 10% nego 2009. kada je iznosila oko 190.000 KM, a po zaposlenom u pravnim licima koja su ostvarila dobit je 9.400 KM, što je takođe manje, za 3,1% u odnosu na 2009. (9.700 KM).

U 2013. godini 2,5% pravnih lica sa 36,2% zaposlenih ostvarilo je 64,1% dobit preko milion KM, a u 2009. godini 2,4% pravnih lica sa 31,7% zaposlenih ostvarilo je 72,3%, što znači da je više pravnih lica, sa većim brojem zaposlenih ostvarilo manji procenat dobiti preko milion KM u 2013. u odnosu na 2009. godinu.

U 2009. godini 10 pravnih lica koja su ostvarila najveću dobit, 47,5% od ukupno ostvarene dobiti u Kantonu Sarajevo, zapošljavaju 15,5% od ukupnog broja zaposlenih u preduzećima koja su ostvarila dobit.

Redni broj	Naziv pravnog lica	2013	
		Broj zaposlenih	Neto dobit (KM)
1	BH Telecom d.d. Sarajevo	3.472	126.638.660
2	JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo	4.990	37.044.337
3	BBM d.o.o.Sarajevo	548	22.746.869
4	CC HBC B-H d.o.o. Sarajevo	276	17.031.831
5	JP Ceste Federacije BiH d.o.o. Sarajevo	83	14.494.388
6	AKOVA IMPEX d.o.o. SARAJEVO	181	10.811.034
7	J.P. Međnarodni aerodrom "SARAJEVO" d.o.o. Sarajevo	456	6.605.721
8	ARGETA d.o.o. Sarajevo	109	6.025.357
9	KONZUM d.o.o. Sarajevo	2.543	5.646.728
10	BBI Real Estate d.o.o. Sarajevo	22	5.588.256
Ukupno od 1 do 10		12.680	252.633.181
Ukupno Kanton Sarajevo		70.651	662.717.725

Tabela 41. Lista deset najvećih dobitaša 2013. godine

U 2013. godini 10 pravnih lica koja su ostvarila najveću dobit, 38,1% od ukupno ostvarene dobiti u Kantonu Sarajevo, zapošljavaju 17,9% od ukupnog broja zaposlenih u preduzećima koja su ostvarila dobit, što ukazuje da su deset najvećih dobitaša ostvarili manji obim dobiti sa više zaposlenih u odnosu na 2009. godinu.

1.1.5. Gubitak

Na području Kantona Sarajevo u 2013. godini ostvaren je ukupan gubitak u iznosu od oko 582,7 miliona KM što je za 20,8% više nego u 2009. godini, odnosno gubitak je rastao prosječno po stopi od 4,8%. Posmatrano po strukturi ostvarenog gubitka 23% otpada na trgovinu, 18,9% na poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge, 14,7% na saobraćaj, skladištenje i veze i 12,5% na prerađivačku industriju.

U 2009. godini najveće učešće u ukupno ostvarenom gubitku imala je oblast trgovine 27,7%, saobraćaja, skladištenja i veza 21,4%, te poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama 13%, prerađivačka industrija 11,6% i oblast snabdijevanja električnom energijom gasom i vodom 11,5%.

Veoma značajno povećanje gubitka ostvareno je u djelatnosti finansijskog posredovanja, skoro 7,2 puta veći gubitak ova djelatnost je ostavila u 2013. u odnosu na 2009. godinu. Značajno povećanje gubitka u posmatranom periodu imala je i djelatnost poslovanja nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge čiji gubitak je veći za 47,5 miliona KM (75,9%) i prerađivačka industrija od 17,2 miliona KM (30,8%). Najznačajni smanjenje gubitka imala su područja građevinarstva 48,7% i saobraćaja, skladištenja i veza 17,1%.

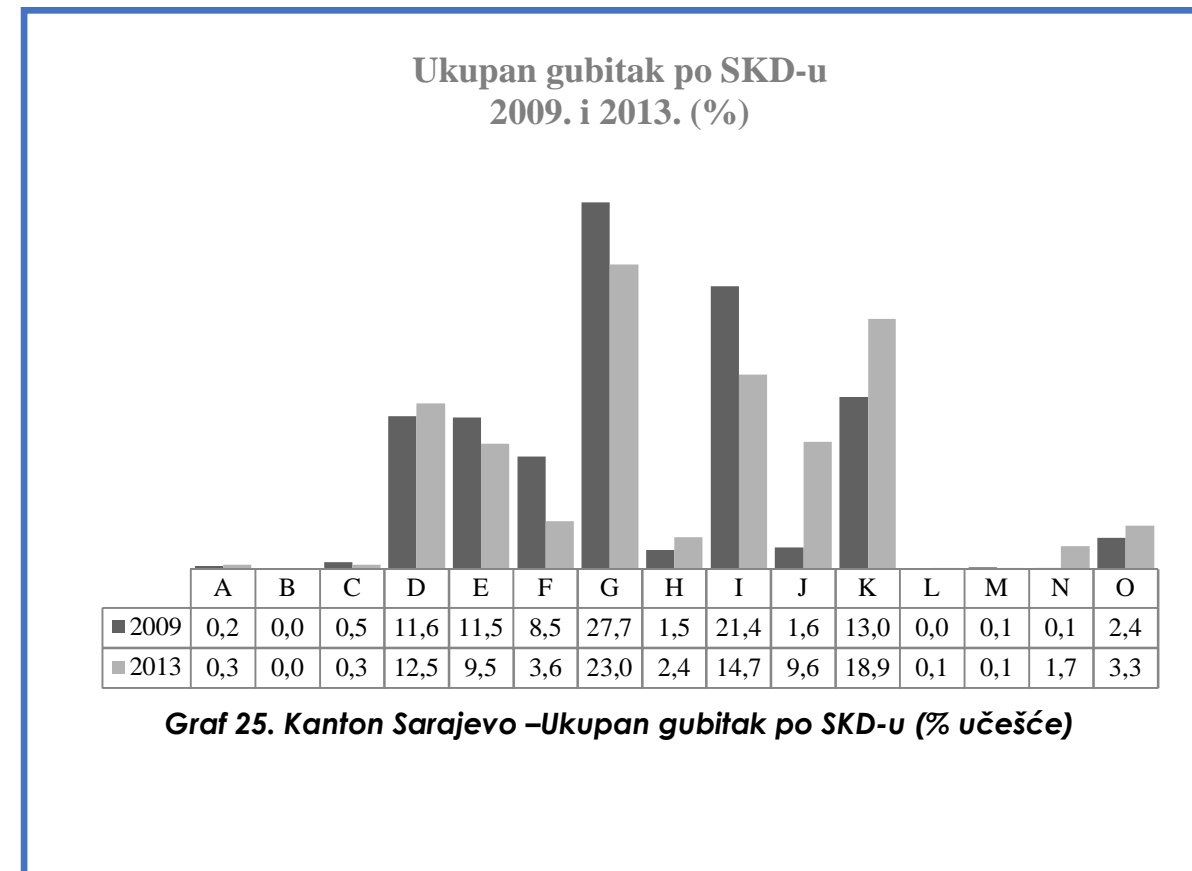
Gubitaši

Od ukupnog broja pravnih lica u 2013. godini na Kantonu Sarajevo 2.372 ili 37,3% poslovalo je sa gubitkom. U ovim preduzećima zaposleno je 28.141 lice, što je 28,5% ukupno zaposlenih na Kantonu. Najviše pravnih lica 37,2% ostvarilo je gubitak u vrijednosti od 10 do 50 hiljada KM, zatim 18,5% od 5 do 10 hiljada KM, te 14,4% od 1 do 5 hiljada KM. Najveće učešće zaposlenih je preduzećima koja imaju gubitak u vrijednosti od 1 do 10 miliona KM 32,1%, te od 20 do 100 miliona KM 24,1%, kao i preduzećima čiji gubitak iznosi između 100 hiljada KM do 1 milion KM 18,1%. Prema strukturi gubitka, od ukupnog gubitka koji iznosi 582,8 miliona KM najveće učešće od 31,6% imaju preduzeća čiji gubitak iznosi između od 1 do 10 miliona KM, zatim 21,1% preduzeća čiji je gubitak od 20 do 100 miliona KM, kao i od 10 do 20 miliona KM 17,4%.

Redni broj	Naziv pravnog lica	2009	
		Broj zaposlenih	Gubitak
1	JP ZFBiH d.o.o. Sarajevo	3.973	61.565.947
2	KJKP VIK d.o.o. Sarajevo	1.053	30.894.805
3	KJKP GRAS d.o.o. Sarajevo	1.938	22.101.318
4	SANI GRAND CITY d.o.o. Sarajevo	8	20.897.621
5	KJKP TOPLANE-SARAJEVO SARAJEVO	376	16.009.804
6	SCT-BBM d.o.o. Sarajevo	142	14.087.807
7	LUKOIL BH d.o.o. Sarajevo	14	13.287.139
8	JP B&H Airlines d.o.o. Sarajevo	107	12.304.989
9	SIPAD EXPORT-IMPORT d.d. Sarajevo	32	11.215.979
10	ENERGOPETROL d.d. SARAJEVO	799	10.440.977
Ukupno od 1 do 10		8.442	212.806.386
Ukupno Kanton Sarajevo		29.928	482.289.925

Tabela 42. Lista deset najvećih gubitaša 2009. godine

U 2013. godini 3,1% pravnih lica sa 63,8% zaposlenih ostvarilo je 77,6% gubitak preko milion KM, a u 2009. godini 3,2% pravnih lica sa 57,5% zaposlenih ostvarilo je 75,0%, što znači da je manje pravnih lica, sa većim brojem zaposlenih ostvarilo veći procenat gubitka preko milion KM u 2013. u odnosu na 2009. godinu.

U 2009. godini 2.122 pravna lica ostvarila su gubitak (36,1% od ukupnog broja preduzeća u Kantonu Sarajevo) gdje je zaposleno 29.982 lica (29,7% od ukupnog broja zaposlenih na nivou Kantona Sarajevo). Najviše pravnih lica 36,7% ostvarilo je gubitak u vrijednosti od 10 do 50 hiljada KM, zatim 15,6% od 5 do 10 hiljada KM, te 15,2% od 1 do 5 hiljada KM i 13,7% od 100 hiljada do milion KM. Najveće učešće zaposlenih je u preduzećima koja imaju gubitak u vrijednosti od 1 do 10 miliona KM 29,3%, te od 100 hiljada do milion KM 27,3%, kao i preduzećima čiji gubitak iznosi između 20 i 100 miliona KM 16,8%. Prema strukturi gubitka, od ukupnog gubitka koji iznosi 482,3 miliona KM najveće učešće od 30,9% imaju preduzeća čiji gubitak iznosi od 1 do 10 miliona KM, zatim 25% preduzeća čiji je gubitak od 10 do 20 miliona KM, kao i od 20 do 100 miliona KM 19,2%.

Gubitak po pravnom licu u 2013. godini iznosi oko 245.688 KM što je veće za 8,1% nego 2009. kada je iznosio oko 227.281 KM, a po zaposlenom u pravnim licima koja su ostvarila gubitak je 20.709 KM, što je takođe više, za 28,5% u odnosu na 2009. (16.115 KM).

Redni broj	Naziv pravnog lica	2013	
		Broj zaposlenih	Gubitak
1	HETA d.o.o. Sarajevo	55	37.662.196
2	JP ZFBiH d.o.o. Sarajevo	3.716	34.167.264
3	KJKP GRAS d.o.o. Sarajevo	1.676	24.389.950
4	NLB Leasing d.o.o. Sarajevo	10	23.682.508
5	KJKP VIK d.o.o. Sarajevo	972	23.676.668
6	KJKP TOPLANE-SARAJEVO SARAJEVO	363	23.473.180
7	UniCredit Leasing d.o.o.	30	18.503.991
8	INTERKONZUM d.o.o. Sarajevo	1	17.645.467
9	BH-GAS d.o.o. Sarajevo	43	14.850.950
10	AP d.o.o. Sarajevo	14	14.479.742
Ukupno od 1 do 10		6.880	232.531.916
Ukupno Kanton Sarajevo		28.141	582.771.927

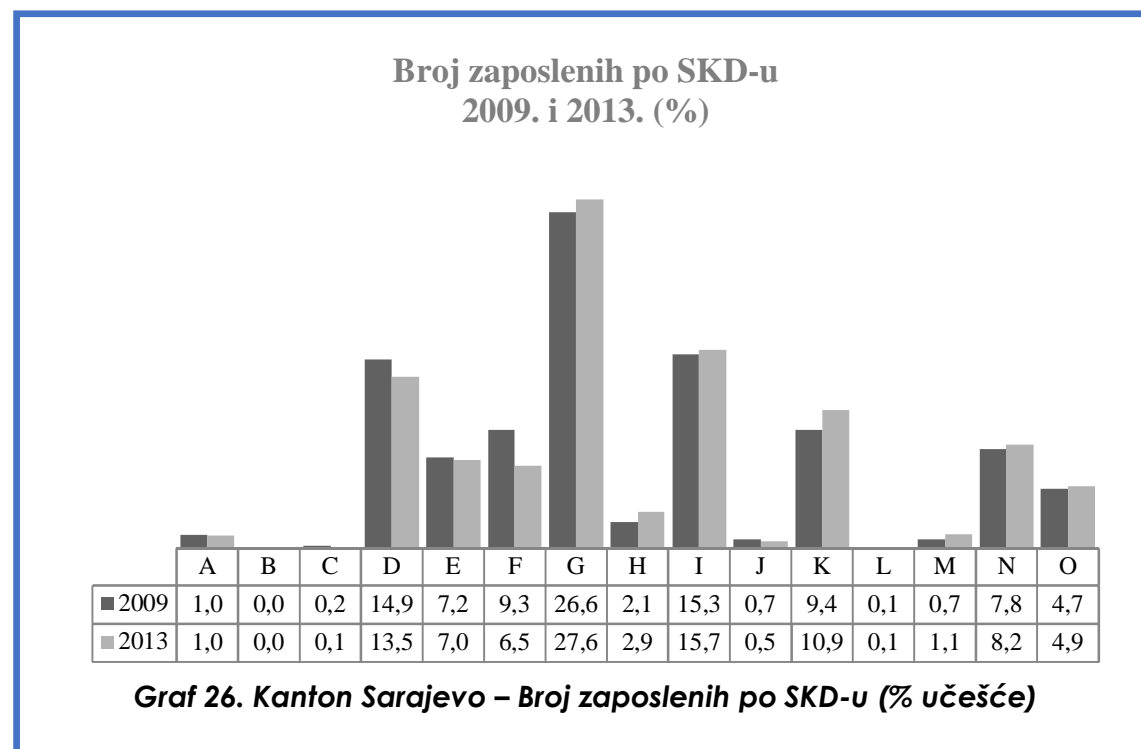
Tabela 43. Lista deset najvećih gubitaša 2013. godine

Ostvarena dobit i u 2009. i u 2013. godini je veća od ostvarenog gubitka, s tim da je u 2013. godini dobit veća za 13,7% od gubitka, a 2009. je veća čak za 41,7%, što predstavlja značajno smanjenje ostvarene dobiti u 2013. u odnosu na ostvareni gubitak.

U 2009. godini 10 pravnih lica koja su ostvarila najveći gubitak, 44,1% od ukupno ostvarenog gubitka u Kantonu Sarajevo, zapošljavaju 28,2% od ukupnog broja zaposlenih u preduzećima koja su poslovala sa gubitkom.

U 2013. godini 10 pravnih lica koja su ostvarila najveći gubitak, 39,9% od ukupno ostvarenog gubitka u Kantonu Sarajevo, zapošljavaju 24,4% od ukupnog broja zaposlenih u preduzećima koja su poslovala sa gubitkom, što ukazuje da su deset najvećih gubitaša ostvarili veći obim gubitka sa manjim brojem zaposlenih u odnosu na 2009. godinu.

1.1.6. Zaposleni

Broj zaposlenih na bazi sati rada u 2013. godini smanjio se za 1,9% u odnosu na 2009. godinu i iznosi preko 98,8 hiljada lica. Od ukupnog broja zaposlenih u trgovini je 27,6%, u saobraćaju, skladištenju i vezama 15,7%, prerađivačkoj industriji 13,5% i u poslovanju nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama 10,9%, a u ostalim djelatnostima 32,3%.

Prema strukturi zaposlenih iz 2009. godine, najveće učešće u ukupno zaposlenim imala su područja trgovine 26,6%, zatim saobraćaja, skladištenja i veza 15,3%, te prerađivačke industrije 14,9% i poslovanju nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama 9,4%.

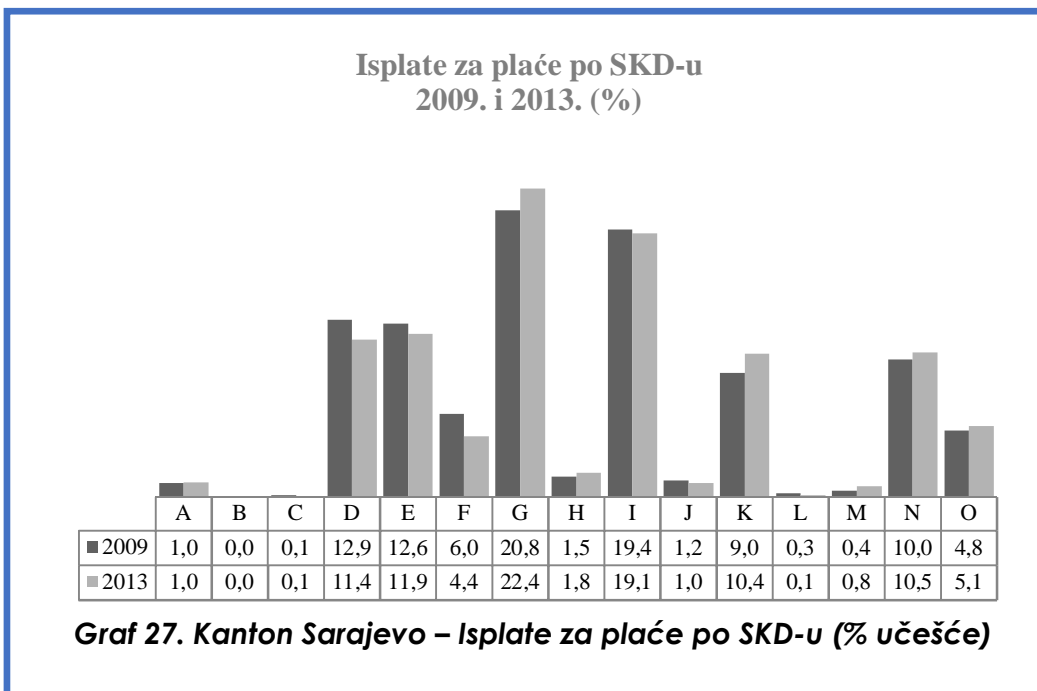
U 2013. povećanje broja zaposlenih imalo je osam djelatnosti, a najveće povećanje u odnosu na 2009. godinu je u djelatnosti poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama, 1.338 više zaposlenih (14,2%), kao i u ugostiteljstvu, 746 (35,4%). Najveće smanjenje zaposlenih od 2.983 lica je u oblasti građevinarstva, kao i u prerađivačkoj industriji gdje je broj zaposlenih u 2013. godini manji za 1.632 lica (10,9%) u odnosu na 2009. godinu.

1.1.7. Isplate za plaće

U 2013. godini na ime plaća isplaćeno je preko 992 miliona KM, što je za 0,7% sredstava više nego 2009. godine. Posmatrano po strukturi ukupnih isplata za plaće na trgovinu otpada 22,4%, na saobraćaj, skladištenje i veze 19,1%, snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom 11,9%, prerađivačku industriju 11,4% i na zdravstvenu i socijalnu zaštitu 10,5%, na djelatnost poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama 10,4%. Na ovih šest djelatnosti otpada 85,7% ukupnih isplata za plaće.

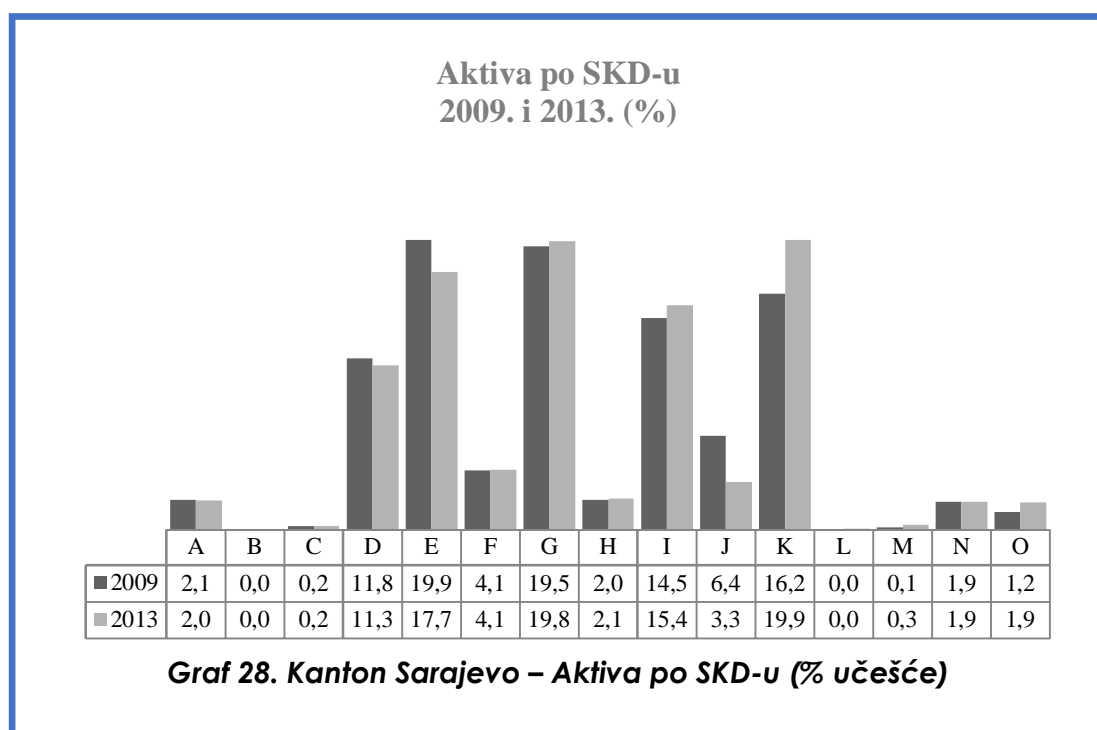
U 2009. godini u strukturi isplata za plaće najveće učešće imala je djelatnost trgovine 20,8%, zatim saobraćaja, skladištenja i veza 19,4%, te prerađivačka industrija 12,9% i oblast snabdijevanja električnom energijom gasom i vodom 12,6%.

Najznačajnije povećanje iznosa sredstava za plaće u 2013. godini u odnosu na 2009. godinu, bilježe oblasti trgovine u iznosu od 17,4 miliona KM (8,5%) i područje poslovanja nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge od 14,9 miliona KM, odnosno 16,8% više sredstava na ime plaća. Značajno smanjenje je u oblasti građevinarstva oko 16 miliona KM, odnosno 27% manje sredstava na ime plaća u 2013. godini u odnosu na 2009. godinu.

1.1.8. Aktiva

Vrijednost ukupne aktive se povećala sa oko 25,6 milijardi KM u 2009. godini na skoro 29,6 milijardi u 2013. godini, ili za 14,4%. U ukupnoj aktivi poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge učestvuje sa 19,9%. Slijede trgovina sa 19,8%, snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom 17,7%, saobraćaj, skladištenje i veze sa 15,4% i prerađivačka industrija sa 11,3%.

U 2009. godini u strukturi ukupne aktive najveće učešće imaju djelatnosti snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom 19,9%, trgovina 19,5%, zatim poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge 16,2%, te saobraćaj, skladištenje i veze 14,5% i prerađivačka industrija 11,8%.

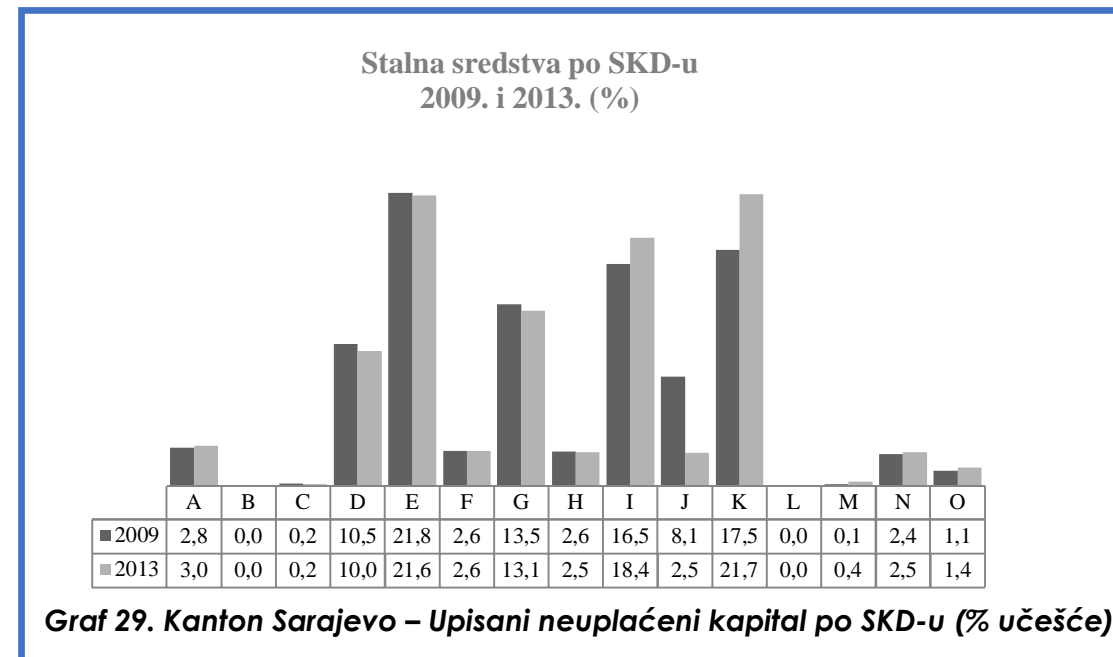
U posmatranom periodu skoro sve djelatnosti (osim finansijskog posredovanja) ostavile su povećanje aktive. Najznačajnije povećanje je u oblasti poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama za 1,7 milijardi KM (40,7% veća aktiva u 2013. u odnosu na 2009. godinu), kao i oblasti trgovine u vrijednosti od 834,6 miliona KM (16,6% veća aktiva u 2013. u odnosu na 2009. godinu). Djelatnost finansijskog posredovanja je jedina djelatnost čija je vrijednost aktive manja u 2013. godini za 697,2 miliona KM, odnosno za 41,9% u odnosu na 2009. godinu.

1.1.9. Upisani neplaćeni kapital

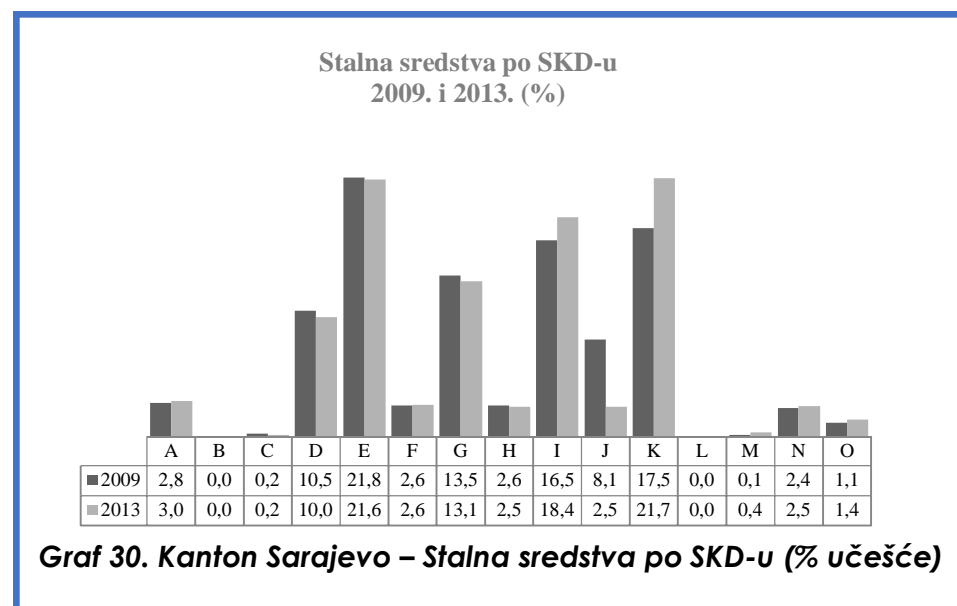
Ukupan upisani neplaćeni kapital 2013. godine iznosi 5,6 miliona KM i veći je 4,4 puta u odnosu na 2009. godinu. U strukturi ukupnog upisanog neplaćenog kapitala učestvuju samo tri djelatnosti, i to prerađivačka industrija sa 96,8%, poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge sa 2,3% i područje finansijskog posredovanja sa 0,8%.

Najveće učešće u strukturi upisanog neplaćenog kapitala u 2009. imala je djelatnost prerađivačke industrije od 76,5%, dok još šest djelatnosti učestvuje sa 23,5%.

U 2013. godini upisani neplaćeni kapital u oblasti prerađivačke industrije je 5,5 puta veći nego u 2009. godini.

1.1.10. Stalna sredstva

Stalna sredstva u 2013. godini iznose oko 18,7 milijardi KM i za 2,9% su veća u odnosu na 2009. godinu. U ukupnim stalnim sredstvima oko 21,7% je učešće iz oblasti poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama, 21,6% iz snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom, 18,4% iz saobraćaja, skladištenja i veza, 13,1% iz trgovine i 10% iz prerađivačke industrije.

Prema strukturi stalnih sredstava u 2009. godini, najveće učešće imaju oblasti snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom 21,8%, poslovanja nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge 17,5%, saobraćaja, skladištenja i veza 16,5%, trgovine 13,5% i prerađivačke industrije 10,5%.

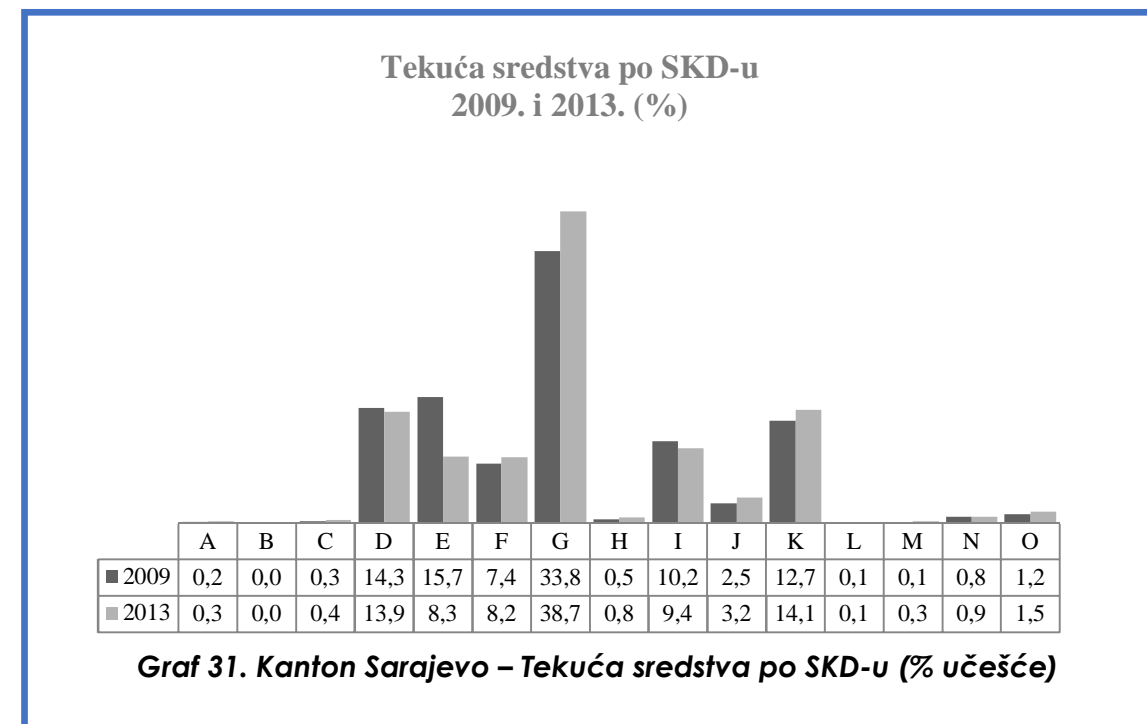
Znatno povećanje stalnih sredstava u 2013. godini ima djelatnost poslovanja nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge u iznosu od 873,6 miliona KM, što je za 27,4% više nego 2009. godine, kao i oblast saobraćaja, skladištenja i veza oko 446,3 miliona KM (14,8%). Najveće smanjenje u vrijednosti stalnih sredstava preko 1 milijarde KM je u oblasti finansijskog posredovanja, odnosno u 2013. godini za 68,7% je manje stalnih sredstava nego 2009. godine.

1.1.11. Tekuća sredstva

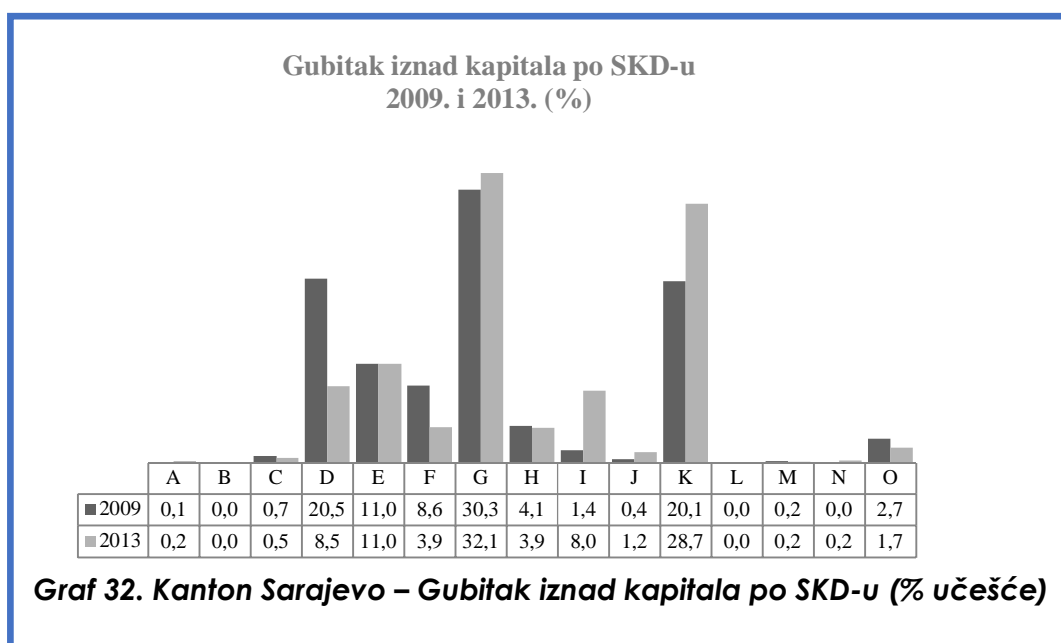
Ukupna vrijednost tekućih sredstava u 2013. godini veća je za 4,1% u odnosu na 2009. godinu i iznosi oko 7,6 milijardi KM. U strukturi ukupnih tekućih sredstava na trgovinu otpada oko 38,7%, na poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge 14,1%, na prerađivačku industriju 13,9% i na saobraćaj, skladištenje i veze 9,4%.

U 2009. godini prema strukturi u ukupnoj vrijednosti tekućih sredstava najveće učešće ima trgovina 33,8%, zatim snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom 15,7%, te prerađivačka industrija 14,3%, poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge 12,7% i saobraćaj, skladištenje i veze 10,2%.

U periodu od 2009. do 2013. godine skoro sve djelatnosti imale su povećanje vrijednosti tekućih sredstava, a najznačajnije područje trgovine u vrijednosti od 476,3 miliona KM (19,3%) i poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge oko 140,6 miliona KM, odnosno u 2013. za 15,1% veća vrijednost tekućih sredstava nego 2009. godine. Samo dvije djelatnosti SKD-a u 2013. bilježe smanjenje vrijednosti tekućih sredstava, djelatnost snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom za 519,3 miliona KM, što je 45,2% manje nego 2009. godine, kao i područje saobraćaja, skladištenja i veza za 34,6 miliona KM ili 4,6% manje.

1.1.12. Gubitak iznad kapitala

Iznos gubitka iznad kapitala u 2013. godini veći je 2,4 puta u odnosu na 2009. godinu i iznosi oko 829,7 miliona KM. U strukturi ukupnog gubitka iznad kapitala najveće učešće imaju trgovina 32,1%, poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge 28,7% i snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom 11% (oko 72%, ukupnog gubitka iznad kapitala čine ove tri djelatnosti).

U strukturi gubitka iznad kapitala u 2009. godine najveće učešće je iz oblasti trgovine 30,3%, prerađivačke industrije 20,5%, te poslovanja nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge 20,1% i oblasti snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom 11% (ove četiri djelatnosti čine 81,8%, odnosno preko ¾ ukupnog gubitka iznad kapitala).

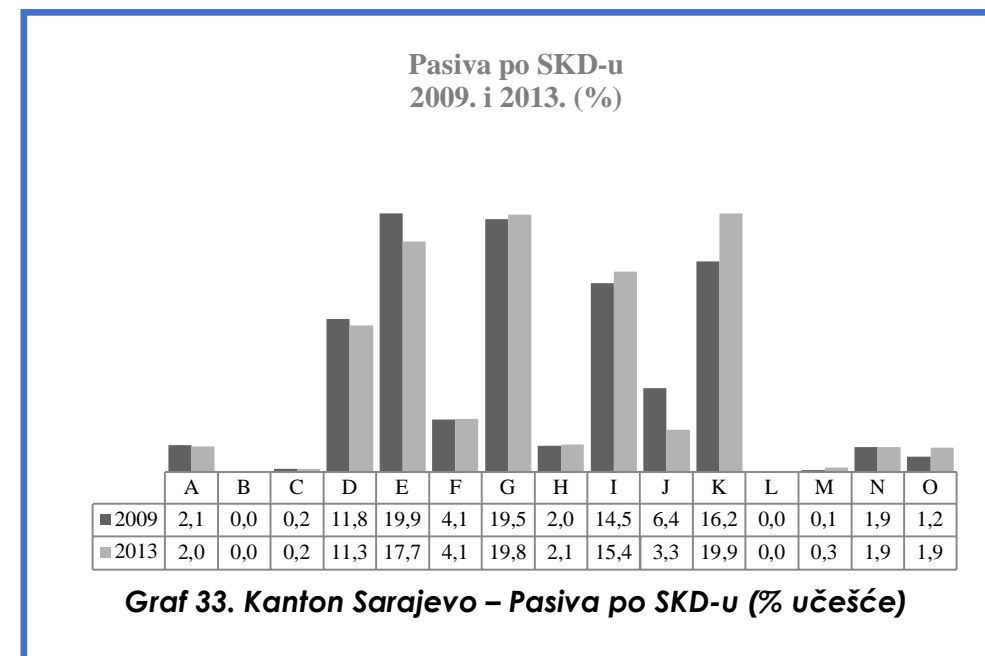
Povećanje gubitka iznad kapitala ostvarile su skoro sve djelatnosti, a najveće oblasti poslovanja nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge za 169,5 miliona KM, odnosno 3,4 puta veća vrijednost u 2013. u odnosu na 2009. godinu, kao i trgovina za 162,8 miliona (2,6 puta veća vrijednost gubitka iznad kapitala 2013. godine u odnosu na 2009. godinu).

1.1.13. Pasiva

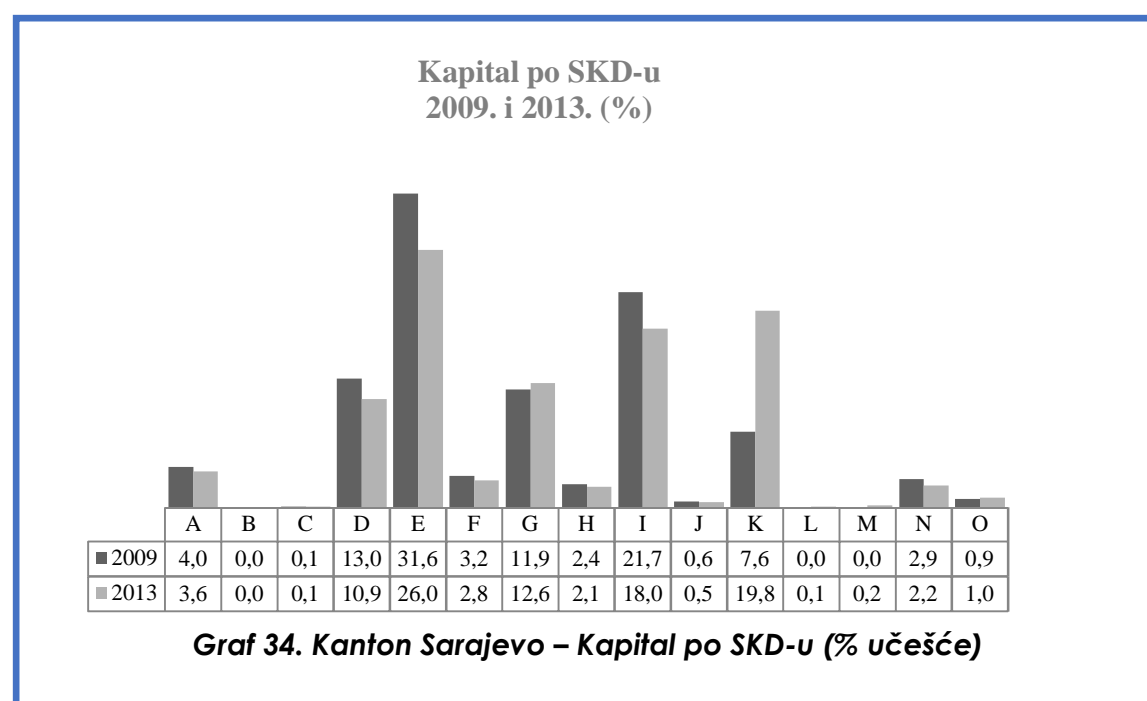
Ukupna vrijednost pasive 2013. godine iznosi skoro 29,6 milijardi KM i veća je za 14,4% nego 2009. godine. U ukupnoj vrijednosti pasive poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge učestvuje sa 19,9%. Slijede trgovina sa 19,8%, snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom 17,7%, saobraćaj, skladištenje i veze sa 15,4% i prerađivačka industrija sa 11,3%.

U 2009. godini u strukturi ukupne pasive najveće učešće imaju djelatnosti snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom 19,9%, trgovina 19,5%, zatim poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge 16,2%, te saobaraćaj, skladištenje i veze 14,5% i prerađivačka industrija 11,8%.

U posmatranom periodu skoro sve djelatnosti (osim finansijskog posredovanja) ostvarile su povećanje pasive. Najznačajnije povećanje je u oblasti poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama za 1,7 milijardi KM (40,7% veća pasiva u 2013. u odnosu na 2009. godinu), kao i oblast trgovine u vrijednosti od 834,6 miliona KM (16,6% veća pasiva u 2013. u odnosu na 2009. godinu). Djelatnost finansijskog posredovanja je jedina djelatnost čija je vrijednost pasive manja u 2013. godini za 697,2 miliona KM, odnosno za 41,9% u odnosu na 2009. godinu.

1.1.14. Kapital

Ukupna vrijednost kapitala 2013. godine iznosi 14,8 milijardi KM i za 18,4% je veći u odnosu na 2009. godinu. Snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom u ukupnoj vrijednosti kapitala učestvuje sa 26%, poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge sa 19,8%, saobraćaj, skladištenje i veze sa 18%, trgovina sa 12,6%, a prerađivačka industrija sa 10,9%. Ostale djelatnosti SKD-a učestvuju sa svega 12,6%.

U strukturi kapitala u 2009. godine najveće učešće je iz oblasti snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom 31,6%, saobraćaja, skladištenja i veza 21,7%, prerađivačke industrije 13% i trgovine 11,9%.

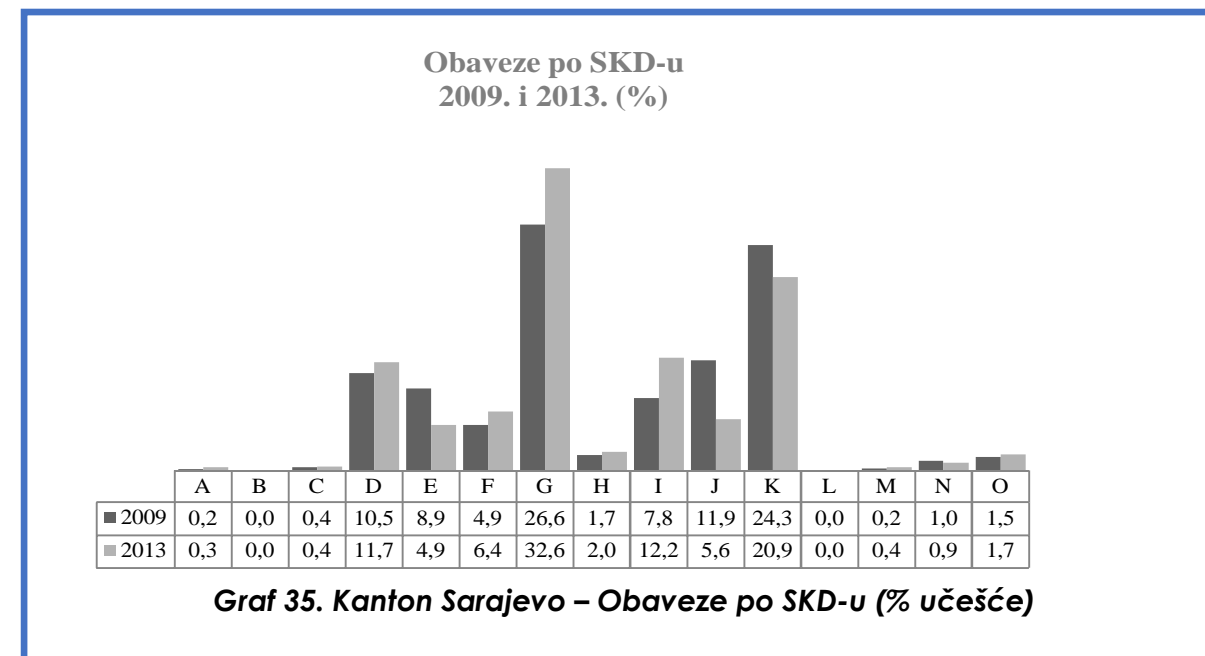
U posmatranom periodu najznačajnije povećanje kapitala imala je oblast poslovanja nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge u iznosu od skoro 2 milijarde KM, odnosno 3 puta veću vrijednost kapitala u 2013. u odnosu na 2009. godinu. Značajno je povećanje i u oblasti trgovine za 373 miliona KM (2013. vrijednost kapitala je za 25% veća nego 2009. godine). Najveće smanjenje kapitala u 2013. godini imala je djelatnost snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom za 110,9 miliona KM, odnosno za 2,8% manje nego 2009. godine.

1.1.15. Obaveze

Ukupna vrijednost obaveza (dugoročnih i kratkoročnih) u 2013. godini smanjila se za 16,9% u odnosu na 2009. godinu i iznosi preko 11 milijardi KM. U strukturi ukupne vrijednosti obaveza trgovina učestvuje sa 32,6%, zatim oblast poslovanja nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge sa 20,9%, te oblast saobraćaja, skladištenja i veza 12,2% i prerađivačke industrije sa 11,7%.

U 2009. godini prema strukturi u ukupnoj vrijednosti obaveza najveće učešće ima trgovina 26,6%, zatim poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge 24,3%, te finansijsko posredovanje 11,9% i prerađivačka industrija 10,5%.

Znatno povećanje obaveza u 2013. godini ima djelatnost saobraćaja, skladištenja i veza u iznosu od 307,3 miliona KM, što je za 29,6% više nego 2009. godine. Najveće smanjenje u vrijednosti od 973,5 miliona KM je u oblasti finansijskog posredovanja, odnosno u 2013. godini obaveze su manje za 61,3% nego 2009. godine, kao i u oblasti poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama oko 924,3 miliona KM (28,6%).

1.2. Mikro, mala, srednja i velika preduzeća

Mala i srednja preduzeća predstavljaju značajan izvor zapošljavanja i dodane vrijednosti. Polazeći od toga, potrebno je na svim nivoima, poduzimati neophodne aktivnosti koje potiču na poduzetnički način razmišljanja i djelovanja.

U svrhu jasno definiranih strateških mjera i politike podrške razvoju poduzetništva i malih i srednjih preduzeća (MSP-a) na Kantonu Sarajevo neophodno je napraviti analizu i utvrditi pokazatelje trenutnog stanja (analiza trendova) u ovoj oblasti. U nastavku su dati agregirani fizički i ekonomsko-finansijski pokazatelji stanja MSP-a na Kantonu Sarajevo za period 2009. i 2013. godine, a na osnovu pokazatelja poslovanja iz evidencije APIF-a FBiH.

1.2.1. Analiza stanja preduzeća po veličinskoj strukturi

Pravni subjekti	Broj subjekata			
	2009	%	2013	%
Mikro	4.716	80,2	5.208	81,9
Mala	905	15,4	881	13,9
Srednja	209	3,6	221	3,5
Velika	51	0,9	47	0,7
Kanton Sarajevo	5.881	100,0	6.357	100,0

Tabela 44. Broj i struktura pravnih subjekata po veličini u 2009. i 2013. u Kantonu Sarajevo

U narednoj tabeli prikazan je broj i struktura registriranih subjekata u Kantonu Sarajevo po posmatranim godinama, prema standardiziranom kriteriju podjele na mikro (0-10 zaposlenih), male i srednje privredne subjekte, kao i pregled velikih subjekata, dok je u tabeli 45 prikazan broj i struktura zaposlenih po svim kategorijama preduzeća. Na osnovu navedenih prikaza može se zaključiti da je u periodu 2009. i 2013. godine došlo do rasta broja mikro i srednjih preduzeća, a u istom periodu do pada broja malih i velikih preduzeća. Na kraju 2013. bilo je registrirano 6.357 privrednih subjekata.

Analizirajući strukturu registriranih privrednih subjekata evidentna je dominacija mikro preduzeća koji u 2013. godini čine 81,9% ukupno registriranih subjekata, koji sumarno imaju najmanje uposlenih. Srednje kategorizirani subjekti iako najmanje brojni ostvaruju sumarno najveću uposlenost.

Pravni subjekti	Broj zaposlenih			
	2009	%	2013	%
Mikro	12.674	12,6	13.549	13,7
Mala	18.547	18,4	17.845	18,1
Srednja	20.444	20,3	21.488	21,7
Velika	49.071	48,7	45.939	46,5
Kanton Sarajevo	100.736	100,0	98.821	100,0

Tabela 45. Broj i struktura zaposlenih po veličini subjekata u 2009. i 2013. u Kantonu Sarajevo

Činjenica da je najveće učešće mikro i malih privrednih subjekata, koje se kreće oko 95%, u ukupnom broju subjekata na Kantonu Sarajevo, ukazuje na njihovu važnost i ulogu u ukupnom sistemu privređivanja. Može se zaključiti da je u periodu 2013. u odnosu na 2009. godinu došlo do blagog pada ukupnog broja zaposlenih za 1,9%, što je rezultat najviše pada zaposlenih u malim, a posebno u velikim preduzećima. Dobra činjenica je da je u istom periodu porastao broj uposlenih u mikro i srednjim subjektima, što ukazuje na vitalnost ovih subjekata kada je u pitanju generiranje zapošljavanja.

I pored toga, što čine manje od jedan posto ukupnog broja registrovanih subjekata, velika preduzeća u Kantonu Sarajevo zapošljavaju nešto manje od polovine ukupno uposlenih (46,5% u 2013.). Mala i srednja preduzeća u Kantonu Sarajevo zapošljavaju blizu 40% ukupnog broja radnika.

Važno je istaći vrlo visoko učešće mikro i malih subjekata Kantona Sarajevo u istoj grupi subjekata Federacije BiH, koje iznosi 29,5% u 2009. i 31,9% u 2013. godini. Kada se posmatra broj zaposlenih u ovim subjektima, učešće Kantona Sarajevo u ukupnom broju Federacije BiH u ova dva subjekta je 31,4% u 2009., odnosno 31,2% u 2013. godini.

Ekonomsko-finansijski pokazatelji poslovanja MSP-a i drugih subjekata u posmatranom periodu su dati na narednim tabelama, koje prezentiraju prihode i rashode (iznose i strukturu) pravnih subjekata u 2009. i 2013. godini, odnosno neto prihode i gubitke (iznosi i struktura) za iste subjekte i posmatrane godine.

Pravni subjekti	Prihod (KM)			
	2009	%	2013	%
Mikro	1.831.626.855	13,2	2.805.005.363	17,5
Mala	3.519.407.934	25,3	3.460.444.971	21,6
Srednja	2.881.206.219	20,7	3.532.572.019	22,1
Velika	5.693.619.263	40,9	6.195.848.311	38,7
Kanton Sarajevo	13.925.860.271	100,0	15.993.870.664	100,0

Tabela 46. Prihodi pravnih subjekata po veličini u 2009. i 2013.

Pravni subjekti	Rashod (KM)			
	2009	%	2013	%
Mikro	1.830.202.099	13,4	2.678.516.463	16,8
Mala	3.452.321.518	25,3	3.472.077.386	21,8
Srednja	2.825.762.949	20,7	3.510.855.665	22,1
Velika	5.564.125.062	40,7	6.247.385.830	39,3
Kanton Sarajevo	13.672.411.628	100,0	15.908.835.344	100,0

Tabela 47. Rashodi pravnih subjekata po veličini u 2009. i 2013.

Ako se analiziraju mala preduzeća u posmatranom periodu, evidentan je pad prihoda za 1,7% i rast rashoda za 1,0%.

Analizirajući dobitak, odnosno gubitak u posmatranim godinama zaključuje se sljedeće:

- u 2013. u odnosu na 2009. godinu došlo je do pada ukupnih neto dobitaka za 3,0% i rasta gubitaka za 20,8%, što je posljedica sve izraženije krize poslovanja preduzeća u Kantonu Sarajevo, posebno velikih preduzeća,
- najvitalnija i najuspješnija kategorija subjekata su mikro preduzeća, koja su bilježila više nego uduplani rast neto prihoda u 2013. u odnosu na 2009. godinu, dok je taj rast gubitaka iznosio 17,3%,
- u 2013. u odnosu na 2009. došlo je do neznatnog rasta dobiti MSP za 1,2%, dok gubitak MSP bilježi značajan rast za 53,34%,
- omjer dobitak/gubitak MSP za razmatrani period bio je povoljniji u 2009. godini i iznosio je 1,6, nakon čega dostiže značajan pad u 2013. godini kada je iznosio 1,0.

Pravni subjekti	Neto dobit (KM)			
	2009	%	2013	%
Mikro	106.012.421	15,5	255.575.815	38,6
Mala	149.877.260	21,9	153.496.903	23,2
Srednja	132.767.067	19,4	132.627.658	20,0
Velika	294.844.373	43,1	121.017.349	18,3
Kanton Sarajevo	683.501.121	100,0	662.717.725	100,0

Tabela 48. Neto dobit pravnih subjekata po veličini u 2009. i 2013.

Pravni subjekti	Gubitak (KM)			
	2009	%	2013	%
Mikro	112.970.674	23,4	132.532.382	22,7
Mala	95.709.803	19,8	167.360.204	28,7
Srednja	86.107.917	17,9	111.521.503	19,1
Velika	187.501.531	38,9	171.357.838	29,4
Kanton Sarajevo	482.289.925	100,0	582.771.927	100,0

Tabela 49. Gubitak pravnih subjekata po veličini u 2009. i 2013.

Opća je karakteristika stanja poslovanja u posljednjim godinama da poslovni sektor u Kantonu Sarajevo trpi posljedice recesije, što je izraženo brojem poslovanja preduzeća sa gubitkom. Tako da je potvrđeno da "Broj subjekata sa gubitkom kontinuirano raste u periodu 2006-2010. godina"⁹.

Generalno, profitabilnost subjekata u KS je na niskom nivou. Neto profitna marža se u periodu 2006-2010. godine kreće između 6 i 6,5%. Povrat na ukupnu aktivu (ROA) u istom periodu kreće se između 3 i 4%. Očekivano, oba ova indikatora su pogoršana kao rezultat recesije.¹⁰

Najveće učešće u strukturi mikro subjekata su iz djelatnosti trgovine na veliko i malo (oko 40% u posmatranim godinama), zatim nekretnine i iznajmljivanje (oko 25%), te prerađivačka industrija (oko 12%). Što se tiče malih preduzeća, najzastupljeniji su subjekti, pored navedenih kod mikro su još evidentni iz djelatnosti građevinarstva (oko 10%). U kategoriji srednjih preduzeća raste učešće registriranih preduzeća iz kategorije prerađivačke industrije.

SKD	Mikro		Mali		Srednji		Veliki		Ukupno	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
A	34	0,7	2	0,2	2	1,0	2	3,9	40	0,7
B	1	0,0		0,0		0,0		0,0	1	0,0
C	5	0,1	3	0,3	1	0,5		0,0	9	0,2
D	562	11,9	159	17,6	41	19,6	11	21,6	773	13,1
E	17	0,4	2	0,2	2	1,0	4	7,8	25	0,4
F	308	6,5	114	12,6	30	14,4	6	11,8	458	7,8
G	1.937	41,1	332	36,7	61	29,2	12	23,5	2.342	39,8
H	122	2,6	32	3,5	9	4,3		0,0	163	2,8
I	266	5,6	47	5,2	12	5,7	6	11,8	331	5,6
J	66	1,4	15	1,7	2	1,0		0,0	83	1,4
K	1.193	25,3	150	16,6	30	14,4	2	3,9	1.375	23,4
L		0,0		0,0	1	0,5		0,0	1	0,0
M	40	0,8	15	1,7	2	1,0		0,0	57	1,0
N	35	0,7	8	0,9	11	5,3	4	7,8	58	1,0
O	130	2,8	26	2,9	5	2,4	4	7,8	165	2,8
Ukupno	4.716	100,0	905	100,0	209	100,0	51	100,0	5.881	100,0

Tabela 50. Broj i struktura pravnih lica po veličini i SKD u 2009.

SKD	Mikro		Mali		Srednji		Veliki		Ukupno	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
A	46	0,9	3	0,3	2	0,9	2	4,3	53	0,8
B	1	0,0		0,0		0,0		0,0	1	0,0
C	13	0,2	2	0,2		0,0		0,0	15	0,2
D	616	11,8	143	16,2	47	21,3	8	17,0	814	12,8
E	35	0,7	3	0,3	2	0,9	4	8,5	44	0,7
F	267	5,1	72	8,2	23	10,4	5	10,6	367	5,8
G	1.989	38,2	318	36,1	57	25,8	13	27,7	2.377	37,4
H	174	3,3	39	4,4	10	4,5	1	2,1	224	3,5
I	300	5,8	48	5,4	14	6,3	5	10,6	367	5,8
J	62	1,2	11	1,2	1	0,5		0,0	74	1,2
K	1.455	27,9	184	20,9	38	17,2	1	2,1	1.678	26,4
L	1	0,0		0,0	1	0,5		0,0	2	0,0
M	59	1,1	16	1,8	5	2,3		0,0	80	1,3
N	44	0,8	16	1,8	13	5,9	4	8,5	77	1,2
O	146	2,8	26	3,0	8	3,6	4	8,5	184	2,9
Ukupno	5.208	100,0	881	100,0	221	100,0	47	100,0	6.357	100,0

Tabela 51. Broj i struktura registriranih subjekata po veličini i djelatnostima u 2013.

⁹ Nova ekonomija i razvoj privrede Kantona Sarajevo: Dijagnoza stanja i potrebne aktivnosti za budućnost., Ekonomski institut Sarajevo, 2012., str. 34.

¹⁰ Nova ekonomija i razvoj privrede Kantona Sarajevo: Dijagnoza stanja i potrebne aktivnosti za budućnost., Ekonomski institut Sarajevo, 2012., str. 35.

Kao što se vidi iz tabele, poslovni subjekti sa pretežitom djelatnošću trgovinom na veliko i malo su ostvarili u 2009. i 2013. godini značajno veći promet u odnosu na ostale oblasti djelatnosti. Prerađivačka, pretežno prehrambena industrija, građevinski sektor (visokogradnja i niskogradnja), proizvodnja gotovih metalnih proizvoda kao i prerada proizvoda od drva (osim namještaja) su oblasti koje su pozicionirane među top 5 oblasti djelatnosti. Analiza broja uposlenih po oblastima djelatnosti definišu trgovinu na veliko i malo kao oblasti u kontinuitetu s najviše uposlenih.

Opći zaključak je da u sektoru MSP koji se razvija u složenom ekonomskom uređenju u Kantonu Sarajevo, u proteklom periodu, iza 2008. godine, došlo je do smanjenja ključnih ekonomskih indikatora stanja sektora. Pozitivan trend rasta pojedinih vrijednosti ekonomsko-finansijskih indikatora MSP sektora, posebno mikro subjekata evidentiran u 2013. godini, koju dodatno karakteriše i rast poduzetničke aktivnosti sa aspekta broja novoregistriranih subjekata i ostvarenih prihoda i neto dobiti.

U cilju unaprijeđenja poslovnog ambijenta, odnosno, osiguranja rasta MSP-a, svi nivoi vlasti i odgovorne institucije treba da provodi mjere usmjerene na inteziviranje razvoja poduzetništva i jačanja konkurentnosti MSP sektora.

Jedan od razloga krize, pa i propasti malih i srednjih preduzeća predstavlja i nedovoljno znanje i vještine vlasnika i menadžmenta ovih subjekata. Ova neusklađenost između tražnje i ponude vještina vođenja firmi je rezultat procesa tranzicije, nerazvijenog tržišta za obezbjeđivanje vještina, te nedostatka adekvatnih politika i strategija. Institucije koje su odgovorne za podršku u zapošljavanju i edukaciju (obrazovne institucije i služba za zapošljavanje) u sadašnjem periodu nemaju jasne strategije i politike za rješavanje problema nedostatka vještina, dok, s druge strane, neuspjeh tržišnih mehanizama da osiguraju potrebne vještine je evidentan. Činjenica da je sve više nezaposlenih na evidenciji nezaposlenih, koji borave duži period, to znači da oni gube vještine koje su im potrebne da bi postali zaposleni. Nedostatak vještina, odnosno radne snage odgovarajućih kvalifikacija u velikoj mjeri objašnjava dvije glavne karakteristike ponude na tržištu rada u BiH: visok stepen neaktivnosti i visoku stopu nezaposlenosti.

Za razvoj malih i srednjih preduzeća (MSP) u Federaciji Bosne i Hercegovine, iz federalnog je budžeta od 2004. do 2011. godine potrošeno 42 miliona KM, ali u specijalnoj analizi Ureda za reviziju institucija Federacije BiH nema pokazatelja da je bilo posebnog efekta, niti je posve jasno gdje je novac završio!

Vladinim Programom mjera razvoja male privrede 2010-2012. i Projektom "Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u FBiH", bilo je predviđeno provođenje 74 mjere, a krajnji cilj bio je smanjenje administrativnih prepreka za pokretanje biznisa. Program je osmišljen i za bolju promociju poduzetništva, uspostavu i jačanje mreže razvojnih ustanova, finansijsku podršku, stručno usavršavanje osoblja, jačanje poslovne infrastrukture, tehnološki razvitak, poticanje ciljnih grupa u poduzetništvu. Međutim, revizijom učinka projekta "Podrška razvoju malog i srednjeg poduzetništva u FBiH", koju je uradio Ured za reviziju institucija FBiH, ispostavilo se da je od 74 mjere realizirano tek njih 34.

Po indeksu pokretanja poslovanja, Bosna i Hercegovina je u 2011. godini bila na 160. mjestu od 183 analizirane zemlje, što predstavlja nazadak od tri pozicije u odnosu na 2010. godinu, konstatare su javni revizori.

Analiza je pokazala i slabe pomake u oblasti poreske politike. Firme u BiH za razne poreze i takse godišnje plaćaju 23 posto od profita i za sve obaveze moraju izvršiti čak 51 transakciju, što je rangiralo našu zemlju 2011. godine na 127 mjesto od 183 analizirane ekonomije. Posmatrajući ukupni indeks lakoće poslovanja „The Ease of Doing Business Index“ (EDBI), BiH se u 2011. godini nalazila na 110. mjestu što je nepromijenjen rang u odnosu na 2010-tu. Međutim, posmatrajući period posljednjih pet godina taj je rang lošiji za čak osam pozicija. Od deset oblasti koje čine ukupan indeks lakoće poslovanja došlo je do pogoršanja uvjeta za pokretanje biznisa, za mogućnost kreditiranja, zaštitu investitora, u poreskoj politici, a povećan je i procenat ugašenih firmi.

Prema podacima GEM istraživanja (Global Entrepreneurship Monitor) za 2011. godinu, zajedno sa Srbijom, Bosna i Hercegovina ima najniži ukupni rezultat Globalnog indeksa poduzetništva (0,18) u odnosu na zemlje iz regiona.

Rezultati istog istraživanja pokazuju da je prekid poslovanja u BiH među najvećima u svijetu. Tako je u svjetskom GEM izvještaju za 2011. godinu, BiH navedena kao negativan primjer motivacije za pokretanje biznisa. Razlozi za prekid poslovanja u BiH najčešće su neprofitabilnost biznisa i problemi finansiranja.

Stručnjaci koji su učestvovali u ovim istraživanjima smatraju da, kad je riječ o otvaranju novih firmi, najveću prepreku predstavljaju postojeći zakoni. Period registracije preduzeća i dalje je predug (42 dana), dugo se čeka i na potrebne dozvole, a istraživanja su pokazala da je glavni krivac za to glomazna, spora, i komplikovana administracija.

Prema postojećim zakonima koji uređuju poresku i socijalnu politiku, firme plaćaju visoke poreze, takse, i naknade, posebno poreze i doprinose na plate. Nadalje, nema podrške vlasti kako bi se osigurao rast i opstanak već postojećih firmi.

Poduzetnici smatraju da su poreska i socijalna politika destimulativne za poslovanje, i osnovni su uzroci poslovanja u „sivoj zoni“. Transparentnost i saradnja Ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta FBiH sa subjektima MSP i njihovim udruženjima, privrednim komorama i akademskom zajednicom u planiranju poticaja nedovoljna je, smatraju revizori.

Prema izjavama poduzetnika, Ministarstvo u proteklom periodu nije imalo praksu da sarađuje s njima kad planiraju poticaje. Poduzetnici su čak samoinicijativno uputili prijedlog Ministarstvu za poboljšanje saradnje s akterima lokalnog i regionalnog razvoja i poboljšanje programa utroška sredstava za poticaje.

U Asocijaciji poslodavaca BiH, revizorima su također kazali da nije bilo poziva iz Ministarstva na bilo kakvu saradnju kad je o poticajima riječ. Ministarstvo određeni iznos novca (interventna rezerva) godišnje dodjeljuje i kao poticajna sredstva a da se pri tome izbor korisnika ne vrši putem javnog konkursa.

Revizori su posebno upozorili na netransparentnost kod ovih slučajeva, s obzirom na to da se pozivi ne objavljuju u sredstvima javnog informisanja, pa je nejasno na koji način potencijalni korisnici dobiju informacije o mogućnosti apliciranja za grant, i po kojim kriterijima Ministarstvo vrši odabir korisnika, odnosno utvrđuje iznose poticaja.

1.2.2. Stanje poduzetničke infrastrukture u Kantonu Sarajevo

Nizak nivo razvijenosti institucionalne infrastrukture, stalni nedostatak povoljnih finansijskih sredstava za mala i srednja preduzeća, te mali broj nositelja razvoja (velikih kompanija) u Kantonu Sarajevo sa kojima bi se mala i srednja poduzeća mogla interesno povezivati je najveći problem malog i srednjeg biznisa u Kantonu i šire.

Za uspješno poduzetništvo treba imati dobru poduzetničku infrastrukturu. Poduzetničku infrastrukturu za razvoj malih i srednjih poduzeća možemo razvrstati u pet kategorija:

- zakonska infrastruktura-skup zakona i propisa koji se tiču poduzetništva i MSP-a,
- fizička (poduzetničke zone - komunikacije, transport, energetske sistemi i sl),
- institucionalna (informacioni servisi-centri, finansijski servisi, poslovni inkubatori, tehnološki parkovi, klasteri, razvojne agencije i dr.),
- finansijska infrastruktura,
- obrazovna infrastruktura.

Od razvijenosti poduzetničke infrastrukture uvelike ovisi i razvijenost poduzetništva u određenom društvu. Institucije poduzetničke infrastrukture mogu se osnovati na inicijativu različitih razina vlasti ili na inicijativu pojedinaca i skupina zainteresiranih subjekata, u oba slučaja radi se o jednako važnim institucijama koje kvalitetom podrške malom gospodarstvu u konačnici doprinose održivom razvoju društva.

U cilju iznalaženja dodatnih načina financiranja izgradnje poduzetničke infrastrukture Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta je, uz koordinaciju Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa i Direkcije za evropske integracije Bosne i Hercegovine, izradilo više Projektnih ideja za predpristupni instrument pomoći (IPA) . Projekt pod nazivom „Podrška osnivanju i jačanju poslovne inostruktura za unapređenje konkurentnosti MSP-a“ - IPA 2009 prihvaćen je od strane Evropske komisije u BiH i trenutno se radi na njegovoj realizaciji.

Poduzetnički inkubator je lokacijska zajednica malih poduzetnika u određenom prostoru, koji tek započinju poslovati ili su u fazi rasta i razvoja, a korisnicima se uz tehničku i finansijsku pomoć, omogućava praćenje i razvoj do trenutka kada se osposobe (maksimalno do 5 godina) za samostalno poslovanje. Poduzetnički inkubator se obično sastoji od većeg broja malih poslovnih jedinica (najčešće taj broj je između deset i pedeset). U inkubatoru se pod povoljnim uvjetima nudi prostor za obavljanje raznih djelatnosti i čitav niz raznih usluga koji se pružaju malim poduzećima tokom njihovog rada prvih godina, čime se stvara povoljno okruženje za razvoj malog gospodarstva.

Od presudne je važnosti za koncept i uspjeh inkubatora da pružaju kvalitetne podrške putem poslovnih savjeta, obuke i konzultantskih usluga na licu mjesta po niskim cijenama ili besplatno. Inkubator smanjuje troškove i rizike kod pokretanja novog poduzeća i pruža potencijalnim poduzetnicima veliku šansu da uspiju.

U Federaciji BiH trenutno postoji 7 inkubatora sa vrlo različitim načinima organiziranja, ali sa istom osnovnom funkcijom – pomoć pri osnivanju novih gospodarskih subjekata i njihov razvoj u prvim godinama poslovanja. Potrebno je također istaći da su se dva inkubatora u posljednje tri godine zatvorila jer su prostori bili iznajmljeni i po isteku ugovora morali su napustiti prostor, to su inkubatori u Mostaru i Sarajevu.

Poduzetničke zone kao područja definisana prostornim planovima i opremljena potrebnom infrastrukturom za obavljanje različitih oblika privrednih aktivnosti, predstavljaju vrlo bitan razvojni segment poduzetničke infrastrukture. One su veoma značajan instrument privlačenja investitora. Njihov nerazdvojni dio su i efikasna opštinska administracija, obrazovana radna snaga, olakšice i

poticaji za investitore, itd. Opća je tendencija u modernom svijetu da klasične tvornice zamjenjuju prerađivački kapaciteti u poslovnim zonama, pri čemu investitori mogu računati na mnogobrojne vrste pogodnosti.

Prema iskustvima evropskih zemalja zone predstavljaju najbrži put za razvoj malog i srednjeg poduzetništva. Zbog toga mnoge zemlje planski ulažu znatna materijalna sredstva kako u uspostavu tako i u razvoj poduzetničkih zona.

Posebna pažnja izgradnji poslovne infrastrukture data je i kroz Projekat „Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine“ koji je sastavni dio Strategije ekonomskog razvoja Federacije BiH. Jedan od osam strateških ciljeva u ovom Projektu je upravo jačanje poslovne infrastrukture. Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta je spoznalo značaj ulaganja u ovaj segment male privrede, pa je tokom posljednjih deset godina izdvojilo znatna materijalna sredstva za ovu namjenu. Tako je od 2005. godine pa zaključno sa 2013. godinom Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta za poslovne zone u Federaciji Bosne i Hercegovine izdvojilo 12.816.330 KM. Dodjela poticajnih sredstava za poslovne zone je dodatno animiralo opštinske strukture da pokrenu ili ubrzaju svoje planirane aktivnosti na uspostavi ili razvoju poslovnih zona.

Stanje u Kantonu Sarajevo po pitanju poduzetničkih-industrijskih zona nije na zadovoljavajućem nivou. Trenutno su aktivne sljedeće poduzetničke zone: Slobodna zona Vogošća, Energoinvest Stup (Ilidža) i Famos Holding Hadžići. Projektom Industrijske zone sarajevske makroregije koja je rađena od strane Ekonomskog instituta Sarajevoi agencija SERDA (2006.) definirana je detaljna rang lista potencijalnih industrijskih (smeđih, zelenih) i drugih zona na području Sarajeva uz navođenje prednosti instaliranja industrijskih zona, te njihovih raspoloživih resursa. Rezultati po ovom osnovu su dosta skromni.

Osnovna karakteristika poduzetničkih zona je zajedničko korištenje infrastrukturno uređenog prostora i s potrebnom ekološkom zaštitom, ali i to da poduzetnici u vrlo kratkom vremenu dobiju sve dokumente potrebne za izgradnju.

Mnogobrojne su prednosti zbog kojih se investitori odlučuju za poslovanje u poslovnim zonama. Ovom prilikom ćemo navesti one najvažnije kao što su:

- Pružanje podrške poduzetnicima za lakšom izgradnjom poslovnog prostora na potpuno infrastrukturno opremljenom zemljištu,
- Koncentracija usluga i potreba na jednom mjestu
- Interesno umrežavanje poduzetnika,
- Poticanje izvozne konkurentnosti i privlačenje stranih ulaganja,
- Pružanje usluga korisnicima po povlaštenim cijenama i efikasna administracija
- Stvaranje preduslova za razvoj malog i srednjeg poduzetništva, te otvaranje novih radnih mjesta,
- Promocija direktnih investicija tehnološke politike, te partnerstva javnog i privatnog sektora,
- Davanje pogodnosti poduzetnicima za rast i razvoj što doprinosi razvoju lokalne zajednice, kantona i cijele države.

Svaka jedinica lokalne samouprave koja misli krenuti u projekat osnivanja poduzetničkih zona trebala bi da prođe kroz sljedeće faze.

- Odluka opštinskog organa o osnivanju zone
- Izrada plana uređenja (regulacioni plan) zone
- Regulisanje imovinsko pravnih odnosa
- Izrada infrastrukturnih projekata
- Izrada studije izvodljivosti i analiza troškova i koristi
- Izvori finansiranja poduzetničke zone
- Izvođenje infrastrukturnih radova
- Odluka nadležnog organa JLS o uslovima ulaska i korištenja zone
- Prosec privlačenja investitora (marketing plan...)

Prema odredbama Zakona o slobodnim zonama u BiH poslovne zone spadaju i slobodne zone. U Federaciji Bosne i Hercegovine je najviše poduzetničko-zanatskih oko 80%, potom industrijskih oko 17% dok je specijaliziranih nešto iznad 3%.

Izvori finansiranja poduzetničkih zona mogu biti: javno, privatno i javno-privatno partnerstvo. Općine su do sada najveći ulagači u poduzetničke zone, mada opštinska ulaganja koja su nam dostavljena mogu biti iz raznih izvora tj. ne samo iz opštinskih budžeta. Također je uočljivo da pored općina treba istaći ulaganja FMRPO u uspostavu i razvoj poduzetničkih zona. Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta je u 2013. godini za poduzetničke zone izdvojilo je ukupno 363.000 KM poticajnih sredstava u Kantonu Sarajevo.

Institucije sa državnog nivoa nisu pokazale interes za poticanje razvoja poduzetničkih zona. Nasuprot tome, u evropskim zemljama ovakva ulaganja predstavljaju dominantan oblik investicione intervencije. Kanton Sarajevo po ovom pitanju ima značajnu ulogu. Ulaganja veća od 1.000.000 KM u poduzetničke zone, do sada, su ostvarena samo u Kantonu Sarajevo i Tuzlanskom kantonu. Ostale kantonalne vlade su, za sada, izdvajale znatno manja finansijska sredstva u poduzetničke zone.

Također se uočava da su općine veoma malo sredstava pribavile iz drugih izvora. Moglo bi se reći da su općinske vlasti neaktivne ili nedovoljno pripremljene za iznalaženje sredstava van institucija sistema, a posebno je zakazala saradnja na planu javno-privatnog partnerstva.

Prema podacima iz nadležnih općinskih službi, u periodu zadnje dvije godine, broj zaposlenih kod privrednih subjekata koji posluju u ovim poduzetničkim zonama, se u većini slučajeva, smanjio što oni pripisuju trenutnoj ekonomskoj krizi. Što se tiče strukture djelatnosti poduzetnika koji su aktivni u zonama ona je ostala otprilike ista kao i ranije, a to znači da oko 45% njih pripada proizvodnim, a drugi dio 55 % su trgovačke i uslužne djelatnosti.

Učešće proizvodnih djelatnosti u poslovnim zonama u Kantonu Sarajevo trebao bi biti puno veći. Primjera radi, zemlje u okruženju imaju cilj da broj proizvodnih subjekata u zonama dostigne nivo od 80%. Namjena poduzetničkih zona je prvenstveno proizvodnja, zanatstvo, usluge i skladišni prostor.

Bitno je istaći da općinski organi u većini slučajeva nisu upoznati sa poslovnim aktivnostima i poslovanju poduzetnika u zonama na teritoriji njihovih općina. U današnje vrijeme nije problem doći do ovih podataka svakome koga oni zanimaju, a naše općinske organe bi trebalo da zanima ova važna problematika. Jer, kako dovesti novog investitora ako ne znamo ništa o postojećim. Nemamo ga kome preporučiti, zato investitore koji posluju u zoni treba redovno obilaziti i razgovarati sa njima.

Međunarodna iskustva definiraju tehnološki park kao instrument za integraciju nekoliko različitih socio-ekonomskih i političkih faktora kao malih i srednjih poduzeća, sveučilišta i istraživačkih institucija, industrije i vladinih institucija. Tehnološki parkovi su suvremeni inkubatori, u kojima se osigurava koncentracija znanja, visoke tehnologije, obrazovanja i povezanosti sa svjetskim obrazovnim institucijama i predstavljaju najbolji alat i najkraći put za ubrzan regionalni razvoj. Za ovakav oblik poduzetničke infrastrukture u svijetu postoje razni sinonimi kao što su : naučno-tehnološki park, naučni park, inkubator tehnoloških kompanija, centar za tranfer tehnologija, centar izvrsnosti, poslovno inovacijski centar, tehničko informacijski centar i sl.

Osnovni materijalni i tehnički uvjeti za otvaranje jednog tehnološkog parka su postojanje odgovarajuće infrastrukture koja će moći da zadovolji zahtjeve poduzeća, korisnika usluga tehnološkog parka kao i blizina sveučilišta i istraživačkih institucija. U Kantonu Sarajevo nema registriranih i instaliranih tehnoloških parkova. U Federaciji Bosne i Hercegovine osnovana su dva tehnološka parka i to u Zenici i Mostaru.

Poduzetnički centri osnivaju se kao središta stručne i savjetodavne pomoći poduzetnicima u kantonima, gradovima i općinama, ovisno o broju i interesu poduzetnika na određenom području. Ovi centri pružaju stručnu pomoć u svezi registracije, procjene i ocjene poduzetničkog pothvata, daju informacije o mogućnostima kreditiranja i pomažu u pripremi dokumentacije i izradi poslovnih planova, informiraju poduzetnike o poticajnim mjerama, organiziraju edukaciju i seminare o aktualnim temama za poduzetnike i vrše promociju poduzetništva. Postojanje poduzetničkih centara je jedan od preuvjeta za razvoj i drugih oblika institucijske podrške razvoju poduzetništva. Prema raspoloživim podacima u Kantonu Sarajevo ne postoji poduzetničkih centar. Međutim, postoji regionalna razvojna agencija SERDA.

Klaster je geografski koncentriran skup međusobno povezanih kompanija, specijaliziranih snabdjevača, davalaca usluga i institucija povezanih unutar određene oblasti, prisutne unutar nacionalnog tržišta ili regije. Klaster (eng. Cluster-grozd) je i grupa poduzeća i organizacija koja međusobnim umrežavanjem i kontaktima poboljšava svoj nastup na tržištu i postiže konkurentsku prednost tj. stvara višak vrijednosti - dobit (profit).

Kada govorimo o djelatnosti klastera treba istaći da oni oponašaju velike multinacionalne kompanije u sferi MSP. Poduzeću je bolje biti u klasteru nego vani. Razlozi koje poduzetnici nalaze za učešće u (poduzetničkim) klasterima su:

- osiguranje novih tržišta i lakši nastup na njima;
- bolji osobni kontakti;
- jačanje odnosa kupci/dobavljači;

- razmjena iskustava i primjeri dobre prakse (podizanje nivoa znanja);
- olakšan „know-how“ i dr.

Ciljevi koje formiranje klastera u Federaciji BiH, a time i u Kantonu Sarajevo trebaju biti poticani su:

- poboljšanje konkurentnosti BiH proizvođača;
- osiguranje materijala (i drugih sredstava) za promociju privrednih djelatnosti;
- podrška gospodarstvu Federacije BiH u promociji njenih interesa;
- podrška inovativnosti članova klastera u cilju zadovoljenja općih i kolektivnih potreba;
- ostvarenje pozitivnog utjecaja na donošenje zakona i propisa;
- implementacija novih tehnologija, postupaka i novih materijala u cilju dobivanja proizvoda po EU standardima;
- podizanje nivoa svijesti o značaju MSP-a u gospodarstvu Federacije BiH, olakšani pristup stranim tržištima i dr.

Postoji više klusterskih inicijativa u Federaciji BiH, čak i registriranih klastera, koji se susreću sa brojnim problemima kao što su npr.: pristup kapitalu, sporo uvođenje novih tehnologija i drugih inputa u MSP, slab razvoj kvaliteta proizvoda i kvaliteta poslovnih operacija te nedostatak stručnjaka i stručne radne snage koji su upoznati sa operativnim pravilima tržišne ekonomije i dr.

Na području Federacije Bosne i Hercegovine imamo registrirana tri klastera, dok u Kantonu Sarajevo nema registriranih klastera, odnosno da mala i srednja preduzeća još nisu prepoznale značaj udruživanja u klaster. Iz svega navedenog u ovoj informaciji je vidljivo da je poduzetnička infrastruktura u Kantonu Sarajevo i Federaciji BiH još nedovoljno razvijena, a da se pomak vidi jedino u razvoju poduzetničkih zona, gdje se vidi velika zainteresiranost općina za njihovu izgradnju uz pomoć FMRPO.

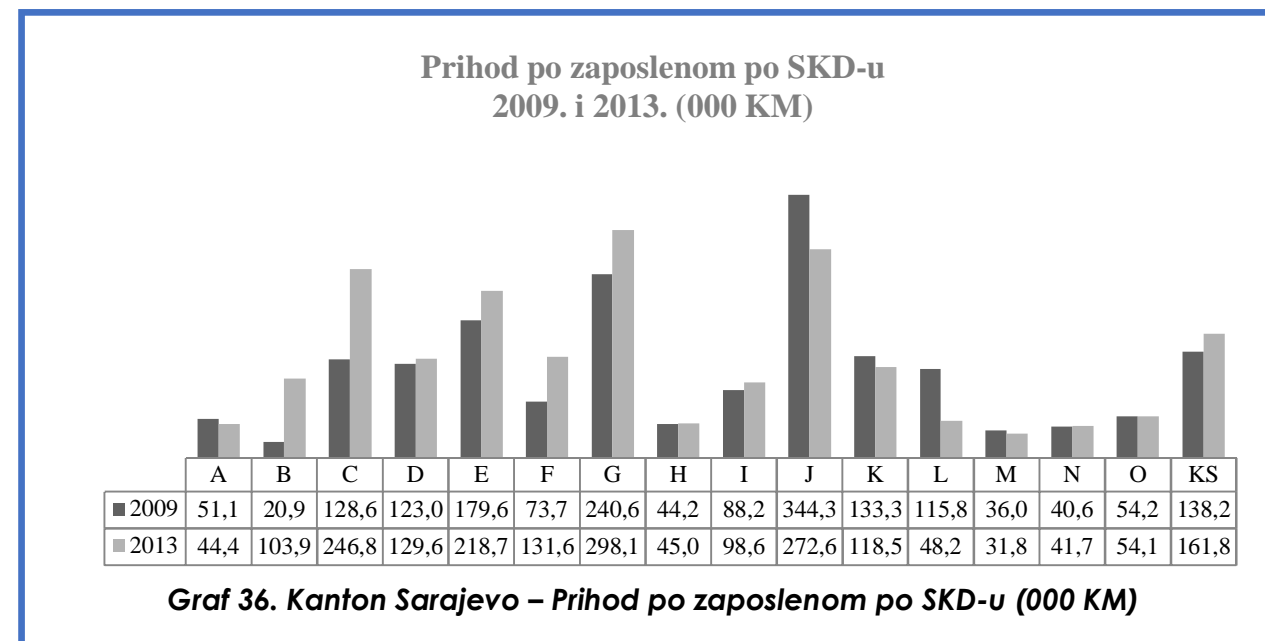
1.3. Izvedeni pokazatelji poslovanja

1.3.1. Prihod po zaposlenom

U 2013. godini prihod po zaposlenom za područja na nivou Kantona iznosio je preko 161,8 hiljada KM (u odnosu na 2009. godinu u povećao se za 17,1%) i kretao se u rasponu od 31,8 hiljada KM u oblasti obrazovanja do 298,1 hiljadu KM u oblasti trgovine. Iznad prosječan prihod po zaposlenom imalo je još tri djelatnosti (rudarstvo, snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom i finansijsko posredovanje).

Prihod po zaposlenom u 2009. godini na nivou Kantona iznosio je preko 138,2 hiljade KM i kretao se u rasponu od skoro 20,9 hiljada KM u oblasti ribarstva do 344,3 hiljade KM u oblasti finansijskog posredovanja. Iznad prosječan prihod po zaposlenom imale su samo još dvije djelatnosti (snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom i trgovina), dok su sva ostala područja SKD-a imala prihod po zaposlenom ispod prosjeka Kantona.

U periodu 2009. do 2013. godine značajno povećanje prihoda po zaposlenom imaju oblasti rudarstva, ribarstva, te građevinarstva i trgovine, dok se najviše smanjio u oblasti finansijskog posredovanja, javne uprave, društvenih, socijalnih i ličnih uslužnih djelatnosti i poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama.

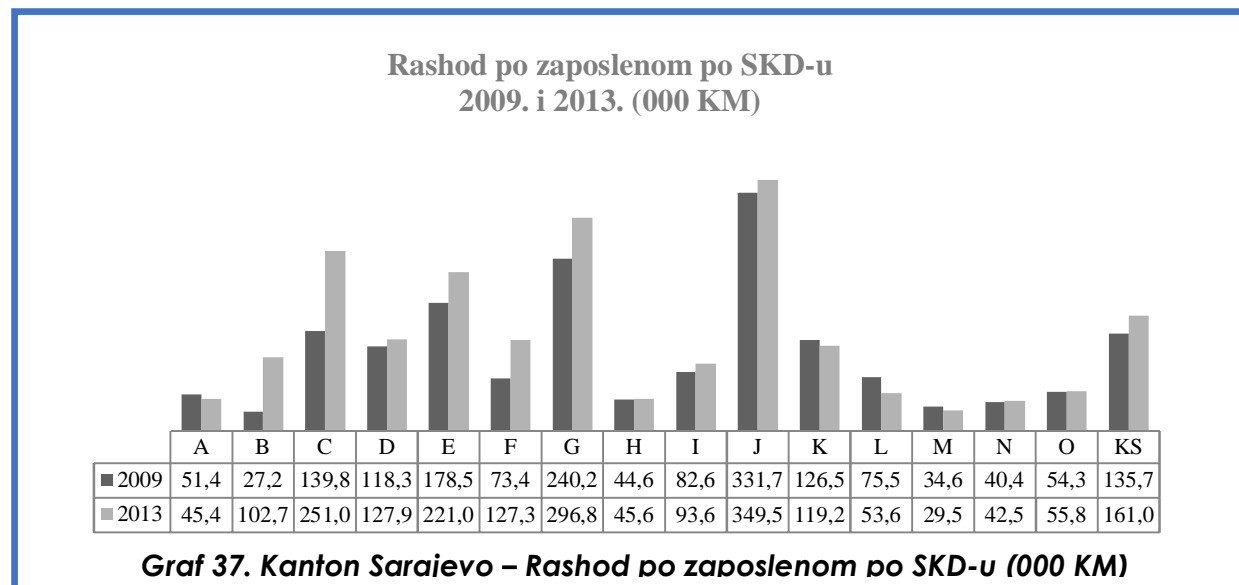

1.3.2. Rashod po zaposlenom

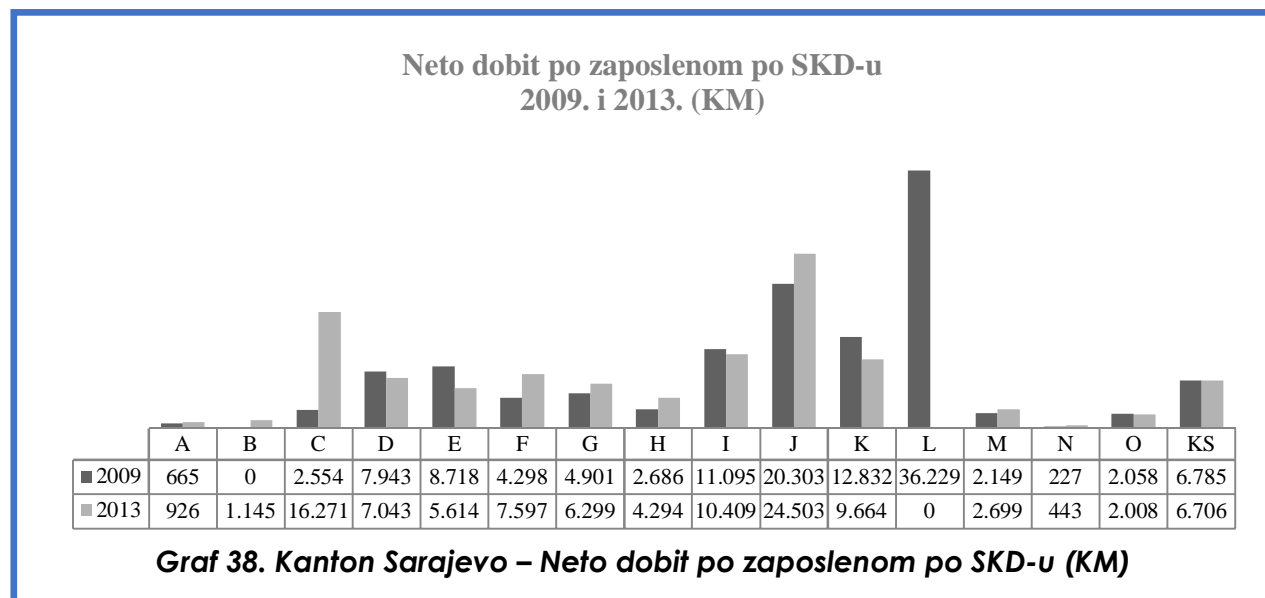
Rashod po zaposlenom na nivou Kantona u 2013. godini iznosio je oko 161 hiljadu KM i manji je za 0,5% od prihoda po zaposlenom, a 18,6% veći nego rashod po zaposlenom u 2009. godini. Najveći rashod po zaposlenom imala je djelatnost finansijskog posredovanja 349,5 hiljada KM, a najmanji obrazovanja 29,5 hiljada KM. Iznad prosjeka imala su područja rudarstva, snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom i trgovina.

U 2009. godini rashod po zaposlenom je iznosio 135,7 hiljada KM. Oblast finansijskog posredovanja imala je najveći rashod po zaposlenom 331,7 hiljada KM, a najmanji oblast ribarstva samo 27,2 hiljade KM. Iznad prosjeka imale su još tri djelatnosti (rudarstvo, snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom i trgovina).

U posmatranom periodu najveće povećanje rashoda po zaposlenom ima djelatnost rudarstva, zatim ribarstva, te trgovine i građevinarstva. Najveće smanjenje u 2013. godini u odnosu na 2009. godinu je u području javne uprave, društvenih, socijalnih i ličnih uslužnih djelatnosti i poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama.

1.3.3. Neto dobit po zaposlenom

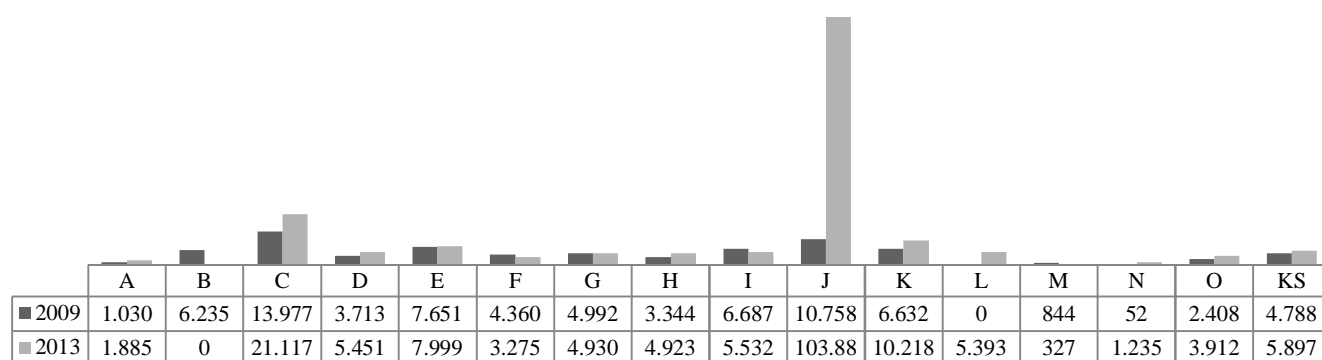
Neto dobit po zaposlenom 2013. godine u Kantonu je 6,7 hiljada KM i manja je za 1,2% nego u 2009. godini. Veću neto dobit po zaposlenom od prosječne imalo je šest oblasti (rudarstvo, prerađivačka industrija, građevinarstvo, zatim saobraćaj, skladištenje i veze, te finansijsko posredovanje i poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge), a najveću područje finansijskog posredovanja 24,5 hiljada KM.

Neto dobit po zaposlenom u 2009. godini na nivou Kantona izosila je preko 6,7 hiljada KM. Iznad prosječanu neto dobit po zaposlenom imalo je šest djelatnosti: prerađivačka industrija, snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom, saobraćaj, skladištenje i veze, finansijsko posredovanje, te poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge i oblast javne uprave, društvenih, socijalnih i ličnih uslužnih djelatnosti.

U periodu od 2009. do 2013. godine najveće povećanje neto dobiti po zaposlenom imala je oblast rudarstva, finansijskog posredovanja i građevinarstva, dok je najveće smanjenje u oblasti javne uprave, društvenih, socijalnih i ličnih uslužnih djelatnosti, poslovanju nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama i snabdijevanju električnom energijom, gasom i vodom.

1.3.4. Gubitak po zaposlenom

Gubitak po zaposlenom po SKD-u
2009. i 2013. (KM)

Graf 39. Kanton Sarajevo – Gubitak po zaposlenom po SKD-u (KM)

Gubitak po zaposlenom 2013. godine na nivou Kantona je oko 5,9 hiljada KM i za 12,1% je manji od neto dobiti po zaposlenom, dok je veći za 23,2% od gubitka po zaposlenom u 2009. godini. Veći gubitak po zaposlenom od prosjeka imalo je pet područja: rudarstvo, snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom, saobraćaj, skladištenje i veze, te finansijsko posredovanje (17,6 puta veći od prosjeka) i poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge.

U 2009. godini gubitak po zaposlenom iznosio je 4,8 hiljada KM. Oblast rudarstva imala je najveći gubitak po zaposlenom 13,9 hiljada KM, a najmanji oblast zdravstvene i socijalne zaštite samo 52 KM. Iznad prosjeka imalo je još šest djelatnosti (ribarstvo, snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom, trgovina, zatim saobraćaj, skladištenje i veze, te finansijsko posredovanje i poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge).

U posmatranom periodu najveće povećanje gubitka po zaposlenom ima djelatnost finansijskog posredovanja i rudarstva, a najveće smanjenje ribarstva i saobraćaja, skladištenja i veza.

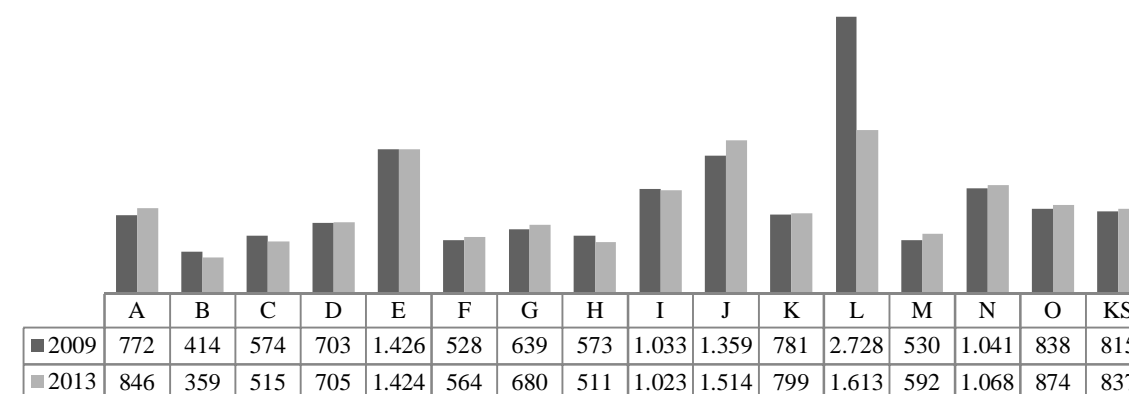
1.3.5. Plaća po zaposlenom

U 2013. godini plaća po zaposlenom se kretala u rasponu od 359 KM u ribarstvu do 1.613 KM u oblasti javne uprave, društvene, socijalne i lične uslužne djelatnosti (prosjeak 837 KM). Osam područja je imalo plaću ispod prosječne.

U 2009. godini plaća po zaposlenom se kretala u rasponu od 414 KM u ribarstvu do 2.728 KM u oblasti javne uprave, društvene, socijalne i lične uslužne djelatnosti (prosjeak 815 KM). Osam područja je imalo plaću ispod prosječne.

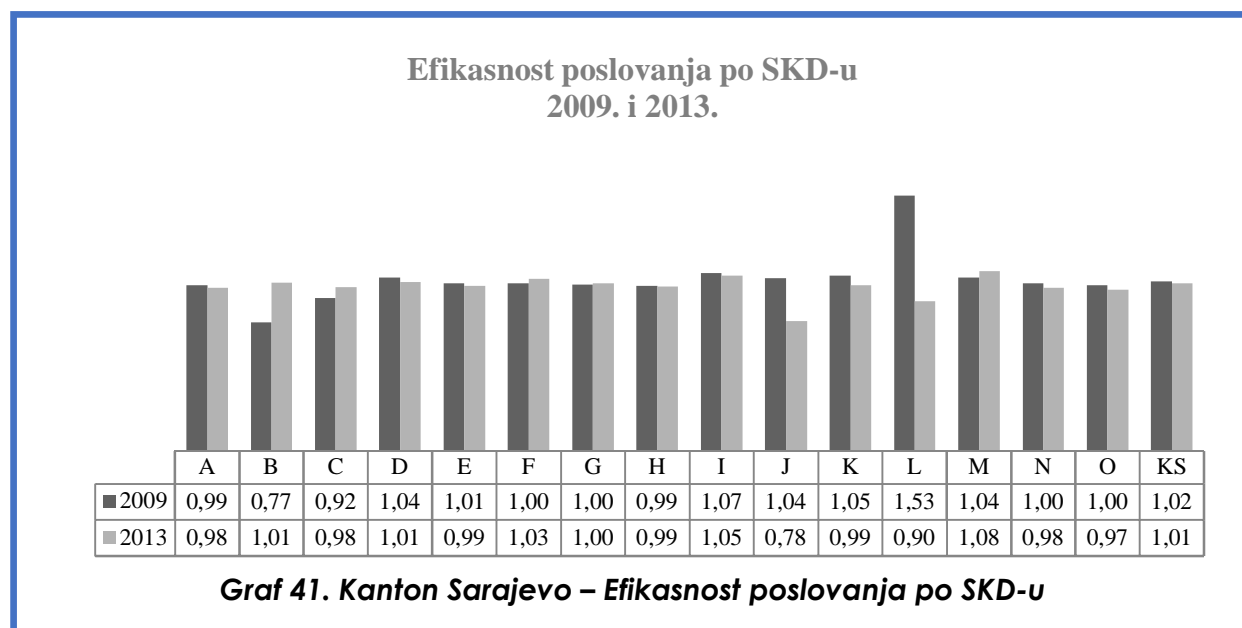
U posmatranom periodu najviše se povećala plaća u oblasti finansijskog posredovanja za 11,4% (sa 1.359 KM u 2009. na 1.514 KM u 2013. godini), dok se najviše smanjila u oblasti javne uprave, društvene, socijalne i lične uslužne djelatnosti za 40,9% (sa 2.728 KM u 2009. na 1.613 KM u 2013. godini).

Plaća po zaposlenom po SKD-u
2009. i 2013. (KM)

Graf 40. Kanton Sarajevo – Plaća po zaposlenom po SKD-u (KM)

1.3.6. Efikasnost poslovanja

Efikasnost poslovanja (prihod/reshod), pokazatelj sposobnosti postizanja rezultata, u 2013. godini kretala se u rasponu izmedju 0,78 u oblasti finansijskog posredovanja do 1,08 u oblasti obrazovanja (prosjeak 1,01). U odnosu na 2009. godinu efikasnost poslovanja je manja za 1,3%.

Efikasnost poslovanja u 2009. godini, kretala se od 0,77 u ribarstvu do 1,53 u oblasti javne uprave, društvene, socijalne i lične uslužne djelatnosti (prosjeak 1,02).

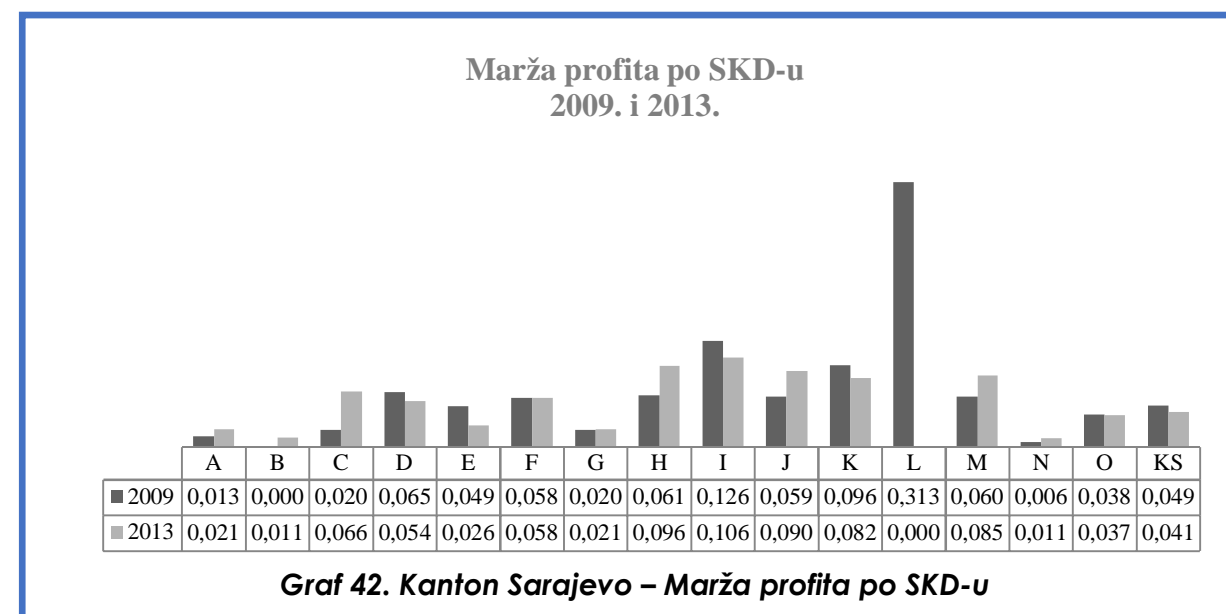
Povećanje efikasnosti poslovanja u 2013. u odnosu na 2009. godinu ima pet djelatnosti (ribarstvo, rudarstvo, građevinarstvo, te trgovina i obrazovanje), dok se u ostalim područjima SKD-a efikasnost poslovanja smanjila.

1.3.7. Marža profita

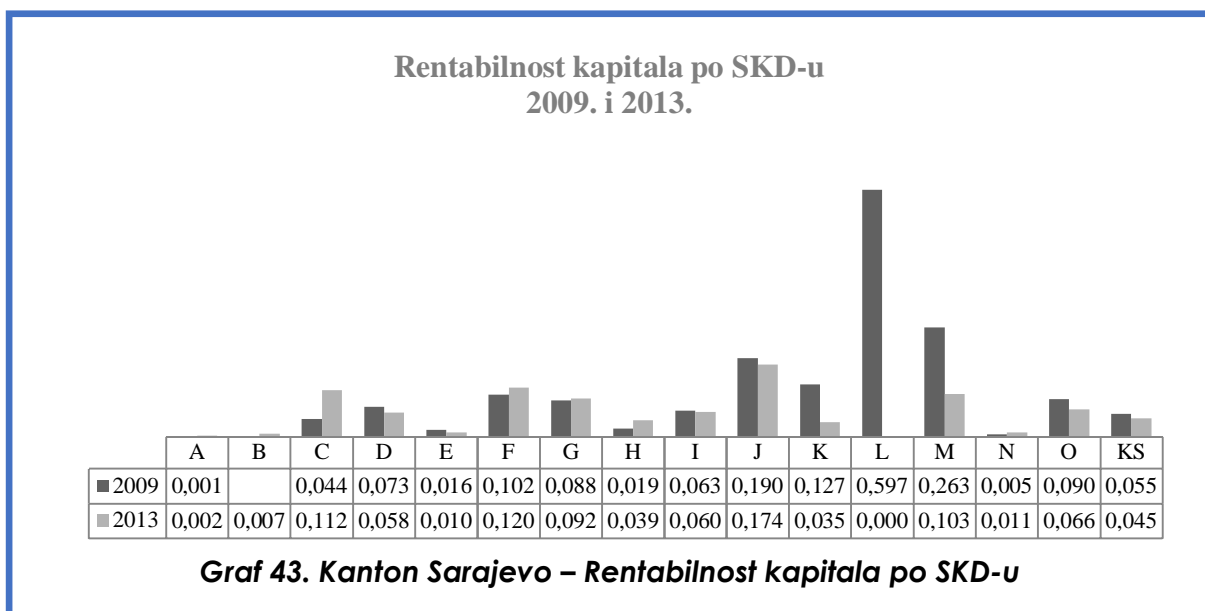
Marža profita ukazuje na udio profita u prihodima, i u 2013. godini na nivou prosjeka iznosila je 0,041 i manja je za 15,6% nego 2009. godine. Kretala se u rasponu od 0,0011 u ribarstvu do 0,106 u oblasti saobraćaja, skladištenja i veza.

U 2009. godini marža profita, na nivou prosjeka, je 0,049 i kretala se od 0,006 u zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti do 0,313 u oblasti javne uprave, društvene, socijalne i lične uslužne djelatnosti.

Najveće povećanje udjela profita u prihodima u 2013. u odnosu na 2009. godinu imala je oblast rudarstva (3 puta veća), dok je najveće smanjenje marže profita u oblasti snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom (47,1%).

1.3.8. Rentabilnost kapitala

Rentabilnost kapitala, kao pokazatelj profitabilnosti, u 2013. godini iznosila je 0,045 i manja je za 8,1% nego 2009. godine. Kretala se u rasponu od 0,002 u oblasti poljoprivrede, lova i šumarstva do 0,174 u finansijskom posredovanju. Rentabilnost kapitala veću od prosjeka imalo je osam područja.

Rentabilnost kapitala u 2009. godini, kretala se od 0,001 u oblasti poljoprivrede, lova i šumarstva do 0,597 u oblasti javne uprave, društvenih, socijalnih i ličnih uslužnih djelatnosti (prosjek 0,055).

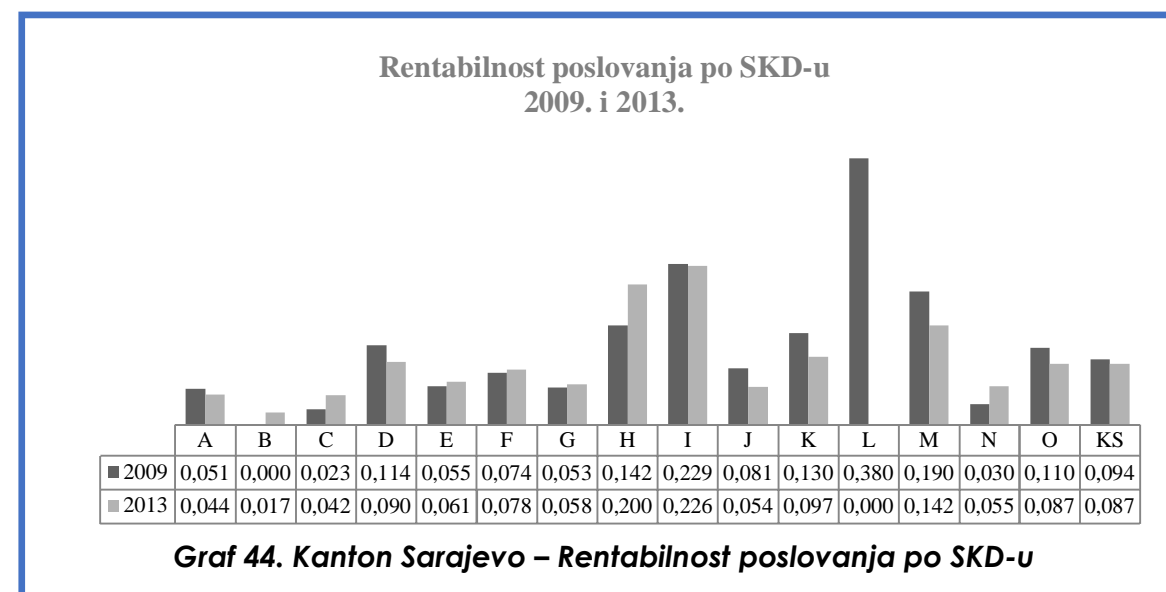
Rentabilnosti kapitala u 2013. u odnosu na 2009. godinu najviše se povećala u rudarstvu, dok se najviše smanjila u oblasti javne uprave, društvenih, socijalnih i ličnih uslužnih djelatnosti.

1.3.9. Rentabilnost poslovanja

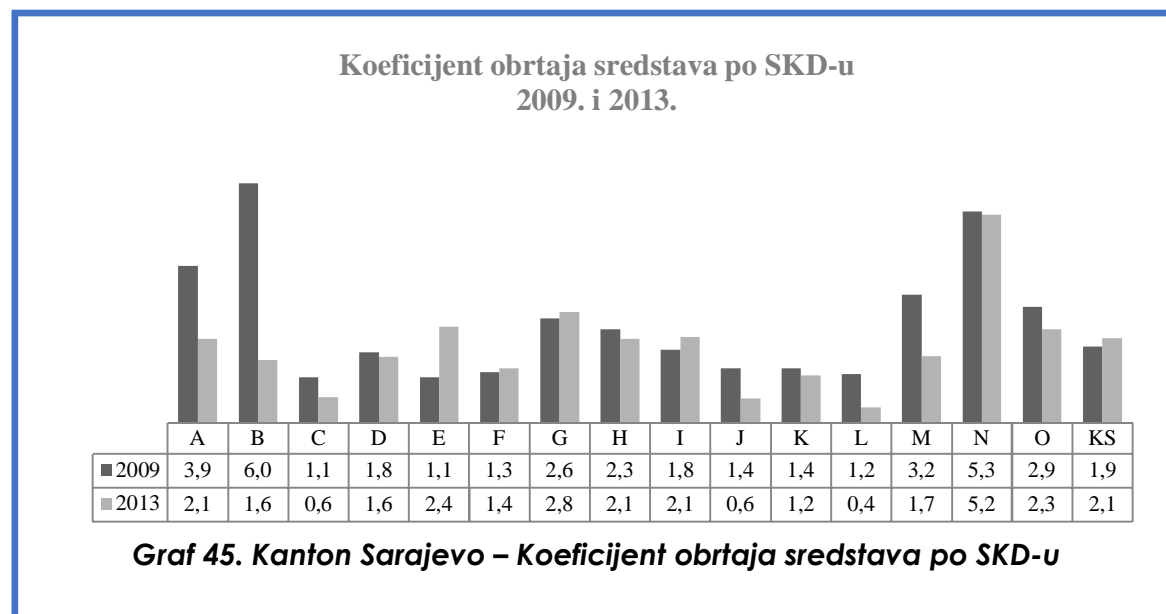
Rentabilnost poslovanja pokazuje veličinu prinosa na angažovana sredstva u poslovanju i dobiveni koeficijent u 2013. godini pokazuje da se 0,087 jedinica poslovnog rezultata ostvari na jedinicu uloženog kapitala, što je manje za 6,8% nego 2009. godine. Naveću rentabilnost poslovanja ima djelatnost saobraćaja, skladištenja i veza 0,226, a najmanju područje ribarstva 0,017.

U 2009. godini koeficijent rentabilnost poslovanja je 0,094 i kretao se u rasponu od 0,023 u rudarstvu do 0,380 u oblasti javne uprave, društvenih, socijalnih i ličnih uslužnih djelatnosti.

Najveće povećanje rentabilnosti poslovanja u 2013. u odnosu na 2009. godinu je u oblasti ugostiteljstva, dok se najviše smanjila u oblasti javne uprave, društvenih, socijalnih i ličnih uslužnih djelatnosti.

1.3.10. Koeficijent obrtaja sredstava

Koeficijent obrtaja sredstava u 2013. godini kreće se u rasponu od 0,4 u oblasti javne uprave, društvenih, socijalnih i ličnih uslužnih djelatnosti do 5,2 u zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti (prosjek 2,1) i pokazuje koliko se puta obrtna sredstva pretvore iz N u NI u toku fiskalne godine, odnosno koliko dugo se obrtna sredstva vežu za svaku fazu poslovanja. Povećao se za 10,4% u odnosu na 2009. godinu. Koeficijent obrtaja sredstava iznad prosjeka imalo je još 5 područja: zdravstvena i socijalna zaštita (5,2), trgovina (2,8), snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom (2,4), ostale javne, društvene, socijalne i lične uslužne djelatnosti (2,3) i saobraćaj, skladištenje i veze (2,14).

Koeficijent obrtaja sredstava u 2009. godini na nivou prosjeka iznosio je 1,9 i kretao se od 1,1 u oblasti snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom do 6 u ribarstvu. Sedam područja SKD-a imalo je koeficijent veći od prosjeka.

U 2013. godini samo tri područja (snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom, te građevinarstvi i trgovina) imaju veći koeficijent obrtaja sredstava, dok je kod svi ostali djelatnosti manji nego 2009. godine.

2. Rezultati poslovanja poslovnih subjekata po općinama

Slijedeće poglavlje prezentira rezultate poslovanja poslovnih subjekata (koji knjigovodstvo vode u skladu sa kontnim okvirom za privredna društva/preduzeća) po općinama, odnosno analizu osnovnih elemenata bilansa stanja i uspjeha, kao i analizu izvedenih pokazatelja poslovanja.

	Stari Grad		Centar		Novo Sarajevo		Novi Grad		Grad Sarajevo		Ilidža		Vogošća		Hadžići		Ilijaš		Trnovo		Kanton Sarajevo		
	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	
Pokazatelji poslovanja																							
Broj pravnih lica	510	518	1.549	1.606	1.322	1.330	1.027	1.143	4.408	4.597	996	1.197	207	242	151	185	114	129	5	7	5.881	6.357	
Prihodi (000 000 KM)	537	441	3.108	3.470	3.934	4.611	2.921	3.475	10.500	11.997	2.175	2.664	426	487	692	606	132	238	1,5	2,5	13.926	15.994	
Rashodi (000 000 KM)	564	464	2.958	3.351	3.824	4.660	2.938	3.495	10.283	11.970	2.177	2.631	432	496	641	568	138	242	1,6	2,4	13.672	15.909	
Neto dobit za period (000 000 KM)	19	21	267	260	157	115	102	91	545	487	72	104	12	18	53	45	2	8	0,00	0,26	684	663	
Gubitak (000 000 KM)	47	43	142	143	54	163	126	114	368	463	80	72	18	27	7	8	9	12	0	0	482	583	
Prosječan broj zaposlenih	5.888	5.138	32.848	31.659	21.069	18.985	19.272	19.558	79.077	75.340	14.315	16.386	3.110	2.559	2.907	2.957	1.285	1.512	42	67	100.736	98.821	
Neto mjesečna plata (KM)	733	724	908	975	963	988	705	718	860	894	657	663	577	609	731	690	559	554	519	551	815	837	
Upisani neuplaćeni kapital (000 000 KM)	0,03	0,01	0,11	0,27	0,13	0,06	0,01	4,39	0,27	4,7	1,00	0,93	0,007	0,000	0,001	0,000	0,004	0,000	0,00	0,00	1,3	5,7	
Stalna sredstva (000 000 KM)	1.459	1.354	7.136	7.795	4.937	5.084	2.119	1.601	15.649	15.833	1.495	1.851	476	455	469	465	114	123	4,90	4,70	18.209	18.733	
Tekuća sredstva (000 000 KM)	282	229	1.797	2.021	2.343	1.952	1.373	1.518	5.795	5.720	890	1.191	268	327	279	264	69	96	1,22	0,99	7.302	7.599	
Gubitak iznad kapitala (000 000 KM)	10	17	71	257	35	153	114	234	230	661	61	96	27	52	20	14	4	6	0,03	0,87	342	830	

Aktiva (000 000 KM)	1.750	1.678	9.004	10.903	7.315	7.932	3.606	3.648	21.675	24.161	2.447	3.359	772	1.023	768	804	186	225	6,15	14,84	25.854	29.587
Kapital (000 000 KM)	1.140	1.102	4.277	6.325	4.503	4.316	846	992	10.766	12.735	1.073	1.387	225	214	389	417	83	85	3,68	3,84	12.538	14.841
Obaveze (000 000 KM)	610	407	4.727	3.279	2.813	2.481	2.760	2.204	10.909	8.372	1.375	1.654	547	602	379	299	103	133	2,47	2,54	13.316	11.062
Pasiva (000 000 KM)	1.750	1.678	9.004	10.903	7.315	7.932	3.606	3.648	21.675	24.161	2.447	3.359	772	1.023	768	804	186	225	6,15	14,84	25.854	29.587
Izvedeni pokazatelji																						
Prihod po zaposlenom (KM)	91.151	85.908	94.604	109.591	186.736	242.876	151.576	177.683	132.779	159.239	151.967	162.559	137.004	190.336	237.923	204.797	102.357	157.374	34.530	37.307	138.241	161.847
Rashod po zaposlenom (KM)	95.704	90.274	90.040	105.841	181.477	245.469	152.472	178.692	130.036	158.876	152.077	160.540	138.812	193.873	220.627	192.190	107.357	159.806	37.579	36.381	135.725	160.986
Neto dobit po zaposlenom (KM)	3.301	4.100	8.139	8.220	7.432	6.041	5.277	4.658	6.893	6.465	4.997	6.330	3.705	7.199	18.209	15.343	1.893	5.188	44	3.899	6.785	6.706
Gubitak po zaposlenom (KM)	8.005	8.419	4.317	4.516	2.551	8.589	6.523	5.833	4.658	6.150	5.565	4.396	5.923	10.737	2.290	2.733	7.038	7.678	3.154	2.973	4.788	5.897
Efikasnost poslovanja (prihod/rashod)	0,95	0,95	1,05	1,04	1,03	0,99	0,99	0,99	1,02	1,00	1,00	1,01	0,99	0,98	1,08	1,07	0,95	0,98	0,92	1,03	1,02	1,01
Rentabilnost poslovanja (dobit/tekuća sredstva)	0,07	0,09	0,15	0,13	0,07	0,06	0,07	0,06	0,09	0,09	0,08	0,09	0,04	0,06	0,19	0,17	0,04	0,08	0,00	0,26	0,09	0,09
Rentabilnost kapitala (dobit/kapital)	0,02	0,02	0,06	0,04	0,03	0,03	0,12	0,09	0,05	0,04	0,07	0,07	0,05	0,09	0,14	0,11	0,03	0,09	0,00	0,07	0,05	0,04
Marža profita (dobit/prihod)	0,04	0,05	0,09	0,08	0,04	0,02	0,03	0,03	0,05	0,04	0,03	0,04	0,03	0,04	0,08	0,07	0,02	0,03	0,00	0,10	0,05	0,04
Koeficijent obrtaja sredstava (prihod/tekuća sredstva)	1,90	1,93	1,73	1,72	1,68	2,36	2,13	2,29	1,81	2,10	2,44	2,24	1,59	1,49	2,48	2,30	1,92	2,48	1,19	2,53	1,91	2,10

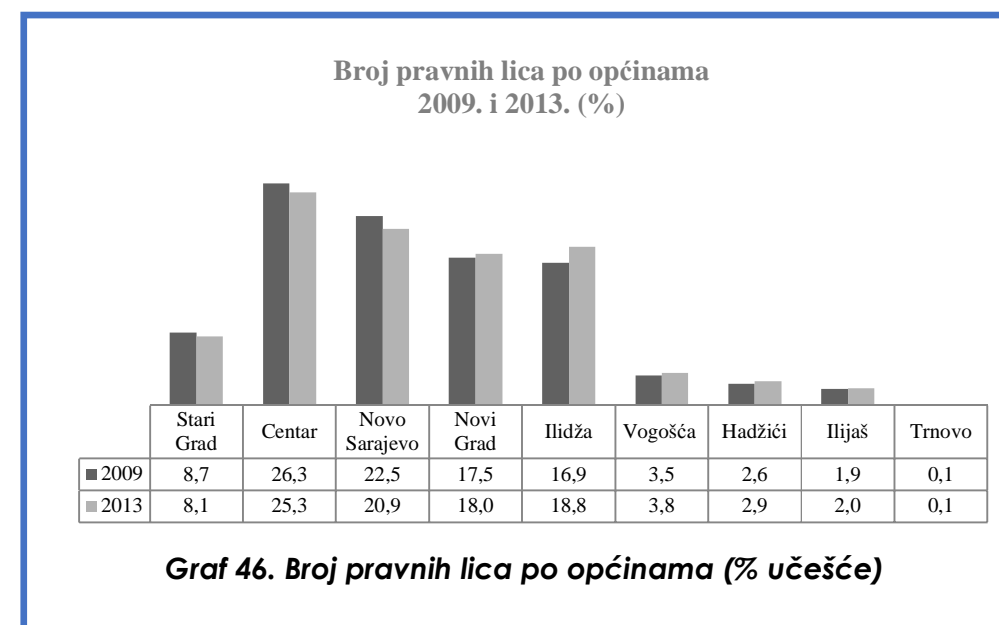
2.1. Osnovni pokazatelji poslovanja (bilans stanja i bilans uspjeha)

2.1.1. Broj pravnih lica

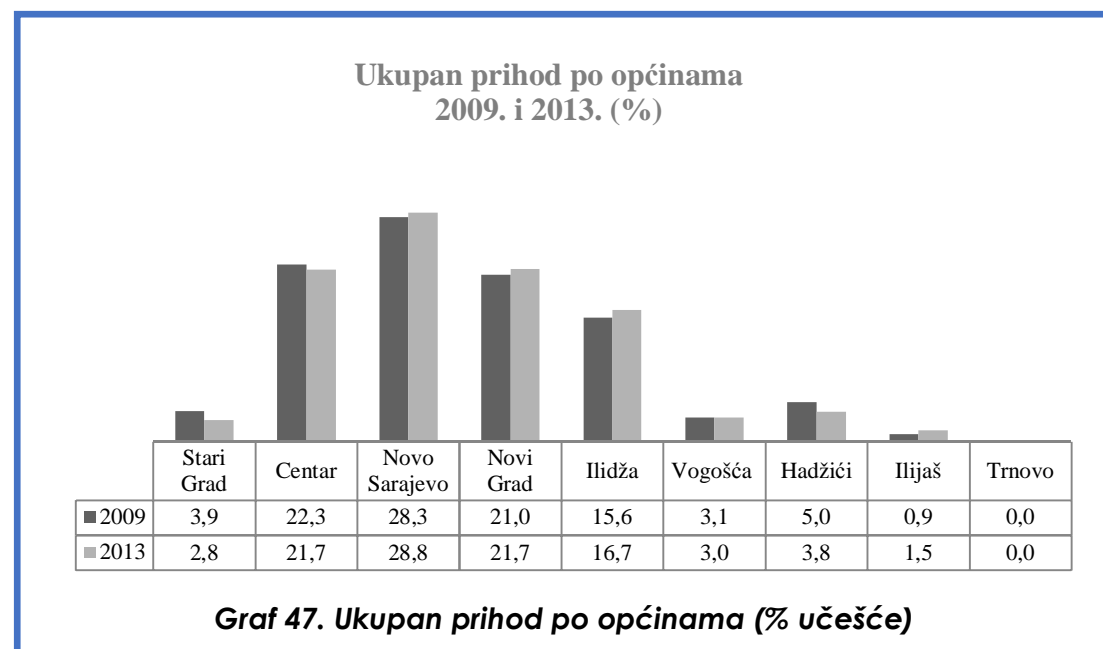
U 2013. godini najveći broj pravnih lica je na području općine Centar 1.606, odnosno 25,3% od ukupnog broja na području Kantona Sarajevo (6.357). Slijedi općina Novo Sarajevo sa 20,9%, zatim Ilidža 18,8% i Novi Grad 18%. Oko 72,3% svih pravnih lica smješteno je na nivou Grada.

U 2009. godini najveće učešće u ukupnom broju pravnih lica Kantona Sarajevo imala je općina Centar 26,3%, zatim Novo Sarajevo 22,5%, te Novi Grad 17,5% i Ilidža 16,9%. Pravna lica na nivou Grada učestvovala su sa 75% u ukupnom broju pravnih lica na Kantonu Sarajevo.

U svim općinama Kantona Sarajevo je povećan broj pravnih lica u 2013. u odnosu na stanje u 2009. godini. Najveće povećanje je u općini Ilidža za 201 pravno lice, odnosno 20,2%, više pravnih lica u 2013. godini nego 2009. godine.

2.1.2. Prihod

U 2013. godini pravna lica na području Kantona ostvarila su oko 16 milijardi KM ukupnog prihoda. U stvaranju prihoda najviše su učestvovala općine Novo Sarajevo 28,8%, zatim Centar i Novi Grad sa po 21,7% i Ilidža sa 16,7%. Prihod ostalih općina učestvuje sa 11,1%. Prihod četiri gradske općine čine 75% ukupnog prihoda na nivou Kantona.

U 2009. godini prihod općini Novo Sarajevo je bio skoro 4 milijarde KM i ima najveće učešće u ukupnom prihodu Kantona 28,3%, zatim slijede općina Centar 22,3% i Novi Grad 21%.

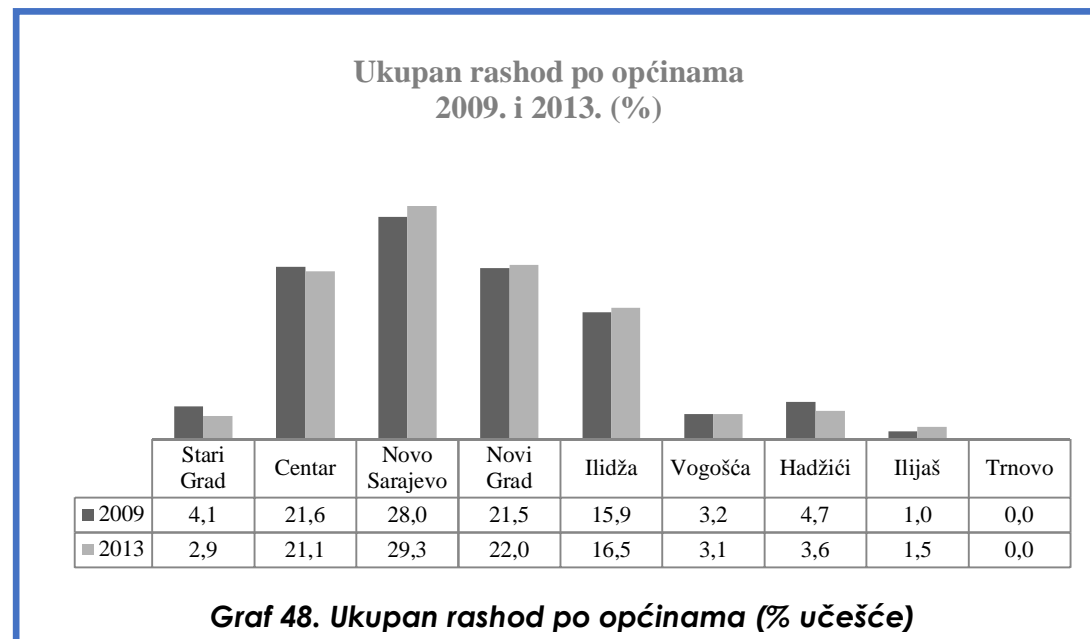
Prihod skoro svih općina u 2013. godini je veći u odnosu na 2009. godinu, a najviše se povećao na području Novog Sarajeva za 676,7 miliona KM, odnosno više za 17,2%. Jedino općine Stari Grad (17,8%) i Hadžići (12,4%) imaju manji prihod u 2013. u odnosu na 2009. godinu.

2.1.3. Rashod

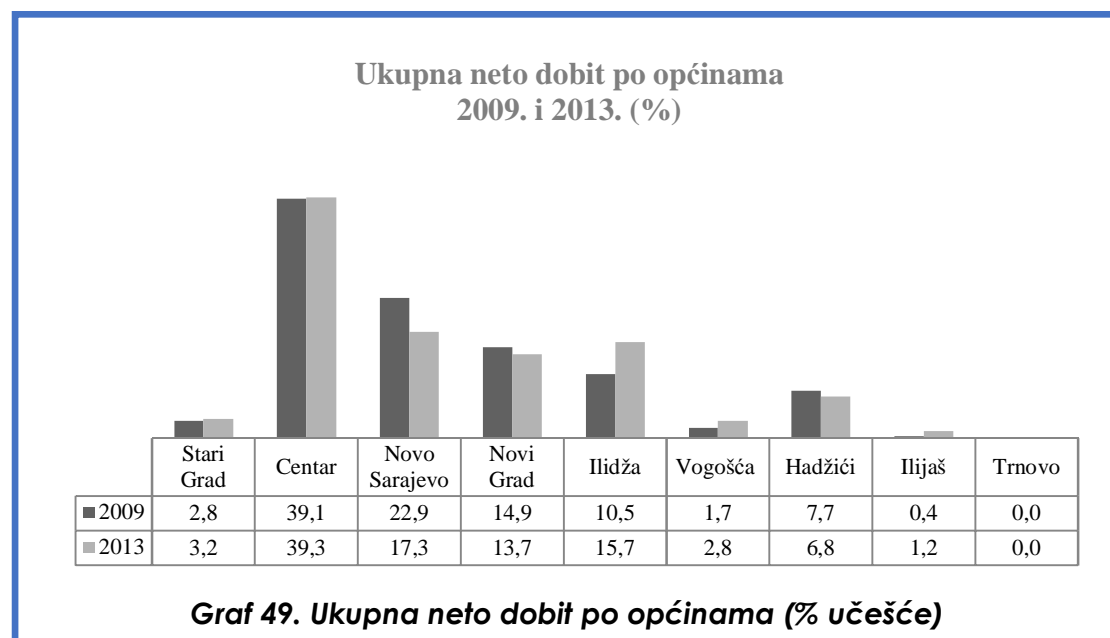
U 2013. godini pravna lica na području Kantona ostvarila su oko 15,9 milijardi KM ukupnog rashoda. U stvaranju rashoda najviše su učestvovala općine Novo Sarajevo 29,3%, zatim Novi Grad sa 22%, te Centar 21,1% i Ilidža sa 16,5%. Rashod ostalih općina učestvuje sa 11,1%. Rashod ostvaren na nivou Grada čine 75,2% ukupnog rashoda na Kantonu.

U 2009. godini rashod općini Novo Sarajevo je bio skoro 3,8 milijardi KM i ima najveće učešće u ukupnom rashodu Kantona 28%, zatim slijede općina Centar 21,6% i Novi Grad 21,5%.

Rashod skoro svih općina u 2013. godini je veći u odnosu na 2009. godinu, a najviše se povećao na području Novog Sarajeva za 836,7 miliona KM, odnosno više za 21,9%. Jedino rashod općine Stari Grad (17,7%) i Hadžići (11,4%) je manji u 2013. u odnosu na 2009. godinu.

2.1.4. Neto dobit

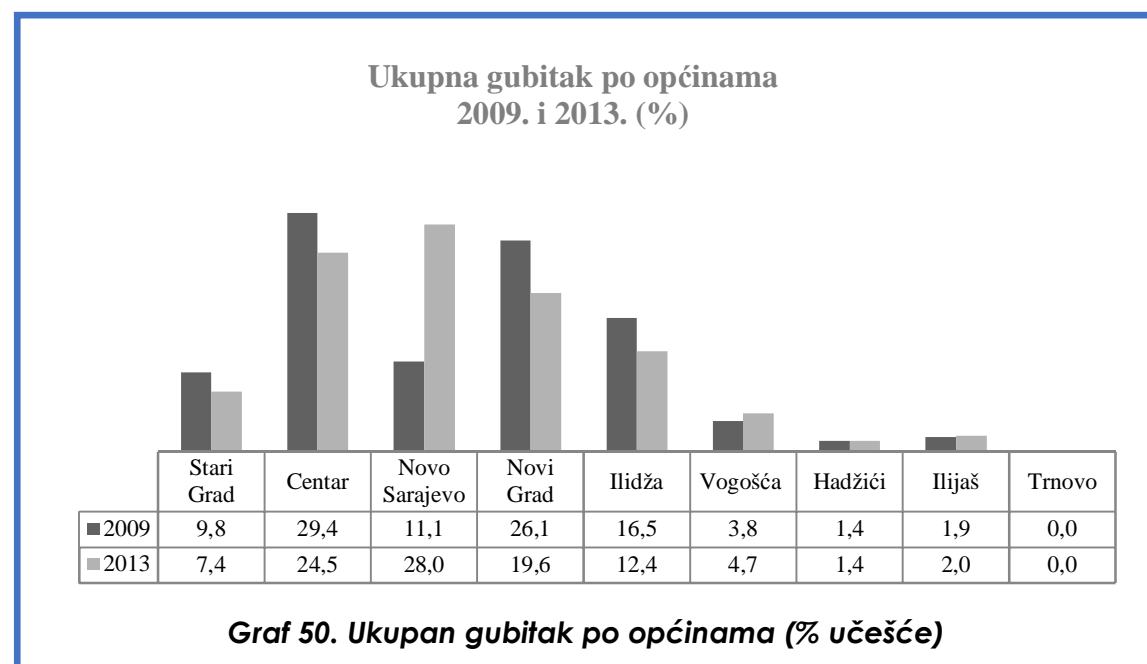

U 2013. godini na nivou Kantona ostvarena je neto dobit od preko 662,7 miliona KM. U ukupno ostvarenoj neto dobiti najveće učešće ostvarila je općina Centar 39,3%, zatim Novo Sarajevo 17,3%, te Ilidža 15,7% i Novi Grad 13,7%. Učešće ostalih općina je 14%.

U 2009. godini najveću neto dobit ostvarila općina Centar sa 39,1% učešća u ukupno ostvarenoj neto dobiti na području Kantona. Značajnije učešće imale su i općine Novo Sarajevo (22,9%), te Novi Grad (14,9%) i Ilidža (10,5%).

U 2013. godini veću neto dobit ima pet općina, a najviše općine Ilidža za 32,2 miliona KM, odnosno za 45% više nego 2009. godine. Najveće smanjenje neto dobiti za 42 miliona KM ima općina Novo Sarajevo, što je manja vrijednost neto dobiti u 2013. godini za 26,7% nego 2009. godine.

2.1.5. Gubitak

U 2013. godini pravna lica na području Kantona ostvarila su oko 582,8 miliona KM gubitka. U ukupnom gubitku najviše su učestvovala općine Novo Sarajevo 28%, zatim Centar 24,5%, Novi Grad 19,6% i Ilidža 12,4%. Gubitak koji su ostvarila pravna lica sa područja Grada čine 79,5% ostvarenog gubitka na nivou Kantona.

U 2009. godini ostvareni gubitak u općini Centar je bio oko 141,8 miliona KM i ima najveće učešće u ukupno ostvarenom gubitku Kantona 29,4%, kao i općina Novi Grad 26,1%.

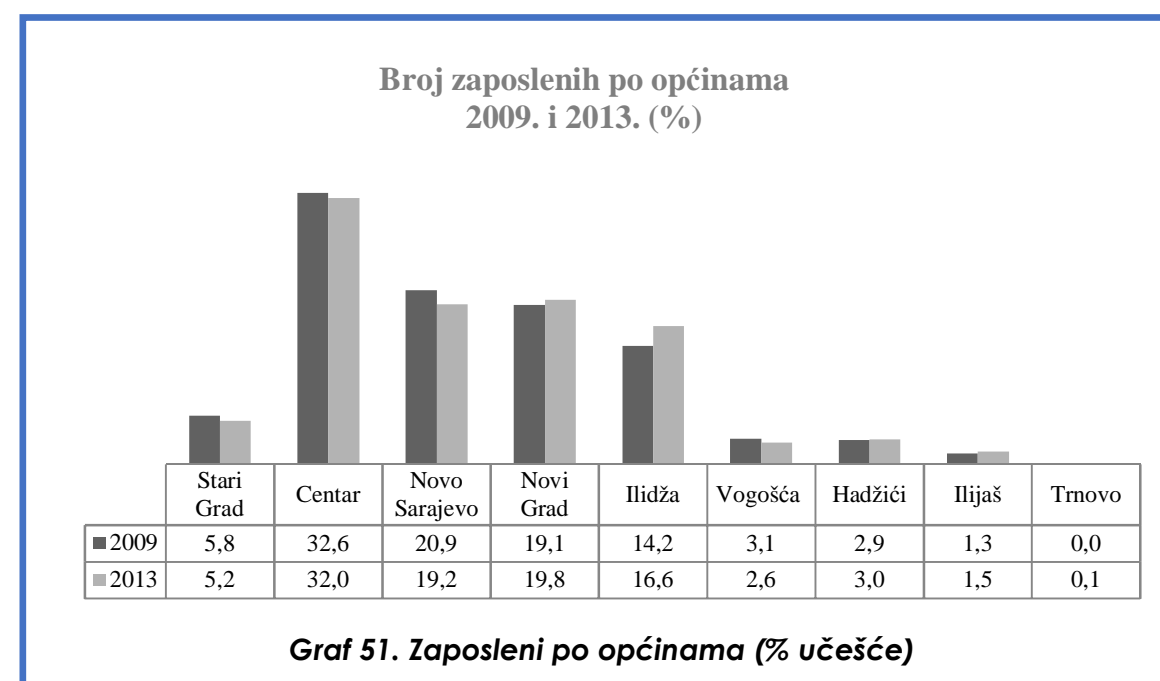
U 2013. godini veći gubitak ostavilo je šest općina, a najviše općine Novi Sarajevo za 109,3 miliona KM, odnosno 3 puta više nego 2009. godine. Najveće smanjenje neto dobiti od oko 11,6 miliona KM je u Novom Gradu, odnosno u 2013. godini manja vrijednost gubitka za 9,3% nego 2009. godine.

2.1.6. Zaposleni

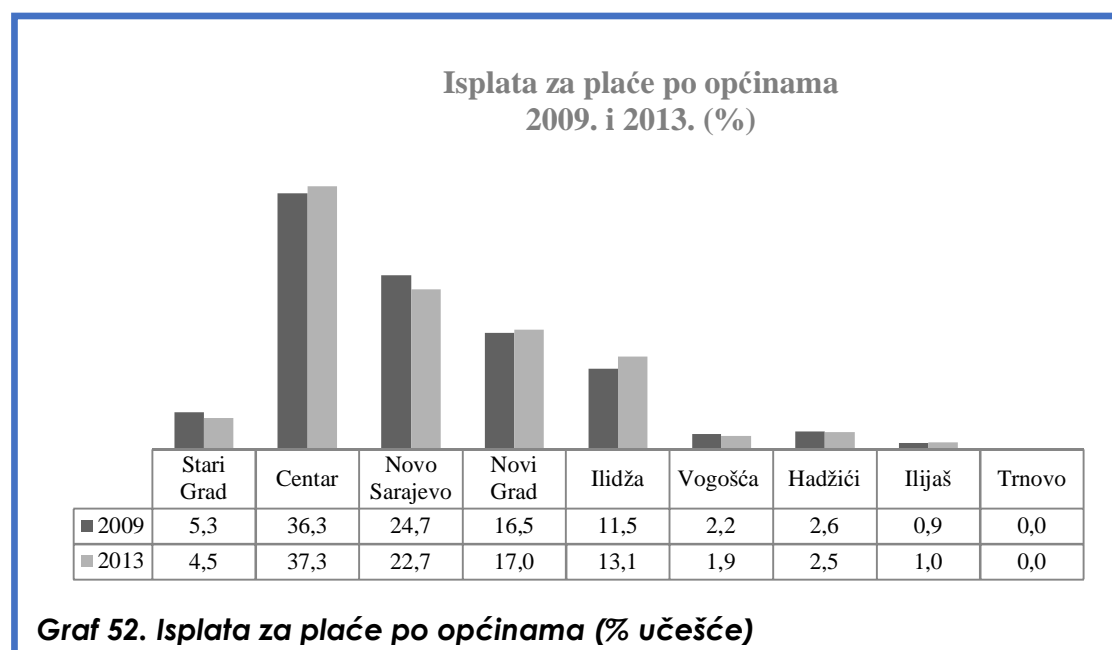
Pravna lica u Kantonu Sarajevo u 2013. godini zapošljavaju preko 98,8 hiljada lica. Najviše je zaposleno na području Centra 31.659 lica, što je učešće od 32% u ukupno zaposlenim Kantonu. Značajnije učešće imaju zaposleni na općini Novi Grad 19,8%, te u Novom Sarajevu 19,2% i Ilidži 16,6%. Od ukupnog broja zaposlenih na nivou Kantona, 87,6% je zaposleno na području ove četiri općine.

Prema strukturi iz 2009. godine, najveće učešće u ukupno zaposlenim imaju zaposleni na području Centra 32,6%, Novog Sarajeva 20,9%, Novog Grada 19,1% i Ilidže 14,2%.

U 2013. povećao se broj zaposlenih u pet općina, a najveće povećanje u odnosu na 2009. godinu je u općini Ilidža, 2.071 više zaposlenih (14,5%). Najveće smanjenje zaposlenih od 2.084 lica je u Centru, gdje je broj zaposlenih u 2013. godini manji za 9,9% u odnosu na 2009. godinu.

2.1.7. Isplate za plaće

U 2013. godini na nivou Kantona na ime plaća isplaćeno je preko 992,3 miliona KM. Posmatrano po strukturi ukupnih isplata za plaće najveće učešće ima općina Centar 37,3%, zatim Novo Sarajevo 22,7%, te Novi Grad 17% i Ilidža 13,1%. Na ove četiri općine otpada 90,1% ukupnih isplata za plaće.

U 2009. u strukturi isplata za plaće najveće učešće imale su općine Centar 36,3%, zatim Novo Sarajevo 24,7%, Novi Grad 16,5% i Ilidža 11,5%.

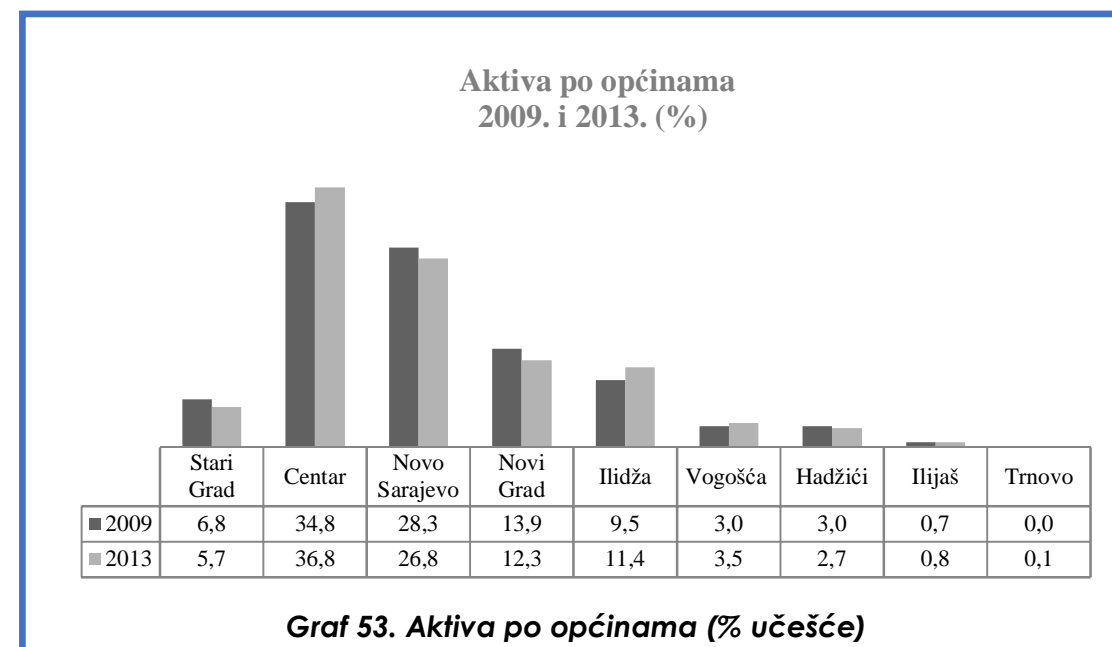
Najznačajnije povećanje iznosa sredstava za plaće u 2013. godini u odnosu na 2009. godinu, je na Ilidži za 17,5 miliona KM, odnosno 15,5% više, a najznačajnije smanjenje je u općini Novo Sarajevo za 18,5 miliona KM, odnosno 7,6% manje sredstava na ime plaća u 2013. godini u odnosu na 2009. godinu.

2.1.8. Aktiva

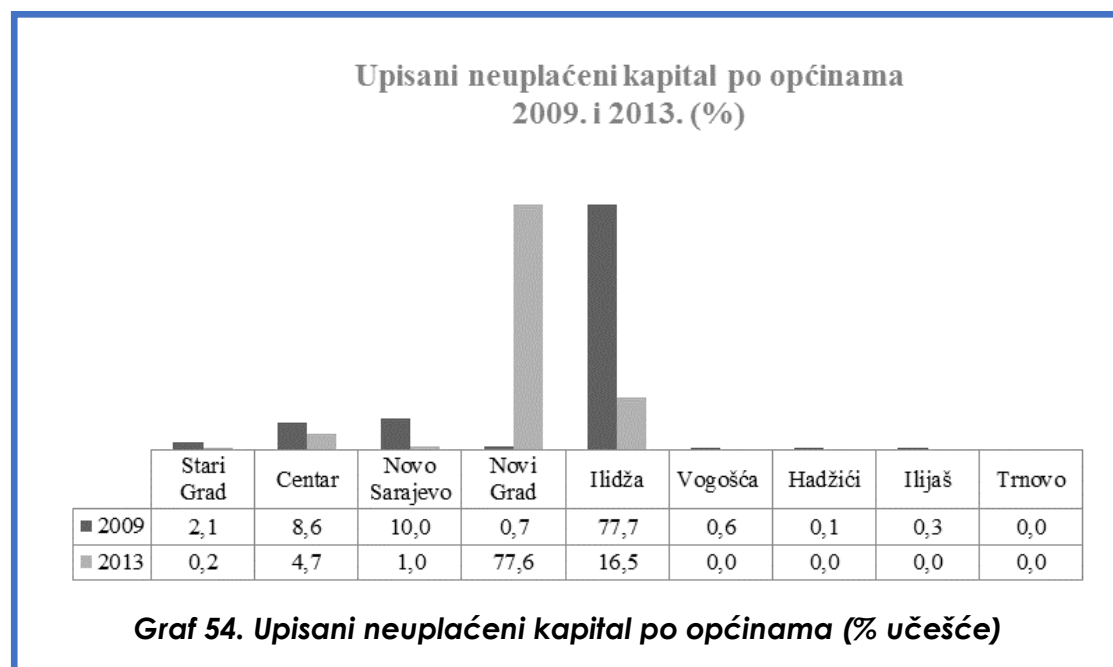
Vrijednost ukupne aktive na nivou Kantona u 2013. godini je 29,6 milijardi KM. U ukupnoj aktivi najveće učešće ima općina Centar 36,8%, zatim Novo Sarajevo 26,8%, te Novi Grad 12,3% i Ilidža 11,4%. Vrijednost aktive ostalih općina učestvuje sa svega 12,7%.

U 2009. godini u strukturi ukupne aktive najveće učešće ima općina Centar 34,8%, zatim Novo Sarajevo 28,3%, i Novi Grad 13,9%.

U posmatranom periodu pravna lica sa područja skoro svih općina (osim Starog Grada) ostvarila su povećanje aktive. Najznačajnije povećanje je u Centru za 1,9 milijardi KM (21,1% veća aktiva u 2013. u odnosu na 2009. godinu), kao i Ilidži za 911,5 miliona KM (37,2% veća aktiva u 2013. u odnosu na 2009. godinu). Samo općina Stari Grad ima vrijednost aktive manju u 2013. godini za 72,5 miliona KM, odnosno za 4,1% u odnosu na 2009. godinu.

2.1.9. Upisani neplaćeni kapital

U 2013. godini vrijednost upisanog neplaćenog kapitala pravnih lica na području Kantona je oko 5,7 miliona KM. U ukupnoj vrijednosti najveće učešće ima Novi Grad 77,6%. Pravna lica samo još četiri općine imaju upisani neplaćeni kapital (Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo i Iliđa) i učestvuju sa 22,4%.

U 2009. godini upisani neplaćeni kapital u općini Iliđa bio je oko 998 hiljada KM i ima najveće učešće u Kantonu 77,7%.

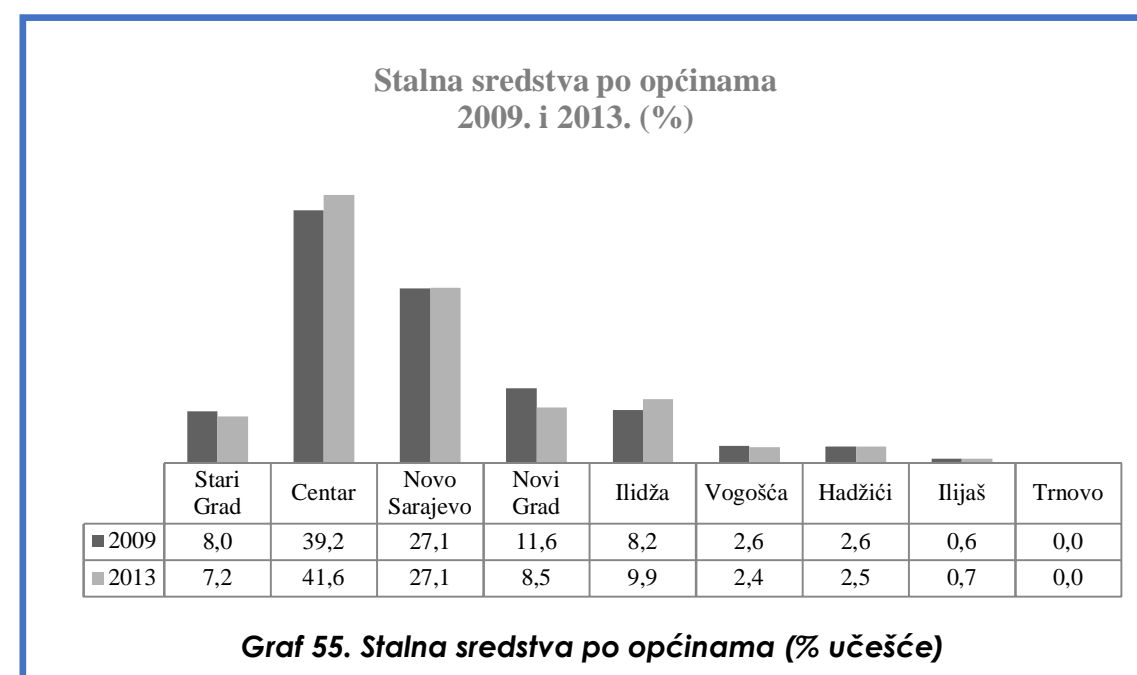
U 2013. godini veću vrijednost upisanog neplaćenog kapitala imaju samo pravna lica sa područja dvije općine (Centar i Novi Grad), a najviše općine Novi Grad za preko 4,3 miliona KM, odnosno 461 puta više nego 2009. godine. Najveće smanjenje od oko 63 hiljade KM ima općina Iliđa, u 2013. godini manja vrijednost upisano neplaćenog kapitala za 6,4% nego 2009. godine.

2.1.10. Stalna sredstva

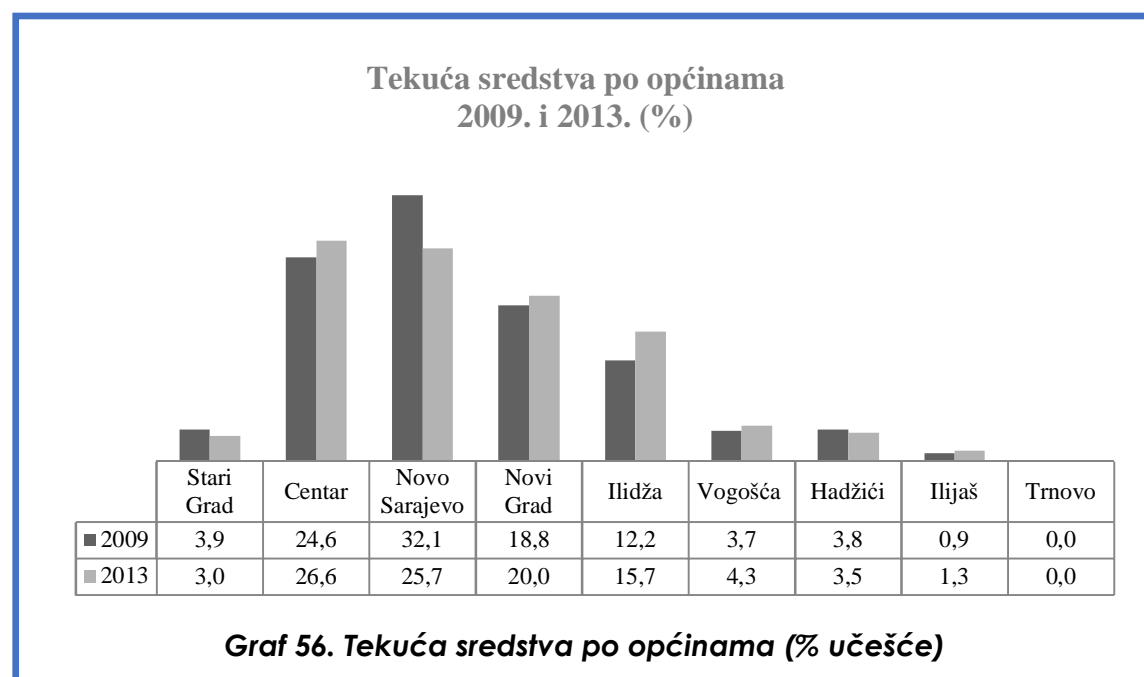
Vrijednost stalnih sredstava na nivou Kantona u 2013. godini je 18,7 milijardi KM. U ukupnim stalnim sredstvima najveće učešće ima općina Centar 41,6%, zatim Novo Sarajevo 27,1%, te Iliđa 9,9% i Novi Grad 8,5%. Vrijednost stalnih sredstava sa područja ostalih općina učestvuju sa svega 12,8%.

U 2009. godini u strukturi stalnih sredstava na nivou Kantona najveće učešće ima Centar 39,2%, zatim Novo Sarajevo 27,2% i Novi Grad 11,6%.

U posmatranom periodu najznačajnije povećanje vrijednosti stalnih sredstava je u Centru za 659 miliona KM (9,2% više u 2013. u odnosu na 2009. godinu), kao i Iliđi za 356 miliona KM (23,8% više u 2013. u odnosu na 2009. godinu). Najznačajnije smanjenje vrijednosti stalnih sredstava u 2013. godini je u općini Novi Grad za 517 miliona KM, odnosno za 24,4% manje u odnosu na 2009. godinu.

2.1.11. Tekuća sredstva

Vrijednost tekućih sredstava na nivou Kantona u 2013. godini je 7,6 milijardi KM. U ukupnim tekućim sredstvima najveće učešće ima općina Centar 26,6%, zatim Novo Sarajevo 25,7%, te Novi Grad 20% i Ilidža 8,5%. Ostale općine učestvuju sa svega 12,1%.

U 2009. godini u strukturi tekućih sredstava na nivou Kantona najveće učešće ima općina Novo Sarajevo 32,1%, zatim Centar 24,6%, Novi Grad 18,8% i Ilidža 12,2%.

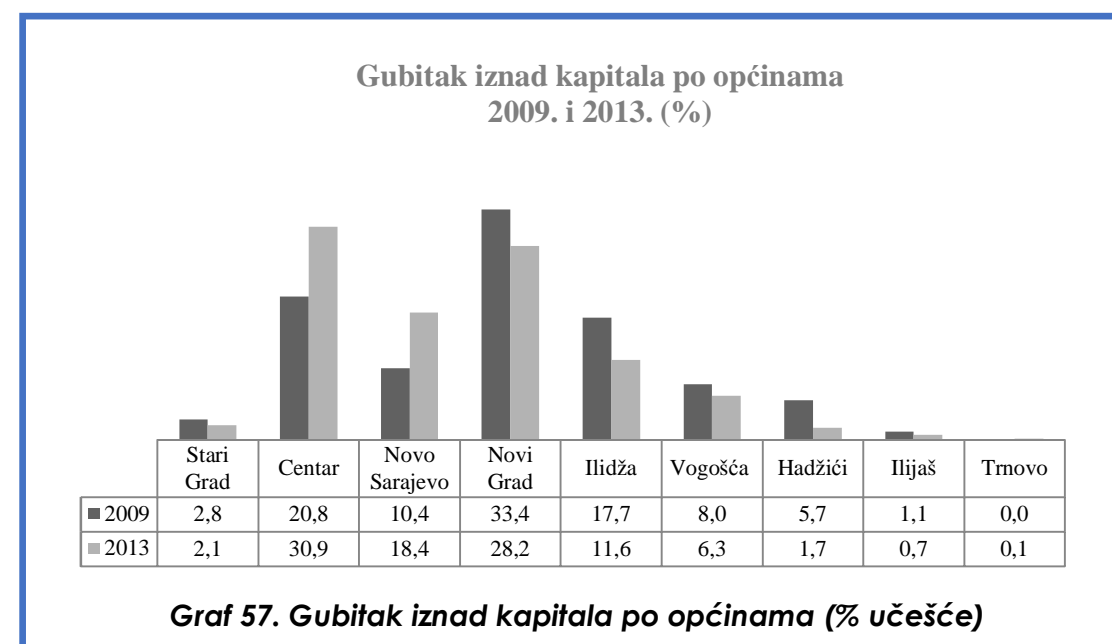
U posmatranom periodu najznačajnije povećanje vrijednosti tekućih sredstava imaju općina Ilidža za 300,2 miliona KM (33,7% više u 2013. u odnosu na 2009. godinu), kao i Centar za 224,1 milion KM (12,5% više u 2013. u odnosu na 2009. godinu). Najznačajnije smanjenje vrijednosti tekućih sredstava u 2013. godini ima općina Novi Grad za 391,3 miliona KM, odnosno za 16,7% manje u odnosu na 2009. godinu

2.1.12. Gubitak iznad kapitala

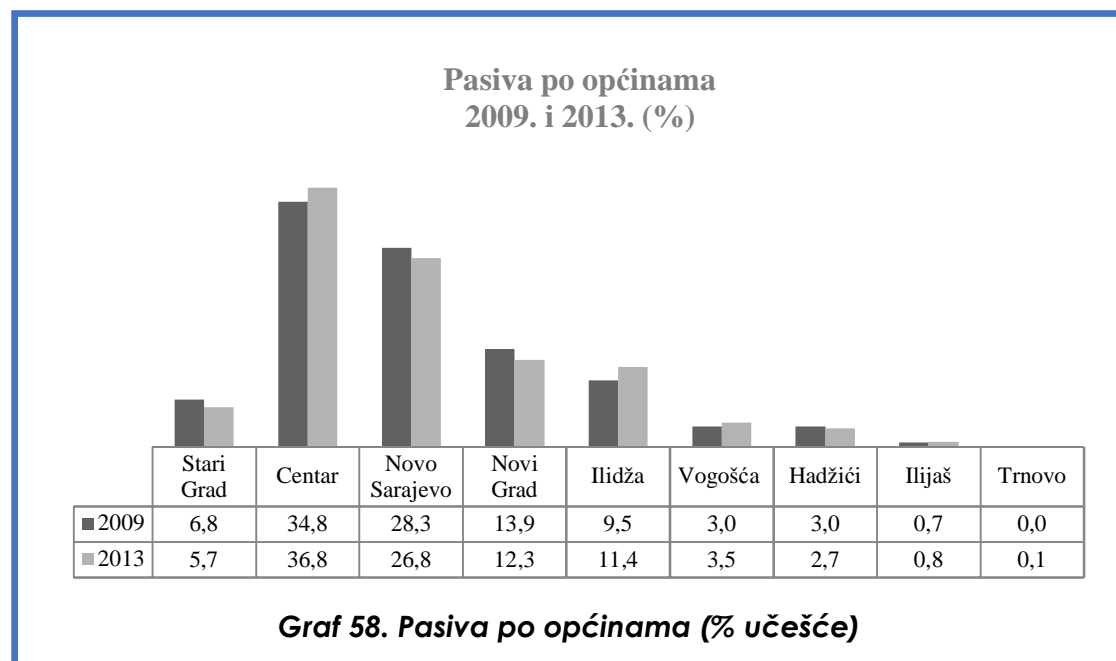
Iznos gubitka iznad kapitala u 2013. godini na nivou Kantona iznosi oko 829,7 miliona KM. U strukturi ukupnog gubitka iznad kapitala najveće učešće ima Centar 30,9%, Novi Grad 28,2%, te Novo Sarajevo 18,4% i Ilidža 11,6% (89,1% ukupnog gubitka iznad kapitala čine ove četiri općine).

U strukturi gubitka iznad kapitala u 2009. godine najveće učešće imale su općine Novi Grad 33,4%, zatim Centar 20,8%, te Ilidža 17,7% i Novo Sarajevo 10,4%, (ove četiri općine čine 82,3%, odnosno preko 4/5 ukupnog gubitka iznad kapitala).

Povećanje gubitka iznad kapitala ostvarile su skoro sve općine, a najveće Centar za 185,5 miliona KM, odnosno 3,6 puta veća vrijednost u 2013. u odnosu na 2009. godinu, kao i Novi Grad za 119,5 miliona (2 puta veća vrijednost gubitka iznad kapitala 2013. u odnosu na 2009. godinu). Smanjenje iznosa gubitka iznad kapitala u 2013. u odnosu na 2009. godinu imala je samo općina Hadžići, manje za 5,3 miliona KM (27,3%).

2.1.13. Pasiva

Ukupna vrijednost pasive 2013. godine na Kantonu iznosi skoro 29,6 milijardi KM. U ukupnoj vrijednosti pasive općina Centar učestvuje sa 36,8%. Slijede Novo Sarajevo sa 26,8%, zatim Novi Grad sa 12,3% i Ilidža sa 11,4%. Ostale općine učestvuju sa svega 12,7% u ukupnoj pasivi Kantona.

U 2009. godini u strukturi ukupne pasive najveće učešće imaju općine Centar 34,8%, zatim Novo Sarajevo 28,3% i Novi Grad 13,9%.

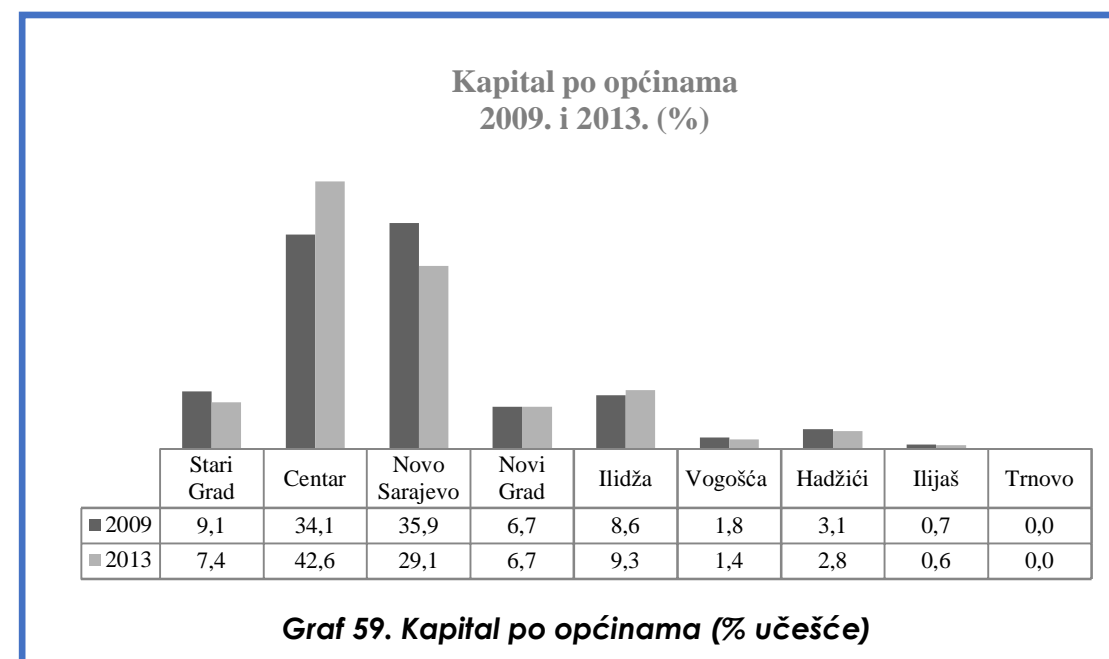
U posmatranom periodu skoro sve općine (osim općine Stari Grad) ostvarile su povećanje pasive. Najznačajnije povećanje pasive ima Centar za 1,9 milijardi KM (21,1% veća pasiva u 2013. u odnosu na 2009. godinu), kao i Ilidža od 911,5 miliona KM (37,2% veća pasiva u 2013. u odnosu na 2009. godinu). Općina Stari Grad je jedina općina čija je vrijednost pasive manja u 2013. godini za 72,6 miliona KM, odnosno za 4,1% nego 2009. godine.

2.1.14. Kapital

Ukupna vrijednost kapitala 2013. godine iznosi 14,8 milijardi KM. Općina Centar učestvuje sa 42,6%, Novo Sarajevo sa 29,1%, Ilidža sa 9,3%, Stari Grad sa 7,4% i Novi Grad sa 6,7%. Ostale općine učestvuju sa svega 4,8%, dok je učešće kapitala Grada 85,8%.

U strukturi kapitala u 2009. godine najveće učešće ima Novo Sarajevo 35,9%, Centar 34,1%, Stari Grad 9,1% i Ilidža 8,6%.

U posmatranom periodu najznačajnije povećanje kapitala imala je općina Centar u iznosu od preko 2 milijarde KM, odnosno 47,9% veću vrijednost kapitala u 2013. u odnosu na 2009. godinu. Značajno je povećanje i u općini Ilidža za 314,4 miliona KM (2013. vrijednost kapitala je za 29,3% veća nego 2009. godine). Najveće smanjenje kapitala u 2013. godini je u Novom Sarajevu za 186,6 miliona KM, odnosno za 4,1% manje nego 2009. godine.

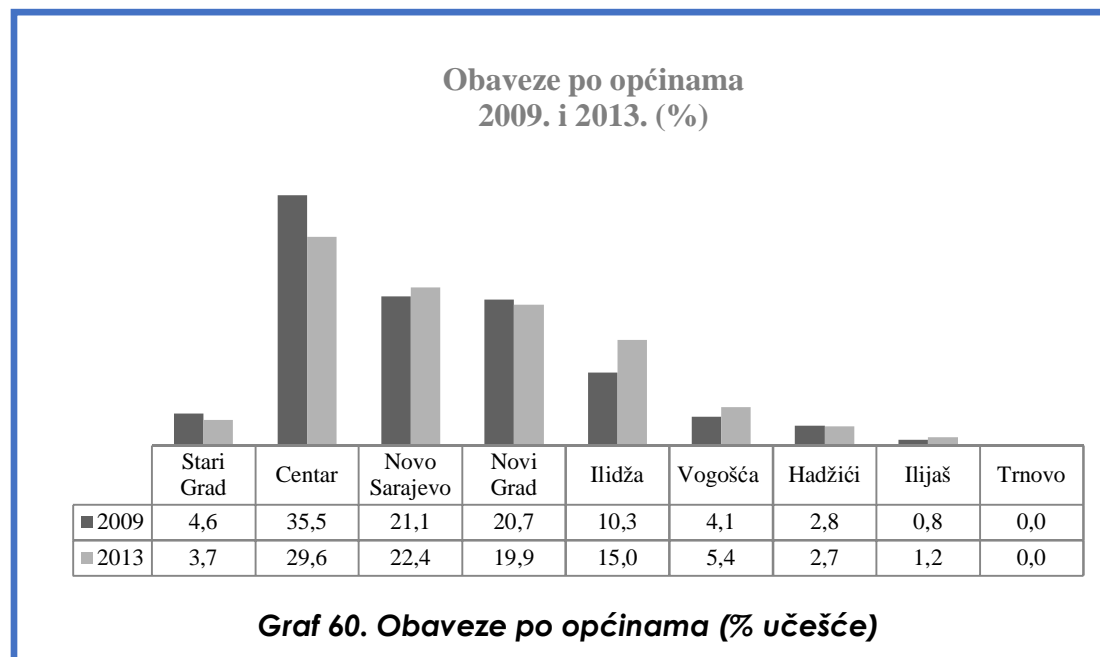

2.1.15. Obaveze

Ukupna vrijednost obaveza (dugoročnih i kratkoročnih) u 2013. godini u Kantonu iznosi preko 11 milijardi KM. U strukturi ukupne vrijednosti obaveza Centar učestvuje sa 29,6%, zatim Novo Sarajevo sa 22,4%, te Novi Grad 19,9% i Ilidža sa 15%, što znači da vrijednost obaveza ove četiri općine predstavlja 87% ukupnih obaveza Kantona.

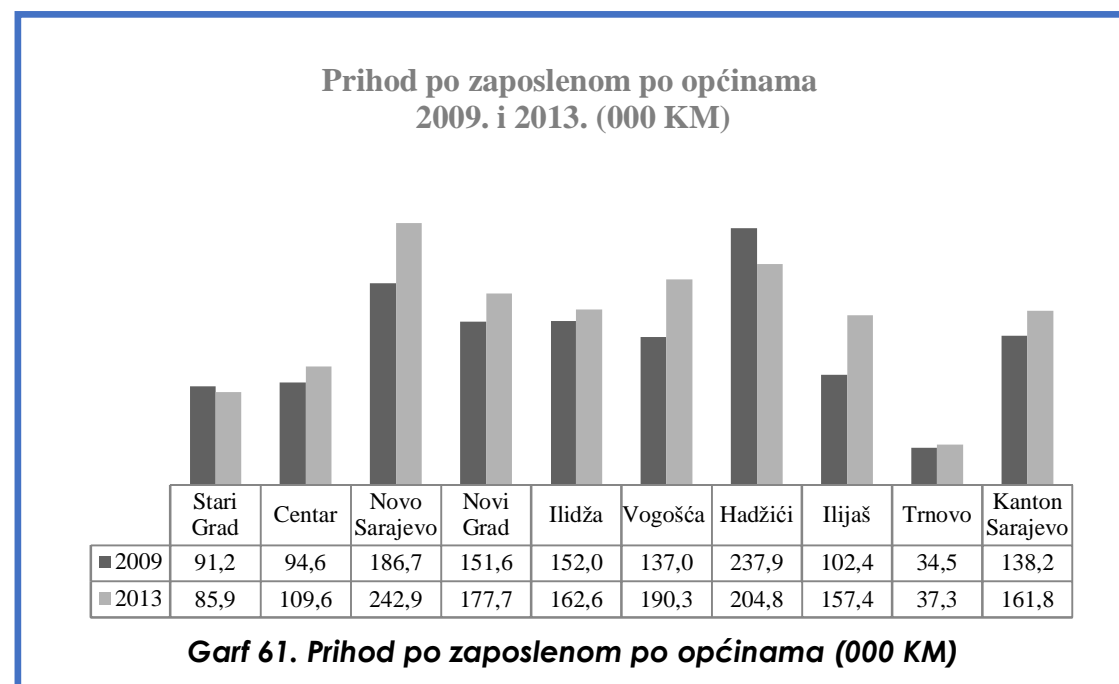
U 2009. godini prema strukturi u ukupnoj vrijednosti obaveza najveće učešće ima Centar 35,5%, zatim Novo Sarajevo 21,1%, te Novi Grad 20,75 i Ilidža 10,3%.

Povećanje obaveza u 2013. godini ima općina Ilidža za 270,2 miliona KM, što je za 20,3% više nego 2009. godine, kao i općine Vogošća (9,9%), Ilijaš (28,9%) i Trnovo (3%). U svim ostalim općinama smanjene su obaveze, a najznačajnije smanjenje za 1,4 milijarde KM je u Centru, odnosno u 2013. godini obaveze su manje za 30,6% nego 2009. godine.

2.2. Izvedeni pokazatelji poslovanja po općinama

2.2.1. Prihod po zaposlenom

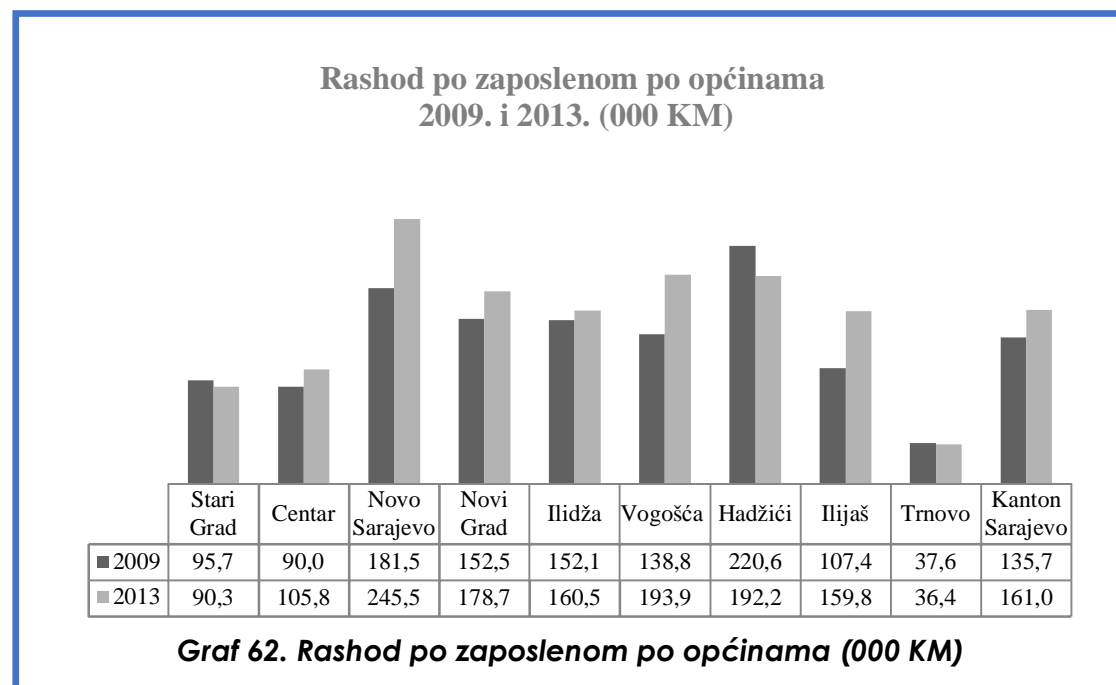

U 2013. godini prihod po zaposlenom na nivou Kantona iznosio je 161,8 hiljada KM i kretao se u rasponu od 37,3 hiljade KM u Trnovu do 242,9 hiljada KM u Novom Sarajevu. Iznad prosječan prihod po zaposlenom imale su još četiri općine (Novi Grad, Ilidža, Vogošća i Hadžići).

Prihod po zaposlenom u 2009. godini na nivou Kantona iznosio je preko 138,2 hiljade KM i kretao se u rasponu od 34,5 hiljada KM u Trnovu do 237,9 hiljada KM u Hadžićima. Iznad prosječan prihod po zaposlenom imale su samo još tri općine (Novo Sarajevo, Novi Grad i Ilidža), dok su ostale ispod prosjeka Kantona.

U periodu 2009. do 2013. godine u skoro svim općinama prihod po zaposlenom se povećao, a najviše u Novom Sarajevu i Ilijašu. Prihod po zaposlenom u 2013. godini u odnosu na 2009. godinu smanjio se samo u općinama Hadžići i Stari Grad.

2.2.2. Rashod po zaposlenom

Rashod po zaposlenom na nivou Kantona u 2013. godini iznosio je oko 161 hiljadu KM. Najveći rashod po zaposlenom je u Novom Sarajevu 245,5 hiljada KM, a najmanji u Trnovu 36,4 hiljade KM. Iznad prosjeka su još i Novi Grad (178,7 hiljada KM), Vogošća (193,9 hiljada KM) i Hadžići (192,2 hiljade KM).

U 2009. godini rashod po zaposlenom je iznosio 135,7 hiljada KM. Općina Hadžići imala je najveći rashod po zaposlenom 220,6 hiljada KM, a najmanji Trnovo samo 37,6 hiljada KM. Iznad prosjeka imale su još četiri općine (Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilidža i Vogošća).

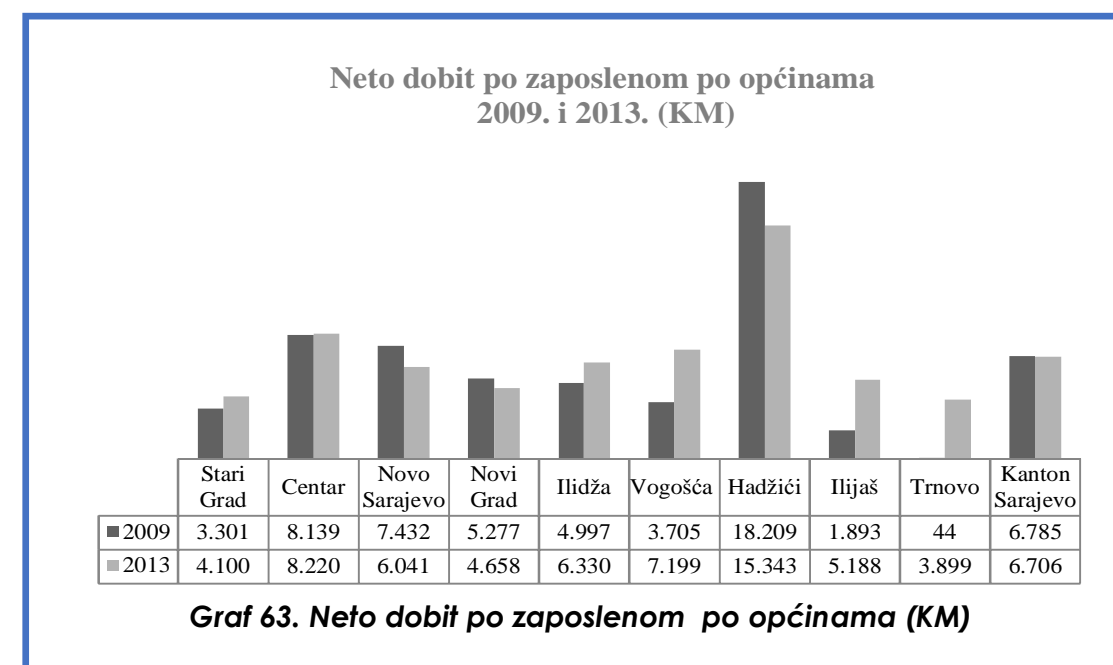
U posmatranom periodu u većini općina je povećan rashoda po zaposlenom, a najviše u Novom Sarajevu i Vogošći. Samo u tri općine došlo je do smanjenja, a najviše u Hadžićima.

2.2.3. Neto dobit po zaposlenom

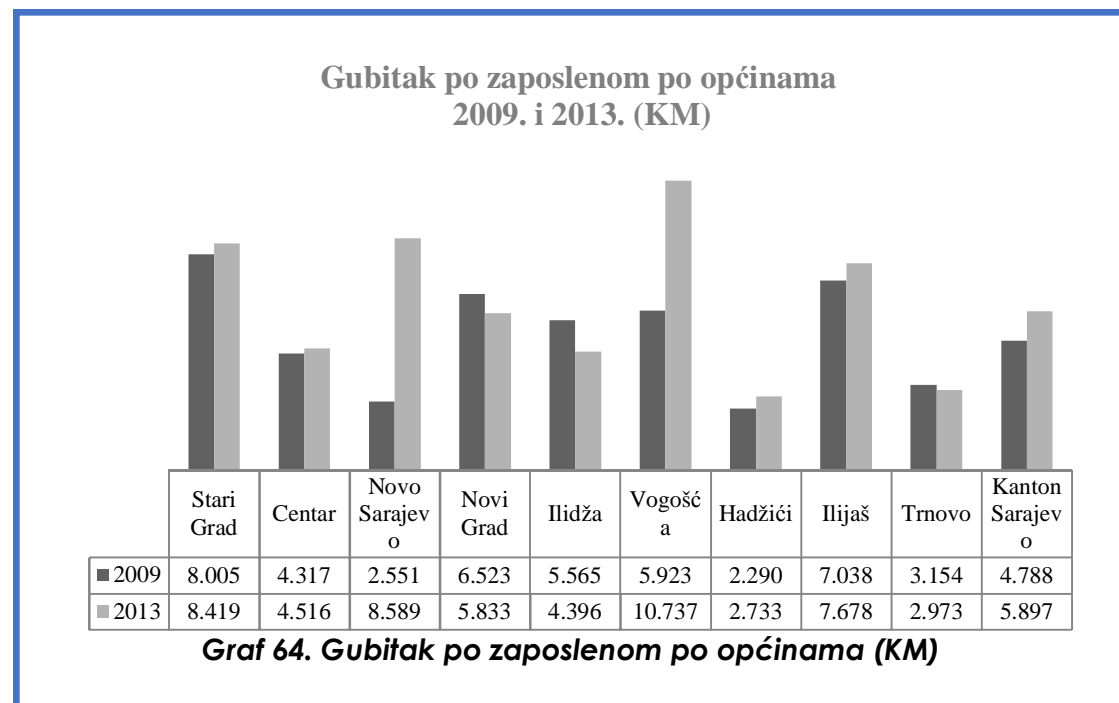
Neto dobit po zaposlenom 2013. godine u Kantonu je 6,7 hiljada KM. Veću neto dobit po zaposlenom od prosječne imale su tri općine (Centar, Vogošća i Hadžići), a najveću općina Hadžići 15,3 hiljade KM (2,3 puta veću od prosjeka Kantona).

Neto dobit po zaposlenom u 2009. godini na nivou Kantona izosila je preko 6,7 hiljada KM. Iznad prosječanu neto dobit po zaposlenom imaju općine Hadžići 18,2 hiljade KM (2,7 puta veću od prosjeka Kantona), zatim Centar 8,1 hiljadu KM i Novo Sarajevo 7,4 hiljade KM.

U periodu 2009. do 2013. godine najveće povećanje neto dobiti po zaposlenom je u Trnovu, te Vogošći i Ilijašu. Najveće smanjenje neto dobiti po zaposlenom je u Hadžićima i Novom Sarajevu.

2.2.4. Gubitak po zaposlenom

Gubitak po zaposlenom u Kantonu 2013. godine iznosio je oko 5,9 hiljada KM. Veći gubitak po zaposlenom od prosjeka imaju četiri općine: Stari Grad 8,4 hiljade KM, Novo Sarajevo 8,6 hiljada KM, Vogošća 10,7 hiljada KM (skoro 1,8 puta veći od prosjeka) i Ilijaš 7,7 hiljada KM.

U 2009. godini gubitak po zaposlenom iznosio je 4,8 hiljada KM. Općina Stari Grad je imala najveći gubitak po zaposlenom preko 8 hiljada KM, a najmanji Hadžići 2,3 hiljade KM. Iznad prosjeka imale su još četiri općine (Novi Grad, Ilidža, Vogošća i Ilijaš).

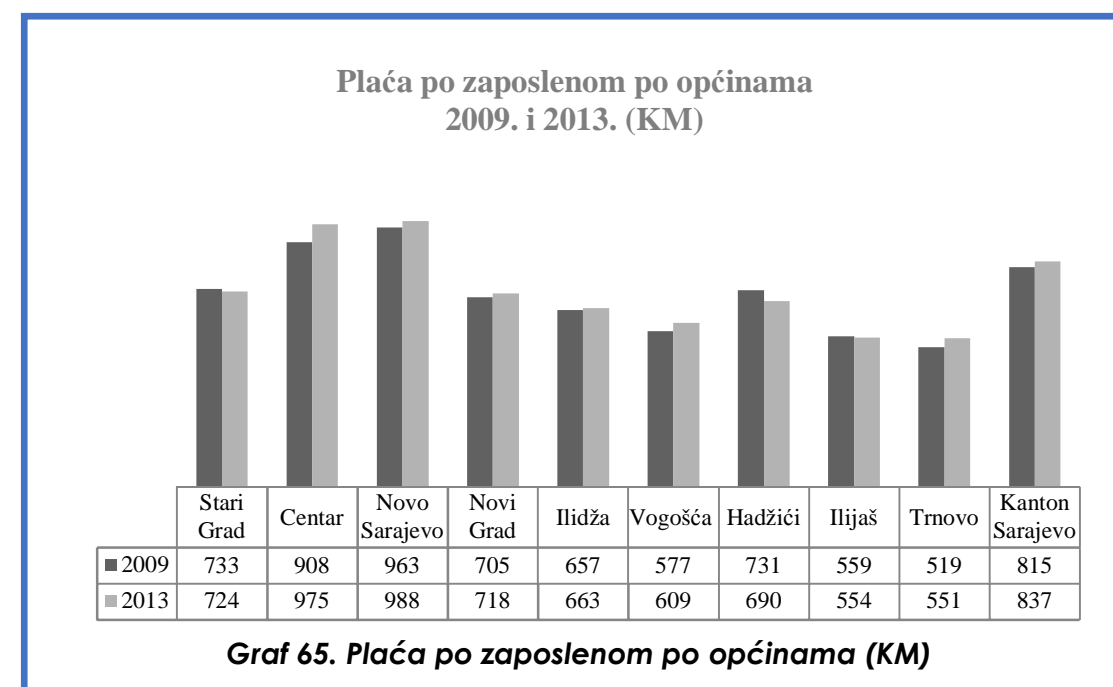
U posmatranom periodu najveće povećanje gubitka po zaposlenom je u Novom Sarajevu (3,4 puta veći), kao i u Vogošći. Najveće smanjenje u 2013. godini u odnosu na 2009. godinu je u općini Ilidža i Novi Grad.

2.2.5. Plaća po zaposlenom

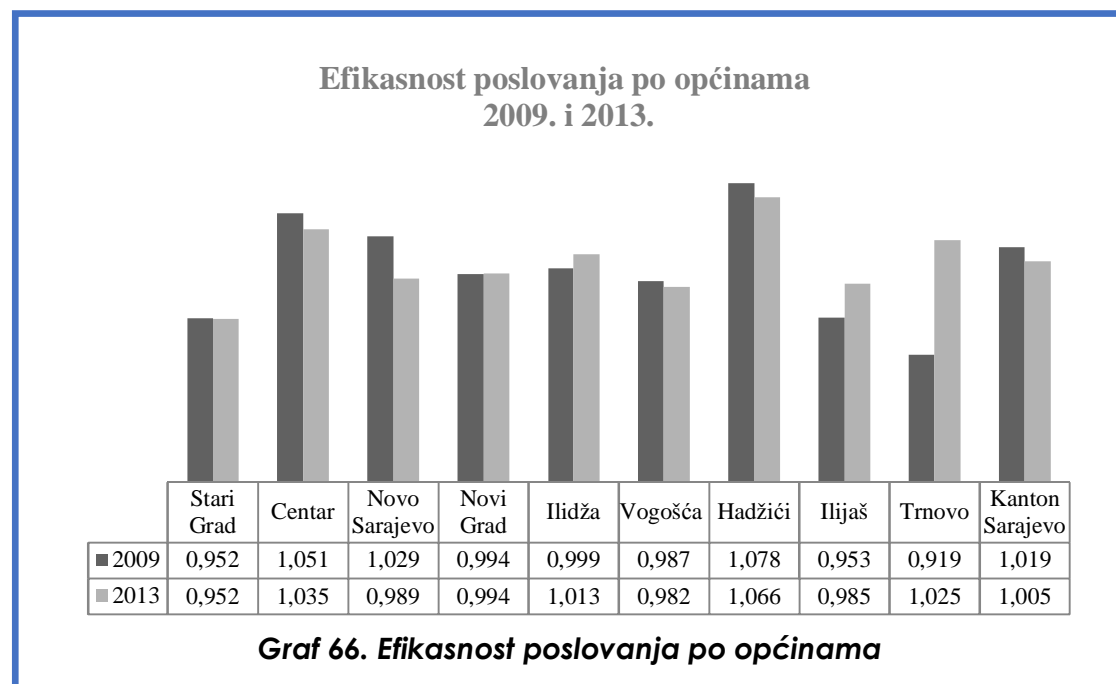
U 2013. godini plaća po zaposlenom se kretala u rasponu od 551 KM u Trnovu do 988 KM u Novom Sarajevu (prosjek Kantona 837 KM). Samo u općinama Novo Sarajevo i Centar prosječna plaća je iznad prosjeka Kantona, dok u ostalih sedam općina plaća je ispod prosječne. Plaća po zaposlenom na nivou Grada je 894 KM i veće u odnosu na Kanton.

U 2009. godini plaća po zaposlenom se kretala u rasponu od 519 KM u Trnovu do 963 KM u Novom Sarajevu (prosjek Kantona 815 KM). U općinama Novo Sarajevo i Centar prosječna plaća je iznad prosjeka Kantona, dok je u ostalih sedam općina plaća ispod prosječne. Plaća po zaposlenom na nivou Grada je 869 KM i veće u odnosu na Kanton.

U posmatranom periodu najviše se povećala plaća u Centru za 7,3% (sa 908 KM u 2009. na 975 KM u 2013. godini), dok se najviše smanjila u Hadžićima za 5,6% (sa 731 KM u 2009. na 690 KM u 2013. godini).

2.2.6. Efikasnost poslovanja

Efikasnost poslovanja (prihod/reshod), pokazatelj sposobnosti postizanja rezultata, u 2013. godini kretala se u rasponu između 0,952 u Starom Gradu do 1,066 u Hadžićima (prosjeak Kantona 1,005).

Efikasnost poslovanja u 2009. godini, kretala se od 0,952 u Starom Gradu do 1,078 u Hadžićima (prosjeak Kantona 1,019).

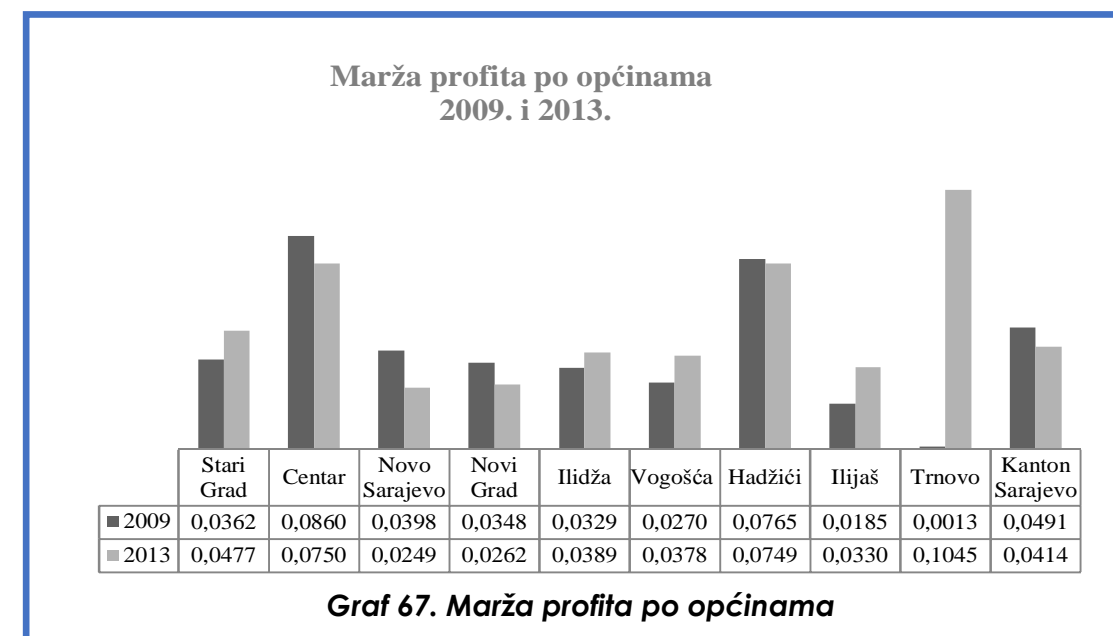
Povećanje efikasnosti poslovanja u 2013. u odnosu na 2009. godinu bilježe četiri općine (Novi Grad, Ilidža, Ilijaš i Trnovo), dok se u ostalim općinama, kao i u Kantonu efikasnost poslovanja smanjila.

2.2.7. Marža profita

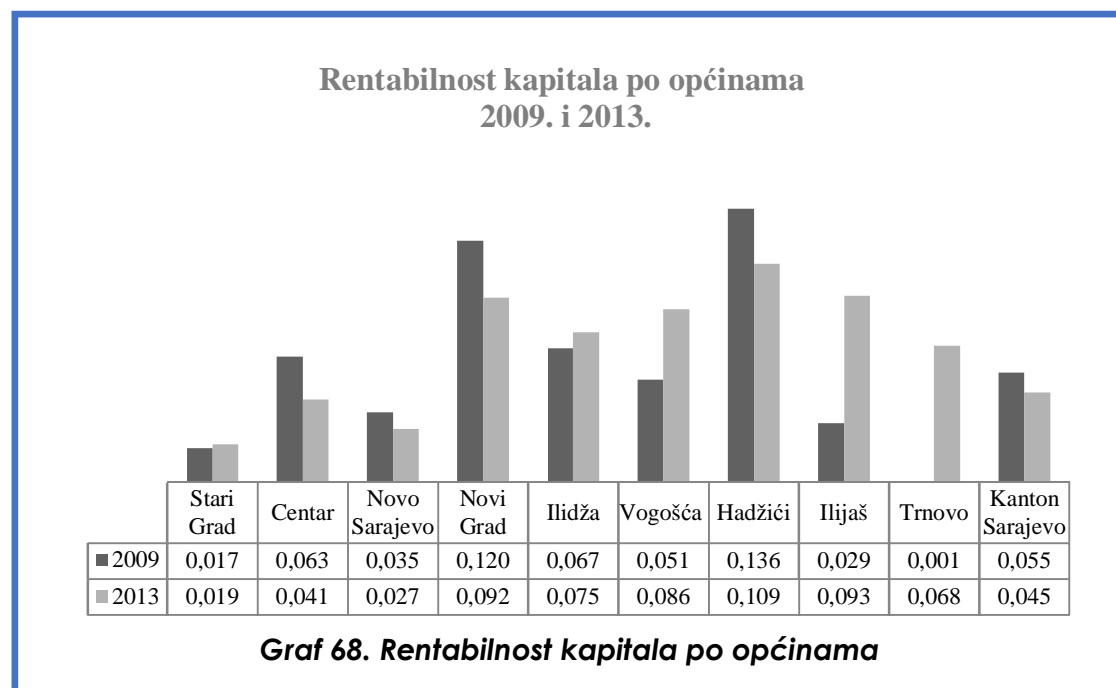
Marža profita ukazuje na udio profita u prihodima i u 2013. godini na nivou prosjeka iznosila je 0,041. Kretala se u rasponu od 0,025 u Novom Sarajevu do 0,105 u Trnovu. Marža profita na nivou Grada je 0,41 i ista je kao i na nivou Kantona.

U 2009. godini marža profita, na nivou prosjeka, je 0,049 i kretala se od 0,001 u Trnovu do 0,086 u Centru. Marža profita na nivou Grada je 0,052 i veća je od prosjeka Kantona.

Najveće povećanje udjela profita u prihodima u 2013. godini u odnosu na 2009. godinu je u Trnovu, dok je najveće smanjenje u Novom Sarajevu.

2.2.8. Rentabilnost kapitala

Rentabilnost kapitala, kao pokazatelj profitabilnosti, u 2013. godini iznosila je 0,045. Kretala se u rasponu od 0,019 u Starom Gradu do 0,109 u Hadžićima. Rentabilnost kapitala manju od prosjeka imale su samo tri općine, dok je kod svih ostali rentabilnost kapitala iznad prosjeka Kantona.

Rentabilnost kapitala u 2009. godini, kretala se od 0,001 u Trnovu do 0,136 u Hadžićima (prosjeak Kantona 0,055).

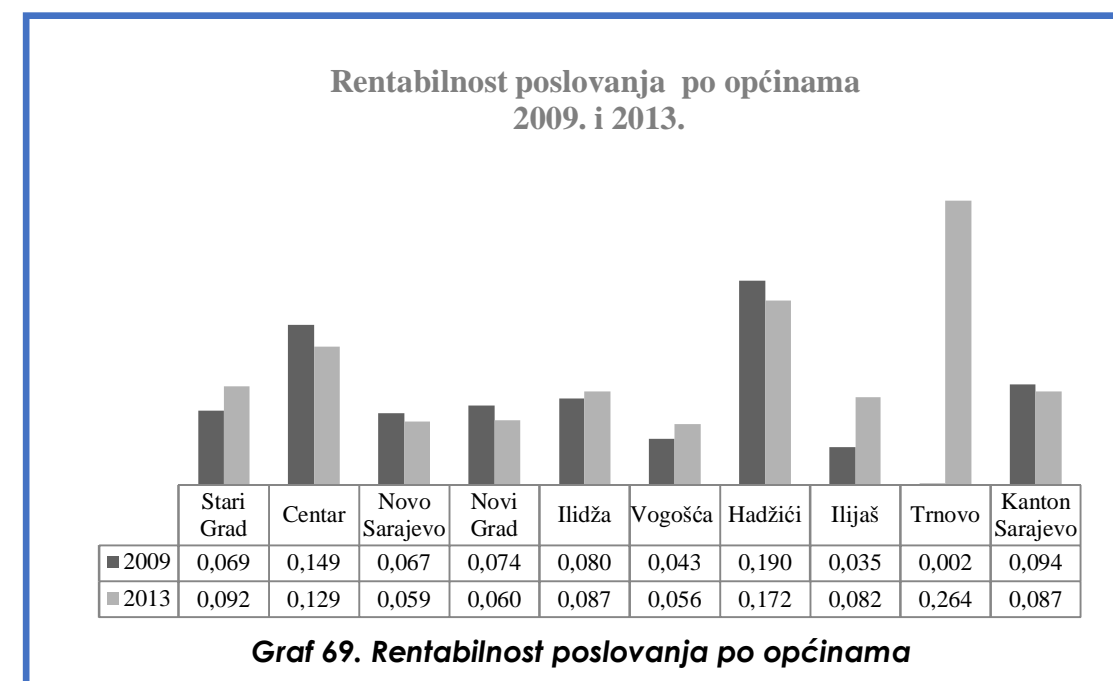
Rentabilnosti kapitala u 2013. godini u odnosu na 2009. godinu najviše se povećala u Trnovu i Ilijašu, dok se najviše smanjila u Novom Gradu i Hadžićima.

2.2.9. Rentabilnost poslovanja

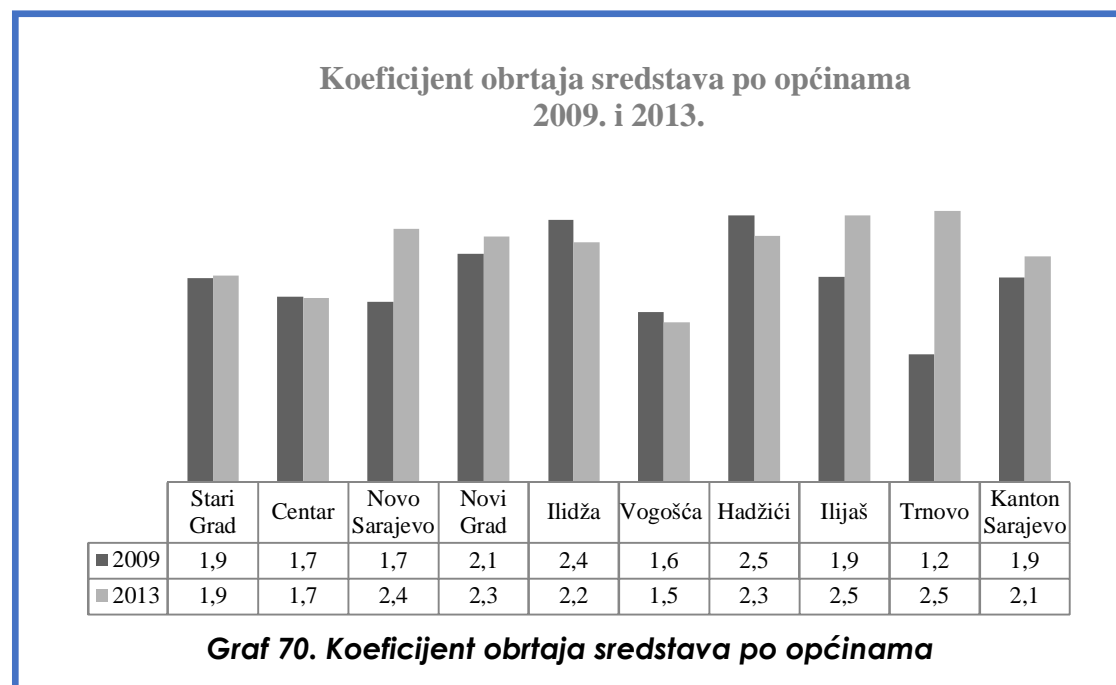
Rentabilnost poslovanja pokazuje veličinu prinosa na angažovana sredstva u poslovanju i dobiveni koeficijent u 2013. godini pokazuje da se 0,087 jedinica poslovnog rezultata ostvari na jedinicu uloženog kapitala. Naveća rentabilnost poslovanja je u Trnovu 0,264, a najmanja u Vogošći 0,056.

U 2009. godini koeficijent rentabilnost poslovanja Kantona je 0,094 i kretao se u rasponu od 0,002 u Trnovu do 0,190 u Hadžićima.

Najveće povećanje rentabilnosti poslovanja u 2013. godini u odnosu na 2009. godinu je u Trnovu, dok se najviše smanjila u Centru i Hadžićima.

2.2.10. Koeficijent obrtaja sredstava

Koeficijent obrtaja sredstava u 2013. godinio kreće se u rasponu od 1,5 u Vogošći do 2,53 u Trnovu (prosjeak Kantona 2,1) i pokazuje koliko se puta obrtna sredstva pretvore iz N u N1 u toku fiskalne godine, odnosno koliko dugo se obrtna sredstva vežu za svaku fazu poslovanja. Iznad prosječan koeficijent obrtaja sredstava je u Trnovu (2,5), Ilijašu (2,5), Novom Sarajevu (2,4), Novom Gradu (2,3), te Hadžićima (2,3) i Ilidži (2,2).

Koeficijent obrtaja sredstava u 2009. godini na nivou prosjeka iznosio je 1,9 i kretao se od 1,2 u Trnovu do 2,5 u Hadžićima. Općine Novi Grad, Ilidža, Hadžići i Ilijaš imaju koeficijent veći od prosjeka.

U 2013. godini Stari Grad, Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilijaš i Trnovo imaju veći koeficijent obrtaja sredstava, dok općine Centar, Ilidža, Vogošća i Hažići manji nego 2009. godine.

3. Uporedni pregled pokazatelja poslovanja Kantona Sarajevo i Federacije Bosne i Hercegovine

3.1. Osnovni pokazatelji poslovanja

Naziv finansijskog pokazatelja	Kanton Sarajevo	Federacija BiH	KS u FBiH (%)	Kanton Sarajevo	Federacija BiH	KS u FBiH (%)
	2009			2013		
Broj pravnih lica	5.881	20.786	28,3	6.357	20.682	30,7
Bilans uspjeha						
Prihod (000 000 KM)	13.925,9	34.289,1	40,6	15.993,9	39.155,5	40,8
Rashod (000 000 KM)	13.672,4	33.982,9	40,2	15.908,8	38.684,4	41,1
Neto dobit (000 000 KM)	683,5	1.517,7	45,0	662,7	1.656,0	40,0
Gubitak (000 000 KM)	482,3	1.315,1	36,7	582,8	1.203,9	48,4
Broj zaposlenih	100.736	304.741	33,1	98.821	296.792	33,3
Isplate za plaće (000 000 KM)	985,1	2.415,0	40,8	992,3	2.437,3	40,7
Plata po zaposlenom (KM)	815	660	123,5	837	684	122,4
Bilans stanja						
Aktiva (000 000 KM)	25.854,0	54.319,6	47,6	29.587,2	61.737,8	47,9
Upisani neplaćeni kapital (000 000 KM)	1,3	19,0	6,8	5,7	51,2	11,1
Stalna sredstva (000 000 KM)	18.208,7	36.268,9	50,2	18.733,1	35.083,7	53,4
Tekuća sredstva (000 000 KM)	7.302,3	17.262,8	42,3	7.598,8	18.643,6	40,8
Gubitak iznad kapitala (000 000 KM)	341,7	769,0	44,4	829,7	1.656,6	50,1
Pasiva (000 000 KM)	25.854,0	54.319,6	47,6	29.587,2	61.737,8	47,9
Kapital (000 000 KM)	12.537,9	27.543,9	45,5	14.840,7	28.222,1	52,6
Obaveze (000 000 KM)	13.316,0	26.775,7	49,7	11.062,0	24.891,9	44,4

Tabela 53. Uporedni pregled osnovnih pokazatelja poslovanja KS i FBiH

U 2013. godini 30,7% poslovnih subjekata koji knjigovodstvo vode u skladu sa kontnim okvirom za privredna društva (preduzeća) sa područja Federacije BiH se nalazi u Kantonu Sarajevo. Pravna lica Kantona Sarajevo ostvaruju preko 40% ukupnih prihoda i rashoda ostvarenih u Federaciji BiH. Istovremeno, generiraju oko 48,4% ukupnog gubitka i 40% neto dobiti ostvarene na nivou Federacije BiH.

Prosječna plaća po zaposlenom je veća u Kantonu Sarajevo (837 KM) za oko 22,4% nego u Federaciji BiH (684 KM).

Pravna lica Kantona Sarajevo raspolažu sa preko 53,4% stalnih sredstava, oko 41% tekućih sredstava i oko 50% gubitka iznad kapitala Federacije BiH. U vrijednosti kapitala pravna lica Kantona Sarajevo u Federaciji BiH učestvuju sa 52,6%, a obaveza skoro 45%.

U 2009. godini više od četvrtine (28,3%) pravnih lica sa područja Federacije BiH se nalazi u Kantonu Sarajevo. Pravna lica Kantona Sarajevo ostvaruju preko 40% ukupnih prihoda i rashoda ostvarenih u Federaciji BiH. Istovremeno, generiraju oko 36,7% ukupnog gubitka i 45% neto dobiti ostvarene na nivou Federacije BiH.

Prosječna plaća po zaposlenom je veća u Kantonu Sarajevo (815 KM) za oko 23,5% nego u Federaciji BiH (660 KM).

Pravna lica Kantona Sarajevo raspolažu sa preko 50% stalnih sredstava, oko 42% tekućih sredstava i preko 44% gubitka iznad kapitala Federacije BiH. U vrijednosti kapitala pravna lica Kantona Sarajevo u Federaciji BiH učestvuju sa 45,5%, a obaveza skoro 50%.

3.2. Izvedeni pokazatelji poslovanja

Izvedeni pokazatelji poslovanja	Kanton Sarajevo	Federacija BiH	Odnos KS i FBiH (%)	Kanton Sarajevo	Federacija BiH	Odnos KS i FBiH (%)
	2009			2013		
Prihod po zaposlenom (KM)	138.241	112.519	122,9	161.847	131.929	122,7
Rashod po zaposlenom (KM)	135.725	111.514	121,7	160.986	130.342	123,5
Neto dobit po zaposlenom (KM)	6.785	4.980	136,2	6.706	5.580	120,2
Gubitak po zaposlenom (KM)	4.788	4.315	111,0	5.897	4.056	145,4
Efikasnost poslovanja (prihod/rashod)	1,019	1,009	101,0	1,005	1,012	99,3
Rentabilnost poslovanja (dobit/tekuća sredstva)	0,0936	0,0879	106,5	0,0872	0,0888	98,2
Rentabilnost kapitala (dobit/kapital)	0,0545	0,0551	98,9	0,0447	0,0587	76,1
Marža profita (dobit/prihod)	0,0491	0,0443	110,9	0,0414	0,0423	98,0
Koeficijent obrtaja sredstava (prihod/tekuća sredstva)	1,9	2,0	95,0	2,1	2,10	100,0

Tabela 54. Izvedeni pokazatelji poslovanja za Kanton Sarajevo i Federaciju BiH

U 2013. godini prihod po zaposlenom u Kantonu Sarajevo iznosi 161,8 hiljada KM i veći je za 22,7% od ostvarenog na nivou Federacije BiH (131,9 hiljada KM). Istovremeno i rashod po zaposlenom na nivou Kantona (oko 161 hiljada KM) je veći za 23,5% nego na nivou Federacije BiH (oko 130,3 hiljade KM). Kanton Sarajevo ima i veću neto dobit po zaposlenom za 20,2%, gubitak za 45,4%. Koeficijent obrtaja sredstava u Kantonu Sarajevo je 2,1 i isti je kao i u Federaciji BiH. Prema izvedenim pokazateljima efikasnosti poslovanja, rentabilnosti poslovanja, rentabilnosti kapitala i marži profita, u Kantonu Sarajevo su manje vrijednosti u odnosu na Federaciju BiH.

U 2009. godini prihod po zaposlenom na nivou Kantona Sarajevo je veći za 22,9%, rashod po zaposlenom za 21,7%, neto dobit po zaposlenom za 36,2%, gubitak po zaposlenom za 11%, efikasnost poslovanja za 1%, rentabilnost poslovanja za 6,5% i marža profita za 10,9% u odnosu na iste pokazatelje u Federaciji BiH. Samo rentabilnost kapitala i koeficijent obrtaja sredstava u Kantonu su manji nego na nivou Federacije BiH.

4. Analiza izvrsnosti granske privrede Kantona Sarajevo

4.1. Metodološki okvir BEX indeksiranja poslovne izvrsnosti privredne djelatnosti

Standardne mjere praćenja i rezultati poslovanja, sve manje ukazuju na stvarne vrijednosti poduzeća i ne daju jasnu razliku između knjigovodstvene i tržišne vrijednosti. Tržišna vrijednost poduzeća, u pravilu se razlikuje, te može biti znatno veća od njegove knjigovodstvene vrijednosti.

Preduvjet privrednog uspjeha jest dobro poznavanje financijskih prilika i neprilika unutar svih poduzeća po djelatnostima privrede. U tu svrhu se koriste financijski pokazatelji. Bitno je napomenuti da tradicionalni financijski pokazatelji više nisu dovoljni da bi se u potpunosti uvidjelo zašto poduzeće posluje na način na koji posluje. Stoga uz detaljnu razradu putem BEX indeksa može da se mjeri i pokazuje izvrsnost poduzeća i privrede.

Analitičku i sintetičku sliku svakog pojedinog poduzeća ili pojedine djelatnosti, moguće je dobiti apliciranjem BEX indeksa.¹¹ Metodološki okvir koji je opisan kroz BEX indeks prvobitno je izrađen za potrebe procjene poslovne izvrsnosti poduzeća na tržištu kapitala u Hrvatskoj, ali njegova primjena je moguća i za procjenu poslovne izvrsnosti na svim sličnim tržištima kapitala. Model BEX indeksa potom je testiran na uzorku poduzeća koja ne kotiraju na tržištu kapitala. Pokazalo se da je primjena moguća i za računanje poslovne izvrsnosti takvih poduzeća.

Specifičnost modela BEX-a jeste činjenica kako je konstruiran u hrvatskim uslovima poslovanja koji su vrlo slični poslovnim uslovima u Bosni i Hercegovini, tj. u Kantonu Sarajevo. U odnosu na druge modele koji služe za ocjenu finansijskog "zdravlja", ovo je najvažnija prednost BEX indeksiranja. Ostali modeli konstruirani su u drugačijim uslovima, prilagođeni dugogodišnjoj tržišnoj tradiciji poslovanja, pa se u pitanje dovodi primjenjivost tih modela na poduzećima koja čine aktivnost domaće privrede. BEX indeks nije ovisan o pokazateljima s tržišta kapitala na prognoziranje buduće opasnosti od financijskih teškoća i bankrota.

BEX sa druge strane omogućuje procjenu poslovne izvrsnosti kao i prognoziranje uspjeha i neuspjeha što znači znatno veću kvalitetu. BEX model sadržava potpuno novi pokazatelj finansijske snage tvrtke koji do sada nije korišten. Taj pokazatelj konstruirali su autori modela posebno za izračun BEX indeksa. Osim toga, novim se može smatrati i pokazatelj stvaranja nove vrijednosti, jer u tom obliku nije do sada korišten ni u jednom od poznatih svjetskih modela.¹²

BEX model je konstruiran na bazi sljedećih varijabli s određenim težinskim vrijednostima uticaja, što objašnjava sljedeći matematički izraz:

$$BEX = 0,3888ex_1 + 0,579ex_2 + 0,153ex_3 + 0,316ex_4$$

$$ex_1 = \frac{EBIT}{\frac{UKUPNA AKTIVA}{RADNI KAPITAL}}$$

$$ex_2 = \frac{NETO POSL. DOBIT}{\frac{VL. KAPITAL XCIJENA}{5(DOBIT + D + A)}}$$

$$ex_3 = \frac{EBIT}{UKUPNA AKTIVA}$$

$$ex_4 = \frac{NETO POSL. DOBIT}{UKUPNE OBAVEZE}$$

$ex_1 = \textit{profitabilnost}$

Pokazatelj ex_1 je izvrsnost mjerena odnosom zarade (koja se sastoji od kamata i dobiti prije poreza) i kapitala mjenog ukupnom aktivom. Ovaj pokazatelj nema veliki utjecaj na konačnu visinu BEX indeksa zbog toga što se radi o tzv. "tromom pokazatelju" čija je temeljna svrha stabiliziranje BEX modela. Međutim, njegova uloga je znatno veća kad se poslovna izvrsnost procjenjuje po segmentima.

¹¹ Tajne tržišta kapitala - BEX indeks, analiza financijskih izvještaja, pokazatelji efikasnosti ulaganja i modeli Odlučivanja, Belak, Vinko; Aljinović Barać Željana 2008

¹² Model procjene uspješnosti tvrtke na temelju pokazatelja novčanog tijeka : doktorska disertacija / Željana Aljinović Barać, 2008

ex_2 = stvaranje vrijednosti

Pokazatelj ex_2 bazira se na ekonomskom profitu – dobiti koja prekoračuje cijenu vlastitoga kapitala. Za izračun ove kategorije koristi se poslovna dobit zbog izbjegavanja mogućih uticaja vanrednih događaja na rezultat poslovanja. Cijena vlastitoga kapitala dobije se kao produkt vlasničkoga kapitala i cijene kapitala koju bi vlasnici mogli ostvariti iz alternativnih, relativno nerizičnih ulaganja. Za potrebe BEX modela cijena kapitala je aproksimirana stopom kamate na oročenu štednju u bankama, prosjek oko 4,5% za analizirani period.¹³

ex_3 = likvidnost

Likvidnost se mjeri odnosom radnoga kapitala prema ukupnoj aktivi. Radni kapital se izračunava kao razlika između tekuće aktive i tekućih obveza.

ex_4 = finansijska snaga

Pokazatelj ex_4 temelji se na odnosu teorijski slobodnog novca iz svih aktivnosti što je dobit uvećana za amortizaciju i deprecijaciju i pokriva svih obveza tim novcem.

Na sljedeći način pomoću BEX indeksa procjenjuje se izvrsnost poduzeća, odnosno djelatnosti:

- BEX INDEX veći od 1 dobre tvrtke, djelatnost
- BEX INDEX između 0 i 1 potrebna su unaprijeđenja
- BEX INDEX manji od 0 (negativan) ugrožena egzistencija

4.2. Bex indeks granske privrede Kantona Sarajevo

Na temelju dostupnih podataka, AFIP-a i to za 2010., 2011., 2012. i 2013. godinu, izračunati su agregatni pokazatelji finansijskog "zdravlja" pojedinog sektora modelom BEX indeksa. Na ovaj način izračunati pokazatelji imaju statističku značajnost procjene uspješnosti tvrtki, klasificirajući ih kao dobre ili loše s aspekta individualnog ulagatelja. Pri tome će ulagatelj smatrati dobrom onu tvrtku investiranjem u čiji kapital može ostvariti veći povrat u odnosu na alternativno ulaganje, mjereno neto preostalim profitom, koji pokazuje koliko vlasnici kapitala uloženog u tvrtku zarađuju u odnosu na alternativna, relativno bezrizična ulaganja.

Na bazi prezentirane metodologije za izračun BEX indeksa, dobijeni su i interpretirani rezultati za sve privredne djelatnosti u Kantonu Sarajevo. Naredna tabela predstavlja BEX indeks za sektor A. Na području Kantona Sarajevo postoje značajni kapaciteti prehrambene industrije koji koriste poljoprivredne sirovine kakve se mogu proizvoditi na području Kantona. Osim toga Sarajevo, kao glavni grad je najveći potrošač i najznačajnije tržište poljoprivrednih proizvoda, pa Kanton ima mogućnost lakšeg plasmana poljoprivrednih proizvoda na njegovom tržištu, a time i veću konkurentnost proizvoda u odnosu na one iz udaljenijih područja BiH i iz regiona.

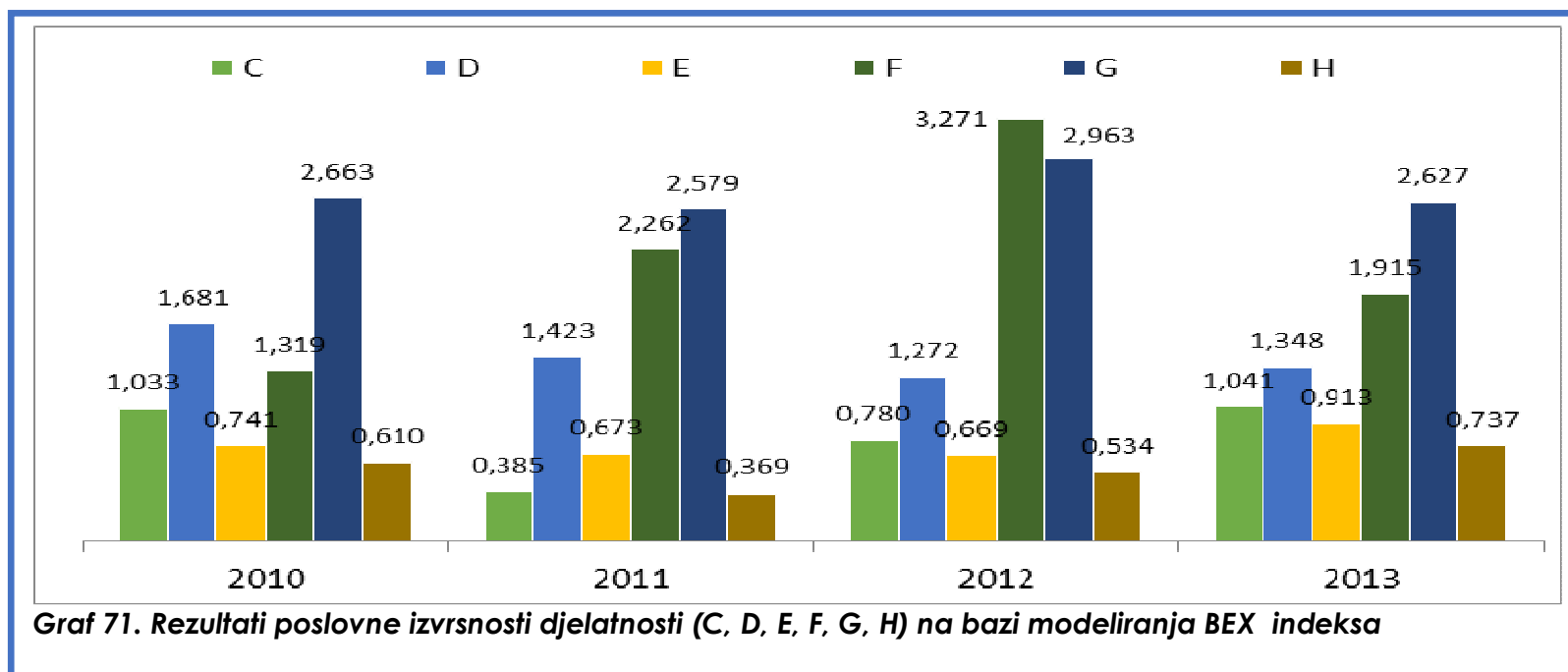
Godina		2010	2011	2012	2013
Djelatnost A	ex_1	0,000957856	0,002113065	0,000617911	0,000749364
	ex_2	0,023982533	0,025822293	0,015735832	0,025687156
	ex_3	-0,00170568	-0,00070364	-0,001260156	-0,000950581
	ex_4	0,27	0,25	0,19	0,16
	BEX	0,30	0,28	0,20	0,19

Tabela 55. Rezultati poslovne izvrsnosti djelatnosti A na bazi modeliranja BEX indeksa

Iako je u okviru kantonalnih i lokalnih razvojnih dokumenata, usvojenih u posljednjih nekoliko godina, razvoj poljoprivrede komplementarno sa turizmom prepoznat je kao prioritet u cilju postizanja održivog razvoja Kantona, kada se ocjenjuje poslovna izvrsnost, analiza je pokazale da je djelatnost A na granici između dobrog i lošeg. Odnosno može se reći kako je djelatnost A, tj. njena poslovna izvrsnost pozitivna, ali nije zadovoljavajuća. Potrebno je u narednom periodu pristupiti ozbiljnim unapređenjima ove oblasti.

BEX indeks za sektor A kreće u četiri analizirane godine (period 2010-2013. godina) od 0,3 do 0,19. Obzirom da pokazatelji poslovne izvrsnosti nisu najpovoljniji, očekivano je da veliki broj kompanija iz ovog sektora bude zahvaćen bankrotstvom i nepovoljnim trendovima u smislu daljeg rada i tržišnog opstanka. Bitan problem koji je kontinuirano prisutan u oblasti poljoprivrede je nepostojanje organizovanog otkupa viška poljoprivrednih proizvoda.

¹³ Kamate na oročenu štednju u bankama, prosjek oko 4,5% za analizirani period, CBBiH

Detaljnijim pregledom svih varijabli koje sačinjavaju matematički izraz BEX indeksa, može se izvući generalni zaključak kako je na rezultate primjene BEX indeksiranja na podatke o poslovanju, najznačajniji uticaj imao koeficijent ex_2 , pokazatelj baziran na ekonomskom profitu, i vlastitim kapitalom koji je ponderiran sa kamatnom stopom na oročenu štednju. Ovaj indikator posebno je značajan kod djelatnosti C, D, F, G, I, J, K i O.

Godina		2010	2011	2012	2013
Djelatnost C	ex1	0,01077731	0,01485938	0,02430317	0,008563135
	ex2	0,96957393	0,29396412	0,6447469	0,929492896
	ex3	-0,04725565	-0,035816	-0,01959342	-0,007516908
	ex4	0,10	0,11	0,13	0,11
	BEX	1,03	0,39	0,78	1,04

Tabela 56. Rezultati poslovne izvrsnosti djelatnosti C na bazi modeliranja BEX indeksa

Ovaj pokazatelj je za analizirani period, u djelatnosti rudarstva (C) imao je tendenciju pada u 2010. godini, zatim bilježi rast u posljednje dvije analizirane godine, tj. u 2012. i 2013. godini. Vrijednosno se BEX u sektoru rudarstva kreće između 1,03 u 2010. godini i 1,04 u 2013. godini, što jedva prelazi granično područje za dobro poslovanje.

Prema rangiranju izvrsnosti poslovanja ova djelatnost, pokazuje izrazite oscilacije u kretanju u analiziranom period, pa je BEX indeks od pozitivne vrijednosti u 2010. godini (1,03) pao na 0,39 u 2011. godini, te ponovo bilježio rast u 2012., da bi imao pozitivnu vrijednost 1,04 u 2013. godini, što upućuje da je ovaj sektor posluje dobro, ali uz ovakvu vrijednost BEX-a, dodatno poboljšanje se može očekivati samo uz unaprijeđenja poslovnog okruženja i efikasnosti poslovanja.

Godina		2010	2011	2012	2013
Djelatnost D	ex1	0,019850971	0,016043093	0,015236514	0,014738435
	ex2	1,365636747	1,145391943	0,997242704	1,091686981
	ex3	0,010375579	0,008483327	0,012811097	0,011075136
	ex4	0,28	0,25	0,25	0,23
	BEX	1,68	1,42	1,27	1,35

Tabela 57. Rezultati poslovne izvrsnosti djelatnosti D na bazi modeliranja BEX indeksa

Pokazatelj ex_2 u prerađivačkoj industriji (D) imao je sličnu tendenciju kretanja, kao i kod rudarstva uz nešto manje oscilacije u vrijednostima. Prerađivačka djelatnost ima vrijednosti BEX indeksa pozitivne i iznad jedan za sve godine analize, što upućuje kako je ova djelatnost dobro poslovala, ali da se buduće poboljšanje može očekivati jedino uz unaprijeđenje poslovnog okruženja i efikasnosti poslovanja.

Godina		2010	2011	2012	2013
Djelatnost E	ex1	0,0002055	0,000472057	0,001172122	0,00435741
	ex2	0,005776586	0,018264001	0,048309896	0,211416528
	ex3	0,015137459	0,012241267	0,010089658	0,009454781
	ex4	0,72	0,64	0,61	0,69
	BEX	0,74	0,67	0,67	0,91

Tabela 58. Rezultati poslovne izvrsnosti djelatnosti E na bazi modeliranja BEX indeksa

Nepovoljnim rezultatima u sektoru E, snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom, najviše je doprinio pokazatelj ex₄, odnosno pokazatelj finansijske snage sektora. Ovaj pokazatelj u sektoru E, bilježi blagi pad za analizirani period i značajno doprinosi vrijednosti BEX indeksa poslovne izvrsnosti, manjom od 1.

Godina		2010	2011	2012	2013
Djelatnost F	ex1	0,015085683	0,01865659	0,020976537	0,011007881
	ex2	1,173747425	2,077322328	3,054269449	1,777955574
	ex3	0,002730784	0,006359117	0,011360496	0,010573457
	ex4	0,13	0,16	0,18	0,12
	BEX	1,32	2,26	3,27	1,91

Tabela 59. Rezultati poslovne izvrsnosti djelatnosti F na bazi modeliranja BEX indeksa

Građevinarstvo (F), je djelatnost koja je prema BEX indeksu doživjela oscilacije u rezultatima, za analizirani period, ali ipak ima pozitivan ishod po vrijednosti ovog indeksa. Ovaj sektor se kretao od ranga 1,32 u kojem je bio 2010. godine, da bi prema poslovnoj izvrsnosti rastao u 2012. i 2013. godini, došao do vrijednosti 1,91, što ukazuje da sektor posluje dobro. Ovakvi rezultati su očekivani iz razloga što su analizirane godine bile godine u kojima se intenzivno radilo na izgradnji dionice autoputa na Koridoru VC. Ove aktivnosti su zasigurno bile nosioci sektorske izvrsnosti.

Godina		2010	2011	2012	2013
Djelatnost G	ex1	0,017453209	0,01510683	0,016006208	0,017482714
	ex2	2,514375904	2,427615173	2,809727051	2,467031688
	ex3	0,00820942	0,009296109	0,006945412	0,01061226
	ex4	0,12	0,13	0,13	0,13
	BEX	2,66	2,58	2,96	2,63

Tabela 60. Rezultati poslovne izvrsnosti djelatnosti G na bazi modeliranja BEX indeksa

U sektoru trgovine na veliko i malo (G), pokazatelj stvaranja vrijednosti pokazuje stabilan trend kretanja za cijeli analizirani period, što je i doprinos pozitivnim rezultata u ovoj oblasti, kad se ocjenjuje izvrsnost poslovanja. BEX indeks je tako u period od 2010 – 2014. godine, kretao se oko 2,6, što ukazuje kako ovaj sektor posluje vrlo dobro, što se može očekivati u sljedeće dvije godine.

Godina		2010	2011	2012	2013
Djelatnost H	ex1	0,005381204	0,005104743	0,005892105	0,0062367
	ex2	0,442479239	0,226736872	0,373518943	0,5306141
	ex3	-0,007670244	-0,003986999	-0,005198739	-0,00632752
	ex4	0,17	0,14	0,16	0,21
	BEX	0,61	0,37	0,53	0,74

Tabela 61. Rezultati poslovne izvrsnosti djelatnosti H na bazi modeliranja BEX indeksa

Sektor ugostiteljstva nije imao pozitivne rezultate prema indeksiranju poslovanja na bazi BEX indeksa. Tako je ugostiteljstvo (H), za analizirani period imalo vrijednost indeksa između 0,61 i 0,74. Po rangu poslovne izvrsnosti ovaj sektor se nalazi na granici između dobrog i lošeg

Godina		2010	2011	2012	2013
Djelatnost I	ex1	0,017619918	0,01510405	0,01412588	0,005690699
	ex2	0,969037231	0,971383155	0,961828789	0,269814223
	ex3	0,006775813	0,005554322	-0,002646948	-0,01508678
	ex4	0,53	0,47	0,43	0,12
	BEX	1,52	1,46	1,40	0,38

Tabela 62. Rezultati poslovne izvrsnosti djelatnosti I na bazi modeliranja BEX indeksa

Sektor saobraćaj, skladištenje i veze (I), je zabilježio naznačajniji pad u posmatranom periodu gdje je prešao granicu sa ranga dobrog poslovanja, jer je u 2010., 2011. i 2012. godini bilježio dobro poslovanje, da bi po rezultatima u 2013. godini, vrijednost BEX-a pala na 0,38, što je granično područje između dobrog i lošeg.

Godina		2010	2011	2012	2013
Djelatnost J	ex1	0,00439205	0,004079221	0,003477227	0,006270057
	ex2	2,068087334	2,204766725	1,687100067	1,464954351
	ex3	0,02056438	0,022144079	0,025042735	0,009125422
	ex4	0,04	0,05	0,06	0,07
	BEX	2,13	2,28	1,77	1,56

Tabela 63. Rezultati poslovne izvrsnosti djelatnosti J na bazi modeliranja BEX indeksa

Sektor finansijskog poslovanja (J) iako po BEX indeksu opada, još uvijek ima pozitivnu vrijednost i u 2013. godini indeks je iznosio 1,56. Ovaj sektor u 2010. godini i 2011. godini, prema rezultatima BEX indeksa od 2,13, odnosno 2,28 nalazio se u skupini koja rangira izvrsnost kao vrlo dobro poslovanje. Pod uticajem produbljivanja finansijske krize na Evropskom i međunarodnom tržištu padale su vrijednosti ovog sektora, što se odrazilo na poslovanje domaćih finansijskih kompanija koje su uglavnom u rukama stranog kapitala, te su podložnije kretanjima na međunarodnim tržištima

Godina		2010	2011	2012	2013
Djelatnost K	ex1	0,008155482	0,007117793	0,006780311	0,007707044
	ex2	1,542649862	0,4279288	0,461999543	0,490384602
	ex3	0,011544739	0,007774568	0,007056736	0,004051966
	ex4	0,11	0,11	0,10	0,11
	BEX	1,67	0,55	0,58	0,61

Tabela 64. Rezultati poslovne izvrsnosti djelatnosti K na bazi modeliranja BEX indeksa

Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge (K), kao sektor također je u analiziranom periodu zabilježio značajan pad BEX indeksa sa 1,67 u 2010. godini, kad je poslovna izvrsnost bila dobra, do značajnog pada u 2013. godini, na 0,61 kad je vrijednost indeksa bila 0,61, što ovaj sektor smješta na granično područje između dobrog i lošeg.

Godina		2010	2011	2012	2013
Djelatnost M	ex1	0,031614613	0,021401164	0,025291347	0,015498189
	ex2	8,867924525	11,91496558	10,2225	1,95279166
	ex3	0,021226243	-0,000552238	-0,00065322	-0,00019796
	ex4	0,22	0,24	0,33	0,22
	BEX	9,15	12,17	10,57	2,19

Tabela 65. Rezultati poslovne izvrsnosti djelatnosti M na bazi modeliranja BEX

Sektor obrazovanje (M), imao je pozitivne vrijednosti BEX indeksa za sve godine koje su pokrivala analizu. Obzirom da ova oblast pokriva sektor privatnih obrazovnih institucija, zabrinjavajuća je činjenica da raste broj visoko obrazovanih lica u posljednjih par godina.

Godina		2010	2011	2012	2013
Djelatnost N	ex1	0,0006878	0,00114778	0,002092101	0,002631213
	ex2	0,0269483	0,05549712	0,101272421	0,132860313
	ex3	-0,0026928	-0,001356	-0,005175771	-0,004734146
	ex4	0,42	0,43	0,40	0,45
	BEX	0,44	0,49	0,50	0,58

Tabela 66. Rezultati poslovne izvrsnosti djelatnosti N na bazi modeliranja BEX indeksa

U djelatnost (N), oblasti zdravstvenih i socijalnih usluga, negativan pokazatelj BEX indeksa za analizirani period ukazuje na preveliku zaduženost ovog sektora, obzirom da je finansijska snaga sektora naznačajnije doprinosila vrijednosti konačnog pokazatelja BEX indeksa. Vrijednost BEX-a nije prelazila 1 u ovoj djelatnosti i ukazuje kako sektor posluje na granici dobrog i lošeg rezultata poslovne izvrsnosti.

Godina		2010	2011	2012	2013
Djelatnost O	ex1	0,018574348	0,016563316	0,018500075	0,013189861
	ex2	1,847227098	1,365254977	1,126174313	1,058320428
	ex3	-0,005660908	-0,0090803	-0,016036159	-0,00324519
	ex4	0,29	0,26	0,26	0,29
	BEX	2,15	1,63	1,39	1,36

Tabela 67. Rezultati poslovne izvrsnosti djelatnosti O na bazi modeliranja BEX indeksa

Djelatnost (O), ostale javne, društvene, socijalne i lične usluge, po ocjeni BEX indeksa, bile su ocjenjene za sve tri godine kao dobre prema poslovnoj izvrsnosti.

Ako se posmatra analiza strukture BDP-a Kantona Sarajevo, vidi se kako najveći udio u strukturi čini trgovina. Stoga je i očekivan rezultat da je finansijska stabilnost poduzeća u ovoj djelatnosti na bazi poslovne izvrsnosti pozitivna, a djelatnost posluje vrlo dobro. Zabrinjavajuća je činjenica da djelatnosti poput poljoprivredne proizvodnje (A), Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge (K), Sektor saobraćaj, skladištenje i veze (I), snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom (E), posluju na graničnom području između dobrog i lošeg, dok djelatnost prerađivačke industrije (D) bilježi kontinuiran negativan trend, iako još uvijek u pozitivnoj zoni BEX indeksa.

ZAKLJUČCI II:

Na području Kantona Sarajevo u 2013. godini bilans stanja i bilans uspjeha predalo je 6.357 poslovnih subjekata koji knjigovodstvo vode u skladu sa kontnim okvirom za privredna društva (preduzeća). U odnosu na 2009. godinu broj pravnih lica se povećao za 8,1%, odnosno rastao je prosječno godišnje po stopi od 2%. U posmatranom periodu došlo je do povećanja broja pravnih lica u skoro svim područjima SKD-a, a najznačajnije u oblasti poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama (u 2013. godine 303 pravna lica više nego 2009., odnosno više za 22%), iako je učešće u BDP-u značajno smanjeno.

U 2013. godini pravna lica su ostvarila oko 16 milijardi KM ukupnog prihoda ili 14,9% više nego 2009. godine, odnosno rastao je prosječno godišnje po stopi od 3,5%. U stvaranju prihoda trgovina je učestvovala sa 50,8%, prerađivačka industrija sa 10,9%, saobraćaj, skladištenje i veze sa 9,5%, snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom 9,4%, a poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge 8%. U periodu od 2009. do 2013. godine, najveće povećanje prihoda ostvarila su područja trgovine, preko 1,6 milijardi KM (2013. godine više za 26,2% u odnosu na 2009. godinu), zatim snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom, oko 207 miliona KM (više za 15,9%), te oblast saobraćaja, skladištenja i veza, preko 164 miliona KM (više za 12,1%) i građevinarstva, oko 152 miliona KM (više za 21,9%). Najznačajnije smanjenje prihoda od 112,7 miliona KM je u oblasti prerađivačke industrije, odnosno ukupan prihod u 2013. godini manji je za 6,1% u odnosu na ostvareni 2009. godine.

U 2013. godini ostvarena je neto dobit od preko 662,7 miliona KM što je 3% manje nego 2009. godine, odnosno ostvarena neto dobit opadala je prosječno po stopi od 0,8%. Od ukupno ostvarene neto dobiti 25,9% otpada na trgovinu, 24,3% na saobraćaj, skladištenje i veze, 15,7% na poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge, a 14,2% na prerađivačku industriju. Na sva ostala područja otpada 19,9%. U 2013. godini 3.883 preduzeća je ostvarilo dobit (61,1% od ukupnog broja preduzeća u Kantonu Sarajevo) koja zapošljavaju 70.651 lice (71,5% u odnosu na ukupan broj zaposlenih na nivou Kantona Sarajevo).

Na području Kantona Sarajevo u 2013. godini ostvaren je ukupan gubitak u iznosu od oko 582,7 miliona KM što je za 20,8% više nego u 2009. godini, odnosno gubitak je rastao prosječno po stopi od 4,8%. Posmatrano po strukturi ostvarenog gubitka 23% otpada na trgovinu, 18,9% na poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge, 14,7% na saobraćaj, skladištenje i veze i 12,5% na prerađivačku industriju. Od ukupnog broja pravnih lica u 2013. godini na Kantonu Sarajevo 2.372 ili 37,3% poslovalo je sa gubitkom. U ovim preduzećima zaposleno je 28.141 lice, što je 28,5% ukupno zaposlenih na Kantonu.

Broj zaposlenih na bazi sati rada u 2013. godini smanjio se za 1,9% u odnosu na 2009. godinu i iznosi preko 98,8 hiljada lica. Od ukupnog broja zaposlenih u trgovini je 27,6%, u saobraćaju, skladištenju i vezama 15,7%, prerađivačkoj industriji 13,5% i u poslovanju nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama 10,9%, a u ostalim djelatnostima 32,3%. U 2013. povećanje broja zaposlenih imalo je osam djelatnosti, a najveće povećanje u odnosu na 2009. godinu je u djelatnosti poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama, 1.338 više zaposlenih (14,2%), kao i u ugostiteljstvu, 746 (35,4%). Najveće smanjenje zaposlenih od 2.983 lica je u oblasti građevinarstva, kao i u prerađivačkoj industriji gdje je broj zaposlenih u 2013. godini manji za 1.632 lica (10,9%) u odnosu na 2009. godinu.

Vrijednost ukupne aktive se povećala sa oko 25,6 milijardi KM u 2009. godini na skoro 29,6 milijardi u 2013. godini, ili za 14,4%. U ukupnoj aktivi poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge učestvuje sa 19,9%. Slijede trgovina sa 19,8%, snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom 17,7%, saobraćaj, skladištenje i veze sa 15,4% i prerađivačka industrija sa 11,3%. U posmatranom periodu skoro sve djelatnosti (osim finansijskog posredovanja) ostvarile su povećanje aktive. Najznačajnije povećanje je u oblasti poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama za 1,7 milijardi KM (40,7% veća aktiva u 2013. u odnosu na 2009. godinu), kao i oblasti trgovine u vrijednosti od 834,6 miliona KM (16,6% veća aktiva u 2013. u odnosu na 2009. godinu). Djelatnost finansijskog posredovanja je jedina djelatnost čija je vrijednost aktive manja u 2013. godini za 697,2 miliona KM, odnosno za 41,9% u odnosu na 2009. godinu.

Ukupna vrijednost pasive 2013. godine iznosi skoro 29,6 milijardi KM i veća je za 14,4% nego 2009. godine. U ukupnoj vrijednosti pasive poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge učestvuje sa 19,9%. Slijede trgovina sa 19,8%, snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom 17,7%, saobraćaj, skladištenje i veze sa 15,4% i prerađivačka industrija sa 11,3%. U posmatranom periodu skoro sve djelatnosti (osim finansijskog posredovanja) ostvarile su povećanje pasive. Najznačajnije povećanje je u oblasti poslovanja nekretninama, iznajmljivanju i poslovnim uslugama za 1,7 milijardi KM (40,7% veća pasiva u 2013. u odnosu na 2009. godinu), kao i oblast trgovine u vrijednosti od 834,6 miliona KM (16,6% veća pasiva u 2013. u odnosu na 2009. godinu). Djelatnost finansijskog posredovanja je jedina djelatnost čija je vrijednost pasive manja u 2013. godini za 697,2 miliona KM, odnosno za 41,9% u odnosu na 2009. godinu.

Analizirajući strukturu registriranih privrednih subjekata evidentna je dominacija mikro preduzeća koji u 2013. godini čine 81,9% ukupno registriranih subjekata, koji sumarno imaju najmanje uposlenih. Srednje kategorizirani subjekti iako najmanje brojni ostvaruju sumarno najveću uposlenost. I pored toga, što čine manje od jedan posto ukupnog broja registrovanih subjekata, velika

preduzeća u Kantonu Sarajevo zapošljavaju nešto manje od polovine ukupno uposlenih (46,5% u 2013.). Mala i srednja preduzeća u Kantonu Sarajevo zapošljavaju blizu 40% ukupnog broja radnika.

Važno je istaći vrlo visoko učešće mikro i malih subjekata Kantona Sarajevo u istoj grupi subjekata Federacije BiH, koje iznosi 29,5% u 2009. i 31,9% u 2013. godini. Najveće učešće u strukturi mikro subjekata su iz djelatnosti trgovine na veliko i malo (oko 40% u posmatranim godinama), zatim nekretnine i iznajmljivanje (oko 25%), te prerađivačka industrija (oko 12%). Što se tiče malih preduzeća, najzastupljeniji su subjekti, pored navedenih kod mikro su još evidentni iz djelatnosti građevinarstva (oko 10%). U kategoriji srednjih preduzeća raste učešće registriranih preduzeća iz kategorije prerađivačke industrije.

Opći zaključak je da u sektoru MSP koji se razvija u složenom ekonomskom uređenju u Kantonu Sarajevo, u proteklom periodu, iza 2008. godine, došlo je do smanjenja ključnih ekonomskih indikatora stanja sektora. Pozitivan trend rasta pojedinih vrijednosti ekonomsko-finansijskih indikatora MSP sektora, posebno mikro subjekata evidentiran u 2013. godini, koju dodatno karakteriše i rast poduzetničke aktivnosti sa aspekta broja novoregistriranih subjekata i ostvarenih prihoda i neto dobiti.

Prema podacima GEM istraživanja (Global Entrepreneurship Monitor) za 2011. godinu, zajedno sa Srbijom, Bosna i Hercegovina ima najniži ukupni rezultat Globalnog indeksa poduzetništva (0,18) u odnosu na zemlje iz regiona. Posmatrajući ukupni indeks lakoće poslovanja „The Ease of Doing Business Index“ (EDBI), BiH se u 2011. godini nalazila na 110. mjestu što je nepromijenjen rang u odnosu na 2010-tu.

Iz svega navedenog u ovoj informaciji je vidljivo da je poduzetnički ambijent i poduzetnička infrastruktura u Kantonu Sarajevo i Federaciji BiH još nedovoljno razvijena, a da se pomak vidi jedino u razvoju poduzetničkih zona, gdje se vidi velika zainteresiranost općina za njihovu izgradnju uz pomoć FMRPO.

Efikasnost poslovanja (prihod/reshod), pokazatelj sposobnosti postizanja rezultata, u 2013. godini (prosjeak 1,01) manja je u odnosu na 2009. godinu za 1,3%. Marža profita ukazuje na udio profita u prihodima, i u 2013. godini na nivou prosjeka iznosila je 0,041 i manja je za 15,6% nego 2009. godine. Rentabilnost kapitala, kao pokazatelj profitabilnosti, u 2013. godini iznosila je 0,045 i manja je za 8,1% nego 2009. godine.

Rentabilnost poslovanja pokazuje veličinu prinosa na angažovana sredstva u poslovanju i dobiveni koeficijent u 2013. godini pokazuje da se 0,087 jedinica poslovnog rezultata ostvari na jedinicu uloženog kapitala, što je manje za 6,8% nego 2009. godine.

U 2013. godini 30,7% pravnih lica koja knjigovodstvo vode po kontnom planu preduzeća sa područja Federacije BiH se nalazi u Kantonu Sarajevo. Pravna lica Kantona Sarajevo ostvaruju preko 40% ukupnih prihoda i rashoda ostvarenih u Federaciji BiH. Istovremeno, generiraju oko 48,4% ukupnog gubitka i 40% neto dobiti ostvarene na nivou Federacije BiH.

Prosječna plaća po zaposlenom je veća u Kantonu Sarajevo (837 KM) za oko 22,4% nego u Federaciji BiH (684 KM).

Pravna lica Kantona Sarajevo raspolažu sa preko 53,4% stalnih sredstava, oko 41% tekućih sredstava i oko 50% gubitka iznad kapitala Federacije BiH. U vrijednosti kapitala pravna lica Kantona Sarajevo u Federaciji BiH učestvuju sa 52,6%, a obaveza skoro 45%.

Na temelju dostupnih podataka, AFIP-a i to za 2010., 2011., 2012. i 2013. godinu, izračunati su agregatni pokazatelji finansijskog "zdravlja" pojedinog sektora modelom BEX indeksa i predstavljen trend do 2020. godine.

Djelatnost	BEX				TREND
	2010	2011	2012	2013	2020
A	0,3	0,28	0,2	0,19	-0,11
C	1,03	0,39	0,78	1,04	1,17
D	1,68	1,42	1,27	1,35	0,46
E	0,74	0,67	0,67	0,91	1,18
F	1,32	2,26	3,27	1,91	4,55
G	2,66	2,58	2,96	2,63	2,95
H	0,61	0,37	0,53	0,74	1,03
I	1,52	1,46	1,4	0,38	-1,77
J	2,13	2,28	1,77	1,56	0,05
K	1,67	0,55	0,58	0,61	-1,83
M	9,15	12,17	10,57	2,19	-10,59
N	0,44	0,49	0,5	0,58	0,87
O	2,15	1,63	1,39	1,36	-0,59

Tabela 68. Historijske vrijednosti i trend BEX indeksa

BEX indeks za sektor A kreće se u četiri analizirane godine (period 2010-2013. godina) od 0,3 do 0,19. Obzirom da pokazatelji poslovne izvrsnosti nisu povoljni, očekivano je da veliki broj kompanija iz ovog sektora bude zahvaćen bankrotstvom i nepovoljnim trendovima u smislu daljeg rada i tržišnog opstanka. Bitan problem koji je kontinuirano prisutan u oblasti poljoprivrede je nepostojanje organizovanog otkupa viška poljoprivrednih proizvoda i organizovanog plasmana. Trend je izrazito negativan i ukoliko se ne poduzmu adekvatne mjere u 2020. godini sektor će imati izrazito negativne pokazatelje.

Vrijednosno se BEX u sektoru rudarstva (C) kreće između 1,03 u 2010. godini i 1,04 u 2013. godini, što jedva prelazi granično područje za dobro poslovanje. Prema rangiranju izvrsnosti poslovanja ova djelatnost, pokazuje izrazite oscilacije u kretanju u analiziranom period, pa je BEX indeks od pozitivne vrijednosti u 2010. godini (1,03) pao na 0,39 u 2011. godini, te ponovo bilježio rast u 2012., da bi imao pozitivnu vrijednost 1,04 u 2013. godini, što upućuje da je ovaj sektor posluje dobro, ali uz ovakvu vrijednost BEX-a, dodatno poboljšanje se može očekivati samo uz unaprijeđenja u poslovanju. I pod sadašnjim uslovima koji vladaju u sektoru BEX će blago rasti do 2020. godine.

Prerađivačka djelatnost (D) ima vrijednosti BEX indeksa pozitivne i iznad jedan za sve godine analize, što upućuje kako je ova djelatnost dobro poslovala, ali da se buduće poboljšanje može očekivati jedino uz unaprijeđenje uslova poslovanja. Pod trenutnim uslovima, predviđa se daljnja kontrakcija prerađivačkog sektora, te će veliki broj kompanija do 2020. godine biti suočen sa bankrotstvom i likvidacijom.

Nepovoljnim rezultatima u sektoru E, snabdijevanja električnom energijom, gasom i vodom, najviše je doprinio pokazatelj ex₄, odnosno pokazatelj finansijske snage sektora. Ovaj pokazatelj u sektoru E, bilježi blagi pad za analizirani period i značajno doprinosi vrijednosti BEX indeksa poslovne izvrsnosti, manjom od 1. Uočen je trend tromog rasta BEX indeksa do 2020. godine, što nije dobro, s obzirom na potencijal i velika očekivanja od ovog sektora.

Građevinarstvo (F), je djelatnost koja je prema BEX indeksu doživjela oscilacije u rezultatima, za analizirani period, ali ipak ima pozitivan ishod po vrijednosti ovog indeksa. Ovaj sektor se kretao od ranga 1,32 u kojem je bio 2010. godine, da bi prema poslovnoj izvrsnosti rastao u 2012. i 2013. godini, došao do vrijednosti 1,91, što ukazuje da sektor posluje dobro. Ovakvi rezultati su očekivani iz razloga što su analizirane godine bile godine u kojima se intenzivno radilo na izgradnji dionice autoputa na Koridoru VC. Ove aktivnosti su zasigurno bilo nosioci sektorske izvrsnosti. Infrastrukturni razvoj bi i u budućnosti trebao biti zamajac razvoju ovog sektora sa očekivanim pozitivnim trendom BEX indeksa koji je za 2020. godinu procjenjen na preko 4.5, što ovaj sektor čini najbrže rastućim sektorom. Tome će svakako doprinijeti i očekivano značajnije otvaranje regionalnog tržišta za BiH kompanije u ovom sektoru.

U sektoru trgovine na veliko i malo (G), pokazatelj stvaranja vrijednosti pokazuje stabilan trend kretanja za cijeli analizirani period, što doprinosi pozitivnim rezultatima u ovoj oblasti, kad se ocjenjuje izvrsnost poslovanja. BEX indeks je tako u period od 2010 – 2014. godine, kretao se oko 2,6, što ukazuje kako ovaj sektor posluje vrlo dobro, što se može očekivati u periodu do 2020. godine.

Sektor ugostiteljstva nije imao pozitivne rezultate prema indeksiranju poslovanja na bazi BEX indeksa. Tako je ugostiteljstvo (H), za anaizirani period imalo vrijednost indeksa između 0,61 i 0,74. Po rangu poslovne izvrsnosti ovaj sektor se nalazi na granici između dobrog i lošeg, no sa uočenim pozitivnim trendom, koji prati općenito razvoj turizma u KS, a što bi ovaj sektor trebalo 2020. godine svrstati u sektore koji dobro posluju.

Sektor saobraćaj, skladištenje i veze (I), je zabilježio naznačajniji pad u posmatranom periodu gdje je prešao granicu sa ranga dobrog poslovanja, jer je u 2010., 2011. i 2012. godini bilježio dobro poslovanje, da bi po rezultatima u 2013. godini, vrijednost BEX-a pala na 0,38, što je granično područje između dobrog i lošeg. U nedostatku radikalnih mijera ovaj sektor će 2020. godini biti u zoni izrazito lošeg poslovanja, što će imati izrazit negativan uticaj i na ostale sektore.

Sektor finansijskog poslovanja (J) iako po BEX indeksu opada, još uvijek ima pozitivnu vrijednost i u 2013. godini indeks je iznosio 1,56. Ovaj sektor u 2010. godini i 2011. godini, prema rezultatima BEX indeksa od 2,13, odnosno 2,28 nalazio se u skupini koja rangira izvrsnost kao vrlo dobro poslovanje. Pod uticajem produbljivanja finansijske krize na Evropskom i međunarodnom tržištu padale su vrijednosti ovog sektora, što se odrazilo na poslovanje domaćih finansijskih kompanija koje su uglavnom u rukama stranog kapitala, te su podložnije kretanjima na međunarodnim tržištima. Uočen je izrazito negativan trend poslovanja, te se može konstatirati da bez uspješnih plasmana kredibilnim klijentima, kojih je u KS sve manje (jer ni javni sektor više ne spada u domen niskog rizika), mora doći do repozicioniranja unutar ovog sektora sa uglavnom negativnim efektima po ukupnu ekonomsku situaciju.

Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge (K), kao sektor također je u analiziranom periodu zabilježio značajan pad BEX indeksa sa 1,67 u 2010. godini, kad je poslovna izvrsnost bila dobra, do značajnog pada u 2013. godini, kad je vrijednost indeksa bila 0,61, što ovaj sektor smješta na granično područje između dobrog i lošeg. Izrazito negativan trend ovog sektora se može vezati kako za negativan trend sektora (J), ali i za općenito kontrakciju realnog sektora u KS.

Sektor obrazovanje (M), imao je pozitivne vrijednosti BEX indeksa za sve godine koje su pokrivala analizu. Obzirom da ova oblast pokriva sektor privatnih obrazovnih institucija, zabrinjavajuća je činjenica da raste broj visoko obrazovanih lica u posljednjih par godina, sa nemogućnošću zapošljavanja. Negativan trend i nagli negativni skok u 2013. Godini, može sugerirati i to da mladi sve češće biraju odlazak u razvijene zemlje i zapošljavanje umjesto obrazovanja iz dokolice.

U djelatnost (N), oblasti zdravstvenih i socijalnih usluga, negativan pokazatelj BEX indeksa za analizirani period ukazuje na preveliku zaduženost ovog sektora, obzirom da je finansijska snaga sektora naznačajnije doprinosila vrijednosti konačnog pokazatelja BEX indeksa. Vrijednost BEX-a nije prelazila 1 u ovoj djelatnosti i ukazuje kako sektor posluje na granici dobrog i lošeg rezultata poslovne izvrsnosti, te da će tako i ostati do 2020. godine, uz blagi rast BEX indeksa, ukoliko se sektor ne reformira.

Djelatnost (O), ostale javne, društvene, socijalne i lične usluge, po ocjeni BEX indeksa, bile su ocjenjene za sve tri godine kao dobre prema poslovnoj izvrsnosti, a izrazito negativnim trendom.

Ako se posmatra analiza strukture BDP-a Kantona Sarajevo, vidi se kako najveći udio u strukturi čini trgovina. Stoga je i očekivan rezultat da je finansijska stabilnost poduzeća u ovoj djelatnosti na bazi poslovne izvrsnosti pozitivna, a djelatnost posluje vrlo dobro. Zabrinjavajuća je činjenica da djelatnosti poput poljoprivredne proizvodnje, sektora saobraćaja skladištenja i veza, sektora ugostiteljstva, sektora poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge kao i drugi značajni sektori posluju na graničnom području između dobrog i lošeg. Također, trend BEX indeksa po pojedinim sektorima ukazuje na to da bi 2020. godine u zoni pozitivne poslovne izvrsnosti mogli biti samo sektori C, E, F, G, H.

Analizirajući dobitak, odnosno gubitak u posmatranim godinama zaključuje se sljedeće:

- u 2013. u odnosu na 2009. godinu došlo je do pada ukupnih neto dobitaka za 3,0% i rasta gubitaka za 20,8%, što je posljedica sve izraženije krize poslovanja preduzeća u Kantonu Sarajevo, posebno velikih preduzeća,
- najvitalnija i najuspješnija kategorija subjekata su mikro preduzeća, koja su bilježila više nego uduplani rast neto prihoda u 2013. u odnosu na 2009. godinu, dok je rast gubitaka iznosio 17,3%,
- Generalno, profitabilnost subjekata u KS je na niskom nivou, a svi izvedeni parametri od efikasnosti poslovanja do rentabilnosti kapitala imaju negativan trend.

III. Konkurentnost Kantona Sarajevo u užem i širem okruženju

1. Osnovni indikatori konkurentnosti Kantona Sarajevo

Konkurentnost Kantona Sarajevo označava sposobnost privrede Kantona da ostvaruje odgovarajući ekonomski rast, odnosno odgovarajući nivo produktivnosti u ostvarenju domaćeg bruto proizvoda (BDP) uz korištenje raspoloživih resursa. Produktivnost ima odlučujući uticaj na rast konkurentnosti zemlje/regiona, a osnovni faktori koji utiču na rast produktivnosti imaju ključni značaj i za koncept konkurentnosti. Na produktivnost utiču eksterni faktori (makroekonomsko okruženje i institucionalno okruženje) i interni faktori (ljudski resursi, tehnologija i inovacije, ekonomija jediničnih troškova i infrastruktura).

1.1. Produktivnost u Kantonu Sarajevo

Produktivnost u Kantonu Sarajevo razmotriće se na osnovu slijedećih indikatora:

- bruto domaći proizvod (BDP) u Kantonu Sarajevo u odnosu BDP FBiH
- BDP/pc u Kantonu Sarajevo prema BDP/pc u FBiH
- BDP po zaposlenom u Kantonu Sarajevo u odnosu na BDP po zaposlenom u FBiH

a) bruto domaći proizvod (BDP) u Kantonu Sarajevo u odnosu na BDP FBiH

	2010	2011	2012	2013	Indeks 2013/2010	stopa rasta 2011/2013
Kanton Sarajevo	5.739	5.815	6.008	6.099	106,3	2,1
FBiH	15.992	16.489	16.554	16.914	105,4	1,9

Tabela 69. BDP u Kantonu Sarajevo i FBiH (u mil. KM)

Kanton Sarajevo bilježi rast relativnog učešće BDP u ukupnom BDP Federacije BiH. To je rezultat većih prosječnih stopa rasta ukupnog BDP, koje su za Kanton Sarajevo iznosile 2,1% godišnje, a za FBiH 1,9% u posljednje tri godine. Učešće BDP u Kantonu u ukupnom BDP FBiH od 35,9% u 2010. godini povećano je na 36,1% u 2013. godini. BDP u Kantonu Sarajevo se povećao u 2013. godini u odnosu na 2010. godinu za 6,3%, a u Federaciji za 5,4%.

b) BDP/pc u Kantonu prema BDP/pc u FBiH

	BDP/pc u KM				Indeks 2013/2010	Stopa rasta 2010/2013
	2010	2011	2012	2013		
Kanton Sarajevo	13.145	13.253	13.630	13.779	104,8	1,6
FBiH	6.841	7.052	7.080	7.237	105,8	1,9

Tabela 70. BDP/pc u Kantonu Sarajevo i u FBiH

Ostvareni BDP/pc i u Kantonu Sarajevo i u Federaciji BiH od 2010. godine ima tendenciju blagog rasta. U Kantonu Sarajevo prosječna godišnja stopa rasta iznosila je 1,6%, a u Federaciji 1,9%. Ostvareni BDP/pc u Kantonu Sarajevo u 2013. godini povećao se za 4,8% u odnosu na 2010. godinu.

c) BDP po zaposlenom u Kantonu u odnosu na BDP po zaposlenom u FBiH

	2010	2011	2012	2013	Indeks 2013/2010	Stopa rasta 2010/ 2013
Kanton Sarajevo	45.348	46.126	47.580	49.644	109,5	3,1
FBiH	36.433	37.412	37.853	38.872	106,7	2,2

Tabela 71. BDP po zaposlenom u KM

Ostvareni BDP po zaposlenom ostvaruje rast u Kantonu Sarajevo i u Federaciji BiH. Ovaj pokazatelj produktivnosti u KS ima kontinuiran godišnji rast po stopi od 3,1%, u odnosu na 2,2% u FBiH. Takođe, indeks za period 2013/2010. godine je 109,5% i ostvaruje povećanje od 9,5%. Rast je kontinuiran, što pokazuje da postoje dugoročno stabilni osnovi povećane produktivnosti u Kantonu Sarajevo. –BDP po zaposlenom u Kantonu ima kontinuirano povećanje, da bi u apsolutnom iznosu u 2013. godini iznosio 49.644 KM i povećan je za 10.772 KM, dok je to povećanje u Federaciji BiH 2.339 KM, a što ukazuje na povećanje produktivnosti u Kantonu Sarajevo.

U Federaciji BiH prosječna stopa rasta BDP po zaposlenom za period 2010-2013 godina je 2,2%.

Sektori	Bruto dodana vrijednost u tekućim cijenama u 000 KM							
	2010	%	2011	%	2012	%	2013	%
I	64.962	1,3	63.978	1,3	64.030	1,3	68.957	1,3
II	1.089.234	22,3	1.096.480	22,3	1.126.616	22,2	1.202.044	23,0
III	2.426.110	49,7	2.444.933	49,7	2.526.631	49,7	2.563.419	49,1
IV	1.304.152	26,7	1.315.972	26,7	1.364.443	26,9	1.390.631	26,6
Ukupno	4.884.458	100,0	4.921.363	100,0	5.081.720	100,0	5.225.051	100,0

Tabela 72. Sektorska struktura Bruto dodane vrijednosti za Kanton Sarajevo

Za sagledavanje produktivnosti vrlo je značajna sektorska struktura BDP. Osnovna područja razlikovanja strukture u Kantonu Sarajevo i u FBiH, a koji doprinose razvoju, uočavaju se razlike između učešća primarnog sektora i učešća tercijarnog sektora. Sekundarni sektor pokazuje skoro identično učešće u kreiranju BDP u Kantonu Sarajevo i u Federaciji BiH.

Nizak udio primarnog sektora u Kantonu Sarajevo rezultat je nepostojanja rudarstva i niske produktivnosti, odnosno nerazvijenosti poljoprivrede.

Sektorska struktura BDP ukazuje da tercijarni sektor ostvaruje najveću bruto dodanu vrijednost i da ima blagi rast po godinama i u KS i u Federacije BiH. Povećani udio tercijarnog sektora u strukturi BDP u Kantonu proizlazi iz atraktivnosti Sarajeva kao glavnog grada, odnosno administrativno-političkog centra zemlje (razvoj javnih servisa) i ekonomskog centra zemlje (razvoj poslovnih servisa).

Tercijarni sektor ostvaruje učešće u svakoj godini iznad 49% u Kantonu Sarajevo, najmanje je učešće primarnog sektora u ukupno ostvarenoj bruto dodanoj vrijednosti (učešće po svim godinama iznosi 1,3%). Sekundarni sektor je povećao učešće za 0,7 indeksnih poena.

Sektori	Bruto dodana vrijednost u tekućim cijenama u 000 KM							
	2010	%	2011	%	2012	%	2013	%
I	1.121.918	8,3	1.223.056	8,7	1.140.020	8,1	1.243.864	8,6
II	3.463.144	25,5	3.469.613	24,7	3.421.535	24,3	3.564.628	24,6
III	5.288.522	39,0	5.515.145	39,2	5.621.189	40,0	5.749.799	39,7
IV	3.696.697	27,2	3.855.234	27,4	3.886.541	27,6	3.929.944	27,1
Ukupno	13.570.281	100,0	14.063.048	100,0	14.069.285	100,0	14.488.235	100,0

Tabela 73. Sektorska struktura Bruto dodane vrijednosti FBiH

U Federaciji BiH u stvaranju ukupne bruto dodane vrijednosti primarni sektor učestvuje u svim godinama od 2010. do 2013. godine iznad 8% sa blagim oscilacijama. Učešće tercijarnog sektora je cca 39% u svim godinama, odnosno 40% u 2012. godini. Kvartarni sektor ima učešće iznad 27%, ali se uočava smanjenje sekundarnog sektora od 25,5% u 2010. na 24,6% u 2013. godini.

1.2. Investicije kao faktor konkurentnosti u Kantonu Sarajevo

Nivo investicija je značajan pokazatelj budućih mogućnosti u građenju konkurentnosti, kako Kantona Sarajevo, tako i Federacije BiH. Ovaj pokazatelj sagledaće se na osnovu kretanja investicija u Kantonu Sarajevo prema investicijama u FBiH.

1.2.1. Ostvarene investicije

U narednoj tabeli date su ostvarene investicije za Kanton Sarajevo i Federaciju BiH.

	2010	2011	2012	2013	Indeks 2013/2010	Stopa rasta 2010/2013
Kanton Sarajevo	1.049.402	909.214	791.908	1.029.177	98,1	-0,6
FBiH	2.574.023	2.652.656	2.618.829	2.812.389	109,3	3,0

Tabela 74. Ostvarene investicije za KS i FBiH (u 000. KM)

Ostvarene investicije u Kantonu Sarajevo u 2013. godini iznose 1.029.177. hilj KM i manje su za 1,9% u odnosu na 2010. godinu. Ostvarene investicije u Kantonu Sarajevo ostvarile su negativnu prosječnu stopu od -0,6% godišnje. Posebno je došlo do smanjenja ostvarenih investicija u 2012. godini (Indeks 2012/2011 je 87,10), dakle smanjene su za 12,9%.

U Federaciji BiH ostvarene investicije za 2013. godinu iznose 2.812.389 hilj. KM i veće su za 9,3% u odnosu na 2010. godinu. Ostvarene investicije u Federaciji BiH rasle su po prosječnoj stopi od 3,0% godišnje. U Federaciji BiH sam u 2012. godini došlo je do blagog pada investicija.

1.2.2. Sektorska struktura investicija

Sektori	Ostvarene investicije po sektorima (u 000 KM) u								Indeks 2013/2010	Indeks 2013/2010		
	KS		FBiH		KS		FBiH				KS	FBiH
	2010	%	2010	%	2013	%	2013	%				
I	2.692	0,3	86.810	3,4	5.042	0,5	125.668	4,5	187,3	144,8		
II	244.890	23,3	1.022.126	39,7	401.531	39,0	1.433.175	51,0	164,0	140,2		
III	608.081	57,9	1.079.864	42,0	462.942	45,0	933.983	33,2	76,1	86,5		
IV	193.740	18,5	385.224	15,0	159.662	15,5	319.563	11,4	82,1	83,0		
UKUPNO	1.049.403	100,0	2.574.024	100,0	1.029.177	100,0	2.812.389	100,0	98,1	109,3		

Tabela 75. Ostvarene investicije po sektorima u hilj. KM

Sektorska struktura investicija značajna je jer može pokazati koliko je usklađena sa sektorskom strukturom BDP, odnosno u kakvim su korelacijama i kakve su strukturalne promjene moguće u budućnosti. U pogledu strukture investicija po sektorima treba istaći da primarni sektor u Kantonu nema značajno učešće. U 2013. godini u odnosu na 2010. godinu učešće je povećano za 0,2 indeksna poena. Na nivou Federacije BiH učešće primarnog sektora iznosi nešto više, naime od 3,4% u 2010. godini povećalo se za 1,1 indeksni poen u 2013. godini. Učešće sekundarnog sektora na nivou Federacije BiH bilježi trend rasta u 2013. godini, učešće se povećalo na preko 1/2 (51,0%), odnosno za cijelih 12 indeksnih poena. Tercijarni sektor bilježi opadajuće učešće u ukupno ostvarenim investicijama i u Kantonu Sarajevo i u Federaciji BiH. Ostvarene investicije u kvartnom sektoru u apsolutnom iznosu smanjene su u Kantonu Sarajevo u 2013. godini za 145.139 KM, a i u Federaciji BiH za preko 145 hilj. KM (145.881 KM).

Sektorska struktura investicija u velikoj mjeri je usklađena sa sektorskom strukturom BDP, pa se može izvući zaključak da struktura investicija ne obećava značajnije promjene u strukturi stvaranja BDP u Kantonu u budućnosti. Atraktivnost ulaganja u pojedine djelatnosti je različita unutar sektora koja ukazuje na postojeći nivo i perspektive buduće konkurentnosti tih djelatnosti. Tako, investitori iz prerađivačke industrije imaju veću sklonost za investiranje u FBiH, nego u Kantonu.

Analiza strukture ovih ulaganja ukazuje na sljedeće: 54% odnosno cca 556 miliona KM odnosi se na tri područja djelatnosti: građevinarstvo (25,3%), informacije i komunikacije (14,5%) i trgovina na veliko i malo (14,2%). Identičnu sklonost investiranju imaju investitori iz oblasti trgovine i u Kantonu i u FBiH.

Investitori iz oblasti informacija i tehnologije pokazuju puno veće učešće od investitora na nivou FBiH, odnosno ova oblast nudi veću konkurentnost od drugih djelatnosti. Upravo ova oblast doprinosi razvoju konkurentnosti većine djelatnosti i razvoju nove ekonomije.

	2010	2011	2012	2013	Indeks 2013/2010	Stopa rasta 2010/2013
Kanton Sarajevo	18,3	15,6	13,2	16,9	92,3	-2,6
FBiH	16,1	16,1	15,8	16,6	103,3	1,1

Tabela 76. Stepen investiranja (%)

U sagledavanju koliko investicije doprinose povećanju BDP urađen je stepen investiranja. Stepem investiranja u Kantonu Sarajevo samo u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu veći je za 28,0%, a u svim prethodnim godinama indeksi su ispod 100. Prosječna stopa rasta u periodu 2011-2013. godina u Kantonu Sarajevo je negativna (-2,6). U Federaciji BiH prosječna godišnja stopa rasta stepena investiranja je 1,1%. U Federaciji BiH investiciona aktivnost je veća s obzirom na velike infrastrukturne projekte.

1.3. Konkurentnost Kantona Sarajevo u sferi integriranosti u međunarodnu ekonomiju

	2010	2011	2012	2013	Indeks 2013/2010	Stopa rasta 2010/2013
Izvoz KS u 000. KM	744.717	785.450	722.965	916.490	123,1	7,2
Izvoz FBiH u 000. KM	4.871.245	5.564.154	5.248.547	5.547.955	113,9	4,4
Učešće KS u FBiH (%)	15,3	14,1	13,8	16,5		

Tabela 77. Izvoz

Kanton Sarajevo u 2013. godini ostvario je izvoz u iznosu od 916,5 mil. KM, koji je u odnosu na 2010. godinu veći za 23,1%. Izvoz Kantona Sarajevo je rastao po prosječnoj godišnjoj stopi 7,2%. Kanton Sarajevo povećao je učešće u ostvarenom izvozu za 1,23 indeksna poena.

Prema raspoloživim podacima i zemljama naviše je rastao izvoz prema Turskoj prosječno godišnje po stopi od 58,5%, zatim prema Italiji 30,2% i prema Austriji 17,9%. U 2013. godini najviše je izvezeno u Hrvatsku 23,9%, zatim u Njemačku 17,6%, te u Srbiju 12,6%.

Uvoz u 2013. godini ostvaren je u vrijednosti od preko 3,5 milijardi KM što je za 13,5% više nego 2010. godine. Tokom posmatranog perioda uvoz je rastao po stopi od preko 4% i u Kantonu Sarajevo i u Federaciji BiH. Ostvareni obim vanjsko-trgovinske razmjene u 2013. godini iznosi oko 4,5 milijardi KM i od toga uvoz predstavlja 80%, a izvoz 20%. U svim godinama posmatranog perioda učešće Kantona Sarajevo u ukupnom uvozu Federacije BiH iznad 1/3.

Stepen pokrivenosti uvoza izvozom 2013. godine iznosi 26%, a u 2010. godini iznosio je 24%. Može se konstatovati da je izvoz u odnosu na uvoz u Kantonu Sarajevo na niskom nivou. Dakle, u međunarodnoj razmjeni Kanton Sarajevo bilježi relativno nisku otvorenost, mjerenu odnosom obima međunarodnih transakcija kroz robni uvoz i izvoz prema BDP-u Kantona. (Napomena: Kod praćenja podataka postoji neujednačenost po izvorima).

Prema podacima Vanjskotrgovinske komore, koje koristi Privredna komora KS, najveću robnu razmjenu sa svijetom u 2013. godini ostvaruje privreda općine Novo Sarajevo (1.582 mil. KM). Učešće općine Novo Sarajevo u ukupnoj robnoj razmjeni Kantona Sarajevo sa svijetom u 2013. godini iznosi 36,8%. Najveći izvoz (238 mil. KM) ostvarila je privreda općine Centar, što predstavlja 24,7% od ukupnog izvoza Kantona Sarajevo u 2013. godini.

U vanjskotrgovinskoj razmjeni Kantona Sarajevo po grupama proizvoda dominantno mjesto pripada izvozu metalnog sektora (232,2 mil. KM), zatim električne energije (259,5 mil. KM), pokućstva i dijelova (106,9 mil. KM), metalima i otpatcima od metala (113,4 mil. KM) zatim, farmaceutske proizvodi (67,8 mil. KM), drvo i proizvodi od drveta (37,7 mil. KM), odjeća i obuća (17,4 mil. KM), proizvodi mlinske industrije, žitarice i proizvodi na bazi brašna (14,1 mil. KM) itd.

U uvozu na prvom mjestu nalazi se nafta (803,6 mil. KM), zatim proizvodi metalnog sektora (581,9 mil. KM), a pojedinačno cestovna vozila (218,5 mil. KM), plin (184,3 mil. KM), eterična ulja (131,5 mil. KM), farmaceutske proizvodi (131,4 mil. KM), telekomunikacijski uređaji (130,3 mil. KM), papir i kartonska ambalaža (72,7 mil. KM), duhana (65,8 mil. KM), pića (55,8 mil. KM), meso i žive životinje (49,6 mil. KM), mlijeko i mliječni proizvodi (40,7 mil. KM), itd. Najveću prepreku povećanju izvoznih aktivnosti kako prema zemljama EU isto tako prema zemljama sa kojima je zaključen CEFTA-2006 Sporazum, odnose se na necarinske barijere. BiH u cjelini, ima veliki infrastrukturni problem vezano za izgradnju institucija koje se bave ovim pitanjima i generalno firme iz BiH imaju najviše primjedbi koje se odnose na nepriznavanje certifikata izdatih od akreditovanih laboratorija u BiH.

Kantonu Sarajevo treba imperativno raditi na smanjenju uvoza koji je iznad 3 milijarde KM, prije svega kroz povećanje plasmana domaćih proizvoda na domaćem tržištu. Kanton Sarajevo uvozi značajne količine proizvoda koje bi se vrlo uspješno mogle proizvoditi i u Kantonu Sarajevo i u Federaciji BiH. Izvozna konkurentnost Kantona Sarajevo je nedovoljna.

	2010	2011	2012	2013	Indeks 2013/2010	Stopa rasta 2010/2013
Uvoz KS u 000. KM	3.123.368	3.544.639	3.508.104	3.546.352	113,5	4,3
Uvoz FBiH u 000. KM	8.598.493	9.761.845	9.972.467	9.832.913	114,4	4,6
Učešće KS u FBiH (%)	36,32	36,31	35,18	36,07		

Tabela 78. Uvoz

2. Analiza konkurentnog potencijala Kantona Sarajevo

2.1. Faktorska intenzivnost izvoza Kantona Sarajevo – metodološki okvir

Osnovna svrha ove analize jeste identifikacija faktora koji utiču na konkurentski potencijal Kantona Sarajevo. Jačanje konkurentne pozicije Kantona Sarajevo ima za cilj osposobljavanje privrednih subjekata za izvoz sa većom dodanom vrijednošću. Ovakvo usmjerenje predstavlja izazov politici dimenzioniranja privrednog rasta, te ispunjenju obaveza po osnovu vanjskog duga. Sposobnost zemlje da kvalitetom proizvodne ponude konkurira tržišnom udjelu u svjetskom izvozu, predstavlja ujedno i njen položaj na međunarodnom tržištu. Povećanju tržišnog udjela, doprinosi kako proizvodna, tako i geografska struktura izvoza. U tom smislu povećanje konkurentne sposobnosti podrazmijeva mjere ekonomske stabilizacije i jačanje privrede.

SEKTOR	SMTK	TEHNOLOŠKA INTENZIVNOST
I		
Hrana, piće i duhan	00, 01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 08, 09, 11, 12	Nisko tehnološka ili resursno intenzivna
Tekstilni proizvodi, uključ. kožu, odjeću i obuću	61, 65, 83, 84, 85	
Proizvodi od drva, uključujući namještaj	63, 82	
II		
Proizvodi od papira	64	Nisko tehnološka - niskokvalificiranim radom intenzivni proizvodi
Proizvodi od nemetalnih minerala	66	
Osnovni metali, uklj. željezo i čelik te obojene metale	67, 68	
Prerađeni proizvodi od metala	69	
III		
Kemijski proizvodi, isklj. farmaceutske proizvode	51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59	Srednje tehnološka – kapitalom intenzivni proizvodi
Poljoprivredni i industrijski strojevi	71, 72, 73, 74	
Prijevozna sredstva	78, 79	
IV		
Električni strojevi, aparati i uređaji	76, 77	Visoko tehnološka
Medicinski i farmaceutski proizvodi	54	
Znanstveni i kontrolni instrumenti, optički uređaji	75, 87, 88	
V Neklasificirano	21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29 41, 42, 43, 62, 81, 89	Neklasificirano

Tabela 79. Klasifikacija izvoznih proizvoda

Bosna i Hercegovina sa svojim tržišnim udjelom od 0,03% u 2013. godini ne predstavlja ozbiljan izvozni faktor u međunarodnim odnosima. Tržišni udio Kantona Sarajevo u ukupnom svjetskom izvozu znatno je manji od udjela Bosne i Hercegovine i iznosi 0,007%. Ukupan izvoz u 2013. godini Sarajevskog kantona iznosio je 916 mil. KM, što je za 26,7% više u odnosu na 2012. godinu i čini tek 16,5% od ukupnog izvoza FBiH u 2013. godini. Pokrivenost uvoza izvozom u FBiH u 2013. iznosila je 25,8%, što predstavlja rast u odnosu na prethodnu godinu kad je pokrivenost izvoza - uvozom iznosila samo 20,6%, ali i dalje pozicionira Kanton Sarajevo prema izvoznim pokazateljima na začelje u odnosu na ostale kantone u Federaciji BiH.

Ako se uzme u obzir da u zemljama članica EU – 28, izvoz čini gotovo 40% BDP-a, podatak kako u Kantonu Sarajevo u 2013. godini, izvoz čini tek negdje oko 15%, ukazuje na ozbiljne probleme u strukturi privrede. Postavlja se pitanje u kojoj je mjeri na identificirane probleme utjecala struktura i orijentacija izvoza, odnosno jesu li izvoznici Kantona Sarajevo bili manje uspješni od konkurenata u odabiru sektora i izvoznih tržišta ili se pak razlog zaostajanja identificira u slabijoj konkurentnosti u širem smislu.

Kao odgovor na navedeno pitanje urađena je analiza konkurentne pozicije Kantona Sarajeva na bazi faktorske, odnosno tehnološke intenzivnosti izvoza. Metodološka podloga korištena za izradu analize temeljena je na grupiranju proizvoda prema trocifrenoj SMTK-a¹⁴ klasifikaciji i to u četiri osnovne grupe proizvoda plus grupa neklasificiranih proizvoda. Analiza tehnološke intenzivnosti izvoza Kantona Sarajevo, urađena je na bazi pokazatelja o izvozu, Federalnog zavoda za statistiku i to za period od 2010 – 2013. godine, na godišnjoj razini. Pored podataka o izvozu FZS, kao statistička podloga o međunarodnom izvozu, korišteni su podaci International Trade Centar (ITC), međunarodnog trgovačkog centra, kako to i zahtijeva metodologija uspostavljena od strane ECB (European Central Bank).¹⁵

Metodološki okvir, prikazan u prethodnoj tabeli isključuje vanjskotrgovinske tokove koji se odnose na goriva i maziva (SMTK odsjek 3) zbog izražene kratkoročne varijabilnosti cijena energenata i ostale proizvode (SMTK odsjek 9) koji obuhvaćaju nemonetarno zlato i neklasificirane proizvode.

¹⁴ Standardna Međunarodna trgovinska klasifikacija

¹⁵ Grupiranje proizvoda prema djelatnostima i faktorskom sastavu preuzeto je iz European Central Bank (2005.)

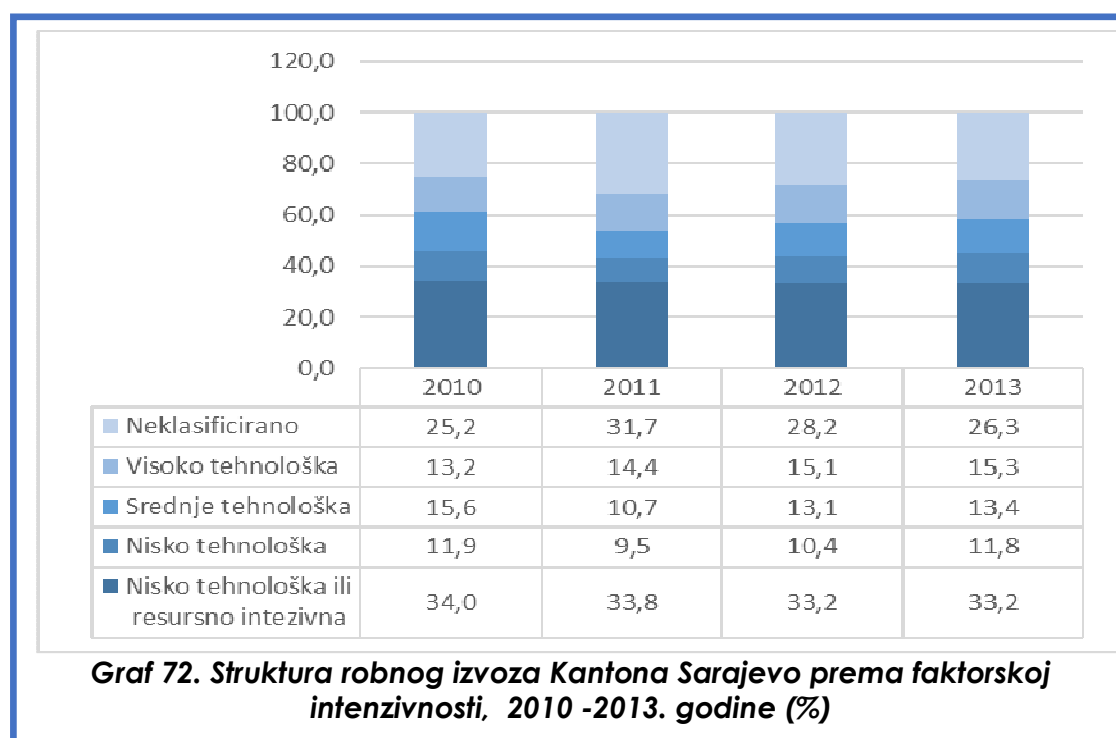
U proizvode sa niskim nivoom dodane vrijednosti, niskog stepena finalizacije spadaju proizvodi I i II grupe proizvoda. Prvu i drugu grupu proizvoda čine proizvodi koji se temelje na prirodnim resursima i nekvalifikovanom radnom. Stepenn finalizacije se povećava krećući se od prve ka četvrtoj grupi proizvoda.

Treću grupu proizvoda čine srednje tehnološki proizvodi ili kapitalom intenzivni proizvodi. Grupa visoko tehnoloških proizvoda, je grupa proizvoda sa znatno većom dodanom vrijednošću i neuporedivo većim stepenom finalizacije. Učešće srednje tehnoloških i visoko tehnoloških proizvoda u strukturi izvoza, karakterizira gotovo sve ekonomije razvijenih zemalja.

Stoga je osnovni cilj svakog konkurentski usmjerenog ekonomskog prostora povećanje udjela ovih proizvoda u ukupnom izvozu, praćeno smanjenjem nisko kvalificiranim radom i resursima intenzivnih proizvoda.

2.1.1. Analiza rezultata faktorske intenzivnosti izvoza Kantona Sarajevo

Analiza rezultata klasifikacije izvoza Kantona Sarajevo prema faktorskoj intenzivnosti u periodu 2010 – 2013. godine, ukazuje kako nema značajnog doprinosa ostvarenju veće dodane vrijednosti kroz izvoz. Grafikon predstavlja faktorsku intenzivnost izvoza u Kantonu Sarajevo.

Tako se može vidjeti kako prva grupa proizvoda (resursno intenzivni proizvodi) čine najznačajniju stavku u ukupnoj strukturi izvoza Kantona Sarajevo. Ova grupa proizvoda zastupljena je sa 34,05%, u ukupnom izvozu Kantona Sarajevo. Detaljnija analiza ove grupe proizvoda ukazuje kako proizvodi od drveta, uključujući i namještaj čine najznačajniju izvoznju stavku ove skupine proizvoda sa oko 17%. Prehrambeni proizvodi (najviše piće i duhan, te šećer) sa 13% čine značajnu stavku izvoza resursno intenzivne grupe proizvoda.

Nisko tehnološka grupa proizvoda (niskokvalificiranom radom snagom intenzivni proizvodi) u ukupnom izvozu u 2010. godini sudjeluje sa 11,86%. Ova grupa proizvoda svojim udjelom pada na 9,51% u 2011., raste na 10,40% u 2012. godini, da bi u 2013. godini, iznosila 11,81%. Treća grupa proizvoda (kapitalom intenzivna grupa) u posmatranom periodu, bilježi konstantan pad udjela u ukupnom izvozu sa 15,61% u 2010. godini na 13,42% u 2013. godini.

Visoko tehnološki proizvodi čine značajan udio u ukupnom izvozu Kantona Sarajevo za analizirani period. Sa udjelom od 13,24% u 2010. godini 15,32% u 2013. godini. Ova grupa proizvoda nalazi se na drugoj poziciji (sa udjelom u ukupnom iznosu) u odnosu na ostale grupe proizvoda. Isti pokazatelj Federaciji u 2013. godini iznosio je 13,04%. U sklopu ove grupe proizvoda najznačajniju stavku čine medicinski i farmaceutski proizvodi i svojim udjelom za posmatrani period kreću se između 9,96% u 2010. godini i 10,46% u 2013. godini.

Komparirajući faktorsku intenzivnost izvoza Federacije Bosne i Hercegovine i Kantona Sarajevo, može se izvesti zaključak kako je izvozna slika Kantona nešto povoljnija sa aspekta udjela proizvoda veće dodane vrijednosti u ukupnom izvozu

Visoko tehnološki proizvodi veće dodane vrijednosti u strukturi izvoza zastupljeniji su u Kantonu Sarajevo nego u Federaciji BiH. Na bazi izvoznih pokazatelja, vidljivo je da prema faktorskom sastavu gotovo polovinu izvoza čine proizvodi koji su resursno intenzivni ili nisko tehnološki intenzivni.

Može se zaključiti kako je ovakva faktorska struktura snažno doprinosila dosadašnjem slabom rastu izvoza s jedne strane, a sa druge strane javlja se i kao ograničavajući faktor budućega rasta jer je, supstitucija nisko tehnoloških proizvoda onima srednje i visoko tehnološke intenzivnosti spora i ograničena. Na ovaj način izvoznici se dovode u nezavidan položaj u odnosu na konkurente jer upravo potražnja za visoko tehnološkim intenzivnim proizvodima bilježi najbrži rast.

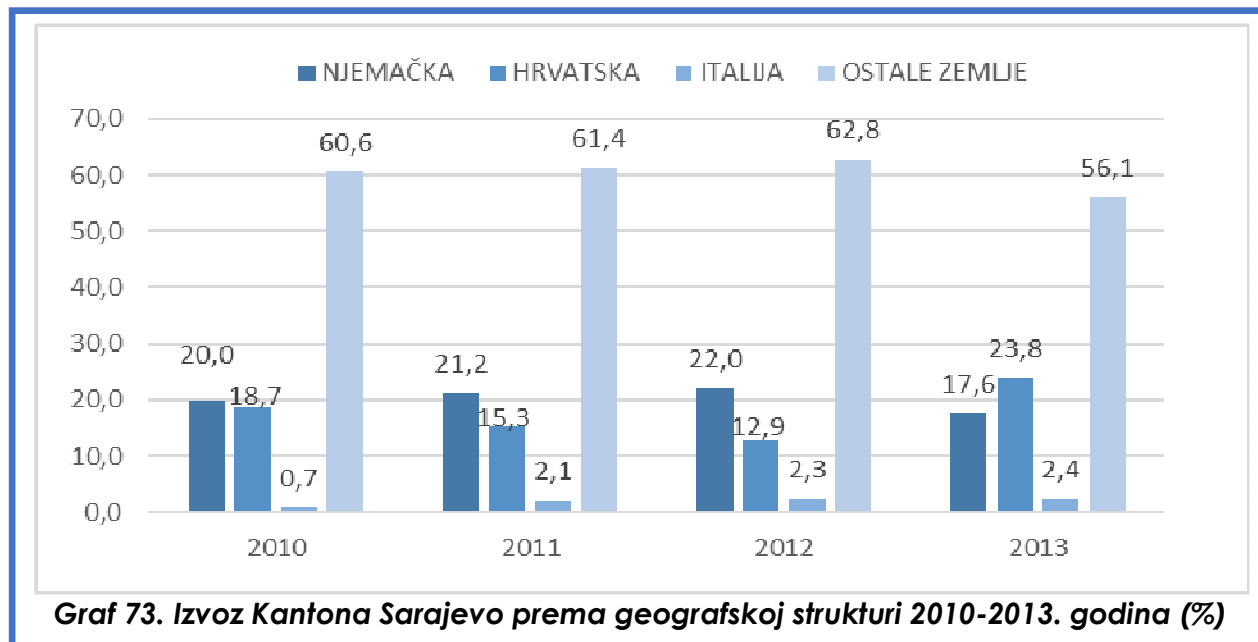
Faktorska intenzivnost	2010	2011	2012	2013
Nisko tehnološki- resursno intenzivni	32,4	31,8	32,6	33,5
Nisko tehnološki- radno intenzivni	16,9	17,5	17,0	17,7
Srednje tehnološki	26,4	27,6	27,1	26,4
Visoko tehnološki proizvodi	13,9	13,1	13,3	13,4
Neklasificirano	10,3	10,0	9,9	9,0

Tabela 80. Klasifikacija izvoznih proizvoda prema faktorskoj intenzivnosti izvoz FBiH (2010-2013)

Radno intenzivni sektori suočeni su sa snažnom konkurencijom iz zemalja sa niskim troškovima rada i dohotka, poput Kine i Indije, što je dodatni ograničavajući faktor rasta izvoza u tim djelatnostima.

2.1.2. Geografska struktura izvoza Kantona Sarajevo

U kontekstu geografske strukture Kantona Sarajevo postavlja se pitanje da li su izvoznici u posmatranom periodu bili uspješni ili manje uspješni od konkurencije, u mapiranju pojedinih interesantnih geografskih tržišta, što ilustruje naredni grafikon. Mapiranje geografske strukture izvoza pokazuje, između ostalog, koliko su izvoznici konsultirali analitičko-stručni instrumentarij, u prepoznavanju za njih potencijalno interesantnih tržišnih niša.

Za usmjeravanje budućeg razvoja Kantona Sarajevo, zasnovanog na povećanju izvoza neophodno je bilo analizirati faktorsku intenzivnost izvoza Kantona Sarajevo u zemlje koje su najznačajnije izvozne partnerice. Za potrebe ove analize korišteni su podaci Federalnog zavoda za statistiku u period 2010 – 2013. godine i to za tri zemlje, najznačajnije izvozne partnerice Kantona Sarajevo, Njemačka, Hrvatska i Italija. Najznačajnije izvozne partnere, određuje Zavod za statistiku i to na bazi pokazatelja o izvozno-uvoznoj statistici.

Analizirajući izvoznu strukturu Kantona Sarajevo, pitanje tržišnog položaja posebno je važno u kontekstu procesa pridruživanja Bosne i Hercegovine Europskoj Uniji, koja je najvažnije izvozno tržište Kantona.

U geografskoj strukturi robnog izvoza dominiraju tri zemlje izvozne partnerice koje su ujedno zemlje članice Evropske Unije. Udio izvoza u ove tri zemlje u ukupnom izvozu Kantona Sarajevo premašuje 54% u 2013. godini. U razdoblju od 2010. do 2013. godine taj je udio u prosjeku iznosio oko 40%, da bi se do kraja 2013. postupno povećao na 54%. Istovremeno, u izvozu Kantona Sarajevo smanjio se udio grupe ostalih zemalja.

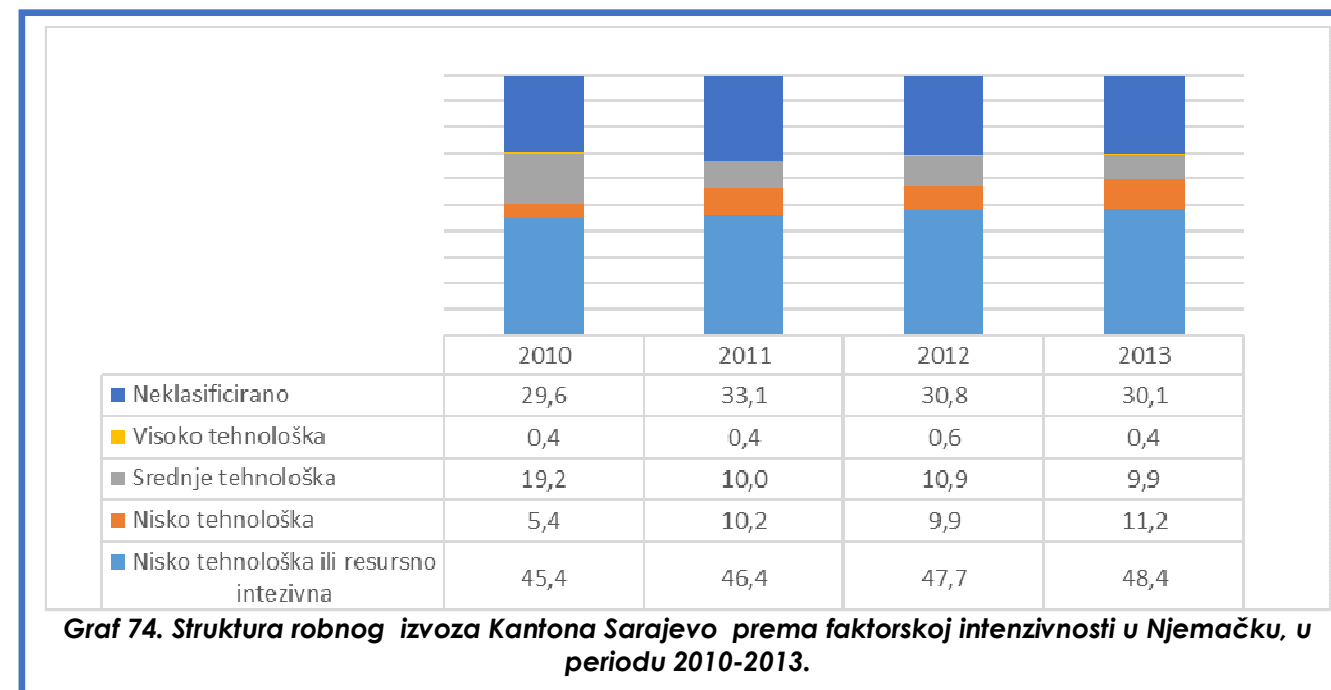
2.1.3. Analiza faktorske intenzivnosti izvoza u zemlje partnerice

Na temelju narednih grafikona može se zaključiti kako udio prve grupe proizvoda, onih radom intenzivnih, najviše se u analiziranom periodu izvozilo u Njemačku, uz konstantno povećanje ovog udjela u ukupnom izvozu za Njemačku.

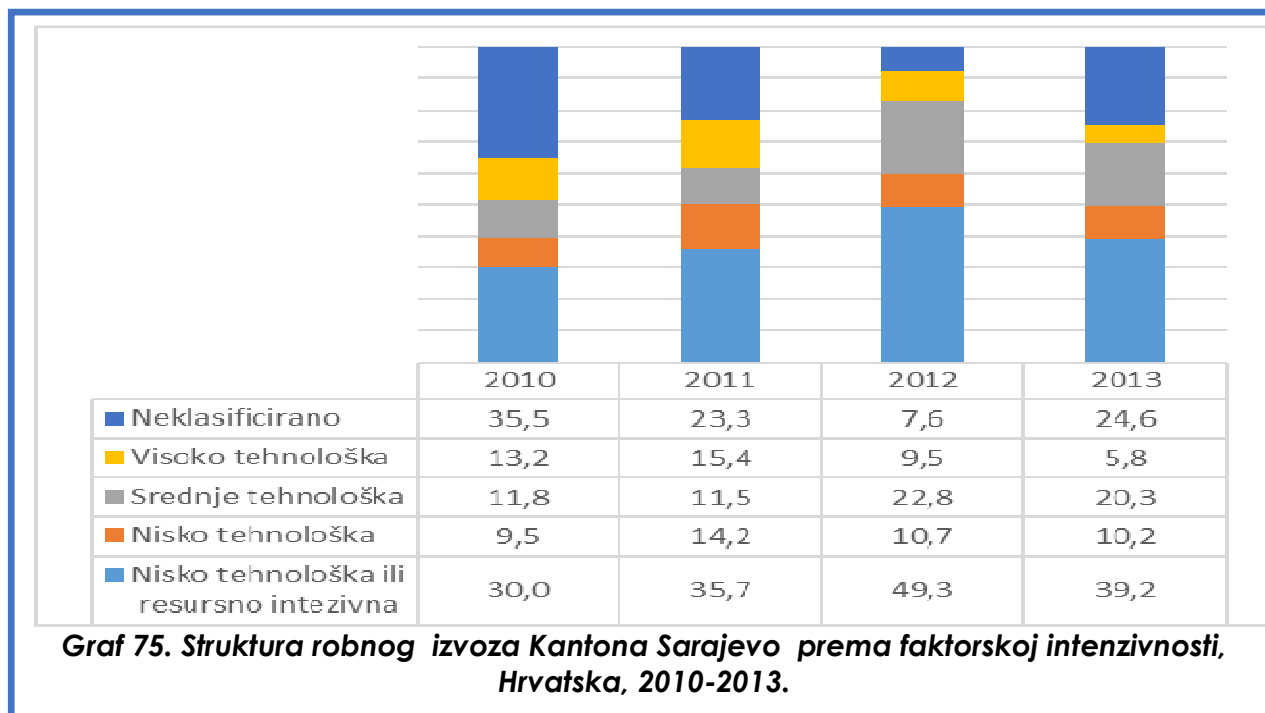
Proizvodi druge grupe proizvoda (onih sa nisko-kvalificiranom radnom snagom - intenzivnih), svojim udjelom najznačajniji su u izvozu prema Italiji. Srednje tehnološki (kapitalom intenzivni) proizvodi, svojim udjelom najviše su sudjelovali u izvozu u Hrvatsku, kao i proizvodi četvrte kategorije proizvoda onih visoko tehnoloških.

Faktorska struktura izvoza u Njemačku, ukazuje kako nisko tehnološki (sirovinama intenzivni) proizvodi čine najdominantniju stavku izvoza. Tako je udio ove skupine proizvoda u izvozu u Njemačku u 2010. godini iznosio 45,44%, rastao za analizirani period i dosegao udio od 48,36% ukupnog izvoza u Njemačku u 2013. godini.

Sa nisko kvalificiranim radom - intenzivna grupa proizvoda u ukupnom izvozu u Njemačku kreće se od 5,35% u 2010. godini do 11,21% u 2013. godini. Srednje tehnoloških (kapitalom intenzivnih) proizvoda u 2013. godini najviše je izvezeno u Njemačku i to 9,90%, s tim da je udio ove grupe proizvoda u ukupnom izvozu u Njemačku bilježio pad od 2010. godine kada iznosio 19,18%.

Visoko tehnološki proizvodi svoj udio u Njemačkom izvozu su povećali u 2013. godini u odnosu na 2010. godinu na 0,43%, iako je udio ovih proizvoda u izvozu u Njemačku vrlo mali.

Struktura izvoza u Hrvatsku, ukazuje na dominaciju udjela nisko tehnološki (sirovinama intenzivni) proizvoda u ukupnom izvozu. Tako je udio ove skupine proizvoda u 2010. godini bio 29,95%, te je rastao za analizirani period i dosegao udio od 39,17% ukupnog izvoza u Hrvatsku u 2013. godini.

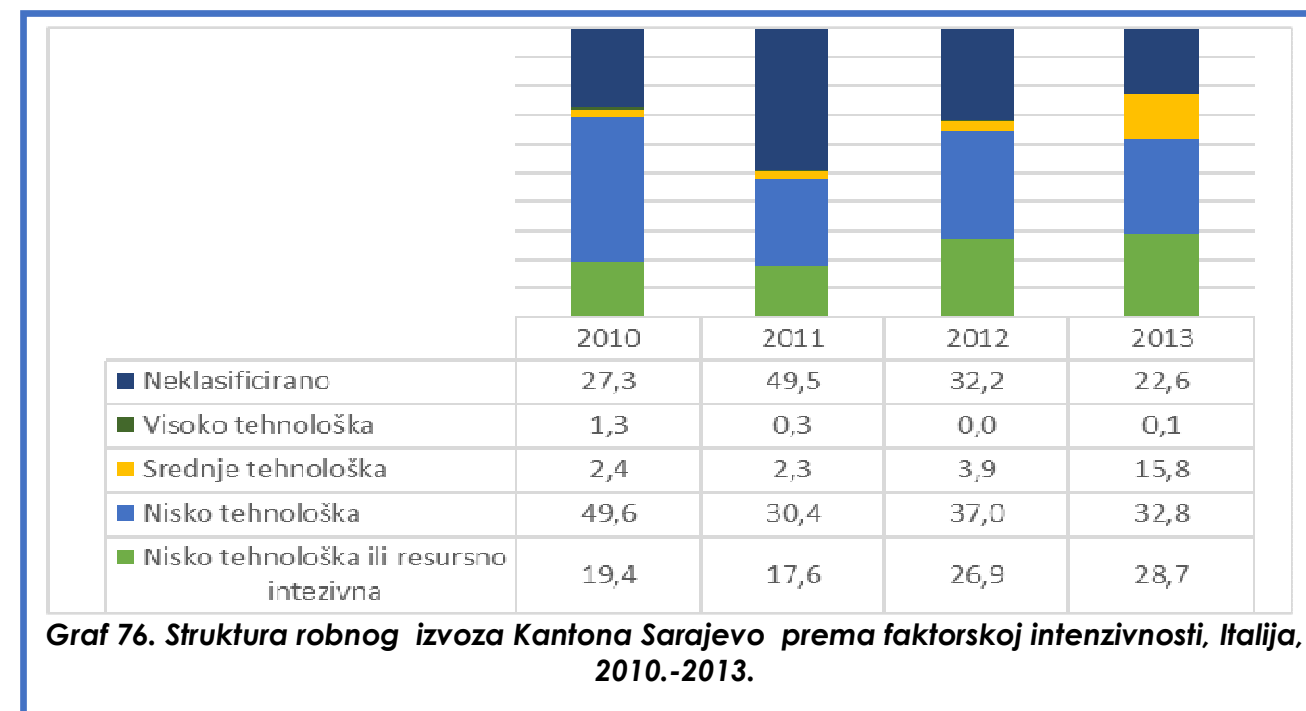
Sa nisko kvalificiranim radom - intenzivna grupa proizvoda u ukupnom izvozu u Hrvatsku kreće se od 9,50% u 2010. godini do 10,18% u 2013. godini. Srednje tehnoloških (kapitalom intenzivnih) proizvoda u 2013. godini najviše je izvezeno u Hrvatsku i to 20,25%, s tim da je udio ove grupe proizvoda u ukupnom izvozu u Hrvatsku bilježio rast od 2010. godine kada iznosio 11,83%.

Visoko tehnološki proizvodi svoj udio u Hrvatsku smanjili su drastično u 2013. godini u odnosu na 2010. godinu na 5,76%. Dalje se može izvesti zaključak da je udio izvezenih visoko tehnoloških proizvoda u analizirane zemalje, najveći udio pripadao izvozu u Hrvatsku.

Po strukturi izvoza u Italiju, može se uočiti kako nisko tehnološki (sirovinama intenzivni) proizvodi čine značajnu stavku ovog izvoza. Tako je udio ove skupine proizvoda u Italiji u 2010. godini bio 19,40%, rastao za analizirani period i dosegao udio od 28,73% ukupnog izvoza u Italiju u 2013. godini. Sa nisko kvalificiranim radom - intenzivna grupa proizvoda u ukupnom izvozu u Italiju je najznačajnija stavka izvoza i kreće se od 49,59% u 2010. godini, bilježi pad u 2013. godini kad je udio bio 15,83%. Udio srednje tehnoloških (kapitalom intenzivnih) proizvoda u izvozu u Italiji se kretao od 2,40% u 2010. do 15,83% u 2013. godini.

Visoko tehnološki proizvodi svoj udio u Italijanskom izvozu su smanjili u 2013. u odnosu na 2010. godinu na 0,05%, iako je udio ovih proizvoda u izvozu u Italiju vrlo mali. Najmanje visoko tehnoloških proizvoda Kanton je u 2013. godini izvezero u Italiju.

Važnost analize faktorske intenzivnosti izvoza prema geografskoj strukturi, ogleda se kroz kreiranje budućih strateških politika Vlade prema izvozu. Projekcije BDP-a za budući period pružaju sliku o kretanju ekonomskog rasta neke zemlje. Tako se, na bazi očekivanog rasta BDP-a mogu kreirati izvozne politike. Prema procjenama EUROSTAT-a u Njemačkoj, najvećoj vanjsko-trgovinskoj partnerici Kantona Sarajevo, očekivani rast BDP-a u 2015. godini je 2%. Ovaj pokazatelj rasta BDP-a u Njemačkoj otvara prostor za kreiranje izvoznih politika koje mogu doprinijeti uzimanju djela ovog BDP-a putem izvoza.

2.2. Komparativne prednosti izvoza Kantona Sarajevo

2.2.1. Metodološki okvir za izračunavanje indeksa “otkrivenih komparativnih prednosti” (RCA- Revealed comparative advantage)

Analiza komparativnih i konkurentskih prednosti izvoza određenog zaokruženog ekonomskog prostora, u našem slučaju Kantona Sarajevo može da doprinese povećanju i strukturnim promjenama u privrednom potencijalu.

Predmet ove analize su komparativne prednosti izvoza Kantona Sarajevo u međunarodnim trgovačkim odnosima, kroz analizu udjela izvoza Kantona Sarajevo u izvozu Federacije BiH, te uporednim pokazateljima komparativnih prednosti Kantona i Slovenije u međunarodnim uslovima. Za potrebe ove analize primjenjen je metodologija Balassa indeks (RCA – Revealed comparative advantage) – Indeks otkrivene komparativne prednosti.¹⁶ RCA indeks se računa prema sljedećoj formuli:

$$RCA_{kj} = \frac{X_k^j / \sum_k X_k^j}{\sum_j X_k^j / \sum_k \sum_j X_k^j}$$

x - predstavlja izvoz

j - predstavlja indeks zemlje

k – predstavlja indeks proizvoda

1 < RCA < 1

Indeks otkrivenih komparativnih prednosti interpretira se rezultatski za vrijednosti koje su manje i veći od 1. Tako se za grupe ili proizvode za čije vrijednosti je RCA veći od 1, može reći kako neki analizirani ekonomski prostor ima komparativnu prednost za proizvodnju tog proizvoda ili grupe proizvoda, komparirajući istu grupu podataka, u odnosu na neki drugi ekonomski prostor.

Sa druge strane ako je vrijednost indeksa manja od 1, analizirani ekonomski prostor nema komparativnu prednost u proizvodnji tog proizvoda u odnosu na neki drugi analizirani ekonomski prostor. Za potrebe ove analize izvršen je izračun RCA indeksa, odnosno izračun vanjskotrgovinskog koeficijenta, gdje je urađena komparacija izvoza Kantona Sarajevo u određenim grupama proizvoda u odnosu na istu grupu proizvoda na nivou ukupnog međunarodnog izvoza za pojedine grupe proizvoda prema podacima ITC-a (International Trade Center).

2.2.2. Analiza rezultata indeksiranja komparativnih prednosti

Na bazi primjene prezentiranog metodološkog okvira izračunat je RCA indeks za Kanton Sarajevo i to u međunarodnom okviru i u okviru faktorske intenzivnosti izvoza Federacije BiH.

Indeksna vrijednost (RCA) izračunava se na sljedeći način. Prezentirana formula za izračun indeksa “otkrivene” komparativne prednosti Kantona Sarajevo u međunarodnom okruženju, dobije se na način da se u brojnik stavlja odnos izvezeno grupe proizvoda ili jednog proizvoda Kantona Sarajevo sa ukupnim izvozom Kantona Sarajevo. Nazivnik se dobija na način da se udio te iste grupe proizvoda ili jednog proizvoda stavlja u odnos sa ukupnim svjetskim izvozom. Tako je npr. vrijednost RCA indeksa u Kantonu Sarajevo za grupu nisko tehnoloških proizvoda (resursno) intenzivnih u 2010. godini 4,54.

Analiza komparativnih prednosti izvozne strukture Kantona Sarajevo na međunarodnom tržištu, ukazuje kako izuzetne komparativne prednosti imaju grupe proizvoda radno intenzivnih i to posebno proizvodi od drveta, uključujući i namještaj. Ilustracije radi rezultati indeksiranja komparativnih prednosti Kantona Sarajevo u međunarodnom okruženju prikazani su na grafikonu br.77.

¹⁶ [Utkulu and Seymen \(2004\)](#), Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: Evidence for Turkey vis-à-vis the EU/15

Faktorska intenzivnost	Kanton Sarajevo		Svijet		RCA Indeks	
	2010	2013	2010	2013	2010	2013
Nisko tehnološki- resursno intenzivni	34,05	33,20	7,50	8,11	4,54	4,09
Nisko tehnološki- radno intenzivni	11,86	11,81	34,39	37,71	0,34	0,31
Srednje tehnološki	15,61	13,42	26,97	26,42	0,58	0,51
Visoko tehnološki proizvodi	13,24	15,32	19,37	17,49	0,68	0,88

Tabela 81. Indeks komparativnih prednosti (RCA) Kanton Sarajevo, udio u svjetskom izvozu (2010. i 2013.)

Zabrinjavajući je podatak da na bazi izračuna RCA indeksa za Kanton Sarajevo nema komparativnih prednosti u međunarodnim uslovima za proizvode iz drugih grupa poput nisko tehnoloških (radom intenzivnih), srednje tehnoloških (kapitalom intenzivnih) i visoko tehnoloških proizvoda. Prema RCA indeksu, nisko tehnološki, srednje tehnološki i visokotehnološki proizvodi za Kantona Sarajevo imaju vrijednosti koje su niže od 1. Analize RCA indeksa pokazala je i neke pozitivne rezultate. Iako je vrijednost RCA za grupu visoko tehnoloških proizvoda ispod 1 za oba analizirana perioda, ipak je ovaj indeks zabilježio rast u 2013. godini u odnosu na 2010. godinu, što je ohrabrujući trend.

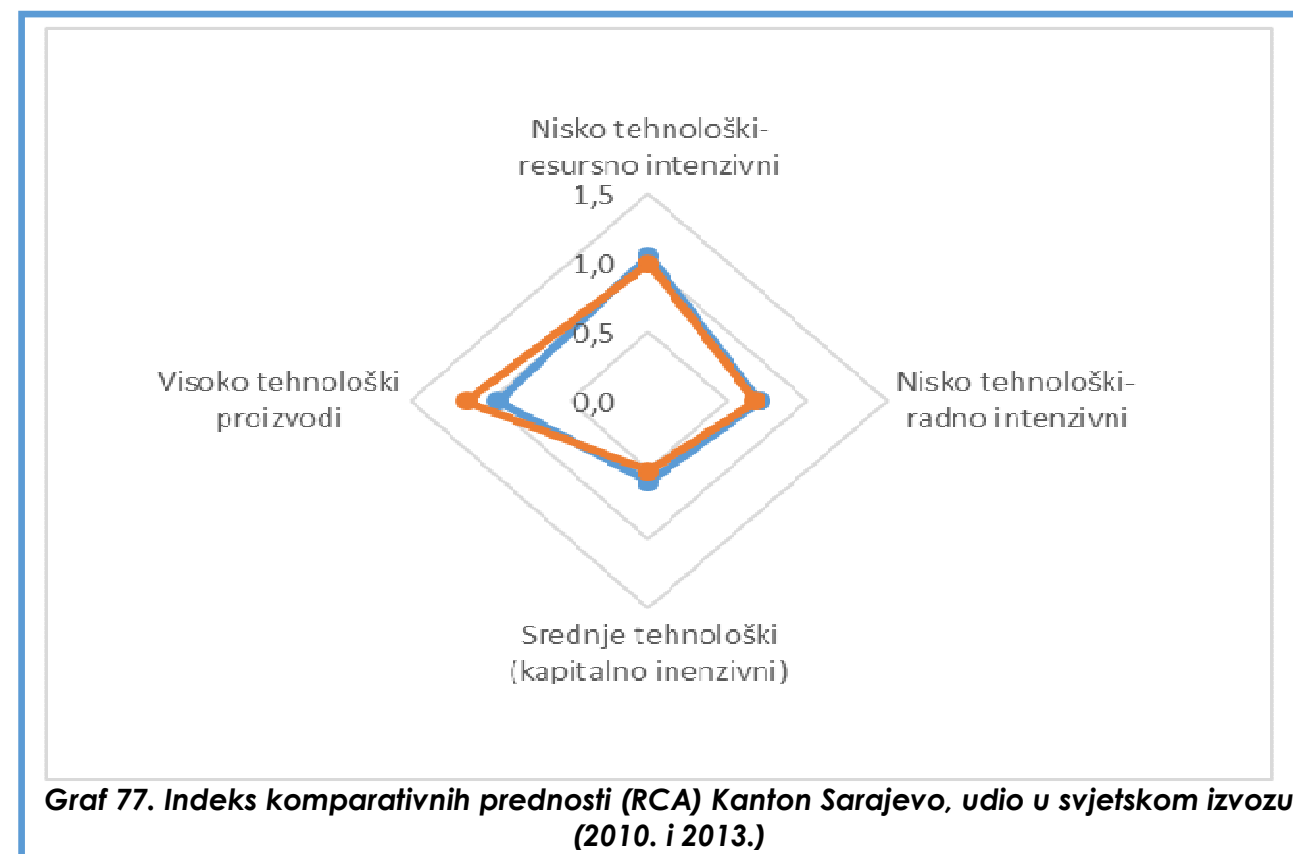
Faktorska intenzivnost	Kanton Sarajevo		Svijet		RCA Indeks	
	2010	2013	2010	2013	2010	2013
Nisko tehnološki- resursno intenzivni	9,70	8,70	7,50	8,11	1,29	1,07
Nisko tehnološki- radno intenzivni	31,20	37,00	34,39	37,71	0,91	0,98
Srednje tehnološki	32,40	27,50	26,97	26,42	1,20	1,04
Visoko tehnološki proizvodi	18,10	17,00	19,37	17,49	0,93	0,97

Tabela 82. Indeks komparativnih prednosti (RCA) Kanton Sarajevo, udio u izvozu Federacije BiH (2010. i 2013.)

Sa stajališta analize konkurentnosti, važno je sagledati mogućnost pozitivnih promjena u strukturi razmjene, uslijed povećane otvorenosti tržišta. U tom smislu izvršena je i analiza RCA indeksa, odnosno vanjskotrgovinskog koeficijenta unutar izvoza Federacije Bosne i Hercegovine, gdje je urađena komparacija izvoza Kantona Sarajevo u određenim grupama proizvoda u odnosu na istu grupu proizvoda na nivou Federacije BiH.

Prema ovom pokazatelju pozitivna promjena strukture međunarodne razmjene podrazumijeva promjenu komparativnih prednosti prema proizvodnim programima veće dodane vrijednosti, kao i veću razinu specijalizacije.

Od četiri grupe analiziranih proizvoda i to resursno intenzivne, radno intenzivnih, tehnološko intenzivnih i visoko-tehnološko intenzivnih proizvodna u 2010., i 2013. godini, ispostavilo se da Kanton Sarajevo imao izražene komparativne prednosti u 2010. godini za resursno intenzivne proizvode, ali da opadaju komparativne prednosti za ovu grupu proizvoda u 2013. godini. U istom periodu rastu komparativne prednosti Kantona Sarajevo za visokotehnološke proizvode,

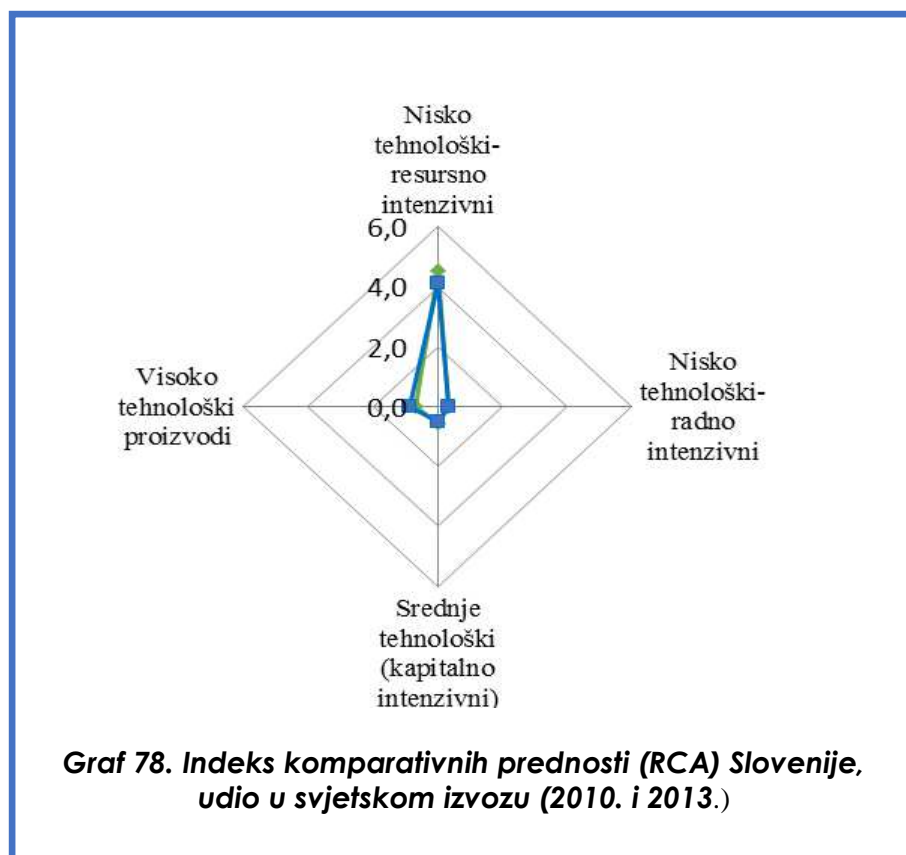
2.3. Komparativna analiza indeksa otkrivene komparativne prednosti Kantona Sarajevo i Slovenije

Faktorska intenzivnost	Slovenija		Svijet		RCA Indeks	
	2010	2013	2010	2013	2010	2013
Nisko tehnološki- resursno intenzivni	9,7	8,7	7,5	8,1	1,29	1,07
Nisko tehnološki- radno intenzivni	31,2	37	34,4	37,7	0,91	0,98
Srednje tehnološki	32,4	27,5	27,0	26,4	1,20	1,04
Visoko tehnološki proizvodi	18,1	17,0	19,4	17,5	0,93	0,97

Tabela 83. Analiza Indeksa komparativne prednosti (RCA) Slovenije, udio u svjetskom izvozu (2010. i 2013.)

Specijalizacija pojedinih zemalja u izvoznim strategijama zahtjeva kontinuirane i sistematične analize komparativnih prednosti. Na ovaj način dobiva se jasnija slika o mogućnostima razmjene roba koje se mogu proizvesti uz niže troškove od drugih zemalja, za robe koje se proizvode uz relativno više troškove, što čini osnovnu korist od međunarodne razmjene svake zemlje.

Ono što je pozitivno pokazala ova analiza jeste rezultat za visoko tehnološke proizvode da je ova grupa prešla iz kategorije slabih komparativnih prednosti u izrazite komparativne prednosti jer je RCA indeks za ovu grupu proizvoda u 2013. godini veći od 1. U komparativnoj analizi sa izvoznom strukturom Slovenije, vidljivo je kako Kanton Sarajevo zaostaje u međunarodnoj razmjeni u odnosu na Sloveniju.

Vrijednosti RCA indeksa za Sloveniju pokazuju ipak kako i Slovenija ima komparativne prednosti u grupi proizvodna koji su radno ili resursno intenzivni. Sa druge strane slovenska privreda ipak u međunarodnim uslovima ima izražajnije komparativne prednosti za grupu proizvoda srednje tehnološki (kapitalno intenzivnih), te vrijednost RCA indeksa ima vrlo blizu 1 (0,9) u 2013. godini za grupu visoko tehnoloških proizvoda, što ilustrira grafikon 78.

Na kraju analize komparativnih prednosti, rezultati ukazuju kako su za grupu visoko tehnoloških proizvoda komparativne prednosti u međunarodnoj razmjeni iako manje od 1, ipak rastu i u 2013. godini su se značajno približile 1 (0,87).

Analiza komparativnih prednosti Kantona prema izvoznom kapacitetu Federacije BiH je pokazala pozitivan rezultat. Kanton ipak ima izražene komparativne prednosti, $RCA > 1$, za grupu visoko tehnoloških proizvoda na nivou Federacije BiH.

Kako je za svaku analizu privrednog potencijala najveći značaj povećanje proizvodnje sa većom dodanom vrijednošću, sasvim je jasno da, kako bi se povećao izvoz ovog sektora, potrebno je raditi na dodatnom jačanju veze visoko kvalificirane radne snage sa privrednicima koji proizvodne kapacitete usmjeravaju u proizvodnju ove grupe proizvoda.

ZAKLJUČCI III:

Konkurentnost Kantona Sarajevo označava sposobnost privrede Kantona da ostvaruje odgovarajući ekonomski rast, odnosno odgovarajući nivo produktivnosti u ostvarenju domaćeg bruto proizvoda (BDP) uz korištenje raspoloživih resursa. Važan pokazatelj produktivnosti u Kantonu Sarajevo je BDP po zaposlenom. Ostvareni BDP po zaposlenom ostvaruje rast, i u Kantonu Sarajevo i u Federaciji BiH. Ti se indikatori mogu uzeti kao realni pokazatelji produktivnosti u Kantonu.

BDP po zaposlenom u Kantonu ima kontinuirano povećanje, da bi u apsolutnom iznosu u 2013. godini iznosio 49.644 KM i povećan je za 10.772 KM, dok je to povećanje u Federaciji BiH 2.339 KM. Rast BDP-a uz povećanje produktivnosti, porast nezaposlenosti po godišnjoj stopi rasta od 2,3%, pad zaposlenosti po prosječnoj godišnjoj stopi od 1%, i nekorektni društveni ugovori kao i neadekvatna djelatnost javnih službi, ukazuju na postojanje uslova za široko rasprostranjivanje siromaštva.

Ostvarene investicije u Kantonu Sarajevo u 2013. godini iznose 1.029.177 hiljada KM i manje su za 1,9% u odnosu na 2010. godinu. Ostvarene investicije u Kantonu Sarajevo ostvarile su negativnu prosječnu stopu rasta od (-0,6%) godišnje. U Federaciji BiH ostvarene investicije za 2013. godinu iznose 2.812.389 hilj. KM i veće su za 9,3% u odnosu na 2010. godinu. Ostvarene investicije u Federaciji BiH rastle su po prosječnoj stopi od 3,0% godišnje. Sektorska struktura investicija u velikoj mjeri je usklađena sa sektorskom strukturom BDP, pa se može izvući zaključak da struktura investicija ne obećava značajnije promjene u strukturi stvaranja BDP u Kantonu u budućnosti. Nove investicijske politike su hitno i nužno potrebne.

Analiza strukture investicija u Kantonu Sarajevo ukazuje na sljedeće: 54% odnosno cca 556 miliona KM odnosi se na područje djelatnosti: građevinarstvo (25,3%), informacije i komunikacije (14,5%), i trgovina na veliko i malo (14,2%). Stepenn investiranja u Kantonu Sarajevo samo u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu veći je za 28,0%, a u svim prethodnim godinama indeksi su ispod 100. Prosječna stopa rasta u periodu 2011-2013. godina u Kantonu Sarajevo je negativna (-2,6).

Jačanje konkurentne pozicije Kantona Sarajevo ima za cilj osposobljavanje privrednih subjekata za izvoz sa većom dodanom vrijednošću. Analiza rezultata klasifikacije izvoza Kantona Sarajevo prema faktorskoj intenzivnosti u periodu 2010 – 2013. godine, ukazuje kako nema značajnog doprinosa ostvarenju veće dodane vrijednosti kroz izvoz.

Kanton Sarajevo u 2013. godini ostvario je izvoz u iznosu od 916,5 mil. KM, koji je u odnosu na 2010. godinu veći za 23,1%. Izvoz Kantona Sarajevo je rastao po prosječnoj godišnjoj stopi 7,2%. Uvoz u 2013. godini ostvaren je u vrijednosti od preko 3,5 milijardi KM što je za 13,5% više nego 2010. godine.

Stepenn pokrivenosti uvoza izvozom 2013. godine iznosi 26%, a u 2010. godini iznosio je 24%. Može se konstatovati da je izvoz u odnosu na uvoz u Kantonu Sarajevo na niskom nivou, ali stepenn pokrivenosti uvoza izvozom pokazuje pozitivan trend. Dakle, u međunarodnoj razmjeni Kanton Sarajevo bilježi relativno nisku otvorenost, mjerenu odnosom obima međunarodnih transakcija kroz robni uvoz i izvoz prema BDP Kantona. Kantonu Sarajevo treba imperativno raditi na smanjenju uvoza koji je iznad 3 milijarde KM, prije svega kroz povećanje plasmana domaćih proizvoda na domaćem, svom tržištu. Izvozna konkurentnost Kantona Sarajevo je nedovoljna.

Grupa resursno intenzivnih proizvoda čine najznačajniju stavku u ukupnoj strukturi izvoza Kantona Sarajevo. Ova grupa proizvoda zastupljena je sa 34,05%, u ukupnom izvozu Kantona Sarajevo. Nisko tehnološka grupa proizvoda (niskokvalificiranom radnom snagom intenzivni proizvodi) u ukupnom izvozu u 2010. godini sudjeluje sa 11,86%. Ova grupa proizvoda svojim udjelom pada na 9,51% u 2011., raste na 10,40% u 2012. godini, da bi u 2013. godini, iznosila 11,81%. Ovo ujedno prikazuje nedosljednost stava da relativno niski troškovi radne snage igraju značajnu ulogu u privlačenju stranih investicija. Treća grupa proizvoda (kapitalno intenzivna grupa) u posmatranom periodu, bilježi konstantan pad udjela u ukupnom izvozu sa 15,61% u 2010. godini na 13,42% u 2013. godini. Visoko tehnološki proizvodi čine značajan udio u ukupnom izvozu Kantona Sarajevo za analizirani period. Sa udjelom od 13,24% u 2010. godini 15,32% u 2013. godini.

U geografskoj strukturi robnog izvoza dominiraju tri zemlje izvozne partnerice koje su ujedno zemlje članice Evropske Unije. Udio izvoza u ove tri zemlje u ukupnom izvozu Kantona Sarajevo premašuje 54% u 2013. godini. U razdoblju od 2010. do 2013. godine taj je udio u prosjeku iznosio oko 40%, da bi se do kraja 2013. postupno povećao na 54%. Najveći relativni rast bilježi izvoz u Republiku Tursku. Fokus na tržište susjednih zemalja izostaje.

Visoko tehnološki proizvodi veće dodane vrijednosti u strukturi izvoza zastupljeniji su u Kantonu Sarajevo nego u Federaciji BiH. Na bazi izvoznih pokazatelja, vidljivo je da prema faktorskom sastavu gotovo polovinu izvoza čine proizvodi koji su resursno intenzivni ili nisko tehnološki intenzivni. Može se zaključiti kako je ovakva faktorska struktura snažno doprinosila dosadašnjem slabom rastu izvoza s jedne strane, a sa druge strane javlja se i kao ograničavajući faktor budućega rasta jer je, supstitucija nisko tehnoloških proizvoda onima srednje i visoko tehnološke intenzivnosti spora i ograničena. Na ovaj način izvoznici se dovode u nezavidan položaj u odnosu na konkurente jer upravo potražnja za visoko tehnološkim intenzivnim proizvodima bilježi najbrži rast.

Analiza komparativnih prednosti izvozne strukture Kantona Sarajevo na međunarodnom tržištu, ukazuje kako izuzetne komparativne prednosti imaju grupe proizvoda radno intenzivnih i to posebno proizvodi od drveta, uključujući i namještaj.

Izračunati RCA indeks (Indeks otkrivene komparativne prednosti) za Kanton Sarajevo ukazuje da KS nema komparativnih prednosti u međunarodnim uslovima za proizvode iz drugih grupa poput nisko tehnoloških (radno intenzivnih), srednje tehnoloških (kapitalno intenzivnih) i visoko tehnoloških proizvoda. Prema RCA indeksu, nisko tehnološki, srednje tehnološki i visoko tehnološki proizvodi za Kantona Sarajevo imaju vrijednosti koje su niže od 1.

Analize RCA indeksa pokazala je i neke pozitivne rezultate. Iako je vrijednost RCA za grupu visoko tehnoloških proizvoda ispod 1 za oba analizirana perioda, ipak je ovaj indeks zabilježio rast u 2013. godini u odnosu na 2010. godinu, što je ohrabrujući trend.

Analiza komparativnih prednosti Kantona prema izvoznom kapacitetu Federacije BiH nije pokazala pozitivan rezultat. Kanton ipak ima izražene komparativne prednosti, $RCA > 1$, za grupu visoko tehnoloških proizvoda na nivou Federacije BiH.